

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Constantin
NEGRUZZI

NEGRU PE ALB

LITERA

biblioteca școlarului

Constantin NEGRUZZI

NEGRU PE ALB

INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

I. AMINTIRI DE JUNEŢE

II. FRAGMENTE ISTORICE

III. POEZIE

IV. TEATRU

V. NEGRU PE ALB (Scrisori la un prieten)

CZU 859.0–8
N 42

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Textele au fost reproduse după: C. Negruzzi, *Opere*, vol. I, *P[catele tinere\elor*. Ediţie critică, cu studiu introductiv, comentarii şi variante de Liviu Leonte. Bucureşti, Editura Minerva, 1974; C. Negruzzi, *Opere complete*, vol. I. Proză, Bucureşti, Editura Institutului de Arte Grafice Minerva, 1905; C. Negruzzi, *P[catele tinere\elor,* Editura Minerva, Bucureşti, 1983 (seria “Patrimoniu”); Constantin Negruzzi, *Negru pe alb,* Casa de editură Litera, Chişinău, 1996.

A fost păstrată ortografia autorului, unificându-se conform normelor în vigoare cuvintele “împrotiva” şi “împotriva”, “(a) întra” şi “(a) intra” etc.

Coperta: *Isai Cârmu*
Ilustraţii de *Emil Childescu*

ISBN 9975–904–13–0

TABEL CRONOLOGIC

1808 S-a născut Constantin (Costache), fiu al lui Dinu Negruţ şi al Sofiei (născută Hermeziu), la Trifeştii Vechi de lângă Iaşi. (Un timp s-a vehiculat ideea că Negruzzi s-ar fi născut în 1800.)

1816-1820 Viitorul scriitor ia lecţii de limba greacă cu dascălul Chiriac şi de limba şi literatura franceză cu emigrantul politic polon Brankovitz. În 1820 Costache învaţă româneşte de sine stătător, după cum ni se destăinuie în scrisoarea *Cum am]nv[\at române=te*.

1821 Din cauza mişcării eteriştilor familia Negruţ se refugiază la moşia sa din Şărăuţi, ţinutul Hotin.

1822 Familia Negruţ se mută la Chişinău. Din această perioadă sunt primele încercări literare ale scriitorului ("Zăbăvelile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823...").

1823 Familia Negruţ se întoarce la Iaşi. Viitorul scriitor traduce "Mnemon" de Voltaire.

1824 Traduce "Pirostia Elenei" de Marmontel.

1825 C. Negruzzi îşi începe cariera de funcţionar la Vistierie (Ministerul de Finanţe), devenind diac.

1826 Moare tatăl scriitorului, tânărul Costache rămânând fără vreo susţinere materială. E făcut căminar.

1829 Scrie nuvela romantică *Zoe*.

1835 E făcut postelnic. Publică traducerea melodramei "Treizeci ani sau viaţa unui jucător de cărţi" de V. Ducange şi M. Dinaux.

1837 Este ales deputat al judeţului Iaşi. Publică "anecdotul" *Aprodul Purice* şi câteva traduceri din V. Hugo, Al. Dumas şi A. Puşkin.

1838 E surghiunit pentru scrisoarea *Vandalism* (apărută în decembrie 1837). Este ales secretar al Obşteştii Adunări. E făcut spătar.

1839 Se căsătoreşte, la 6 iulie, cu Maria Gane. Publică *Re\et[, Catacombele M[n[stirii Neam\ului, Riga Poloniei =i Prin\ul Moldaviei, Un poet necunoscut, Au mai p[\it-o =i al\ii, La Maria**** şi alte opere.

1840 Este ales primar al oraşului Iaşi şi e numit codirector al Teatrului Naţional, alături de M. Kogălniceanu şi V. Alecsandri. În "Dacia literară" (nr. 1) publică nuvela istorică *Alexandru L[pu=neanul*. Văd lumina tiparului *O alergare de cai, Fiziologia provincialului* şi alte opere.

1841 Apare scrisoarea *Slavonisme*. Împreună cu M. Kogălniceanu publică *200 re\ete cercate pentru bucate =i alte treburi gospod[re=ti*.

1842 E ales din nou deputat de Iaşi. Publică, în “Albina românească“, scrisoarea *Pâcal[=i Tândal[*.

1843 Este numit director (ministru) al Vistieriei. În “Foaie pentru minte, inimă şi literatură“ publică lucrarea *Cântec vechi*.

1844 În revista “Propăşirea” sunt publicate 4 scrisori negruzziene despre limbă. Vede lumina tiparului nuvela *Toderic[*, localizare după o nuvelă a lui P. Mérimée, după care e din nou surghiunit la moşia sa. Traduce din satirele lui Antioh Cantemir.

1845 Se învredniceşte de titlul de agă. Apare nuvela *Sobieski =i românii*.

1846 Vede lumina tiparului lucrarea negruzziană *Elemente de dreptul politic despre mai mul\i autori*.

1847 C. Negruzzi traduce *Les femmes savantes* de Molière.

1848 Rămâne departe de mişcarea revoluţionară a anului. Este numit postelnic şi efor al şcolilor.

1849 Publică vodevilul *Doi \[rani =i cinci cârlani*. Vede lumina tiparului un fragment din *Femeile savante* de Molière, tradus de C. Negruzzi.

1851 Revine în fruntea conducerii Vistieriei. Îi apar piesele *Carantina* şi *Muza de la Burduj[ni*.

1852 Publică scrisoarea *Pelerinagiu*.

1855 Întreprinde o călătorie la Berlin şi Ems, impresiile servindu-i la crearea scrisorii *B[ile de la Ems*. În “România literară“ a lui V. Alecsandri publică scrisoarea *Un proces de la 1826*.

1856 E numit vornic şi, din nou, ministru al Vistieriei.

1857 Devine membru al Divanului domnesc. Publică volumul *P[catele tinere\elor.*

1859 E numit director al Statisticii centrale şi membru al unei comisii pentru întreţinerea şi îmbunătăţirea activităţii teatrale.

1861 E numit din nou în fruntea Vistieriei (ministru de finanţe). Publică broşura *Despre capitala României*.

1862 Votează pentru unirea definitivă a Principatelor. Publică *Studii asupra limbii române*.

1865 Publică un necrolog la moartea lui Alecu Donici.

1866 Numele lui C. Negruzzi figurează printre membrii Societăţii literare române.

1867 Este ales membru al Societăţii Academice. În “Convorbiri literare” îi apare *Flora român[*.

1868 *24 august*. C. Negruzzi încetează din viaţă, fiind înmormântat în cimitirul bisericii din Trifeştii Vechi.

I
AMINTIRI DE JUNEŢE

CUM AM ÎNVĂŢAT ROMÂNEŞTE

CUPRINS

Pe când uitasem că suntem români şi că avem şi noi o limbă, pe când ne lipsea şi cărţi şi tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii şi perispomeni ca babele în căţei şi motani, căci la şcoala publică se învăţa numai greceşte; când, în sfârşit, literatura română era la darea sufletului, câţiva boieri, ruginiţi în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ş.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, şedeau trişti şi jăleau pierderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Braşov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu poveşti la sfârşit, şi din când în când câte o broşură învăţătoare meşteşugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi, sau pâine şi crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o şcoală pre care aceşti buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, şcoală unde se învăţa încă româneşte, aproape de Iaşi, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceştia. Nu ieşea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducţie care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la şcoală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

— Ceteşte-mi, îmi zise, o viaţă d-a sfinţilor din cartea aceasta.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti româneşte.

— Cum! apoi dar ce înveţi tu?

— Elineşte, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ţi cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl ştiu pe dinafară:

Αὖρα, ποντιας αὖρα,
Ἅτε ποντοπορους κομιζεις
Θοας ακατους επὴ οιδμα λιμνας
ποῖ με ταν μελεαν πορεϖσεις;

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e ruşine să nu ştii limba ta! Mâine vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvăţat; şi nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăţa degrabă, pentru că ştii că asta îmi face mulţămire.

— O, negreşit! am răspuns cu bucurie.

Ne întârziesem a doua zi căci, când am ajuns, am găsit examenul pe la sfârşit. Se cercetase istoria, geografia ş.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrâne, mume a băieţilor, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cârligat, încât semăna mai mult a proboscidă decât a nas.

— Pre-evghenicoşilor boieri şi cucoane, zicea el, am avut cinste a înfăţoşa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toţi socot că o ştiu, dar nime nu o ştie cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis şi fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfârşind, îşi puse ochilarii, tinse tabla neagră, şi chemând un băiat ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băiatul scrise:

Fată Sarră!
Eu ţi-am zis asară,
Să vezi oul cum se sară.

— Pre-evghenicoşilor, urmă profesorul, vedeţi că toate aste frasis se sfârşesc cu *sar[*, dar, precum aţi văzut, au deosebire în scris. Asemene veţi videa şi cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scrise:

Maică-ta de-i vue
Bine ar fi să vηe
Pân-la noi la vie.

Dascalul tinse braţul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Bărbaţi, femei, copii, toţi săriră şi s-apropieră de tablă, strigând *bravo* de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoşi poate, dar acum stânşi şi împregiuraţi de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe nişte uluce fireşti, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de învăţaţi drăguţii lor şi, clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o fiinţă surnaturală. Bărbaţii îl fericitau, îi mulţămeau, îi strigau *aferim* de se zguduiau păreţii; şi bătrânul socolean, doborât sub grindina laudelor şi a aferimilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, ameţit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: “Je sens que je deviens dieu!”

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbaţi, cu gura cascată, căci nu înţelegeam nimic, eu care mă ţineam că ştiu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreţ, academic, piramidal, neînţeles ca şi sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cât mă umilise de

tare! cum îmi căzuse trufia! cât mă simţeam de mic în asemănare cu băiatul acel ce scria *sar[* şi *vie* în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

— Gândesc la adânca erudiţie a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de ştiinţe, şi l-am poftit să vie ca să-ţi dea lecţii de trei ori pe săptămână. De mâine va începe.

O, cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care îşi perie uniforma, freacă bumbii, curăţă armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat până seara, când m-am culcat gândind la noul dascal; iar piste noapte am visat că avem un nas cât a lui de mare.

A doua zi profesorul veni şi, după acea de datorie bună-dimineaţă, scoase din sân o broşură cartonată cu hârtie pestriţă, zicându-mi c-un zâmbet plin de încredere în sine:

— Nădejduiesc că ne vom înţelege amândoi. Această filadă nu sunt la îndoială că în puţine zile o vei învăţa.

"O! am gândit, acesta e negreşit vrun extract lesnicios a sistemului său de învăţătură." Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat şi, deschizând-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari!

Am rămas mut de oţerire şi de ruşine. Ce batjocură! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăţ *a b c* ! pre mine, care înţelegeam pre Erodian din scoarţă în scoarţă! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărâi să-mi răzbun şi ideea asta mă mai linişti.

În vremea aceasta, dascalul îşi aşezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari ţuguieţi pe nasul lui uriaş, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac, strănută, tuşi spre a-şi drege glasul şi începu rar şi cu dese pauze:

— Netăgăduit este că omul nenvăţat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învăţătorul este pentru un tânăr aceea ce este grădinarul pentru pom; sau ca plugarul

bun care curăţă de mărăciuni ţarina sa pănă a nu semăna în ea sămânţa cea bună.

După aceste parabole, adaose:

— Pentru a-ţi paradosi limba românească după toată rânduiala, ca să o înveţi cumsecade, spre a o şti precum se cuvine, trebuie să începem de la început. Vei şti deci că limba românească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice; şi anume, glasnice sunt: Az, Est, Ije, I, On, ѫ, Ier (ъ), Ѣti, Io (ѹ), ѫia, Ia, Ipsilon, ωmega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naş, Pocoi, Râţă, Slovă, Tferdu, Fârta, Heru, Csi, Psi, Ţi, Cervu, Şa, Ştea, θita, Gea. Glasnico-neglasnice: Zalu, Ieri, Ucu, ѱn.

Făr-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sunt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăţa pe de rost, pentru ca să le poţi cuvânta curat şi pe înţăles, pentru că văd că dascalii d-tale, grecul şi franţuzul, pre care dracul să-i iaie! ţ-au stricat proforaua, nu poţi rosti pe *]*, *[*, *=*, *ci*, şi altele vro câteva. Am nădejde că poimâine mi le vei putea spune pe dinafară, şi atunci vom începe a doua maθimă, Ba, Be,Bi,Bo, şi mai la vale. Cred că ne înţelegem?

— Ba nu ne înţelegem nicidecum, am strigat ieşind din ameţeala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înţelegem! D-ta vrei să mă batjocureşti, să mă pui la alfavita, pre mine care ştiu greceşte mai mult decât oricare tânăr de vrâsta mea, şi care scriu franţuzeşte *sous la dictée*, fără a face mai mult decât şepte-opt greşale pe faţă! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcţia verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* şi *sar[* în trei feluri?

— Îţi voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de *i*, aşa e? Dar cum scrii *mas[* (table) şi *mas[* (pret. verbului *mânere*)? Cum scrii *lege* (loi) şi *lege* (imper. verbului *legare*)? Aşa e că tot un fel, pentru că n-ai doi *a* şi doi *e*? Apoi pentru ce încurci şi ameţeşti pe băieţi?

— Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zâmbet ce semăna a strâmbet; învaţă buchile pe de rost ca să le ştii poimâine.

— Ba nici gândesc, zisei azvârlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învăţăturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfârşind, strânse ochilarii, îşi luă şlicul şi ieşi. Simţii că mi se luă o greutate de pe inimă.

— A! pedant ignorant şi îngâmfat, strigai, vrei să învăţ buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decât orice limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoţi că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fârtă, tferdu, glagol ş.c.l.; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bietele litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să învăţ buchile tale! Dar să crăpi macar, nu le voi învăţa! Las-că te-oi juca eu! N-am trebuinţă de tine ca să-mi învăţ limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, purure deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, şi pintre mulţimea calendarilor şi a cărţilor în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

TIPĂRITE:

Vieţile sfinţilor din toate lunile.
Moartea lui Avel (poem de Gesner).
Numa Pompilius (romanţ de Florian).
Patimile Domnului nostru, în versuri.
Istoria lui Arghir şi a pre-frumoasei Elene, idem.
Despre începutul românilor, de Petru Maior.
Floarea darurilor.
Întâmplările franţezilor şi întoarcerea lor de la Moscva.
Talmudul jidovesc.

MANUSCRISE:

Letopiseţul lui Nicolai Costin.
Cavalerii Lebedei (romanţ de M-me Genlis).
Încungiurarea cetăţii Roşela (romanţ, idem).
Lentor, tragedie în versuri.
Sapor, idem.
Matilda (romanţ de M-me Cottin).
Manon Lesco, romanţ.
Tarlo sau străinii în Elveţia, idem.
Zelmis şi Elvira, idem.
Cugetări de Oxenstern etc.,etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aş da acum ca să am una din acele cărţi de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanţ din acele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încât le-am lasat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; şi, luând *Istoria românilor* de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puţine ceasuri am învăţat a ceti. Păn-în seară, eram capabil să spun pe carte cât oricare anagnost de răpide. Seara am cetit tatălui meu tot cântul întăi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, şi atribuind ştiinţa mea la vrednicia învăţătorului, porunci să cumpere cinci coţi postav vişiniu de un beniş, pre care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcând un congres de băieţi — conşcolari ai mei de la dascalii franţez şi grec — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraţilor, zise el, socotinţa mea este să închipuim nişte întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— Ευγε! Bravo! Ευοι! Hura! Παιαν! Vivat! strigară toţi.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea şi mi s-au încredinţat.

A treia zi dascalul veni, şi întrebându-mă de ştiu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior şi i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfârşind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învăţat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăţa a scrie iarăşi fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc şi simt cu desăvârşire că dascalul, pentru un tânăr, este aceea ce este grădinarul pentru un pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învăţat, căci sunt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecţie. Pe toată ziua îmi vei deslega câte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaşte, iar nu cu cristei fripţi, precum odinioară la judani?

2. De unde au luat Adam şi Eva ac şi aţă de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?

3. Cum...?

— Păgân! mă curmă dascalul astupându-şi urechile şi sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un şerpe; hulă grozavă şi pângărită! Iaca frumoasele isprăvi a învăţăturii papistaşilor!

Zicând aceste, îşi luă şlicul şi o împunse de fugă pe uşă.

De atunci nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învăţat româneşte.

ZOE

CUPRINS

I

“Amour en latin faict amor;
Or donc provient d’Amor la mort:
Et paravant, soulcy qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaicts,
remord.”

Blason de l’Amour

Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, uliţile era însă pustii. Din când în când şi foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărţi, sau un fiacru ce trecea ca săgeata şi lăsa să se zărească nişte bonete femeieşti. Nici un pedestru nu era pe uliţi, afară de fanaragiii care striga regulat *raita*; pentru că la 1827 septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliţi, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului Iaşii, şi fanaragiii, masalagiii, potlogarii de care gemea oraşul, şăzând ascunşi printre râsipuri, pândeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, şi adeseori, el pierdea împreună cu punga şi viaţa sau cel puţin sănătatea. În zadar îmblau streji de arnăuţi şi de simeni; nu puteau stârpi aceste înrăutăţiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O calească trecu în fuga cailor pe uliţa mare, apucă uliţa Sf. Ilie, şi făcând în stânga, luă la deal pe lângă zidul Sf. Spiridon, şi tot suindu-se pănă-n mahalaua Sărăriei, stătu la portiţa unei căsuţi, cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tânăr elegant coconaş, a cărui costum era după moda curţii.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un şal roşu cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stângă, iar capetile, alcătuind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta

una dintr-acele scurte caţaveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir şi cu tertel, îi acoperea tot pieptul. În cap avea un şlic de o circoferenţă cel puţin de şapte palme.

Într-un cuvânt, orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa şi de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cât e de *nostim*!

Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater, din cea întâi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strâmtă, buzile groase şi sprincenile rădicate cu disproporţie dasupra ochilor; dar şi nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greşi, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată şi neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*, şădea o fetişoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlaz albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruş gras şi mic; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de mătase pe albii ei grumazi; poziţia ei cea lenoasă, în sfârşit lumina murindă a unei lampe ar fi înflăcărat pe Xenocrat, dacă ar fi fost la Iaşi la 1827, în camera aceea.

Zău era frumoasă tânăra fată! când însă şi-a întors tânjitorii ochi căprii, umbriţi de lungi gene şi scăldaţi într-o rouă de desfătare, când s-a repezit şi a apucat în braţe pe tânărul ce intrase, trebuia să aibă cineva toată nesimţirea lui, ca să nu cadă ameţit la picioarile ei.

— Ah! tu eşti, Iancule, tu eşti! Vezi că eu te aşteptam. Gândeam la tine, pentru că numai la tine gândesc. Pesemne tu nu ştii că te iubesc mai mult decât orice alt pe lumea asta şi tu iar mă iubeşti. Aşa e că mă iubeşti? Nu voi să mă iubească alţii. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc — ş-apoi ce-mi pasă de lume. Tu eşti al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, sufleţelul meu!

Şi gingaşa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămână de când nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ţi-am scris şi nici n-ai vrut să-mi răspunzi. Când ai şti cât am plâns! Uită-te, ochii mei sunt roşii încă; aşa e că sunt roşii? Spune-mi, mă iubeşti?

— Mă întrebi un lucru care poate ţi l-am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimţitul amorez. — Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios intră şi întinse stăpânului său un lung ciubuc. Într-un minut, cămăruţa se umplu de un fum gros, pintre care Zoe se zărea ca o zeiţă prin nori. Această întrerumpere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată , care tăcu, lăsând să scape din sânul ei o oftare de acele ce sfâşie inimi.

— Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n-am când zăbovi, adăogă tânărul, scuturând ciubucul.

— Ah! zise Zoe, înturnându-şi lăcrâmaţii ochi spre el, odinioară îţi părea că zboară ceasurile ca minutile lângă mine; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubeşti ca atunci, măcar că eu tot aceea sunt şi tot aseminea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad a dragostei care eu îţi păstrez! Preaiubitul meu! spune-mi, când mă vei numi soţia ta? Când voi putea a nu mai tăinui de lume acest amor de care inima mea este plină? Vezi tu, acesta e singurul meu gând. Ştii poziţia mea. Ştii că de am greşit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah! când ai şti cât sunt de fericită! am să-ţi spui o veste care a să te împle de bucurie. Eu o să fiu mumă! — Şi copila îşi ascunse rumena faţă în sânul coconaşului.

Întru auzul cuvântului acestuia, Iancu s-a posomorât, a băgat mâna în buzunar, şi scoţând nişte metanii de coral de vro doi coţi de lungi, începu a se juca cu ele, preîmblându-să în lung şi în larg prin mica cămăruţă.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea; cred că nu te îndoieşti cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m-a împlut de bucurie. Dar văd nişte mari piedici la însoţirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră şi e foarte mânios asupra mea. Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă, orfană şi câte altele. Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem.

Mişelul! vorbile lui era loviri de cuţit pentru Zoe. Ea tremura.

— Vai mie, nenorocita! iată la ce am ajuns! iată în ce stare m-ai adus! mă despreţuieşti după ce m-ai înşălat! nu ţi-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruinţi mincinoase. Găseşti pretexturi ca să mă părăseşti şi pe mine şi pe copilul tău. Nu te temi de păcat! nu socoteşti că voi muri dacă m-îi lăsa! oh! fie-ţi milă! fie-ţi milă!

Şi sărmana se târa la picioarile lui, vărsând şiroaie de lacrimi şi frângându-şi mâinile.

— Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreşit şi vei avea a da seamă lui Dumnezeu, pe care de atâte ori l-ai luat martur jurămintelor tale.

Suspinurile înăduşiră glasul fragedii copile, care acum întâi începuse a gâci inima amorezului său.

Sfărămată de durere, căzu leşinată la picioarile lui.

Iancu o râdică şi o puse în pat, după aceea, chemând pe bătrâna ei slujnică, a lăsat-o lângă ea. El a ieşit şi s-a suit în caleascǎ.

— La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, şi caleasca a purces ca vântul.

“Deşanţată pretenţie! zicea coconaşul răsucindu-şi musteţile. Zice că i-am jurat s-o iau, ca când astfel de jurăminte se mai ţin vreodată“.

II

“Cinga il brando, ed abbia questa
L‘asta in pugno, e l’elmo in testa
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.”

Metastasio

Zoe era fiica unui boierinaş, care prin slujbile sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în faşe, pierduse pe maică-sa, iar la vrâsta de cincisprezece ani, moartea o lipsise şi de tatăl său. De atunci,

sărmana fată, lăsând o moşioară, iubitul loc a copilăriei sale, care rămăsesă moştenire fraţilor ei, venise la Iaşi. Curând n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraş. Se văzu încungiurată de o droaie de curtezani, pe care îi trăgea deosebita ei frumuseţe. Focul juneţii şi simplitatea creşterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrânaţilor. Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neştiind ce e amorul şi neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce şi amară, plăcută şi groaznică. Se dete cu gând, cu inimă, cu suflet.

Iată o întâmplare ce va arăta ce fel iubea tânăra copilă.

Cel întăi ce găsi loc în inima ei fu un ofiţer al gvardiei curţii; tânăr galant, cinstit şi birbant, Iliescul era cu totul contra coconaşului, pe care l-am văzut figurând la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos şi bine făcut, el n-a avut multă greutate a câştiga inima ei. El o iubea şi se mira că o iubeşte ca şi în ziua când culesese cea întăi dulce sărutare pe buzele ei. Şi deşi Zoe nu cunoştea adimenirile cochetăriei, tot însă ţinu în lanţul ei pe fluturatecul tânăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescul era o vecinicie. Începu a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcăciuni şi fără rivali. Se aruncă iarăşi în vârtejul lumei.

Într-o zi, el dormea după prânz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormea, deschise uşa, intră şi, scoţând un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonţul trecu alăturea cu capul tânărului, bortili perina pe care se răzăma şi se înfipse într-o cărămidă din părete, a căria sfărămături să reîntoarseră şi căzu pe pieptul dormitorului. Iliescul sări şi se răpezi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smânci din mână şi o îmbrâncătură aruncă pe ucigaş pe o canapea. Negreşit că ceasul morţii ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă în căderea sa, turbanul nu i s-ar fi desfăşurat. Nişte coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii şi pieptarul lui înfirat. Aceasta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tânărul cunoscându-o, tu eşti, Zoe, cine ar fi putut crede! tu eşti care vrei să mă omori! aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! şi pentru ce?

— Pentru că eşti un nelegiuit, strigă fata cu un glas precurmat de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că despreţuieşti amorul meu şi pentru că ai gândit că vei putea, după ce m-ai învăţat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceaţa vieţii, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ţi mai place! nesocotitule! pesemne nu ştii că pe noi, femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nici cum nu ne îngrozeşte? Iată dovada vânzării tale, şi îi tinse un bilet scris pe o hârtie roză. — Ceteşte, ticălosule! sau mai bine las-să ţi-l cetesc eu. Ascultă: "Stăpâna mea! mă învinovăţeşti nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetişoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărăţeşte în inima mea? Nădăjduiesc să-ţi dovedesc în astă-seară că de am şi fost poate rătăcit, o secundă n-am încetat de a fi pentru de-a pururea, al dumitale credincios rob." A! ticălosule! nu e slova ta? Tăgăduieşti, zi că n-ai scris răvaşul acesta; o proastă fetişoară! oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaş e pentru tine, zise Iliescul învălmăşit.

— Pentru mine! şi de când mi-ai schimbat numele de *iubit[* pe acel de *st[pân[*? Când mi-ai mai zis vrodată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgeşti, căci dacă mâna mi-a tremurat astăzi, să ştii că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaose Iliescul cu un aer teatral, neştiind ce să mai zică; omoară-mă, dacă te supără amorul meu. Văd că cauţi pricinuiri şi iai de dovadă însuşi încredinţările dragostei mele. Omoară-mă! viaţa-mi e nesuferită fără amorul tău. Iată pistolul, şi ca să nu mă greşeşti, razămă ţeava de inima mea, îl ţiu eu, n-ai decât să tragi piedica.

Zicând, dezvăleşte pieptul şi se apropie de fetişoară. El era atât de frumos, întristarea răspândită pe faţa lui arăta atâta adevăr, încât gingaşa copilă se simţi pătrunsă şi înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plângând, Dumnezeul meu! cum am putut avea un aşa gând! să te omor pe tine, pe care te

iubesc cu sufletul! şi apoi ce aş fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudule, când am slobozit pistolul în tine, nu ştiu ce putere străină şi amarnică îmi împingea mâna. Socoteam că te-am omorât şi voiam să mă omor şi pe mine. Dar tu nu eşti rănit? Tu mă iubeşti, aşa e? Răvaşul a fost pentru mine! oh! zvârle pistolul acela, că mi-e frică de el. Şi se aruncă în braţele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe ieşi într-un fiacru şi se duse, Iliescul se îmbrăcă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se încinse pe deasupra şalului cu o curea lată, coperită cu ţinte aurite, în care băgă două pistoale suflate cu aur şi atârnă pe coapsa stângă o sabie încovoiată. La scară îl aştepta un frumos armăsar negru.

Ieşind, văzu arnăuţii săi, care sta roată împregiur.

— Ascultaţi, le zise; astăzi un talhar a intrat la mine când dormeam. A slobozit un pistol asupră-mi, dar nu m-a nimerit. Nu am putut pune mâna pe el şi a scăpat. Să nu mor creştin, ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine, fără să-mi daţi mai nainte de ştire, de nu, veţi lua fiecare câte o sută baltage cârjalieşti pe talpe. Ştiţi că-mi împlinesc juruinţile.

Arnăuţii strigară: maşalla! închinându-să pănă la pământ.

“Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tânărul, încălecând; Domnul ştie ce-mi vor mai face celelalte trei, pe care nu le poci amăgi aşa lesne. Blăstemata de slugă! a greşit răvaşile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; aşa va fi făcut şi cu celelalte.

M-am bătut făţiş cu Beilicciul şi cu Fedeleş[1] fără să simt ce e frica, dar acum zău! mă tem”.

[1] Vestiţi tâlhari la 1827.

III

“Oh! n’insultez jamais une femme
qui tombe!
Qui sait sous quel fardeau la pauvre
âme succombe!”

V. Hugo

Mai mult de un an acum trecuse de la întâmplarea aceasta. Iliescul aflase chip a se deslega pe nesimţite dintr-un lanţ ce nu era potrivit cu uşurătatea inimei sale şi Zoe începuse a cunoaşte că a greşit, judecând pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnaţilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... Îl vedea mai tăcut şi mai retirat. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, macar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte, ca să scape de gura lumei, acestei pricinuitoare de atâte nenorociri, şi cunoscând că trebuie în sfârşit să-şi ia un loc oarecare în soţietate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soţie. Depărtă pe toţi ceilalţi ai săi slăvitori. Iubi pe Iancul; îl iubi sărmana fată, cum ştia ea să iubească şi curând el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simţi urmările nesocotinţei sale, şi îngrijindu-se, îşi mărturisi starea cea de critică amorezului său. Atunci Iancul lepădă masca, îşi dizvăli urâtul haracter şi, puţină vreme după întâlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestii istorii, îi scrise răvaşul următor:

“Coconiţă! îmi pare deşanţ că dumneata ai luat un capriţ drept amor şi încă pretinzi să te iau de soţie! Las-că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un aşa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi. Aşadar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini şi binevoieşte a mă uita şi a nu-mi mai scri.”

Gingaşa copilă ceti răvaşul fără să zică nimic, fără să verse macar o lacrimă. Inima îi era plină şi suspinele, grămădindu-se în sânul ei, o înăduşeau. După o îndelungată şi cumplită tăcere, căzu îngenuncheată dinaintea icoanei mântuitorului, zicând: “Dumnezeule, fie-ţi milă de mine şi nu mă aduce la desnădăjduire!”

Sanda, bătrână femeie care o slujea, care o hrănise cu sânul său în pruncie şi o crescuse în copilărie, stând într-o cameră alăturată, se apropie de o uşă cu geamuri, prin care se vedea în odaia stăpâne-sei, şi ridicând perdeaua, văzu această desnădăjduire, această durere atât de adâncă. Ea nu îndrăzni să intre, respectând cuceria stăpâne-sei; dar neauzind nimic şi văzându-o tot îngenuncheată cu faţa la pământ, intră în odaie ca să o scoaţă din nişte cugetări atât de triste. În zadar însă îi vorbi; deci apropiindu-se o găsi rece, îngheţată, o socoti moartă.

Luă în braţe pe această biată fată pe care o legănase şi cu care împărţise soarta sa. O numi cu acelaş nume de Zoiţă, precum odinioară, şi o dismierdă ca şi atunci. Silindu-se s-o deştepte din acea dureroasă letargie şi, neştiind de trebuie să dorească a o vedea înviind ca să-şi afle iarăşi durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest secret de nenorocire, “sărmana Zoiţă! zise, şi o lacrimă căzu din ochii bunei bătrâne, cât e de frumoasă! poate ar fi mult mai bine pentru dânsa să nu se mai trezească!” Această dorinţă, deşi barbară, se cunoştea că vine dintr-o inimă credincioasă către stăpână-sa.

O puse în pat şi, peste puţin, Zoe deschise ochii.

. . . .

— Du-te, mamă, acasă la N... şi lasă răvaşul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, când se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiţă cu poşta unde să va fi aflând. Spune să nu se piardă, căci în el este o cosiţă din părul meu.

Astfel vorbea Zoe către Sanda, dadaca şi singura sa prietenă, câteva zile după ce priimise scrisoarea sus-însemnată şi bătrâna

a ieşit clătind din cap şi zicând: “Maica Domnului să-şi facă milă de fata mea!”

Îndată ce s-a depărtat bătrâna, Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră, un văl de blondă alb şi un şal negru şi, ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbrăcă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se găti, se puse pe un jâlţ, unde şezu absorbită în gânduri. Uneori un tremur fioros o apuca, alteori râdica frumoşii săi ochi spre cer şi, suspinând, îşi frângea mâinile cu desnădăjduire. Un gând fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă şi cu o oftare: “oamenii aşa au vrut, zise; Dumnezeul lor va cere seamă. Oamenii aceşti minciunoşi şi vicleni nu ştiu câtă tărie este în inima unei tinere fete ce s-a dat pentru toată viaţa; afle dar acum!” Zicând aceste, a ieşit.

Mergând cu un pas răpede, curând a ajuns la portiţa unei case. Bătând, un arnăut veni şi deschise.

— Acasă e stăpânul tău, Caraimane? întrebă Zoe.

— Ba nu, coconiţă, dar cred că nu va zăbovi, căci mâine este alai şi trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar îl voi aştepta, zise fata; şi intră în odaia tânărului.

— Eu sunt silit să ies, adăogă Caraiman, apoi dumneta singură să rămâi?

— Du-te, du-te; eu îl voi aştepta pănă ce va veni.

Arnăutul se duse.

Zoe se primbla palidă şi perită la faţă prin odaia lui Iancu. “Iată a doua oară, îşi zise, ce sunt în camera aceasta, întăi când era bolnav şi am venit de l-am văzut; atunci am ieşit, dar acum... iată aşternutul său; perna cusută de mine încă tot o are... iată pistoalile lui, care i le-am cerut ca din partea frăţâne-meu, căci atunci încă nu-l iubeam... cu ele eram să omor pe Iliescul. Iliescul! încai acela nu m-a amăgit, eu am fost slabă!... oare-s încărcate?— Şi căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul! şi ce trebuie amândouă?... o mişcare de degit şi s-a sfârşit! Oh! pistolul acesta!... să-l aştept oare să vie? şi pentru ce? El mi-a hotărât soarta şi a mea şi a

copilului său!... Sărmanul prunc! îl simţ clătinându-se în sânul meu... sărmană ticăloasă fiinţă, blăstemată până a nu vedea lumina!... ah! el e ruşinea şi nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare... Cine ştie, poate într-o zi va fi ca şi el de nelegiuit, sau ca şi maică-sa de nenorocită!"

Sufletul ei s-a lăsat la acest discuraj, care este groaznic când e cineva singur; pe urmă, nu ştiu ce înfricoşătoare presimţiri a unui trai viitor amărât şi chinuit au venit şi au sfâşiat biata sa inimă; pe urmă o frică fantastică i-a închipuit nişte năluciri fioroase. Sărmana fată simţi sângele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, şi luând un condei, scrise c-o mână tremurândă:

"Eu mor!... Mă duc să aflu liniştea pe care mi-ai răpit-o. Îţi iert moartea mea, dar nu-ţi voi ierta niciodată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sânul meu... La ziua judecăţii, când iar ne vom întâlni, el te va trage la poalile scaunului celui vecinic, ca să dai seamă de două morţi."

Apoi, simţind o fierbinţeală mare, îşi lepădă şalul şi vălul, luă pistolul cel încărcat şi răzimă ţeava de inima sa. O detunare răsună!

Plumbul intrând sub ţâţa stângă, a frânt o coastă, şi petrecând inima, a ieşit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV

"Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles!"

V. Hugo

În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineaţă pompierii stropiseră podul, şi la toate răspintinile câte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vâre, până după trecerea *alaiului*.

Parada se întindea ca un şărpe pe şovăita uliţă. Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase, la care atârna câte o lungă coadă de vulpe, împingând pe norodul ce se înghisuia. Apoi urmau panţirii isprăvniciei, darabanii agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei, toţi aceştia triste rămăşiţi a acelor viteje oşti ce muiaseră ambiţia polonilor şi a ungurilor şi înfruntaseră trufia semilunei. Mai în urmă era armaşul încungiurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofiţerii curţii...

Doi tineri mergeau alăturea la pas.

Unul, călare pe un armăsar negru, purta un costium arnăuţesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporăşie a hainelor sale. Faţa lui tânără şi bărbătească însufla încredere, iar ochii lui albaştri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj şi nefrică. Celalalt, asemene călare şi nu mai puţin elegant, se deosebea prin mărimea şlicului şi largile mânici a benişului său.

— Închipuieşte-ţi, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară când m-am dus acasă, ce să văd? Odaia şi patul meu pline de sânge şi pe dânsa moartă! oh! nu-ţi poţi face o idee cum m-am spăriat! o lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

— Sărmana fată, atât de tânără şi de frumoasă! zău! când s-ar putea s-o învie, mi-aş da armele şi pe Haiduc, calul meu. Pre sufletul meu! să se fi întâmplat aceasta din pricina mea, pe loc aş zice: rămâi sănătoasă, lume! m-aş duce în vreo sehăstrie din Ceahlău, ca prin post şi rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

— Aşa să trăiesc! zise Iancul B... râzând, aş fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut şi prooroc.

— Şi mai poţi râde! N-ai mustrare de cuget? Nu-ţi pare rău?

— Rău îmi pare cum îţi pare şi ţie şi cum trebuie să le fi părând tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar mustrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de...

Iliescul nu-l asculta; trecuse înainte şi ochii lui era plini de lacrămi.

“Ticălosul, zicea el, nu plăteşte să strice cineva un glonţ întrînsul. Sărmana Zoe!”

Un car coperit cu o rogojină şi întovărăşit de doi oameni dete să iasă în uliţa mare. Un zapciu îl opri în răspinteni.

— Ce aveţi în car?

— Un mort.

— Îngăduiţi până va trece alaiul.

Şi mortul fu silit să aştepte, până va trece deşărtăciunea!

După ce a trecut parada, carul şi-a urmat drumul. Un tânăr ca de douăzeci ani, cu sprincene negre, îl urma de departe şi o întristare adâncă se vedea pe faţa lui cea smolită.

“Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă fiinţă a căzut sub sarcina ticăloşiei vieţii, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coţi de pământ în locul unde or să se întoarcă şi ei. Ei fac pe Dumnezeu rău şi nemilostiv. Stăpânitorul ce varsă în războaie pâraie de sânge pentru ambiţie, ministrul ce despoaie pe văduvă şi pe orfan adunându-şi o pomenire de blăstemuri, ucigaşul ce ţine drumurile merg cu paradă de să pun cu obrăznicie lângă însuşi locaşul Dumnezeului dreptăţii şi al îndurării; şi pe biata fată pământul nu o priimeşte! Iartă-le lor, Doamne! că nu ştiu ce fac!”

Carul, ajungând pe malul Bahluiului, se opri şi cioclii, coborând pe moartă, începură a săpa groapa.

— Ce s-a făcut baba cea care ţipa şi nu ne lăsa să luăm trupul?

— Ea nebunise; au dus-o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră! o să-mi fac un pieptar mie şi femeiei o caţaveică.

— D-apoi eu?

—Tu nu eşti însurat. Ia mătăsăria cea albă, colţunii, colanul şi ce mai are.

— Să nu v-atingeţi de dânsa, strigă tânărul, care, stând pătruns de mâhniciune (pentru că şi el o iubise păn-a nu se duce

într-o călătorie, de unde de cu seară sosind, priimise răvaşul şi cosiţa de păr ce i-o trimisese Zoe, dar nu apucase s-o afle în viaţă), auzise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Şi le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, şi desfăşurând vălul de blondă ce era lângă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coborât secriul în groapă, au aruncat ţărâna, şi isprăvind, s-au dus la o crâşmă, unde s-au pus să bea preţul hainelor mortului.

Tânărul rămase singur lângă mormânt. El şăzu privind acea proaspătă moviliţă de pământ, până ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietenii lui se mirau văzându-l că era tot trist.

. . . .

Şi de ce boală a murit Iancul B...? întreba, după trecere de opt luni, tânărul cu sprincene negre pe un doctor.

— De o straşnică inflamaţie de crieri. Am şăzut lângă el până şi-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împuşcături şi că vede pe o femeie sângerată că-l îmbrăţoşează. Închipuire fantastică! precum vezi, efect a dezorganizaţiei crierilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n-au vrut rudele nicidecum. Aş fi putut face o frumoasă disertaţie asupra boalelor ce se încuibă în cap.

1829, apr.

O ALERGARE DE CAI
(СКАЧКА)

CUPRINS

I
O ALERGARE DE CAI

Tot oraşul Chişinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise pǎn-în luna lui septemvrie cu aşteptarea d. conte Voronţov, guvernatorul general a Nuorusiei şi a Besarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lângă curtea Petersburgului, pe la Odesa, împiedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în fiinţa d. guvernator civil, generalul Fedorov.

Locul alergării este zece minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, şede împrăştiată pe câmp, sau înşirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijănită de jandarmii poliţiei!

Piaţa se întinde ovală pe un neted şes, într-o cercoferinţă de trei *verste*, însemnată cu stâlpuşori de lemn de 3-4 stânjini departe unul de altul, iar dinainte galeriii este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sunt datori a face giurul pieţii de patru ori, adecă o cale de douăsprezece verste (ca jumătate poştă); şi doi, care întrec pe ceilalţi, ajungând mai nainte ţinta, priimesc, cel întăi un vas de argint preţuit 1500 ruble asignaţii; cel al doile, 500 ruble, care bani îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătăţească soiul

hergheliilor şi e foarte nemerit, pentru că acum toată călărimea se îndestulează din ţară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armasari şi iepe sunt priimiţi să alerge; cai nu, şi nu de alt soi decât de loc.

Fiinţa funcţionarilor civili şi militari, toţi *]mmundira\i,* da acestei privelişti o pompă solenelă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrâstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, şi aceştia aleargă ca să câştige 1500 de ruble.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumuşele şi mai slutişoare, toate cu deosebite capele şi mode de contrabandă, pentru că Odesa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chişineence; şi e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase şi frumoase şi stofele englezeşti şi franţeze cum foşnesc trecând cu despreţ pe sub barba vamişilor, care le privesc strâmbându-se şi strângând din umeri.

Un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vezeteul, în vechi costium rusesc cu barba lungă, îi mâna cu hăţuri coperite cu ţinte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător-aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu, deşi rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adecă era mai elegant şi covârşind măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puţin de trei stânjini depărtaţi de naintaşii pe care-i mâna un frumos băiet ca de 16 ani, strigând neîncetat: padi! padi! cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orhestru.

În acel echipagiu, dinapoi era o tânără damă blondă, a căria figură avea acea blândeţă ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael şi un june brunet care, de pe barbetă şi musteţi, se cunoştea că era străin. Dinainte era un om balan, ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos şi interesant, dar o întristare desnădejduită se vedea pe faţa sa palidă. El purta ochilari verzi şi ţinea mâinile tinerei dame strânse întru ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decât unui barbat.

Cât pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lângă o frumuseţă şi nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că acea jună femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimţitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atât de frumoasă, încât văzându-o cineva, trebuia, dacă nu s-ar fi înamorat, cel puţin să o privească ca pe un cap d-operă a naturei.

Tânărul om smolit eram eu; ceilalţi, d. Ipolit P. şi soţia sa, d-na S., vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă braţul barbatului său, iar eu, făcându-mi loc pintre dame cam călăreşte (cavalièrement), călcând pe bătăturile moşnegilor carii mă da la toţi dracii, cotind uniforme în dreapta şi în stânga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghiontiţilor şi călcaţilor, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză împănăşată ca o pasere de paradis. Stăpâna acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea...

Nu voi întreprinde a descrie frumuseţele doamnei B., pentru că simţ că acum, după trecere de cinci ani, oricât aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze fără voie şi aş călca hotărârea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere şi cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutei lor frumuseţi; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte şi subţiri. Asta este o greşală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B. mă priimi cu un zâmbet încântător, şi văzând negura de gelozie ce se răspândise pe faţa mea întru vederea unui tânăr ofiţer de lănceri ce vorbea cu dânsa:

— Îţi recomand pe d. Arsenie Timofeevici J., îmi zise.

— O! noi ne cunoaştem, am răspuns zâmbind cu silă cătră rus.— Bonjur, mon cher; te ştiam la Hotin.

— Ieri numai am venit, şi mâine mă duc.

— Cum! aşa digrabă ne laşi? am adaos încreţând fruntea şi rădicând sprincenele, ca să-mi dau un aer mâhnit.

— Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decât mulţămiri.

— Şi mai vârtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliţi a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniţi poate a muri departe de ai voştri, fără altă petrecere decât ceaiul şi stosul...

— A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A şedea fără treabă într-o cetate, în tovărăşia unui bătrân comandant plin de reumatismuri şi de decoraţii...

— V-aţi afundat în strategie, domnilor, zisă doamna B., şi nu luaţi seama că alergătorii au să plece.

Ofiţerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta? am întrebat.

— N-aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., râzând; îmi vorbea de fortificaţiile cetăţii Hotinului. Nu ştii însă cât m-a mulţămit întâlnirea voastră. Făceam o comparaţie între voi când vorbeaţi; tu atât de negru, el atât de alb; era un contrast de minune.

— Văd că comparaţia nu-mi era în favor.

— Oh! eşti nesuferit. Taci. Iată domnul R., unul din judecătorii câmpului (juges de camp).

Domnul R. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cântări concurenţii.

— Cum? am întrebat.

— Toţi se cântăresc cu acel ce se socoate a fi mai greu şi celor mai uşori li se pune plumb pe şea, pănă ce sunt toţi deopotrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut uşor, pentru ce să mă îngreuie cât un grosoman, ce trage poate opt sute de litre?

— Aşa e regula.

— Care socoţi că va lua premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de câmp.

— Precum gândesc, Meleli va câştiga, căci e bun călăreţ.

— Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încât pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc.

— Să-l vedeţi pe cal, veţi judeca altfel; dar aud chemându-mă. Mă iertaţi, mă rog.

Judecătorul aleargă şi, găsind toate formalităţile împlinite, dete semnalul strigând: *allez*!

Alergătorii plecară ca săgeata.

. . . .

— Mă uit la vara d-tale, îmi zise doamna B., şi simţesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atât de tânără şi atât de nenorocită! Abia începuse a gusta dulceţile unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei barbat, colonelul D., tânăr, frumos, viteaz, şi moartea îl seceră sub zidurile Silistrei.

Acum, acest al doile...

— O! ea îl iubeşte.

— Nu mă îndoiesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui şi câtă jale în inima soţiei sale, care seamănă Antigonei sprijinind pe Edip.

— Cu deosebire că acel vestit rege a Tebei era bătrân şi d. Ipolit este încă în floarea juneţei.

— Vai de el! cu atâta e mai de tânguit, pentru că în vrâsta înfocată a tinerelor simţiri, viaţa i s-a făcut o povară dureroasă.

— În adevăr, am luat seama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nicidecum. E desăvârşit orb. În zadar s-au silit cei mai iscusiţi doctori ai Petersburgului şi ai Odesei, nu l-au putut folosi, ci mai vârtos, pe lângă desnădejduirea de a se vedea vindecat, de care pătimi moralul său, fizicul lui suferi într-atât încât pare că e un bătrân trecut!

O, Dumnezeule!

Blăstemul Olghii se împlini!...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

. . . .

Doisprezece concurenţi purceseseră şi numai cinci se înturnau. Curând şi din aceştia mai rămaseră trei. Doi rivali era acum: un armasar negru şi o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i era atât de delicate, încât păreau că numaidecât or să se frângă. Pe dânsul era Meleli. El sta înfipt pe şea şi atât de neclintit, încât omul şi dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul era numai spumă; muşchii i se întinseseră ca coarda unui arc şi aburi groşi ieşeau din el. Fruntea călăreţului şiroia de sudoare; el legase frâiele de oblâncul şelei şi se ţinea de coama cursierului.

Iapa sură, pe care o încăleca un jochei a nu ştiu cărui domn, era mai mare decât armasarul; trupul ei lungăreţ o arăta că e fugariţă. Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, şi alergând alăturea cu dânsul, şuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci şi mai tare se răpezea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amândoi era acum ca la cinci sute paşi de ţintă, când Meleli înfipse ambi pinteni în coastele armasarului. Un sânge purpuriu văpsi pielea lui lucie ca atlazul şi negru ca pana corbului. Rânchezând de durere, se răsuflă sforăind straşnic, zburli unduioasa coamă şi, aruncându-se în zece copce, ajunse ţinta, nobilul dobitoc!

Îndată îl urmă şi iapa.

— Hura! strigă gloata, bătând în palme.

Meleli priimi vasul de argint pe care era săpate armăturile Besarabiei.

Armăturile aceste sunt: capul zimbrului moldav, ţiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripele întinse.

Întovărăşit de jandarmi şi de toţi privitorii, cu muzică înainte sunând marş, Meleli intră în oraş.

Astă intrare triumfală se pomeneşte şi se va pomeni multă vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August ş.c.l.

. . . .

— Ce Olgă, doamna mea, şi ce blăstem? am întrebat.

— Asta e o lungă şi tristă istorie, pe care îţi voi spune-o deseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Rădicând storile, îmi zâmbi, făcându-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce avea în mână. Ochii mei au urmat careta până ce au pierdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, aşteptându-mă.

Iată ce îmi spusă:

P.S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredinţat fiind că cetitorul îmi va rămânea mulţămitor.

II

OLGA

“Sunt acum câţiva ani de când trăia în oraşul nostru o tânără damă. Nime nu o ştia de unde este şi cine este. Unii spuneau că e văduva unui nobil polon ce pierise la Ostrolenko; alţii adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoşteau, are proţesuri ce îl ţin în Petersburg; alţii că e o vânturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfârşit, acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vro nenorocită păcătoasă, care venise să se spăsească în

urâtul monotoniei Chişinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dânsa era că se numea Olga şi era poloneză.

Olga vieţuia foarte retirată; rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui tei. Mi s-a întâmplat s-o văd odată, şi n-o poci uita nici acum.

Închipuieşte-ţi una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturei pentru toate slutele ce a făcut din greşală[1]. Figură nobilă şi melancolică; nişte sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atâta delicateţă încoronau ochii ei negri ca mura, cu căutătură tânjitoare; albeaţa feţei şi a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în nişte mici pantofi; talia sa care avea acea *disinvoltura* cu care natura înzestrează pe femeile de miazăzi. Într-un cuvânt, oricare din aceste frumuseţi în parte ar fi fost de ajuns ca să deştepte un simtiment de mirare sau un fior de amor. Ea să părea a nu avea mai mult de douăzeci ani; dar câte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce şterseseră roza de pe crin şi înneguraseră o aşa îngerească frunte! Văzându-ne mergând spre ea, trecu în altă alee şi se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d. Ipolit care îmi da braţul, dama necunoscută nu se pare a-ţi fi compatriotă; brunetă şi poloneză!

— Pintre garofele albe, de multe ori creşte câte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garofă se vede foarte suferindă, şi, zău! eu de aş fi în locul d-tale, aş căuta s-o mângăi macar pentru dragostea naţiei.

— D-tale îţi e lesne a vorbi cu aşa uşor ton! D-ta n-ai iubit, nici ai să iubeşti vrodată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Cât pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

— Ah! mă sparii, am strigat. Şi de vreme ce este aşa, iată făgăduiesc a nu iubi niciodată."

---

[1] Expresie luată de doamna B. de la Balzac.

— Şi ai putut lua o asemene sumeaţă hotărâre? am curmat eu.

— Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunsă ea tinzându-mi mâna...

Eram fericit!

După puţin, doamna B. urmă:

“Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi nişte tăbliţi căzute lângă un copac; negreşit că Olga le pierduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luăi tăbliţile, le deschisei şi pintre multele versuri şi note leşeşti şi ruseşti, iată ce găsii:

“On s’égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l’on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un coeur né pour la vetru...”

Pe altă faţă:

“Occhi, piangete; accompagnate il core
Che di vostro fallir morte sostiene”.

Mai înainte:

“Vergessen sie nicht, dass zwischen ihrem Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird”.

— Rousseau, Pétrarque, Schiller, ce mozaic de poeţi! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă; şi nu sfătuiesc pe cine n-a fi cetit pe aceşti autori să-i facă curte. Dacă astă gingaşă Luiză caută vrun Ferdinand, negreşit că nu-l va găsi în Chişinău.

Ipolit nu m-asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliţi. Amândoi păzeam tăcere gândind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal? am întrebat după puţin.

— Nu ştiu.

— D-ta însă vei fi.

— Poate.

— O! Tăbliţile aste ţi-au luat minţile.

Uitasem şi Olgă şi tăbliţi, când, după vro două luni, am întâlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să ştii că, sau îndemnul meu, de care mă voi căi toată viaţa, sau acele fatale tăbliţi au fost născut un prieteşug între Olga şi Ipolit, prieteşug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubeşte şi că este hotărât a o lua, mai ales că acum şi locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

— Îţi cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se; este o mulţime de vreme de când n-am venit la d-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa poloneză, am curmat râzând, şi vreu s-o iert căci mi-a răpit un prietin, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

— Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduiesc că Olga mă iubeşte cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam şi eu la început, dar acum îţi mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beţie. Amorul meu se prefăcu în compătimire. Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă, pururea plânsă, mă teme, mă chinuieşte, îmi scoate sufletul cu atâta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, eşti o fiară, domnule!

— Tânguieşte-mă, doamna mea, şi nu mă osândi. Simt, cunosc, văd că sunt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferinţile ce am tras de la sexul d-voastre mi-au stricat inima, au depărtat-o din cararea acea înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci ani. Eu am acum treizeci şi doi ani şi am cercat prea multe chinuri. Pururea vândut de femeile care îmi jurau un tânăr şi vecinic amor şi apoi mă părăseau lepădându-mă ca pe o modă veche, fără macar a cugeta că prin aceasta omoară o fiinţă ome-

nească, am sfârşit prin a le cunoaşte şi a le preţui pentru aceea ce sunt: nişte draci frumoşi lăsaţi pentru a ne chinui.

— Mulţămesc de compliment, am zis.

— Iartă-mă, doamna mea, şi îţi rezic, jăleşte-mă şi nu mă osândi.

— Dar dacă ai o inimă aşa stricată, am adaos, dacă nu eşti în stare s-o iubeşti pre cât te iubeşte, pentru ce nu te destăinuieşti ei? pentru ce o îmbrânceşti, jucându-te, în râpa pierirei?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, când singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfârşind, mă lasă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi."

— Vara mea, colonela D.? am zis eu.

— Ea însăşi, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dânsa şi uitase pe Olga... Ah! oameni, oameni înrăutăţiţi! Vedeţi o biată femeie nevinovată, tânără, cu inima simplă şi liniştită. O urmăriţi, vă ţineţi ca nişte duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirile voastre o faceţi de-şi calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea ca să s-arunce în braţele voastre şi apoi, spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvârliţi cu despreţ, zicând: *atâta e tot*!... cruzi, nesimţitori, infami, nelegiuiţi!...

Toată această frumoasă chirielă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis râzând, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe nişte asemenea necredincioşi?

— Râzi, domnule, dar eu nu râd... Oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozeşte!

— Ah! am strigat, luând un aer cât am putut mai melodramatic, poţi a mă judeca acest fel? Socoteşte că eu n-am încă treizeci ani şi prin urmare sunt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în *Papa Gobsek*...

Balzac era autorul favorit al doamnei B. care, mulţămindu-se de acest bun martur, îmi zâmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceaşca de vermeil, şi după puţin urmă:

"Ipolit iubea pe colonela D. şi uitase de Olga... Olga nu mai era acum pentru dânsul decât o supărare de care căuta vrun mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit şi nobil; din împotrivă, ştiind câtă delicateţă are în suflet, nu-l osândeam, ci îl jăleam şi plângeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoşteam şi care, jertfă unei crude fatalităţi, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atâta necredinţă. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atât de nedrept, încât să voiască a-şi strica el însul lucrările lui.

Într-o zi, aflându-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci, precum am zis, noi abia ne cunoşteam. Deşi eram negata, am luat un şal şi am priimit-o.

Pare c-o văd! nu era acum Olga acea pe care cu cinci luni în urmă o văzusăm atât de frumoasă, deşi palidă, la grădină; faţa ei era atât de slabă... atât de schimbată. Peliţa ei sămăna cu batista subţire, fără pic de viaţă; o moarte să vestea în ochii ei scânteitori. Ar fi zis cineva o statuie de marmură, ieşită din mâinile lui Canova.

Am alergat înainte-i, am luat-o de mână — mâna ei ardea — şi am pus-o lângă mine.

— Ah, doamna mea! îmi zise, şi glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sunt foarte nenorocită!

Lacrimile îi împlură ochii.

— Linişteşte-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înţăleg! în adevăr, eşti foarte nenorocită!

— Aşa e că se însoară? strigă ea cu glas spăriat, sculându-se; aşa e că mă lasă? O, Dumnezeul meu, îndură-te!

— De d.Ipolit vorbeşti, doamnă? Zic c-a să se însoare, dar nu cred că poate fi într-atâta de crud. Şi în sfârşit, fiind aceasta, pentru

ce să te mâhneşti? Să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se despreţuieşte şi se uită...

— Să-l uit! eu să uit pe Ipolit? Pesemne d-ta nu ştii, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfârşit? Pesemne d-ta n-ai iubit, doamnă? Nu ştii ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă eşti nesimţitoare! Vai mie! eu am cunoscut amorul; încă o dată am iubit şi acel întăi amor m-a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreşit... El era bucuria mea, sufletul meu, şi să mă lase? Căci în adevăr voieşte a mă lăsa... Oh! îl voi omorî şi pe el şi pe soţia lui!...

Înfurierea ei m-a îngrozit. Era de o frumuseţă fioroasă. Astfel trebuie să fi fost Didona când hotărî a se îngropa subt ruinele Cartagei. M-am sculat.

— Te spariu, doamna mea, îmi zise după puţină tăcere, — iartă-mă! Când ai şti cât foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stinge!... Ştiu că d-ta îi eşti prietenă, pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă! Scapă un suflet de la osândă! Zi, fă, mijloceşte să nu mă lase!

— Şi ce pot sfaturile mele, când lacrimile d-tale nu folosesc? am zis.

— Ah! când gândesc că ieri, nu mai departe, luă crucea şi se jură pe sănătatea lui, pe viaţa lui, pe ochii lui, că mă iubeşte şi că va fi al meu!... Oare Dumnezeu va suferi să se calce ast fel jurămintele făcute în numele său? Oare trăsnitele ceriului s-au stins?... Pentru că şi s-a jurat, doamnă, în mii de rânduri. Eu însă mă temeam de amorul lui! De câte ori îmi spunea că mă iubeşte, vorba asta mă împlea de fiori. O presimţire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurându-se pe ochii lui dinaintea icoanei şi luând martură dumnezeirea cu atâta uşurătate, este un trădător. Lacrimile ce vărsa la genunchii mei mă spăriau; inima îmi spunea că sunt minciunoase. Şi însă, fiinţă ticăloasă ce sunt! adormeam pe nădejdea făgăduinţelor lui; visam fericirea în braţele

ce erau să mă vândă!...Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele! Aş fi murit norocită şi n-aş fi silită acum a-l blăstema şi a plânge!

Şiroaie de lacrimi curgeau din frumoşii ei ochi. Un tânăr om, de ar fi văzut-o atunci, negreşit că nu s-ar fi stânjinit cât de puţin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cât pentru mine, neştiind cum s-o mângăi, am început şi eu a plânge.

Ea urmă:

— Hotărâsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului cărui va să-şi încredinţeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tânără, bună, simţitoare; poate că s-ar fi îndurat de nenorocirea mea. Oh! i-aş fi spălat picioarele cu lacrimi şi ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar în minuta când voiam a mă duce, puterile m-au lăsat. Neştiind ce să mai fac, am hotărât să viu la d-ta. Ştiu că el te stimă, ştiu că ţi-e prieten; d-tale ţi-e milă de mine, d-ta eşti bună, plângi... Fie-ţi milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mântuieşte-mă!...

Şi biata femeie îngenunchease dinaintea mea şi îmi săruta mâinile fără să poată articula un singur cuvânt de greutatea suspinelor. Eu plângeam ca şi ea şi cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M-am pus la scriitoriul meu şi am scris lui Ipolit ca îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mână.

— Du acest răvaş la d.Ipolit P., i-am zis; să-l găseşti numaidecât.

— D. Ipolit e la doamna colonelă D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

— Adă, am zis; dar Olga îl luase mai înainte. O văzui tremurând când cetea. Deodată, ţipând straşnic, scăpă biletul şi ieşi răpede.

În bilet scria:

“Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri diseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d. Ipolit P. cu d-na colonela D.”

Ceasornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică când am intrat. M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbineala firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară şi sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoştea că se lupta în sine mustrarea cugetului şi presimţirea. Din împotrivă, câtă senineţă pe faţa tinerei lui soţii, câtă bucurie, câte nădejdi de fericire!

Ceremonia se sfârşise. Toţi fericitau pe tinerii soţi, gătindu-se a-i întovărăşi acasă. În momentul acela, văzui pe poliţmaistru că veni de afară cu grabă şi vorbi cu doctorul S., care şedea lângă mine.

— Ce este? l-am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit. Şi ieşi îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăbliţele Olgăi îmi veniră în minte.

“Nu uitaţi că între sărutul însoţirei voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră.”

O greutate îmi apăsa inima; un nor ameţitor veni şi se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învârteşte cu mine şi nişte luciri scânteioase îmblau împregiurul meu. Simţind picioarele-mi slăbind, am închis ochii şi m-am ţinut de strană ca să nu cad. Nu ştiu cât ţinu astă fantasmagorie, căci, când m-am deşteptat, eram singură în biserică. Tremurând şi cuprinsă de spaimă, am ieşit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că poliţmaistrul şi cu doctorul S. mă căutaseră şi că ei veneau de la Olga pe care, când ajunsăseră, au fost găsit-o moartă.

. . . .

Abia trecuseră patru luni de la însurarea lui Ipolit şi de la moartea Olgăi şi el se bolnăvi de ochi. Curând i-au lipsit viderile şi blăstemul Olgăi se împlini. Acum e de tot orb. Simţirea nenorocirei lui, mustrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au ata-

cat sănătatea şi, în vârsta de treizeci şi cinci ani, aşteaptă şi doreşte moartea ca o fericire.

Iată isprăvile d-voastre, domnule. Ah! ferice cine nu iubeşte şi nu simte!”

Doamna B. oftă; eu nu mai râdeam.

III

TRISTEŢĂ

Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iaşi. Toate îmi vesteau câte o supărare. Una un proţes, alta niscaiva veşti politice mâhnicioase. În sfârşit, una mai mică îmi spunea că mă aşteaptă, că mă iubeşte, că mă doreşte. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sărmană copilă! De ţi-am şi spus-o, am minţit, am vrut poate să te înşăl ca un ticălos. Nu, nu sunt eu vrednic de amorul tău! De te-aş fi iubit, n-aş şădea ferecat în lanţele doamnei B., femeia astă neînţeleasă, care-mi spune că mă iubeşte ca şi cum m-ar întreba ce mai fac; vesălă, zburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste şi întrebându-mă când mă întorc la Iaşi. Nu; eu nu voi să fiu iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plânşi, cu faţa mâhnită, care să mă teamă, să mă iubească şi să moară cum a murit Olga.

Şi însă merit eu oare un asămenea amor, eu, care tot focul amorului tânăr, tot delirul juneţei cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirele unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva şi acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tânăr întâlneşte o inimă simplă şi nevinovată, el este ferice; inima lui fragedă şi curată ia o opinie încântătoare pentru amor; iar de se face partea unui suflet faţarnic şi trădător, atunci pierde toată iluzia şi, în locul fericirei, capătă pizmă şi împietrire.

Oh! când ar voi femeile să ştie ce înaltă solie au priimit de la cer; când ar voi să ştie că sunt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieţii noastre, fără-ndoială că iubirea lor n-ar ţinea numai pănă ce se usucă sărutul nostru de pe buzile lor!

Eu totdauna am gândit că îngerul păzitor pe care provedinţa l-a dat fiecărui om nu este decât femeia căria el a jărtfit amorul său; şi însă, pentru ce lasă ele a intra într-o inimă plină de iubire îndoiala şi ura?... O! nu sunt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriţi; dea seamă grozavele fiinţi ce mi-au stricat inima... Voieşti a fi iubită? găseşte vrun înger, precum eşti tu!

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prânz pe a doua zi de la d. Ipolit. Răvaşul era scris de soţia lui. Dedesubt scria: *Vom fi numai noi*.

Mă invita la masă! Şi ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese doamna B.? Să văd un om lipsit de simţul cel mai scump; care este într-o vecinică noapte; pentru care soarele n-are raze, nici câmpul flori. Un om care iubeşte cu tinereţă pe gingaşa lui soţie şi însă nu o poate vedea. Şi ea, oborâtă sub apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvânt cu care să-l poată mângăia şi gândind la cel mai întăi pre care moartea i l-a luat; văduvă de doi barbaţi (Ipolit se putea socoti ca mort) la 21 ani, în cea mai înflorită frumuseţă! — Am răspuns cerându-mi iertare şi pretextând o pricină însămnătoare.

Mă simţeam foarte trist. Voiam să plâng şi nu puteam. Am deschis fereastra. Ceriul era turburat; nori groşi se primblau ca nişte munţi pe el, lăsând în urma lor o ceaţă cenuşie; luna se ascunsese; câteva stele pribage se iveau unde şi unde pintre nori. Vedeam oraşul adormit desfăşurându-se sub mine ca o mare umbră. Liniştea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Curând, un vis deştept îmi înfăţoşă toate întâmplările vieţii mele, de la 17 ani când am pierdut pre tatăl meu, când am rămas singur în lume şi pănă la 28. Gândeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem,

gândeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gândeam la toate acele fiinţi pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întăi, pănă la copila care-mi scria, pănă la doamna B., pre care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecând pe dinainte-mi, frumoase, vesele, triste, plânse, râzânde...

Tunetul vuia în depărtare; cerul acum se învălea cu o haină posomorâtă; stelele piereau pe rând. De aş fi fost poet, aş fi privit cu plăcere această scenă măreaţă a naturei, dar timperatura avu pururea o deosebită influenţă asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveseleşte; din împotrivă, o vreme urâtă mă întristează; în adevăr, gândeam, dacă englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se găteşte! Stelele strălucesc de o mai vie lumină! Spun că de câte ori moare un om, sufletul lui merge de-şi ia loc între stele; oare care va fi steaua Olgăi? poate că acea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mic[*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgându-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei a cina.

— Nu vreu, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure, curând a să tune.

— Ş-apoi?

— Ştiu că d-tale nu-ţi place tunetul.

— Aşa este, când e aproape şi când trăsneşte; dar când vuieşte în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de straşnic, adăogă blăstematul, groaznice tunete o să avem! trebui să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră. Înturnându-mă, văzui pe gazdă cu şervetul pe mână.

— Dacă domnul va să cineze, îmi zise el, i-am gătit un *holodnoi* minunat, *blinee* cu icre fierte în unt şi...

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea era un moşneag ca la 65 ani, scurt şi gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui avea încă o uşure văpsea

de alb-albastru. Faţa lui roşie ca morcovul şi fruntea fără nici o zbârcitură arăta că pentru el viaţa n-avusese zile negre.

— De mult eşti însurat, moşule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băieţi şi o fată.

— Şi unde sunt?

— Doi slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar* şi fata mea trăieşte la Tulcin. O! Saşa mea...

— Saşa? ce va să zică Saşa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

— Saşa mea, urmă moşneagul, e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Barbatul său este guberskii-secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decât mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, şi groasă cât mine. Ş-apoi, frumoasă, roşie ca un bujor; numai când era mică a căzut din scrinciob şi de atunci e cam şchioapă; vărsatul a stricat-o puţin şi i s-a scurs un ochi. — Şi învăţată, domnule, ca un diac. Scrie, ceteşte groznic. Când a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat nişte cărţi foarte frumoase; păcat că nu ştiu a ceti.

— Trimiti-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus ruseşte.

— Ceteşte tu şi eu voi asculta, am zis lui Ivan.

El începu:

“După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio şi la Galatea, câinele începe a alerga prin măgură; şi se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge şi trece lângă păstoriţe...”

— Deschide în alt loc.

“Estela se roşi uitându-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să priimească prezentul şi păstoriţa stă încă nehotărâtă. La urmă, c-o mână tremurândă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului...”

— E! dă-mi pace cu păstoriţele şi cu berbecii cu cordele verzi.

Văzând că pastoralele d. Florian nu-mi pot împrăştia melancolia, m-am culcat, însă de abia apucasem a adormi, şi un vis fantastic veni şi-şi puse asupră-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într-un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stând la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonând aria din vodevilul rusesc *Kozac[stihotvore\[*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gât şi Saşa sărea, schiopătând şi strâmbându-mă. Nu ştiu cât ţinu acest popuri de vedenii, căci, când am deschis ochii, era ziua mare.

IV

CÂTEVA RĂVAŞE

Era câteva luni de când mă înturnasem la Iaşi. Vârtejul soţietăţii, proţesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într-atât, încât, neaflând minută de răgaz, am fugit la ţară: însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei deşteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atât de înflorit. El se ţinea de mine şi mă făcea a cerca toate chinurile despărţirei. De mă duceam la vânat, mi se părea că răsunetul puşcii mele trece Prutul şi merge de moare la uşa doamnei B. De voiam să cetesc, doi ochi frumoşi se puneau dinaintea literelor şi în orice fras găseam o espresie a doamnei B. Nemaiputându-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate romanţele şi m-am apucat de cetit pre Tucidid şi pre Xenofon. Dumnezeu să mă ierte şi pre mine şi pre aceşti vestiţi şi limbuţi autori! Neideat în strategie, n-am putut preţui nici frumoasa retiradă a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărţile şi mă duceam de priveam Prutul cum curge şi fericeam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din cea parte. Îmi era drag cazacul. Au nu era şi el de

acolo de unde era doamna B.? Aflam multă poezie în nasul lui turtit şi ochii mici şi multă armonie în strigătul lui monoton: *kto idiot*?

Xenofon şi Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac şi a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvaşe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbajul adevăratului amor! Laconic şi înfocat. Doamna de Sévigné şi Ninon de Lenclos niciodată n-au putut scrie astfel. Ah, cât m-a iubit de straşnic! Şi eu care socoteam că e o cochetă şi...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pasportul şi două scrisori cu timbrul Chişinăului. Cunoscui pe adresa unuia slova doamnei B. Tremurînd de fericire, am deschis-o. Iată ce-mi scria:

"Prietenul meu! Sunt foarte nenorocită! Aud că te găteşti să vii iară în Basarabia şi nu ştii cât m-a supărat vestea aceasta..."

Începutul era original.

"Te-ai fost dus; gândeam că mă vei fi uitat. Ah! când ai şti cât te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar când ai şti cât sunt de nenorocită! De când te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat; am pierdut pre Bibi! Închipuieşte-ţi că se vede că-i dasă supa fierbinte sau cine ştie ce! Pe la miezul nopţii aud un grozav hârcâit pe canapeluţa unde el dormea. Sar din aşternut. Ce să văd? bietul Bibi era în spasmele agoniei. Oh! nu-ţi poţi face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrimători! Cum se vârcolea în braţele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar saracul era în cele de pe urmă minute. Nemaiştiind ce să fac, i-am turnat pe gât câteva linguriţi de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbuciuma! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Când a venit doctorul, îl găsi mort şi pre mine leşinată... Lacrimile mă opresc de a-ţi mai scrie, dar te rog încă o dată, de vei veni în Basarabia, să te faci că nici nu mă cunoşti. Când ai şti cât sunt de nenorocită!

P.S. Rupe scrisoarea aceasta."

Am scăpat scrisoarea din mână şi am deschis pre ceealaltă.

“Prietenul meu! Tu mă întrebi atâte lucruri deodată încât nu ştiu la care să răspund mai întâi. Văd însă că începi cu doamna B. şi sfârşeşti cu doamna B. Aşadar de dânsa îţi voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ţi prea baţi capul şi ai dreptate, pentru că ştii că m-ai lăsat în locul tău şi nu te îndoieşti de sârguinţa mea, de vreme ce mulţămirea mea o cunoşti că e să mă tăvălesc prin presudstvii (tribunaluri); şi cu venirea ta (care cred că va fi în curând) te vei încredinţa că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decât tine, pentru că pre dânsul amorul nu-l târâie de nas după doamna B.

Tu îmi scrii să te înştiinţez ce face? cum sufere depărtarea ta şi dacă durerea-i s-a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu eşti făcut a fi cât vei trăi înşelat de femei. Mângăie-te, simţitoriule Verter, Şarlota ta nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici şi-a făcut seamă, nici s-a bolnăvit (decât numai când i-a murit căţeluşul), ci din împotrivă, a doua zi s-a aruncat în braţele unui tânăr ofiţer de lănceri...”

— Fecior! dă-mi şipul cu *o de Colon*.

— N-avem aici la ţară *o de Colon*.

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheaţă...

“... s-a aruncat în braţele unui tânăr ofiţer de lănceri. Tu îl cunoşti; leitenantul Arsenie Timofeevici J. Îţi aduci aminte cum râdeam de dânsul că şede ca o fată mare cu ochii plecaţi, şi când vorbeşte cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi; capul tău e de poet şi al lui de oştean şi el te numea *ucionaia golova*; tu de când eşti nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, balan mai mult decât toţi balanii, e frumos în feliul lui şi e în stare a se bolnăvi dacă ar videa că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decât celalalt. Aceea însă în care te întrece, prietenul meu, şi cu care te-a gătit, este danţul. Închipuieşte-ţi că el este cel întâi mazurist din toată noua Rusie şi tu cunoşti slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane

filosof, nu poţi face o singură antreşa; stângăcia ta e nespusă. Ascultă dar cum s-a legat acest amor. Ştii că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deşi n-am mulţămire în adunările zgomotoase unde domneşte eticheta, aveam curiozitatea să văd pre doamna B. şi să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemănai cu viorele înrourate şi — cu câte alte acele. Nu tăgăduiesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer aşa de dulce, aşa de încântător, aşa *non so che*; un aer care zicea: iubiţi-mă, nu mă lăsaţi să mă prăpădesc. Damele îşi şopteau şi se ghionteau; tinerii o priveau cu amor şi înfocare, zicându-şi între ei: cât e de frumoasă! Se începu mazurca. Doamna B. începea cu lăncerul. Ce să-ţi mai spun? Era în elementul ei şi, fiindcă ştiu că-ţi place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta alergând pe luciul valurilor. Însul guvernatorul se sculă de la cărţi şi veni s-o privească. Ruşii striga: *prevoshodno*! Moldovenii: minunat! Pe lângă ea, toate celelalte femei era slute. Asta nu e puţin când o zice o gură indiferentă, mai ales când — ştii — că la noi sunt multe frumuşele. Toată seara n-a vorbit decât cu Arsenie Timofeevici, n-a văzut decât pre Arsenie Timofeevici, n-a danţat decât cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valţ cu dânsa, eu care n-am danţat de patru ani. În învârtirea valţului, am pomenit numele tău. Gâceşte ce mi-a răspuns? “Nu-l văd la bal. A! Uitasem că s-a dus!...” Cum îţi pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce să-ţi mai prelungesc? Tu eşti uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost. Lăncerul şede toată ziua la ea; dar băiatul nu e aşa de prost cât seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaş de la dânsa; iată ce-i scria:”Mă învinovăţeşti nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el (acel el eşti tu), gândul meu era tot la tine de când te-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, *du=inca*! Mă jur pre ochii aceşti care zici că îţi plac”ş.c.l., ş.c.l”

— Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gândea la Ipolit!

“Rusul însă n-o iubeşte şi cocheta face pe nevinovata. S-o vezi cât s-a făcut de bisericoasă; şede toată ziua închisă, merge numai la biserică şi la paradă. Adio, ş.c.l.”

Trebuie să aibă cineva 26 ani şi să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simţit! În scrisoare mai era un post-scriptum:

“După o îndelungată suferire, în sfârşit, Ipolit a murit...”

Hârtia îmi căzu din mâini şi ochii mi se împlură de lacrimi, aducându-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi, în ciuda şi necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul afumând pene prin casă. Am cerut o căţuie şi foarfeci; am tăiat fărămele scrisoarea şi răvăşelele viclenei şi le-am pus pe jăratecul din căţuie. Privind fumul ce se ridica şi apoi pierea cum pierise amorul ei, am zis slugii mele să se ducă şi s-afume odaia cu hârtiile aceste. El mă privea cu ochii holbaţi.

— Ai auzit?

— Bine; apoi?

— Apoi să zici să-mi înşale îndată calul şi să te găteşti să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătinând din cap. Negreşit că mă socotea nebun.

Aşteptând calul, m-am dus la malul Prutului. Cazacul, cunoscându-mă, mă salută. O! cât mi-a părut el de slut! Eu m-am pus pe ţărm şi sfâşiind pasportul, aruncam bucăţelele în apă, zicând: ce viclenie! să mă uite pentru că nu mai sunt faţă, pentru că nu ştiu mazurca, pentru că nu port *epolete*, pentru că nu-s balan. Să-mi zică fără pic de mustrare a cugetului că nu mă mai iubeşte, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uita în toată viaţa! Vasăzică, că mai mult iubea pre căţel? Bine zice prietenul meu că sunt oameni meniţi a fi cât vor trăi înşălaţi de femei.

În vremea aceasta, calul era gata. Îndată purcesei ca un duh de spaimă îmboldit de fierbinţeala frigurilor, şi când mă deşteptai

din ameţeala mea, văzui calul numai spumă şi coastele lui sângerate de pinteni.

— Ivane, unde suntem?

— Intrăm în Iaşi. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vro sehăstrie, să fug de lume şi mă trezii în Iaşi.

Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentaţia de la teatru.

Se da: *Est-ce un rêve?*

1836, august

N.B. Trecuseră 22 ani, de când nu fusesem în Besarabia, când în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chişinău. În sfârşit, eram să văd locuri dorite, rude, prieteni ce nu-i revăzusem de 22 ani! o viaţă de om! În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, şi mi se părea să privesc pe Meleli calare şi pe doamna B. vălsând cu ofiţerul de lănceri.

Era dimineaţă când am intrat în oraş. M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aştepta cea întâi decepţie.

În locul moşneagului de la 1835, atât de roş şi de vesel, mă întâmpină un neamţ sarbăd şi flegmatic, care cârmuia birtul.

Luăi un fiacru şi vizităi oraşul pre care îl găsii sporit în mărime, de nu şi în frumuseţă.

La urmă, mă hotărâi să mă duc la doamna B. Nu ştiu pentru ce, cum pusei acest gând, inima începu a mi se bate, şi simţii o nelinişte oarecare. Era aceasta oare o aducere aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atâta timp, se petrecuseră atâte întâmplări, încât nu putea fi altă decât acea impresie a tinereţei, care rămâne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunţă. Intrăi îndestul de uimit într-un salon unde mă aştepta o nouă decepţie. Găsii o băbuţă zbârcită, încungiurată de căţei şi de motani, care, după ce cu politeţă mă invită lângă

dânsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aş fi gâcit că bătrâna asta ce purta ochilari şi priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chişinăului!

— Cum, doamna mea, porţi ochilari?

— Ce? ai pleşuvit?

— Tragi tabac?

— Ţi-au căzut dinţii? ş.c.l., ş.c.l.

După o convorbire atât de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfârşit prin a râde noi însuşi de noi, şi a ne mângăia de poznaşele isprăvi a timpului.

Am petrecut două săptămâni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună priimire şi cea mai cordială ospeţie.

1857, mai

TODERICĂ

CUPRINS

“Eu nu sunt de când povestele; sunt de când se potcovea puricele cu nou[zeci =i nou[oc[fer la un picior =i tot]i p[rea c[-i u=or” =.c.l.

P r o l o g u l p o v e s t e l o r

Pe când trăia Statu-Palmă, Barbă-Cot şi în Academia din Podul Iloaei da lecţii vestiţii dascali Pâcală şi Pepele, era în Iaşi un tânăr boierinaş cu numele Toderică, frumos şi bun la inimă, dar desfrânat cât se poate, pentru că-i era dragi cărţile, vinul şi femeile. Nu se spoveduise de când era şi se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumuşele. Iată dar s-a întâmplat că Toderică, după ce sărăci în cărţi pe doisprezece coconaşi, carii de desperaţie se făcură voinici de codru şi muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi şi el, cât ai bate în palme, tot ce câştigase şi moştenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeşie în ţinutul Herţii, unde se duse să-şi ascundă păcatele şi ticăloşia. Trei ani erau acum de când trăia în singurătate, ziua îmblând la vânat şi seara jucând stos cu vatavul lui şi făcând pasians, când într-una din zile, de abia intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea, iată că Domnul nostru împreună cu sfinţii apostoli au venit şi, bătând la uşă, l-au întrebat de-i bucuros de oaspeţi. Toderică, care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că-i veniră musafiri tocmai când avea cu ce să-i ospăteze; şi aşa îndată-i pofti în casă şi porunci de masă, rugându-se de iertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru, râzând de minciuna lui Toderică:

— Ne vom mulţămi cu ceea ce ai, i-au zis, numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îi este a mânca, au adaos arătând pe Sf. Petru.

Toderică îndată puse să gătească demâncatul şi, vrând să cinstească pre oaspeţii săi cu ceva mai mult decât cu vânat, văzându-i mai vârtos că-s cam mulţi, zise vatavului să taie un ied ce-i mai rămăsese şi să-l facă friptură.

Gătindu-se bucatele, compania s-au pus la masă. Toderică se mâhnea că n-are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeţii săi:

— Domnilor, zise, îmi pare rău că nu mi-au venit încă buţele cu vin de la viile din jos.

Domnul nostru se zâmbi pe sub musteţi de minciuna ce cârpise Toderică şi, gustând vinul:

— Nu-mi spui că vrei să ne amăgeşti? i-au zis, vinul dumitale este foarte bun. Întreabă şi pe dumnealui care cunoaşte, adăogi arătând pe Sf. Petru.

Apostolul, sugând un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse aşa vin minunat şi pofti pe gazdă să-l cerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, îşi împlu paharul, dar rămase cu gura căscată, când se încredinţă că cu adevărat asemine vin nu băuse de când era. Cunoscând deci din minunea aceasta şi din vorba apostolului înfăţişarea mântuitorului, se sculă îndată de la masă ca un nevrednic de a mânca în asemine companie sfântă, dar Domnul îi porunci să şadă la masă şi trebui să asculte.

După ce au mântuit de mâncat friptura, Domnul nostru s-au dus cu apostolii în odaia ce li se gătise; iar Toderică, rămâind singur a jucat stos după obicei cu vatavul, bând ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians şi apoi s-a culcat.

A doua zi, sfinţii călători adunându-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru au zis lui Toderică:

— Suntem pre-mulţămiţi de priimirea ce ne-ai făcut şi vrem să-ţi răsplătim. Drept aceea, cere-ne trei lucruri oricare vrei şi ţi le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pământ şi în iad.

Atunci Toderică, scoţând din buzunar cărţile ce le purta totdeauna cu el:

— Doamne, zise, fă să câştig de câte ori voi juca cu cărţile aceste.

— Bine, răspunde mântuitorul.

Sf. Petru, care era lângă Toderică, i-au zis încet:

— Nebunit-ai, păcătosule? Cere viaţa de veci şi iertarea fărdelegelor tale!

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

— Doamne, urmă gazda, fiindcă eşti aşa de bunişor, fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acest care umbreşte uşa mea, să nu se poată coborî de n-oi vrea eu.

— Fie aşa! a zis Domnul.

Auzindu-l sf. apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cât ce putu cu cotul:

— Păcătos nătâng şi îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale? Cere, zicu-ţi, la stăpânul un loc în sfântul său rai; mai ai încă un lucru...

— Te poftesc, dă-mi pace şi-ţi caută de treaba d-tale, îi răspunse Toderică fugând de lângă apostol; şi Domnul nostru, întrebându-l care este a treia a lui cerere:

— Aş vrea, zise, ca cine se va pune pe scăuieşul ist de lângă gura cuptorului să nu se poată scula pănă n-oi vrea eu.

— Amin! zise mântuitorul şi, lăsându-i ziua bună, se duse cu apostolii.

N-apucase încă bine cel de pre urmă apostol să păşească pragul şi Toderică, vrând să cerce puterea cărţilor, chemă pre vatavul şi se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărţile de-a rândul. Deci, nemairămâindu-i îndoială, se sui într-o căruţă de poştă şi, ajungând la Iaşi, trase la cel mai bun birt, unde năimi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirei lui s-a împrăştiat, toţi tovarăşii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gândeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici; auzisem că te-ai făcut sihastru.

— Aşa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani de când nu te vezi?

— Am petrecut cu postul şi cu rugăciunea, fraţilor! Şi iată *molitfele* mele, adaose, scoţând din buzunar cărţile.

Toţi au buhnit de râs de răspunsul acesta şi toţi au rămas cu ideea că Toderică şi-a îndreptat starea în ţări străine, unde, cum se vede, găsise niscaiva jucători mai proşti decât acei carii veniseră să-l vadă şi carii se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte. Unii acum se şi aşezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întăi să guste ceva şi aşa trecură în sală, unde din porunca lui se gătise un ospăţ minunat.

Masa aceasta au fost mai veselă decât cina apostolilor, macar că vin străin avea numai Tokai şi de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul răposatei sale soţii[1], că vinea chiar din viile prinţului Metternich, iar de loc era nişte Odobesc vechi de zile şi nişte Cotnar uitat de vro duzină de ani, într-un poloboc din pivniţă.

Până a nu sosi oaspeţii săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărţi asemine cu cele blagoslovite, pentru ca să le poată lua în locul celorlalte când va cere trebuinţa şi, dând două-trei cărţi după ce va bate opt-nouă, să depărteze tot prepusul de la pontatorii săi. Pusese unele în dreapta şi altele în stânga.

După ce au mâncat toţi, s-au pus împregiurul unei mese şi Toderică scoase întăi cărţile cele proaste; dar, văzând că hojma pierde, porunci s-aducă vutcă şi, în vreme ce ceilalţi bea în sănătatea Elencilor şi a Catincilor, Toderică ascunse cărţile cele proaste şi puse în loc pre cele blagoslovite. Nemaicăutând la jocul său, fiind sigur c-a să câştige, începu a lua seama pontatorilor săi şi îi văzu

---

[1] Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cineva că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi după vestitul sistem a metempsicozii lui Pitagor.

că îmblau cu furat şi cu =*ulerie*. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate paralele, pentru că ei îl sărăciseră pre dânsul! şi acum vedea că i-au fost luat banii prin înşălăciune şi tâlhărie, iar nu doar că ştiau juca mai bine sau avuseseră noroc! Ştiindu-se pre sine cinstit şi fiind încredinţat că are să câştige şi să-şi răzbune, simţi nu puţină bucurie; aducându-şi însă aminte de vremea trecută şi de cei doisprezece coconaşi pre care îi sărăcise şi gândind că poate numai aceia au jucat cinstit, s-a căit că el a fost pricina pieirii lor; o ceaţă i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în faţă şi a oftat bătând toate cărţile pontatorilor săi.

În scurt, în seara dintăi, Toderică a potrivit să câştige numai atâta cât să plătească masa şi chiria odăilor pe o lună. Tovarăşii săi, cu buzele îmflate, au făgăduit să vie a doua zi.

A doua zi şi în zilele următoare, Toderică a câştigat o avere straşnică. Îndată s-a mutat de la tractir într-un palat mare, unde, din vreme în vreme, da baluri strălucite. Cele mai de soi cocoane se sfădeau pentr-o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vinaţe şi casa lui era capiştea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucând cu chibzuială şi slujindu-se când cu cărţile cele blagoslovite, când cu celelalte, a hotărât să-şi răzbune cum se cade, pungind pre cei mai mari boieri. Pentru acest sfârşit, prefăcând în juvaieruri cea mai mare parte din banii săi, i-a poftit a doua zi după Sfântul Gheorghe la un bal mare, care avea să se sfârşească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n-aveau bani au luat cu dobândă de la jidovi; ceilalţi au adus câştigurile moşiilor ce le priimiseră de cu seară şi tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toţi şi peste noapte s-a făcut nevăzut cu aurul şi cu juvaierurile.

De atunci a hotărât să nu joace cu cărţile cele blagoslovite, decât cu jucătorii carii jucau necinstit, simţindu-se îndestul de tare ca să-şi deie piept cu ceilalţi. A îmblat prin toate oraşele pământului, câştigând pretutindeni şi cheltuind pe orice găsea pe placul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconaşi îl supăra neîncetat şi îi învenina toate plăcerile.

Într-una din zile, hotărî ori să-i scape din muncă, ori să se piardă şi el cu ei.

Puind acest gând, a purces să se ducă la iad c-un toiag în mână şi c-un sac d-a spinare. Sosind la Târgul-Ocnii, s-a coborât într-o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare, şi s-a dus, s-a dus, s-a tot dus pe sub pământ, până a ajuns la poarta iadului.

— Cine eşti tu? îl întrebă împăratul adâncului, după ce-l aduse înaintea lui.

— Eu sunt Toderică, jucătorul de cărţi.

— Ce dracu cauţi aice?

— Cinstite Scaraoţchi! zise Toderică, de socoţi că este vrednic cel întâi jucător de pe pământ să joace cu tine cărţi, iată îţi fac o propunere. Să jucăm amândoi, şi pentru toată cartea ce-ţi voi bate, să am voie a-mi alege câte un suflet din împărăţia ta şi a-l lua cu mine. Una macar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul şi să fie al tău în vecii vecilor.

Întru auzul cuvintelor acestora, Scaraoţchi trânti un hohot de râs de se cutremurară păreţii tartarului şi se spăriară toţi dracii. Apoi, întorcându-se cătră Toderică:

— Pesemne n-ai femeie şi copii? îl întrebă.

— Pas şi bête, răspunse Toderică, dar las-vorba. Spune, joci ori ba?

— Bucuros, zise Scaraoţchi suflecându-şi mânicile, şi ceru masă şi cărţi.

Pe loc un drăcuşor mititel şi frumuşel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi) pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vrei, stos sau banc? întrebă Toderică.

— Stos, răspunse stăpânitorul tartarului; ştiu că la banc se încap multe *=ulerii*.

S-au pus la joc.

Toderică, bătând cartea dintâi, a cerut sufletul lui Ştefănică Gândul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) şi priimindu-l, l-a pus în sac; asemine şi pe al doile şi al treile până la doisprezece, şi luând sufletele le-a pus toate în sac.

— Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, voieşte să mai urmăm jocul, eu sunt gata.

— Prea bine, răspunse Scaraoţchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu ştiu ce miros greu, ien să ieşim puţin păn-afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a păşit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoţchi a şi strigat să puie zăvoarele şi rătezele şi lăcăţile.

Rămâind afară, Toderică băgă mâna în buzunar şi, ca un poznaş ce era, scoase un condei de credă, care-i slujea la cărţi şi subt inscripţia vestită:

“Lasciate ogni speranza voi ch’entrate”

însemnă pe grozavele acele porţi de aramă, o mare cruce, aşa:

(Şese luni de zile, pănă ce creda se roase de cotleala aramii, iadul rămase încuiat. Nu putu înghiţi nici un suflet, şi hămesiţi de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă, ca să poată săpa mântuitorul semn!)

Purcegând de la iad, Toderică a mers, a mers, a tot mers pănă a ieşit în lume şi a ajuns în patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoţchi şi a mântuit sufletele coconaşilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci ani (Toderică era acum de şeptezeci), Moartea a intrat la dânsul într-o zi şi l-a înştiinţat că, fiindcă i-a sosit ceasul, dumneaei a venit să-l ieie, şi că să se gătească.

— Sunt gata, a răspuns bătrânul, dar te rog o, Moarte, fă-mi un bine păn-a nu mă lua; dă-mi o pară din copacul care este la uşă, ca să-mi răcoresc arsura gâtlejului. Fă-mi această mică plăcere şi voi muri mulţămit.

— Dacă-i vorba numai pentru atâta, a zis Moartea, bucuroasă. Şi se sui în păr ca să culeagă o pară, dar când vru să se coboare, nu putu nicidecum, pentru că Toderică aşa voia.

— Ah! Toderică, m-ai înşălat! strigă. Văd că sunt în puterea ta. Dă-mi drumul, şi ţ-oi mai da zece ani de viaţă.

— Zece ani! Mare treabă! zise Toderică; de n-ai poftă să putrezeşti în copac, drăguţă, trebui să fii mai darnică.

— Ţ-oi da douăzeci.

— Mă iei în râs.

— Ţ-oi da treizeci.

— Încă mai ai mult păn-m-îi ajunge cu târgul.

— Ce pârdalnic! Vrei să trăieşti o sută de ani?

— Tocmai acum ai nimerit, iubito.

— Toderică, n-ai minte.

— Poate; dar mi-e drag a trăi.

— Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să se coboare şi, luându-şi rămas bun de la omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcese ea, Toderică se trezi desăvârşit sănătos şi începu o nouă viaţă, având puterea juneţii şi cercarea bătrâneţii. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca şi întâi a-şi împlini toate poftele şi mai ales cele trupeşti, făcând bine când găsea prilej, dar fără să gândească la mântuirea sufletului său, ca şi mai înainte.

Sfârşindu-se acei o sută ani, Moartea a venit iarăşi:

— Gata eşti? l-a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspunse Toderică; pune-te pe cel scăuieş lângă vatră, până ce va veni. Aştept numai să mă spovedesc şi apoi să intru în noianul veciniciei.

Moartea, ca o bună şi îngăduitoare persoană, se puse pe scăuieş şi aşteptă un ceas să vie preotul. Dar văzând atâta zăbavă, zise gazdei:

— Moşnege, nu ţ-ai putut căuta de suflet de un veac de când nu ne-am întâlnit?

— Zău! n-aveam numai acea grijă, răspunse bătrânul c-un zâmbet de luare în râs.

— Dacă ţi-e vorba aşa, strigă Moartea supărată de nelegiuirea lui, ţi-oi arăta eu!

— Şuguieşti? zise Toderică, văzând-o cum se silea să se coboare de pe vatră; te ştiu că eşti bunişoară şi că-mi vei mai dărui câţiva ani.

— Câţiva ani, ticălosule! (şi se trudea să se deie jos de pe vatră).

— Negreşit; dar astă dată n-oi cere mult, căci m-am săturat de bătrâneţe; m-oi mulţămi cu patruzeci de ani.

Moartea simţi că o putere nevăzută o ţinea pe scăuieş precum odinioară în copac, dar de ciudă şi de mânie nu voia să deie nimic.

— Ştiu un meşteşug să te fac blândă, zise Toderică; şi îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braţ de vreascuri. Focul îndată s-a aprins şi a împlut de pară şi de fum într-atâta cuptorul, încât Morţii îi venea să-şi deie duhul.

— Valeu, valeu! a strigat, simţindu-şi bătrânele oase prăjindu-se; scapă-mă şi făgăduiesc să-ţi dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul şi Moartea a fugit pe jumătate pârlită.

Sfârşindu-se şi anii aceştia, s-a înturnat să-şi ieie omul, care o aştepta la uşă c-un sac de-a spinare.

— Astă dată n-ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela?

— Sufletele a doisprezece jucători, prieteni ai mei, pre care i-am scos din iad, sunt acum vro sută cincizeci de ani.

— Vie dar şi ei cu tine! zise Moartea, şi apucându-l de chică, se înălţă în văzduh, zbură spre apus şi se vârî în ocna părăsită.

Sosind la porţile iadului, bătu de trei ori.

— Cine bate? au întrebat din năuntru.

— Toderică jucătorul, răspunse Moartea.

— Să nu cumva să deschideţi! strigă Scaraoţchi, aducându-şi aminte de stosul ce jucase cu el; coţcariul acela-i în stare să-mi pustiiască împărăţia.

Scaraoţchi nevrând să deschidă, Moartea, vrând-nevrând (căci dorea să-şi răzbune) şi cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine eşti tu? întrebă sfântul Petre pe Toderică, după ce Moartea l-a pus dinaintea porţii raiului.

— Vechea voastră gazdă, răspunse el, acel care odată v-a ospătat cu vânatul său.

— Cum cutezi să te înfăţoşezi aice în starea ce te văd? Nu ştii că ceriul este închis pentru cei ca tine? Bre! bre! bre! Tu eşti bun de talpa iadului şi ai încă obraz să cauţi loc în rai!

— Sfinte Petre! zise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit aşa, când ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-aţi cerut găzduire.

— Toate aceste-s frumoase şi bune, adaose apostolul cu un glas pe care voia să-l arăte aspru, deşi se cunoştea că-i este milă; dar eu nu voi să-mi găsesc *beleaua* dându-ţi drumul în rai fără de ştire. Îngăduie pănă voi spune stăpânului şi apoi vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru, înştiinţându-se de venirea lui Toderică, au venit la poartă, unde el sta îngenuncheat pe prag cu sufletele sale, având şese în dreapta şi şese în stânga şi milostivindu-se:

— Bine, treacă pentru tine, i-au zis; dar sufletele aceste sunt drepte a iadului, mi-e nu ştiu cum să le priimesc.

— Doamne! zise Toderică, când am avut cinste a te priimi în casa mea, erai întovărăşit de doisprezece călători şi eu v-am priimit pre toţi şi v-am ospătat şi v-am găzduit cum am putut mai bine.

— Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise Domnul nostru cu un zâmbet îndurător. Haide intraţi, de vreme ce aţi venit; ai noroc că m-ai găsit în *chef* bun; almintrele n-aş îngădui un lucru care poate da pildă rea.

N.B. Povestea asta se tipări în foaia *Prop[=irea* mai mult ca să împle coloanele jurnalului decât ca meritând vro însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste servi de pretext Tartufilor politici ca să închidă jurnalul şi să exileze pe autor!

II
FRAGMENTE ISTORICE

APRODUL PURICE

1486

“Fost-au acest domn om nu mare la stat,]ns[ ]ntreg, drept, viteaz, =i me=ter la r[zboaie... +i era mare jale =i plâns]n norod pentru pierderea acestui domn bun.”

Vornicul Ureche, La viaţa lui Ştefan cel Mare

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ş-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pământul ce era încă d-al său sânge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Şi cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi
Cânta dragostele sale. Vai! el nu putea gâci
Că vrăjmaşu-ntr-a lui ţară se găteşte-a năvăli.
Generalul cel mai falnic a dârjilor ungureni,
Hroiot[1] ros de-nverşunarea ce avea pe moldoveni —
Care-n multe sângeroase lupte i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept şi-a câştigat —
Luând veste cum că Ştefan domnul lor atunci s-afla
În ţinuturi depărtate, având cu el oastea sa,
Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
De moldoveni şi de Ştefan deodată a-şi răsplăti,
Ca să poată c-o lovire acea ruşine spăla,
Ce româneştile arme au săpat pe fruntea sa.
Aşadar adunând noaptea pre toţi ofiţerii sei,

[1] Hroiot au fost unul din cei mai vestiţi capitani a oştilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaş neîmpăcat moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste ţări vecine.)

Le espuse-a sale planuri, şi le zise: “Fraţii mei!
Ştiţi c-aceşti români sălbatici, vrăjmaşi aprigi, ne-mpăcaţi,
Au ucis mulţime mare dintr-ai noştri bravi soldaţi,
Ştiţi că însetaţi de sânge în Ungaria au intrat,
Şi că foc şi pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
Iar noi care bărbăteşte n-am lipsit a ne lupta,
De abia numai prin fugă viaţa ne-am putut scăpa,
Şi cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
Oare-această înfruntare şi batjocoră şi reu,
N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm şi noi,
S-arătăm că-n unguri curge viteaz sânge de eroi?
Vremea este îndămână, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, şi cu ea-i şi domnul lor;
Mergeţi dar, şi-n astă noapte toţi ostaşii vă gătiţi
Şi când va miji de ziuă, nesmintit călări să fiţi,
Ca prin marş iute şi grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sunt ungurii noştri şi Hroiot să le-arătăm.”
Se fălea deşertul ungur cu-acel vis amăgitor,
Că o ţară neapărată va pustii prea uşor,
Ş-în a sa zădărnicie i se păre că vedea
Lacrimile cum se varsă, sângele cum şiroia!
Dar dreptatea Provedinţii n-au putut îngădui
Gândul său cel sângeratic să se poată săvârşi;
Şi Dumnezeu milostivul p-al său popul credincios
Nu-l va lăsa în călcarea ungurului fioros.
Deci sfântul duh cu-ndurare pe un român însuflând,
Ce de mult se afla încă pintre unguri petrecând,
Şi carele auzise tot planul acel cumplit,
Ce asupra ţării sale ungurii au slimuit,
Deşi se găsea nemernic, pribegit din ţara sa,
Patriotică simţire în inimă-i tot s-afla;
Aşadar în vălmăşagul ce gătirea prileji,

S-aruncă p-un cal cu grabă şi spre Moldova porni.
După ce ieşi din lagăr alergă necontenit
Toată noaptea, păn-ajunse când soarele-a răsărit
În oraş la Roman, unde pre pârcălabul aflând,
Şi primejdia ce vine abia a-i spune-apucând,
De osteneală şi de trudă a căzut jos leşinat,
Iar calul său lângă dânsul răsuflarea ş-a şi dat.
De îndată pârcălabul un minut n-a zăbovit
Şi un curier în pripă la Ştefan a răpezit;
Iar satelor de pe mărgini, porunci a se găti
Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
Totodată dând de ştire şi pre la boierinaşi
Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii şi slujbaşi,
Cu toţii, şi mic şi mare, să grăbească-a alerga
La şesurile Moldovei unde el se va afla;
Apoi strângând călăraşii şi parte din târgoveţi
Înarmaţi cu lănci, cu săbii, cu arce şi cu săneţi,
Au ieşit din târg afară cu mica urdia sa,
Şi pre duşman fără frică ca să vie-îl aştepta.
    Precum norul de lăcuste soarele întunecând
Vine pre sus cu iuţeală ţarinile-ameninţând,
Încât tremurând aşteaptă spărietul muncitor
Neştiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgeşte cu nădejdea că ogoru-i va scăpa
Şi-a sudorii sale roduri va putea înc-aduna;
Însă d-odată lăcusta cade toată pe câmpii
Ş-într-un clip în praf priface ţarini, hoalde-ogoare, vii.
Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pintre râpi, şi d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topeşte şi s-azvârle, şiroi iute furios,
În pârăul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură, îl măreşte, îl îmflă cu al său val,
Şi nu-l lasă păn-nu-l face de se varsă piste mal;
Câmpiile se îneacă, iar păstorii spăimântaţi

S-aciuează cu-a lor turme în munţii învecinaţi;
Acest fel sumeţii unguri în Moldova năbuşesc.
Orice-ntâmpină nainte robesc, taie, pârjolesc,
Cu omor şi pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, ş-în urmă foc fumega;
Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
Hroiot aflând pustii sate a-nţălege nu putea,
Care poate fi pricina acelui bejănărit,
Căci el crede că de dânsul nimene nici au gândit;
Deci îndată porunceşte să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.
    Iată că îmblând haiducii piste un moşneag au dat,
Gârbovit de bătrâneţă, într-un toiag răzămat;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Faţa lui cea cuvioasă, ochii săi măreţi şi vii
Îl aseamănă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tânguitor.
El până la Hroiot vine cu pas lin şi măsurat,
Fără grijă, deşi este de catane-ncungiurat,
Şi aşteaptă să-l întrebe. — "Unchiaşule, ien să-mi spui
De ce pricină p-aicea nici un locuitor nu-i?"
Astfel Hroiot îi grăieşte. — "Pricina însuţi o vezi,
(Îi răspunde-atunci bătrânul) şi încă mai cercetezi?
Pricina bejănăriei ş-a jalei obşteşti, tu eşti,
Hoţ turbat şi fără lege care prăzi şi pustieşti!
Care vii cu cete multe de tâlhari şi prădători
S-aduci jale în locaşul unor pacinici muncitori!
Nu purta grijă! cu dânşii curând te vei întâlni
Şi amar îţi vei da seama, foarte greu te-i răfui.
Dumnezeu mult milostivul nu gândi că te-a lăsa
Să sfâşii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,
Ce-şi va înturna urgia peste spurcat capul tău,
Ş-îl va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsnitul său!"
Zicând, face semnul crucii şi din greu a suspinat. —

Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntâmplat
L-ar fi socotit că este din ceriuri vrun prooroc.
— “Spânzuraţi-l! înţepaţi-l! tăieţi-l! daţi-l în foc!”
Strigă haiducii, husarii şi tot trupul ostăşesc.
Ş-acum mii de lănci şi săbii pe deasupră-i se-nvârtesc.
Bătrânul aşteaptă moartea fără a se oţări,
El pentru ţara lui este mulţămit a se jertfi;
Dar Hroiot strigă să-l lasă; catanele se supun,
Îi fac loc, se dau în lături, mâna pre el nu mai pun.
Generalul lor simţeşte după câte auzi,
Că uşoară biruinţa, cum gândeşte, nu-i va fi.
Deci în cete d-o potrivă oştenii săi adunând,
Pre haiduci puind în mijloc, călărimea înşirând,
Lasă trupul cel mai mare sub nişte vechi ofiţeri
Şi el c-o parte aleasă de călăreţi volonteri,
Purcede mai înainte nerăbdător de a şti
Dacă-n drumul său vro oaste de români va întâlni.
    După ce câteva ceasuri merseră cu un pas des
Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei şes,
Un puţin număr de oameni, tot în cete împărţit;
Îns-acea adunătură era mândră de privit.
D-o parte boierinaşii, d-a lor slugi încungiuraţi,
Călări pe armăsari ageri şi felurit îmbrăcaţi,
Fieştecare dintr-înşii câte-o dovadă purta
De la duşmanul, pre care l-a fost învins mâna sa.
Unul c-o sabie-întoarsă, c-un capot roş înfirat
Şi haine înaurite, este turceşte-mbrăcat;
Altul încalecă iarăşi un cal de Don căzăcesc,
Poartă o suliţă lungă, şi un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, şi blănit tot cu samur,
Un tânăr se hereţeşte p-un sirep armăsar sur;
Chingile, şeaua lui, frâul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare leah sânt.

Pe a altuia frumoasă înaurită harşea
Într-un colţ se vede-un vultur ce-o cruce-n gură ţinea,
Nu rămâne îndoială că acel odor bogat
De la domnul Vlad sau Radul, în război a fost luat.
Alţii cu săgeţi şi arce au căciule tătăreşti,
Însă cea mai mare parte poartă cuşme ţurcăneşti[1].
De acolo nu departe ţăranii stau adunaţi,
Cu securi, cu lănci, cu coase şi topoare înarmaţi;
A lor mâneci suflecate, aerul posomorât,
Tăcerea lor, toate-arată că spre război s-au gătit.
Pârcălabul mai nainte era cu-ai săi călăreţi,
Având strânşi pre lângă dânsul slujbaşii şi târgoveţi;
Deci văzând cum că vrăjmaşul cât putea venea spre ei,
Se întoarce şi le zice: — "Iată duşmanul, flăcăi!
Năvăliţi la el cu toţii, voiniceşte vă luptaţi,
Ţara şi casele voastre în pradă-i să nu lăsaţi.
Daţi de tot! să n-aveţi milă d-un vrăjmaş ce ne-au prădat,
Care cu foc şi cu sânge urma lui ş-au însemnat;
Buciumaţi, şi Doamne-ajută!" — Cu toţii strigă:"Amin!
Aideţi fraţi din ţara noastră să alungăm pre păgân!"[2]
D-abia dobele şi surle semnul bătăii vestesc,

[1] În veacul XV când România se cârmuia de prinţii săi independenţi, la întâmplare de război, toţi boierinaşii ce locuiau pe la moşiile lor erau datori să se oştească împotriva duşmanilor; şi oricare proprietar şi boier aducea cu dânsul atâţi oameni de arme, pe cât starea şi puterea sa îl ierta. Această românească *pospolit[* alcătuia un corp straşnic.

[2] Ţăranul român cinstit, dar superstiţios, nu putea crede că ungurul care nu se ţine de tractaturi şi nu posteşte vinerea şi miercurea, nu este păgân. Vrând să arăte pe un om necinstit şi ateu, îl numea papistaş, şi această înverşunare asupra catolicilor le era însuflată de misionarii ierarşiei constantinopolitane, care de la Consiliul Florenţii, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mână aceste ţări. Zicerea aceasta pănă astăzi încă este ocărâtoare în gura ţăranului moldovan.

Îndată cu toţi în oastea ungurilor năvălesc
Strigând:”Ucideţi! ucideţi! daţi tot de tot! nu vă-nduraţi!
Pre vrăjmaşii ce ne pradă nu miluiţi! nu cruţaţi!”
Cu-a lor groznică năvală cai, călăreţi oborând,
Aduc neorânduială între-a duşmanilor rând;
În zadar stau ungurenii şi vitijeşte se bat,
Românul nu-i bagă seamă, şi ţăranul încruntat
Face jertfă răzbunării şi pre prins şi pre rănit.
În zadar şi ofiţerii, şi Hroiot oştean vestit,
Ca să-i mai îmbărbăteze, d-a valma pintre soldaţi
Se luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimântaţi,
Ş-ameninţându-i din urmă cuţitul moldovenesc,
Să plece acum de fugă se îndeasă, se gătesc.
Iată c-atunci ceea oaste se ivea dintr-un ponor,
Ungurenii prind la suflet văzând că vine-ajutor,
Se întorc cu bărbăţie, se înşiră iar la loc,
Şi războiul se-ncleştează, mai ucigaş, mai cu foc.
    După câteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci şi cătane pe români au năpădit;
Deci îndată toată faţa bătăii au prefăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu şi-au pierdut,
Dar de multă ungurime năduşiţi, încungiuraţi,
Cădeau precum snopii vara, de sabie săceraţi.
Dos la dos, spate la spate, se bat desnădejduit,
Lovirile le-s grozave încât nu-i de povestit;
Subt a românului paloş sângele curge părău
Păn-când braţu-i amorţeşte fiind rănit foarte greu,
Scapă sabia din mână; în sfârşit şi el căzând,
Răstoarnă încă pe-un duşman ce-l vede lângă el stând.
Dumnezeule! la tine nădejdea lor au rămas,
Înalţe-să păn-la tronu-ţi a lor trist şi jalnic glas!
Şi trimite-le din ceruri un înger într-ajutor
Căci se bat pentru scaparea ş-apărarea ţării lor.

Coperiţi de rane grele, făcând semnul sfintei cruci,
Îşi dau duhul sub cuţitul sălbatecilor haiduci!
Pârcălabul plin de scârbă, cu câţiva boierinaşi,
Mai având pe lângă sine vro sută de călăraşi,
Nădejde de mântuire de nicăiuri aşteptând,
Şi decât trai cu ruşine moarte mai bine-alegând,
Hotărăşte să s-arunce între duşmani desperat,
Şi să moară cum se cade unui brav adevărat.
Când deci astă hotărâre a împlini se gătea,
Iat-un călăreţ zăreşte ce-n fugă spre el venea,
De pulbere ce rădică calul său cel înspumat
Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
Ea parcă-i spunea c-acela aduce vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri fără milă se omor.
Nu trecu mult şi atunce ochilor nu a crezut,
Când pre Purice aprodul lângă dânsul a văzut,
Purice, care-n războaie a fost pururea vestit,
Român vrednic întru toate, a lui Ştefan favorit.
—”Pârcălabe, sănătate! (zice), Ştefan a plecat
Cum luă înştiinţarea ce prin cartea ta i-ai dat;
Şi m-a şi pornit la tine ca să-ţi spun să te grăbeşti
Să aduni oameni de oaste câţi vei putea să găseşti,
Şi-naintea lui îndată, cu toţii să alergaţi...”
— “Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmaşu-ncăieraţi!
Îi răspunde pârcălabul, de trei ceasuri ne-ncetat
Se luptă cu vitejie şi mult sânge s-a vărsat,
Căci a duşmanilor noştri numărul e înzecit,
Şi zece-odihniţi unguri stau p-un român ostenit!”
    Aprodul atunci îi zice: ”De este aşa, apoi
Să te tragi cu câtă oaste ţi-a rămas încă spre noi,
Căci acum la Siret, Ştefan trebuie să fi sosit,
Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am împlinit”.
Sfârşind, fără de zabavă, s-aruncă pe calul seu,

Îi dă pinteni, şi le strigă: ”Rămâneţi cu Dumnezeu!”
Îndată şi pârcălabul semn de retiradă dând,
Şi restul oştilor sale la un loc tot adunând,
Începură a se trage cu regulă şi încet,
Spre oaste ce tăbărâse la Şcheie lângă Siret.

*

Cum a primit curierul de pârcălabul trimes
Ştefan din toat-a sa oaste a treia parte-a ales,
Şi mergând cu un marş grabnic toată noaptea păn-în zi,
A doua zi pe amiază în şes la Siret sosi:
Acolo spre răsuflarea oştilor a tăbărit,
Ş-în trei trupuri osebite oastea sa a împărţit,
Darabanii cei cu plete, toţi săneţe lungi purtând,
Armăşeii cei sălbateci barbe stufoase având;
Simenii cei iuţi cu arce, şi cu măciuci în fălii,
Toţi aceştia pedestri, număr ca la şăpte mii;
Era sub vornicul Boldur, oştean vechi şi ispitit,
În războaie şi în taberi crescut şi îmbătrânit;
Paharnicul Coste iarăşi avea pe seama lui daţi
Panţirii şi leficiii toţi cu zale îmbrăcaţi[1]
Iar copiii şi aprozii, de boierinaşi feciori,
Carii ostăşescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,

[1] Corpul darabanilor subt comanda capitanului de darabani, corpul simenilor subt aga şi armăşeii sub vel-armaş (în seama cărora era şi artileria) alcătuia o oaste de 20 mii pedestraşi; aseminea şi călărimea ce se împărţea în panţiri şi leficii cuprindea iarăşi un trup de 10 mii. Aceste era puterile moldovenilor în vreme de pace; iar la vreme de război i se îndoiau şi se întreiau trupele acestea. Pârcălabul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor, serdarul de Orhei cu regimentele lăpuşnene, toţi ispravnicii cu slujitorii lor, capitanii plaiurilor cu plăieşii, şi în sfârşit toţi boierinaşii cu oamenii lor de arme.

Şi haine foarte frumoase şi bogate arme-aveau[1];
În mijlocul lor călare eroul Ştefan era,
Şi vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura.
(Pe dânsul era d-o parte cap de zimbru-nfăţoşat,
Iar dincolo sfântul Gheorghe călare şi înarmat.)
Acolo se află iarăşi al oştilor veteran,
Arbur hatmanul ce-n mână poart-un groaznic buzdugan,
Pre care ca pre o mince de copil îl arunca,
Dar azi omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
Altă armă el nu are, nici voieşte-a mai avea,
Căci îi place când pre duşman c-o izbire îl turtea.
    Iată se aude zgomot, împuşcături şi strigări,
Chiote de biruinţă, ş-a cailor rânchezări;
Piste puţin se zăreşte şi steagul pârcălăbesc,
Încungiurat de vitejii ce-l apără şi-l păzesc,
Pe-mpregiurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
Să puie pe dânsul mâna ungurul nici c-a putut;
Plini de pulbere şi sânge, de rane acoperiţi,
Aceşti bravi se luptă straşnic, căci sunt desnădejduiţi.
Se-nfioară ungureanul şi stă trist a socoti
Că această biruinţă multă oaste îi jertfi,
Dar bucuria izbânzii întristarea-i întrecea,
Că-i aproape răsplătirea lui prin gând nu îi trecea,
Pentru că-ntr-o luncă deasă oastea românească sta,
Şi porunca să înceapă bătălia aştepta.
    Deci Ştefan lăsând în urmă o strajă de călăraşi,
Orânduieşte pre Boldur cu-ai săi harnici pedestraşi,
Să meargă să năpustească în haiducii ungureşti,
Iar panţirii să lovească aripele duşmăneşti;

[1] Copiii de casă şi aprozii alcătuiau gvardia domnească. Ei erau toţi călări, purtau căciuli ţurcăneşti cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche).

După aceasta s-întoarce şi acest fel le grăi:
"Ostaşi! Voi ştiţi foarte bine că spre a ne birui
Alţi mai însemnători duşmani în zadar s-au ispitit,
Ce a săbiilor noastre ei cercară ascuţit;
Apoi suferi-vom astăzi ca aceşti cutezători,
Vrednici d-a purta mai bine nume de hoţi prădători,
Să vie cu sumeţie chiar într-al nostru pământ
Să robească şi să prade? Nu; cât eu în viaţă sânt
Nu va fi. Dumnezeu sfântul ne va împuternici,
Sumeţa lor cutezare să o putem pedepsi.
Precum la Soci, la Soroca, la Lipniţă v-aţi purtat,
La Baia, la Cursul-Apei, şi la Râmnicu-Sărat[1],
Astăzi şi cu ungurenii tot aşa să vă purtaţi;
Şi la orice întâmplare totdeauna s-alergaţi,
Unde-ţi zări astă pană de la gugiumana mea
Pre care pe drumul slavei pururea o veţi vedea."[2]
Zice: şi s-arunc-în duşmanii de aprozi încungiurat,
Vornicul Boldur atuncea şi el năvală a dat;
Arbure viteazul hatman cu călărimea cea grea,
Năpădeşte-n husărime şi începe a tăia;
Vai şi amar de acela nenorocit ungurean,
Pre care îl întâlneşte straşnicul lui buzdugan!
Precum când o stâncă mare dintr-un munte s-a surpat
Zdrobeşte, oboară, sfarmă, orice-n drumu-i a aflat;
Casele de pe costişă, grădini, saduri, livezi, vii,

[1] Ştefan a biruit: la Baia, pe unguri, unde s-au şi rănit regele lor Matias. La Lipniţă, pe tătari, luând prins şi pe fiiul Mainac Han care-i comanda. La Soroca, pe leşi şi pe cazaci, hatmanii cărora Lobod şi Nelivaiko prinzându-i i-au tăiat. La Soci, Cursul Apei şi la Racova, pe turci şi pe românii din Valahia, sub comanda lui Vlad Ţepeluş şi Radul cel Frumos.

[2] Aceste a zis Enric IV oştilor sale. Îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împotriva a duşmani groaznici, şi în care au fost pururea biruitor.

Prăvale, rostogoleşte cirezi, turme, herghelii,
Până ce se întâlneşte cu nişte-nvechiţi stejări
Uitaţi de timp şi de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriaşa stânc-atunce toată puterea pierzând
Nu mai face stricăciune neclintită rămâind,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimântat,
Dă lui Dumnezeu mărire văzându-se c-au scăpat.
Sau după cum hoţul noaptea prin codru călătorind,
Şi la prada ce-a să facă cu mulţămire gândind;
Se bucură când priveşte ceriul învălit cu nor,
Căci are bună nădejde c-a putea prăda uşor,
Ş-acum calul său prin pinteni îl sileşte-a alerga.
Dar fulgeră şi trăsneşte tocmai dinaintea sa!
Calul sare, sforăieşte, şi tâlharu-ncremenit
Scapă dârlogii din mână socotindu-se pierit.
Astfel şi Hroiot rămasă când pre Ştefan a văzut,
Ce din luptele trecute îi era pre cunoscut;
Însă trebui să stea faţă, n-are-încotro cotigi,
E pierdut şi el şi oastea dacă nu va izbândi.
A cailor rânchezare, pocnetul cel de săneţi
Freamătul şi şuieratul a mii de mii de săgeţi,
Zăngănitul cel din săbii, pulberea ce păn-în nori
Se înalţă în vârteje de l-atâţa luptători,
A trâmbeţelor şi surle răsunet scârţiitor,
Ţipetele, văitarea, geamătul celor ce mor,
Îngrozesc pre călătorul ce-şi urmează calea sa,
Şi urechile-astupându-şi, se ascunde undeva.
    Românii cu-a lor iuţeală prăvălind răstoarnă tot;
Ungurii să stea-mpotrivă se silesc şi ei cât pot,
Însă furia română sparge, sfarmă orice greu.
În zadar şi ofiţerii se luptă, se bat mereu,
În zadar mai fac manevre ş-în tot chipul se sucesc,

Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.
Acum toţi plecau de fugă cu sufletul îngrozit,
Când Hroiot cu bărbăţie înc-o dată i-au oprit
Strigându-le: “Unde mergeţi? încotro vreţi să fugiţi?
Au doar că sunteţi aproape de casă vă-nchipuiţi?
Însă păn-la ţara noastră, eu vă pot încredinţa,
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decât toţi să năvălim
În corpul unde e Ştefan şi pre el să-l oborim,
De-l vom omorî pre dânsul să ştiţi bine c-am scăpat;
Acolo izbiţi cu toţii şi vă bateţi desperat.”
Deci urmând planul acesta, ei spre Ştefan năbuşesc.
Copiii şi cu aprozii ce pre domnul ocolesc,
Se luptă cu vitejie toţi pre lângă prinţul lor,
Sfarmă, taie şi dumică, fac înfricoşat omor,
Dar haiducii sunt ca zidul şi desnădăjduit dau,
Se bat bine şi husarii şi neclintiţi pe loc stau.
Viteazul braţ al lui Ştefan prin vrăjmaşi cărări făcea,
De a sângelui vărsare pământul se înroşea;
Când d-un plumb dintr-o săneaţă calul său rănit fiind,
Sforăieşte ş-apoi cade încă-o dată nechezind.
Cade şi eroul Ştefan, zicând: “Copii, nu vă daţi!
Şi pre domnul vostru pradă duşmanilor nu lăsaţi.”
Hroiot strigă în glas mare: “Fraţilor, am biruit!
Fiorosul nostru duşman a căzut şi a pierit;
Pe trupul lui puneţi mâna, hrană corbilor să-l dăm,
Ca şi ei să se-ndulcească, când şi noi ne răzbunăm.”
Sumeţindu-se vrăjmaşii năvălesc mai furioşi;
Însă nu pot să răzbată pintre-aprozii credincioşi.
Toţi împregiuru-i s-aşează, se luptă ca nişte lei,
În zadar ungurii îmblă să-ş facă loc pintre ei;
De sabia românească se înjunghe, se omor,
Se fac jertvă cutezării şi obrăzniciei lor.

În vremea aceasta Ştefan să se scoale izbutind
Şi din căderea aceea nimică nepătimind,
Cere alt cal; deci îndată, Purice descălecă,
Şi ţiind frâul şi scara la domnul său îl trăsă
Zicând: “Doamne! Iată calul, arată-le mai curând
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rând.”
Dar de stat fiind mic, Ştefan nu putea încăleca.
Purice-atunci iar îi zice: “De voieşti măria ta,
Eu un moşinoi m-oi face pe carele să te sui”.
Ş-îndată pe brânci se pune jos la picioarele lui.
Deci cu mijlocul acesta, eroul încălecând,
Către dânsul se întoarce şi îi zice-aşa zâmbind:
“De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm,
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să ştii, Purice, băiete, că nu-i mai fi moşinoi,
Ce, spre vrednică răsplată, movilă-a te face vroi.”[1]
Atunce din nou în duşmani se aruncă mai cumplit.
Ungurul văzându-l iarăşi rămâne încreminit,
Pierde toată bărbăţia ce nădejde-i însuflă,
Şi ori pleacă ca să fugă, sau prins de război se dă.
Iată c-un vuiet de dobe se aude răsunând,
Şi un daraban spre Ştefan în fuga mare-alergând
(Plină de colb şi de sânge era-mbrăcămintea sa),
De departe îi şi strigă: “Să trăieşti, măria-ta!
Duşmanii se biruiră, şi de fugă au plecat;
Arbur hatmanul din urmă de goană acum i-au luat.”
Călărimea cea uşoară ce-napoi au fost rămas
După porunca ei dată, ajungând într-acel ceas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit;
Războiul ce ţinea încă îndată l-au hotărit.
Atuncea spaima şi groaza pre protivnici au cuprins,

[1] Istoric.

Se împrăştie ca apa pe şesul acel întins;
Împlu dealurile, câmpii, unde pot se mistuiesc:
Unii se dau prinşi la duşmani, la mila lui năzuiesc,
Alţii iar rămân pe drumuri călcaţi de cai şi zdrobiţi,
Cei mai mulţi cad şi-ş dau duhul d-osteneală obosiţi.
Pârcălabul plin de sânge, de moarte fiind rănit,
Până la viteazul Ştefan să-l ducă a poruncit,
Lângă care aducându-l, el a suspinat din greu,
Zicându-i: “Părinte doamne, a sosit minutul meu!
Eu astăzi către-a mea ţară datoria-mi împlinii,
Şi lui Dumnezeu dau slavă căci te văz păn-nu murii.
Dar o fiică pre-iubită şi soţia mi-au rămas
Fără nici o mângăiere. Eu în seama ta le las!...
Să-ţi fie milă de ele!” Zicând înalţă-un ochi slab
Spre Ştefan, şi îşi dă duhul bunul vrednic pârcălab!
Sângerând din două rane, obosit şi desperat
Hroiot alerga spre munte pe al său cal înspumat,
Dar norocul ce-i zâmbise păn-atunci l-a părăsit;
Ceasul răsplătirii drepte, ceasul morţii i-a sosit!
Purice care din urmă îl gonea neîncetat
Îl ajunge, şi îndată capul său i-a retezat;
Apoi înfigând în lance acest sângeros trofeu,
Se întoarce de-l închină lui Ştefan, domnului seu.

*

Soarele-acum cu mărire se pleca cătr-asfinţit,
Luminând câmpul acela de cadavre coperit;
Ştefan acolo cu oastea atunce descălecând,
Boierii, el, capitanii, toţi genunchile plecând,
Aduc laudă şi slavă cerescului împărat,
Mulţămindu-i c-umilinţă de milă ce-au răvărsat
Piste ţara ce slăveşte numele său cel mărit,

Nelăsându-o în prada ereticului cumplit[1].
Săvârşind această sfântă datorie-au poruncit
Trupurile s-adune vitezilor ce-au pierit
În această bătălie patria lor apărând;
Carii cu prohod de lacrimi într-un şanţ mare-ngropând,
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălţat,
Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.
A doua zi dimineaţa oastea toată cu lin pas
Sosi-n Roman, unde Ştefan la biserică au tras;
(Acolo pre-cuviosul Tarasie l-aştepta,
Ţiind cartea mântuirii, şi crucea în mâna sa);
După ce dar sfânta slujbă cu slavă s-a săvârşit,
Şi Dumnezeu înduratul prin tedeum s-au mărit,
Capitanii şi ostaşii la gazde s-au aşezat;
Iar voievodul îndată au trimis de i-a chemat
Pre trista pârcălăbeasă, căria dacă veni,
Cu o blândă duioşie el aceste îi grăi:
“Bărbatul tău, jupâneasă, luptându-se cu Hroiot
A căzut pe câmpul slavei ca un viteaz patriot;
Pierderea acestui vrednic moldovan adevărat,
Crede-mă că şi pre mine nu puţin m-a întristat,
Căci aş fi ales mai bine să pierd un întreg ţinut;
Dar astfel l-a menit soarta şi cerul aşa a vrut.
De voi d-acum înainte trebui eu să îngrijesc,
Deci ţie din visterie pensie îţi rânduiesc;
Însă păn-a nu-şi da duhul fiindcă mi-a arătat
Că are şi o copilă, în vrâstă de măritat,

---

[1] Păn-a nu începe războiul, moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbânda armelor lor. După biruinţă, cea întâi a lor datorie era să mulţămească acelui care cu al său puternic braţ i-au întărit şi i-au făcut învingători. Pietatea lui Ştefan IV, de drept numit cel Mare, se arată prin 40 de monăstiri şi biserici ce a zidit, după numărul izbânzilor sale.

Vei afla şi pentru dânsa ceea ce-am hotărât eu;
Mângăi-te, jupâneasă, mulţămind lui Dumnezeu!”
Apoi pre Purice-aprodul chemându-l îi zise-aşa:
“Purice! cunosc bravura, laud bărbăţia ta;
Te-ai purtat cu vitejie, şi eu sunt îndatorat
Să-mi împlinesc juruinţa ce la război ţi-am fost dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
Îţi dau cinci moşii cu sate în al Sorocii ţinut;
Şi ca viaţă fericită să petreci precum doresc
Cu-a pârcălabului fată voi să te căsătoresc;
Ca să ştii şi cât preţ are în ochi-mi un bun ostaş,
Te înalţ spre răsplătire la rangul de vel-armaş.”[1]
Sfârşind, hatmanul îndată pre Movilă-a îmbrăcat
C-un contuş frumos de nurcă, şi Ştefan în mâini i-a dat
Buzduganul armăşiei de argint şi poleit,
Şi ceremonia asta acest fel s-a săvârşit.
A doua zi îngroparea pârcălabului făcând,
Şi pre Movilă armaşul cu fata lui cununând,
Viteazul Ştefan cel Mare cu oastea sa s-au pornit,
Şi la cetatea Sucevei în bună pace-au sosit.

Neamul lui Movilă-armaşul multă vreme-a fost vestit
Şi pe tronul României mulţi domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe ţară au venit,
De abia acum mai este între nobili cunoscut.

[1] Istoric.

ALEXANRDU LĂPUŞNEANUL
1564 — 1569

CUPRINS

I

Dac[voi nu m[vre\i, eu v[vreu...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, pierise ucis de buzduganul lui Ştefan Tomşa, care acum cârmuia ţara, dar Alexandru Lăpuşneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oştile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oşti turceşti şi se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomşa şi să-şi ia scaunul, pre care nu l-ar fi pierdut, de n-ar fi fost vândut de boieri. Intrase în Moldavia, întovărăşit de şepte mii spahii şi de vro trei mii oaste de strânsură. Însă pe lângă aceste, avea porunci împărăteşti cătră hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpuşneanul mergea alăturea cu vornicul Bogdan, amândoi călări pe armăsari turceşti şi înarmaţi din cap pănă în picioare.

— Ce socoţi, Bogdane, zise după puţină tăcere, izbândi-vom oare?

— Să nu te îndoieşti, măria-ta, răspunse curtezanul, ţara geme subt asuprirea Tomşei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câţi i-au mai lăsat vii, numai frica morţii îi mai ţine, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga şi-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ţi-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noştri, căci am trăit cu dânşii.

— Aceasta rămâne la înaltă înţelepciunea măriei-tale.

Vorbind aşa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, nişte boieri sosind acum cer voie să se înfăţişeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curând intrară sub cortul unde el şedea încungiurat de boierii şi căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceştii erau vornicul Moţoc, postelnicul Veveriţă, spatarul Spancioc şi Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară până la pământ, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine-aţi venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii m.ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile ţării şi am venit s-o mântui; ştiu că ţara m-aşteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuieşti, măria-ta, zise Moţoc, ţara este liniştită şi poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sunt; căci aşa este obiceiul norodului nostru, să facă din ţânţar, armăsar. Pentru aceea obştia ne-au trimis pre noi să-ţi spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte şi m.ta să te întorci înapoi ca ...

— Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu, răspunse Lăpuşneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi şi voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-şi va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea ţara? Nu mă vreţi voi, cum înţăleg?[1]

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi suntem datori a-ţi spune adevărul. Boierii sunt hotărâţi a pribegi la unguri, la leşi şi la munteni, pe unde au toţi rude şi prieteni. Vor veni cu oşti streine şi vai de biata ţară când vom avea războaie între noi şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ştefan Tomşa...

— Tomşa! El te-au învăţat a vorbi cu atâta dârzie? Nu ştiu cine mă opreşte să nu-ţi sfărm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomşa v-au învăţat...?

[1] Miron Costin.

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriţă.

— Au doar nu sunt şi eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă, când eram numai stolnicul Petre? Nu m-aţi ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s-au întors de la uşa mea, fără să câştige dreptate şi mângâiere? Şi însă, acum nu mă vreţi, nu mă iubiţi? Ha! ha! ha!

Râdea; muşchii i se suceau în râsul acesta şi ochii lui hojma clipeau.

— Cu voia măriei-tale, zise Stroici, vedem că moşia[1] noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgânilor. Când astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara, pe ce vei domni măria-ta?

— Şi cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pre care-i jupiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi. — Destul, boieri! întoarceţi-vă şi spuneţi celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanele lui surle şi din pielea lui căptuşeală dobelor mele.

Boierii ieşiră mâhniţi; Moţoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpuşneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moţoc, căzând în genunchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ţi aminte că eşti pământean[2], adă-ţi aminte de zisa scripturii şi iartă greşiţilor tăi! Cruţă pre biata ţară. Doamne! sloboade oştile aceste de păgâni; vină numai cu câţi moldoveni ai pe lângă măria-ta şi noi chizeşluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălţimii-tale; şi de-ţi vor trebui oşti, ne vom înarma noi cu femei şi copii, vom rădica ţara în picioare, vom rădica slugile şi vecinii noştri. Încrede-te în noi!

[1] Patria.
[2] Patriot.

— Să mă-ncred în voi? zise Lăpuşneanul înţelegând planul lui. Pesemne gândeşti că eu nu ştiu zicătoarea[1] moldovenească: "Lupul părul schimbă, iar năravul ba"? Pesemne nu vă cunosc eu şi pre tine mai vârtos? Nu ştiu că, fiind mai mare peste oştile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriţă îmi este vechi duşman, dar încai niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iubire de moşie; îmi place a privi sumeţia lui, pre care nu se sileşte a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaşte încă pre oameni, nu ştie ce este îmbunarea şi minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mănâncă. Dar tu, Moţoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toţi domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut şi pre mine, vei vinde şi pre Tomşa; spune-mi, n-aş fi un nătărău de frunte, când m-aş încrede în tine? Eu te iert însă c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înşela, şi îţi făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voi cruţa, căci îmi eşti trebuitor, ca să mă mai uşurezi de blăstemurile norodului. Sunt alţi trântori de care trebuie curăţit stupul.

Moţoc îi sărută mâna, asemenea câinelui care, în loc să muşce, linge mâna care-l bate. El era mulţămit de făgăduinţa ce câştigase; ştia că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputaţii erau porunciţi de Tomşa ca, neputând înturna pre Lăpuşneanul din cale, să-şi urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe şi dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzând că el venea cu însuşi învoirea Porţii; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomşa cerură voie să rămâie a-l întovărăşi. Acesta era planul lui Moţoc ca să se poată lipi de Lăpuşneanul. Voia li se dete.

---

[1] Proverbul.

II

Ai s[dai sam[, doamn[!...

Tomşa, nesimţindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia şi Lăpuşneanul nu întâlnise nici o împiedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întâmpina cu bucurie şi nădejde, aducându-şi aminte de întăia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-şi dezvăli urâtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi: ştiau că norodul îi urăşte, şi pre domn că nu-i iubeşte.

Îndată ce sosise, Lăpuşneanul porunci să împle cu lemne toate cetăţile Moldaviei, afară de Hotin şi le arse, vrând să strice prin aceasta azilul nemulţămiţilor, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi şi aţâţau revolte. Ca să sece influinţa boierilor şi să stârpească cuiburile feudalităţii, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni şi corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din când în când. La cea mai mică greşală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i s-arăta, capul vinovatului se spânzura în poarta curţii, cu o ţidulă vestitoare greşalei lui, adevărate sau plăsmuite, şi el nu apuca să putrezească, când alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniţi pentru relele lor fapte, îşi aflaseră scăpare lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziţi; iar oştile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ţinea pe margeni; slobozind însă pre ostaşi pe la casele lor, le mărginise în puţin număr.

Într-o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moţoc, care intrase iar în favor şi care ieşea, după ce îi înfăţoşase planul unei nouă contribuţii. Se părea nestâmpărat, vorbea singur şi se cunoştea că meditează vreo nouă

moarte, vreo nouă daună, când o uşă lăturalnică deschizându-se, lăsă să intre doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareş, care — zice hronica — cu multă jale şi mâhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vrâstă, sub tuturatul a doi fraţi mai mari, Iliaş şi Ştefan. Iliaş, urmând în tronul părintelui său, după o scurtă şi desfrânată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrăţoşă mahometismul şi în locul lui se sui pe tron Ştefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începu a sili pre străini şi pre catolici a-şi lepăda relegea, şi multe familii bogate ce se locuiseră în ţară pribegiră din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului şi cădere negoţului. Boierii care, cei mai mulţi, era încuscriţi cu polonii şi cu ungurii, se supărară, şi corăspunzându-se cu boierii pribegi, hotărâră pieirea lui. Poate ar fi mai întârziat a-şi pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. “Nu hălăduia de răul lui nici o jupâneasă, dacă era frumoasă“, zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, când se afla la Ţuţora, nemaiaşteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dânsul, ca să nu-l scape, au tăiat frânghiile cortului sub carele el şedea şi, dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareş şi pre dânsa boierii ucigaşi o hotărâseră a fi soţie un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl alesesără de domn. Dar Lăpuşneanul, ales de boierii pribegi, întâmpinând pre Joldea, îl birui şi prinzându-l îi tăie nasul şi-l dete la călugărie; şi ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareş, se însură şi luă el pre fiica lui.

Astfel gingaşa Ruxanda ajunsesă a fi parte biruitorului.

Când intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soţii, fiice şi surori de domn.

Peste zobonul[1] de stofă aurită, purta un benişel de felendreş[2] albastru blănit cu samur, a căruia mânice atârnau dinapoi; era

[1] O haină lungă deschisă dinainte.
[2] Catifea.

încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe şiruri de margaritar. Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărţea despletit pe umerii şi spatele sale. Figura ei avea acea frumuseţă, care făcea odinioară vestite pre femeile României şi care se găseşte rar acum, degenerând cu amestecul naţiilor străine. Ea însă era tristă şi tânjitoare, ca floarea espusă arşiţii soarelui, ce nu are nimică s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinţii săi, privise pre un frate lepădându-şi relegea şi pre celalalt ucis; şi mai întâi hotărâtă de obştie a fi soţia lui Jolde (pre care nici îl ştia), acum fusese silită de aceeaşi obştie, care dispoza de inima ei făr-a o mai întreba, a da mâna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l şi supunându-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cât de puţină simţire omenească.

Apropiindu-se, se plecă şi-i sărută mâna. Lăpuşneanul o apucă de mijloc, şi rădicându-o ca pre o pană, o puse pre genunchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutându-o pe frunte; ce pricină te face astăzi, când nu-i sărbătoare, a-ţi lăsa fusele? Cine te-au trezit aşa de dimineaţă?

— Lacrimile jupâneselor văduve care se varsă la uşa mea şi care strigă răsplătire la domnul Hristos şi la sfânta născătoare, pentru sângele care verşi.

Lăpuşneanul posomorându-se, desfăcu braţele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

— O, bunul meu domn! viteazul meu soţ! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâţa sărimari[1]! Gândeşte că măria-ta eşti prea-puternic şi că nişte săraci boieri nu-ţi pot strica. Ce-ţi lipseşte măriei-tale? N-ai cu nime război; ţara

[1] Orfani.

este liniştită şi supusă. Eu, Dumnezeu ştie! cât te iubesc! şi copiii măriei-tale sunt frumoşi şi tineri. Judecă că după viaţă este şi moarte şi că măria-ta eşti muritor şi ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispiteşti şi înfrunţi pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poţi împăca, şi...

— Muiere nesocotită! strigă Lăpuşneanul sărind drept în picioare şi mâna lui, prin deprindere, se răzămă pe junghiul[1] din cingătoarea sa; dar îndată, stăpânindu-se, se plecă şi rădicând pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ţi mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu ştiu ce se poate întâmpla. Mulţămeşte sfântului mare mucenic Dimitrie izvorâtorul de mir, a cărui hram se prăznuieşte la biserica ce noi i-am făcut la Pângăraţi, că ne-au oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că eşti mama copiilor noştri.

— De aş şti că mă vei omorî, nu pot să tac. Ieri, când voiam să intru, o jupâneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului[2] meu şi m-au oprit arătându-mi un cap ţintuit în poarta curţii. “Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că laşi pre bărbatul tău să ne taie părinţii, bărbaţii şi fraţii... Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!” şi îmi arăta capul sângeros şi capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpâne! de atunci neîncetat văd capul acela şi mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Şi ce vrei? întrebă Lăpuşneanul zâmbind.

— Vreu să nu mai verşi sânge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

— Îţi făgăduiesc că de poimâine nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; şi mâine îţi voi da un leac de frică.

---

[1] Un cuţit a căruia mâner se ascundea în teacă şi care slujea spre înjunghierea duşmanului învins. În Franţa se numea *miséricorde*.

[2] Un fel de caretă aşezată pe dricuri.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mâine vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ţi vezi copiii şi caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine şi pune la cale să ne gătească un ospăţ, căci mâine dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieşi după ce iarăşi îi sărută mâna. Bărbatul său o petrecu până la uşă.

— Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armaşul său, care intrase atunce.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

III

Capul lui Mo\oc vrem...

De cu seară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie şi domnul, ca să asculte liturghia şi apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru-vodă, sfânta slujbă începuse şi boierii erau toţi adunaţi.

Împotriva obiceiului său, Lăpuşneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor şi peste dulama poloneză de catifea stacoşie, avea cabaniţa turcească. Nici o armă nu avea alta decât un mic junghi cu plăselele de aur; iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sârmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborât din strană, s-a închinat pe la icoane şi, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie şi a sărutat moaştele sfântului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la faţă şi că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăşi în strană, se înturnă cătră boieri şi zise:

“Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie şi până astăzi, am arătat asprime către mulţi; m-am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu ştie de nu mi-a părut rău şi de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră ştiţi că m-a silit numai dorinţa de a vedea contenind gâlcevirile şi vânzările unora şi altora, care ţinteau la răsipa ţării şi la pieirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii şi-au venit în cunoştinţă; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mântuitorul: “Bate-voi păstorul, şi se vor împrăştia oile.”

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca nişte fraţi, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubeşti pre aproapele tău ca însuşi pre tine şi să ne iertăm unii pre alţii, pentru că suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos — îşi făcu cruce — să ne ierte nouă greşalele, precum iertăm şi noi greşiţilor noştri.”

Sfârşind această deşănţată cuvântare, merse în mijlocul bisăricii şi, după ce se închină iarăşi, se înturnă spre norod în faţă, în dreapta şi în stânga, zicând:

— Iertaţi-mă, oameni buni şi boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspunseră toţi, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, răzămaţi de un mormânt lângă uşă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpuşneanul ieşi din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; şi încălecând, se înturnă la palat. Toţi se împrăştiară.

— Cum îţi pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celalalt; şi se amestecară în norod. Aceştii erau Spancioc şi Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospăţul acesta. Vestea se împrăştiase că domnul se împăcase cu boierii; şi boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului. Cât pen-

tru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aştepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cârtea numai asupra ministrului său Moţoc, care întrebuinţa creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deşi era necontenite jalobele obştiei pentru jăfuirile lui Moţoc, Lăpuşneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărăşiţi fieştecare de câte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmaţi şi că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sunt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii, poate că şi prepuneau vreo cursă, dar odată intrând, nu se mai putea înturna; căci porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesei, având în dreapta pre logofătul Trotuşan şi în stânga pre vornicul Moţoc. Începură a *zice*[1] din surle: şi bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introdusese încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăţ se cuprindea în câteva feluri de bucate. După borşul polonez, veneau mâncări greceşti fierte cu verdeţuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc şi, în sfârşit, fripturile cosmopolite. Pânza mesei şi şervetele erau de filaliu[2] ţesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerele şi paharele erau de argint. Pe lângă părete sta aşezate în rând mai multe ulcioare pântecoase, pline de vin de Odobeşti şi de Cotnar şi la spatele fieştecăruia boier dvorea câte o slugă, care *dregea*[3]. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lângă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mâncau şi beau;

[1] A cânta — cuvânt vechi.
[2] O ţesătură foarte subţire.
[3] Turna vin — cuvânt vechi.

boierii mâncau şi beau. Acum capetele începuseră a se înfierbânta; vinul îşi făcea lucrare. Boierii închinau şi urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefeciii prin chiote şi tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, când Veveriţă râdică paharul şi închinând zise:

— Să trăieşti întru mulţi ani, măria-ta! să stăpâneşti ţara în pace şi milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri şi a bântui norodul...

N-apucă să sfârşească, căci buzduganul armaşului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pământ.

— A! voi ocărâţi pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toţi slujitorii de pe la spatele boierilor, scoţând junghiurile, îi loviră; şi alţi ostaşi, aduşi de căpitanul de lefecii, intrară şi năpustiră cu săbiile în ei. Cât pentru Lăpuşneanul, el luasă pre Moţoc de mână şi se trăsesă lângă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moţoc, silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simţea părul zburlindu-i-se pe cap şi dinţii săi clănţăind. Şi cu adevărat era groază a privi această scenă sângeroasă.— Închipuiască-şi cineva într-o sală de cinci stânjeni lungă şi de patru lată, o sută şi mai mulţi oameni ucigaşi şi hotărâţi spre ucidere, calăi şi osândiţi, luptându-se unii cu furia desnădejdei şi alţii cu aprinderea beţiei. Boierii, neavând nici o grijă, surprinşi mişăleşte pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotrivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-şi cruce; mulţi însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesei se făceau arme în mâna lor; unii, deşi răniţi se încleştau cu furie de gâtul ucigaşilor şi, nesocotind ranele ce primeau, îi strângeau păn-îi înăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii pieriră, dar în sfârşit nu mai rămasă nici un boier viu.

Patruzeci şi şepte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta şi trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărsesără şi vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldaţi, plecară de fugă. Puţini care scăpară cu viaţă, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; şi învitând pre alte slugi şi oameni boiereşti, burzuluiseră norodul şi tot oraşul alergase la poarta curţii, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostaşii ameţiţi de beţie făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpuşneanul, pre care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pre armaşul să-i întrebe ce vror şi ce cer? Armaşul ieşi.

— Ei, vornice Moţoace, zise apoi înturnându-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mântuit de răii aceştii şi am scăpat ţara de o aşa râie?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mârşavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pre m.ta la aceasta, dar văd că înţelepciunea măriei-tale au apucat mai nainte şi ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... fiindcă... era să...

— Văd că armaşul întârzie, zise Lăpuşneanul curmând pre Moţoc, care se învălmăşea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoţi şi dumneata?

— Aşa, aşa, să-i improaşte cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au pierit atâţa boieri. Da, să-i omoare de istov.

— M-aşteptam s-aud asemene răspuns, zise cu oţărâre Lăpuşneanul, dar să vedem întâi ce vor.

În vremea aceasta, armaşul se suise pe poarta curţii şi, făcând semn, strigă:

— Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreţi şi ce ceriţi? şi pentru ce aţi venit aşa cu *zurba*?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare. Venise fără să ştie pentru ce au venit şi ce vrea. Începu a se strânge în cete, cete, şi a se întreba unii pe alţii ce să ceară. În sfârşit începură a striga:

— Să micşureze dăjdiile! — Să nu ne zapciască!

— Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

— Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat toţi Moţoc! — Moţoc! Moţoc! — El ne beleşte şi ne pradă! — El sfătuieşte pre vodă! — Să moară!

— Moţoc să moară! — Capul lui Moţoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsând un eho în toate inimile, fu ca o scânteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas şi acest glas striga:“Capul lui Moţoc vrem.”

— Ce cer? întrebă Lăpuşneanul, văzând pre armaşul intrând.

— Capul vornicului Moţoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un şarpe; n-ai auzit bine, fârtate! vrei să şuguieşti, dar nu-i vreme de şagă. Ce vorbe sunt aceste? Ce să facă cu capul meu? îţi spun că eşti surd; n-ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostaşii nemaiîmpotrivindu-se, norodul începuse a se căţăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: “Să ne deie pre Moţoc! Capul lui Moţoc vrem!”

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică precurată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta şi mă jur să fac o biserică, să postesc cât voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamţului!... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre nişte proşti, pre nişte mojici. Pune să deie cu tunurile într-înşii... Să moară toţi! Eu sunt boier mare; ei sunt nişte proşti!

— Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanul cu sânge rece; să omor o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai însuţi când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubeşte ţara. Sunt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-

ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele[1] şi mai pe urmă lăsându-mă şi trecând în partea Tomşii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moţoc, smulgându-şi barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa şi de copilaşii mei! lăsaţi-mă să mă spoveduiesc!

Şi plângea, şi ţipa, şi suspina.

— Destul! strigă Lăpuşneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spoveduieşti? Ce-i să spui duhovnicului? că eşti un tâlhar şi un vânzător? Asta o ştie toată Moldova. Haide! luaţi-l de-l daţi norodului şi-i spuneţi că acest fel plăteşte Alexandru-vodă celor ce pradă ţara.

Îndată armaşul şi capitanul de lefecii începură a-l târâi. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrând să se împotrivească; dar ce puteau bătrânele lui mâini împotriva acelor patru braţe zdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împiedica de trupurile confraţilor săi şi luneca pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârşit puterile îi slăbiră, şi sateliţii tiranului, ducându-l pe poarta curţii mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulţime.

Ticălosul boier căzu în braţele idrei acestei cu multe capete, care întru o clipală îl făcu bucăţi.

— Iată cum plăteşte Alexandru-vodă la cei ce pradă ţara! ziseră trimişii tiranului.

— Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata. Şi mulţămindu-se de astă jertfă, se împrăştii.

În vreme ce nenorocitul Moţoc pierea acest fel, Lăpuşneanul porunci să rădice masa şi să strângă tacâmurile; apoi pusă să răteze capetele ucişilor şi trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luând capetele, le aşăză în mijlocul mesei pe încet şi cu rânduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt şi pe a celor mai mari deasupra, după neam şi după ranguri, pănă ce făcu o piramidă de patruzeci şi şepte căpăţine, vârful căria se închia prin capul

[1] Vestit general ungur.

unui logofăt mare. Apoi, spălându-se pe mâini, merse la o uşă lăturalnică, trase zăvorul şi drugul de lemn care o închidea şi intră în apartamentul doamnei.

De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neştiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieşeau din apartamentul lor şi slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oştimi ce nu cunoştea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneaţă, ieşind, auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă şi adusese această veste stăpânei sale.

Buna doamnă, temându-se de furia norodului, era spăriată, şi când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ţi-am făgăduit, ţi-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce ţipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniştit. Zicând aceste luă pre Ruxanda de mână şi o aduse în sală.

Întru vederea grozavei privelişti, ea slobozi un ţipet straşnic şi leşină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpuşneanul zâmbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Şi luând-o în braţe, o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnându-se iarăşi în sală, găsi pre căpitanul de lefecii şi pre armaşul aşteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile câinilor acestora, iar titvele lor să le înşire pe zid, zise lefeciului. Iar tu, adresându-se către armaş, să-mi pui mâna pe Spancioc şi pe Stroici.

Însă Stroici şi Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonaşii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul:

— Spuneţi celui ce v-au trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vom vedea păn-a nu muri!

IV

De m[voi scula, pre mul\i am s[
popesc =i eu...

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea cărora Alexandru-vodă, credincios făgăduinţei ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omeneşti, născoci feluri de schingiuiri.

Scotea ochi, tăia mâini, ciuntea şi seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cârti cât de puţin.

Cu toate aceste, era neliniştit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc şi pe Stroici, care şedeau la Cameniţa, aşteptând şi pândind vreme. Deşi avea doi gineri grafi cu mare influinţă la curtea Poloniei, era îngrijit de aceşti doi boieri, să nu invite pre poloni, care nu căutau decât pretexte, spre a intra în Moldavia; dar aceşti doi români erau prea buni patrioţi ca să nu judece că războiul şi venirea oştilor străine ar fi fost pieirea patriei.

Lăpuşneanul le scrisese în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei ştiau cât preţuieşte jurământul lui. Ca să-i privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pe care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de lângoare. Boala făcu răpezi înaintări şi în curând tiranul se văzu la uşa mormântului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase şi ameninţătoare, îngrozindu-l şi chemându-l la judecata Dumnezeului dreptăţii. În deşert se învârtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemând pre mitropolitul Teofan, pre episcopi şi pre boieri şi spuindu-le că se simte sosit la sfârşitul vieţii, îşi ceru iertare de la toţi, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiiul său Bogdan, pre care îl lasă moştean scaunului şi să-l ajute căci, fiind în fragedă vrâstă, încungiurat de puternici vrăjmaşi, nu se va pute apăra nici

pre sine, nici pre ţară, de nu va fi unire între boieri şi de nu vor ave dragoste şi supunere cătră domn.

— Cât pentru mine, urmă a zice, de mă voi şi ridica din boala aceasta, sunt hotărât a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spăsesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinţi arhierei, de mă veţi vedea aproape de moarte, să mă tundeţi călugăr...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară şi un leşin grozav ca moartea îi îngheţă trupul, încât mitropolitul şi episcopii, crezând că se sfârşăşte, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea păn-a nu se face domn.

După aceasta, salutând pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorităţii fiiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din ţară şi emigraţi şi pe la capitanii oştilor.

Abia amurgise când Stroici şi Spancioc sosiră.

Descălecând pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută şi pustie ca un mormânt de urieş. Nu se auzea decât murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stâncoasele ei coaste sure şi goale şi strigătul monoton a ostaşilor de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămaţi pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puţină mirare neîntâlnind pre nime; în sfârşit, o slugă le arătă camera bolnavului. Voind să intre, auziră un mare zgomot şi se opriră ca să asculte.

Lăpuşneanul se trezise din letargia sa.

Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap şi altul la picioarele sale, neclintiţi ca două statuie de bronz; se uită pe dânsul şi se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mâna şi se împiedecă în nişte metanii de lână. I se păru că visează şi iarăşi închise ochii; dar redeschizându-i peste puţin, văzu aceleaşi lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simţi, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzându-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sângele într-însul începu a fierbe şi, sculându-se pe jumătate:

— Ce pocitănii sunt aceste? strigă. A! voi vă jucaţi cu mine! Afară, boaite! Ieşiţi! că pre toţi vă omor! Şi căuta o armă pe lângă el, dar negăsind decât potcapul îl azvârli cu mânie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toţi în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră şi sta ascultând la uşă.

— A! voi m-aţi călugărit, striga Lăpuşneanul cu glas răguşat şi spărios; gândiţi că veţi scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoşa, şi...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiţi că eşti în ceasul morţii! Gândeşte, păcătosule, că eşti monah; nu mai eşti domn! Gândeşte că prin hulele şi strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată şi pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei...

— Boaită făţarnică! adăogă bolnavul, zbuciumându-se a se scula din pat; tacă-ţi gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-aţi popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulţi am să popesc şi eu ![1] Iar pre căţeaua asta voi s-o tai în patru bucăţi împreună cu ţâncul ei, ca să nu mai asculte sfaturile boaitelor şi a duşmanilor mei... Minte acel ce zice că sunt călugăr! Eu nu sunt călugăr, sunt domn! Sunt Alexandru-vodă!... Săriţi, flăcăi! Unde-s voinicii mei?... Daţi! daţi de tot! Eu vă poruncesc. Ucideţi-i pre toţi... Nici unul să nu scape... A! mă-năduş!... Apă! apă! apă! — şi căzu răsturnat pe spate, hârcâind de turbare şi de mânie.

Doamna şi mitropolitul ieşiră. La uşă îi întâmpinară Stroici şi Spancioc.

— Doamnă! zise Spancioc apucând de mână pe Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecât. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

---

[1] Miron Costin.

— Otravă! srigă ea, înfiorându-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viaţa măriei-tale şi a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl şi destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiiul.

O slugă ieşi.

— Ce este? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit şi cere apă şi pre fiiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strângând cu furie copilul la sân.

— Nu-i vreme de stat pe gânduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ţi aminte de doamna lui Ştefăniţă-vodă[1] şi alege între bărbat şi între fiiu.

— Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnându-se cu ochi lăcrâmători spre mitropolitul.

— Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povăţuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; şi pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte şi să te ierte şi pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un păhar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; şi apoi, mahinaliceşte şi silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase uşa şi se uita.

— Întreabă de fiiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vre să-l iaie!...

Spancioc sări şi scoase junghiul din cingătoare.

— Ba îl ia, bea... Să-ţi fie de bine, măria-ta!

Ruxanda ieşi tremurândă şi galbănă şi, răzemându-se de părete:

---

[1] Miron Costin.

— Voi să daţi seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinând, că voi m-aţi făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

— Să mergem, zise doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuşi să fac! zise doamna cătră mitropolitul şi se duse cu el plângând.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-şi face lucrarea. Lăpuşneanul sta întins cu faţa în sus, liniştit, dar foarte slab. Când intrară boierii, el îi privi îndelung şi, necunoscându-i, îi întrebă cine sunt şi ce voiesc?

— Eu sunt Stroici, răspunse acesta.

— Şi eu Spancioc, adăogi celalalt; şi aceea ce voim este să te vedem păn-a nu muri, cum ţi-am făgăduit.

— Oh! vrăjmaşii mei! suspină Alexandru.

— Eu sunt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, când ai ucis 47 de boieri şi care a scăpat din ghearele tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsându-i femeia şi copiii să cerşătorească pe la uşile creştinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pântece.

— Zi *acum sloboze=te*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m-aţi otrăvit, nelegiuiţilor! Doamne! fie-ţi milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

— S-au dus şi te-au lăsat cu noi.

— S-au dus şi m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorâţi-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu eşti mai tânăr, fie-ţi milă! scapă-mă de durerile ce mă sfâşie! înjunghe-mă! zise, înturnându-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sângele cel pângărit al unui tiran ca tine.

Durerile creşteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! daţi-mi apă... daţi-mi ceva să beu!

— Iată, zise Spancioc, luând paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea şi te răcoreşte!

— Ba; ba, nu, nu vreu, zise bolnavul strângând dinţii.

Atunci Stroici îl apucă şi-l ţinu neclintit; iar Spancioc, scoţând cuţitul din teacă, îi descleştă cu vârful lui dinţii şi îi turnă pe gât otrava ce mai era în fundul paharului.

Lăpuşneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul şi securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu faţa spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osânda ta să ne priveşti; învaţă a muri, tu care ştiai numai a omorî. Şi apucându-l amândoi, îl ţineau nemişcat, uitându-se la el cu o bucurie infernală şi mustrându-l.

Nenorocitul domn se zvârcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinţii îi scrâşneau, şi ochii săi sângeraţi se holbaseră; o sudoare îngheţată, tristă a morţii prevestitoare, ieşea ca nişte nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate de ceas, în sfârşit, îşi dete duhul în mâinile călăilor săi.

Acest fel fu sfârşitul lui Alexandru Lăpuşneanul, care lăsă o pată de sânge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede şi astăzi portretul lui şi al familiei sale.

SOBIESKI ŞI ROMÂNII
1686

CUPRINS

Pe drumul ce duce către cetatea Neamţu, pe la sfârşitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lănceri ce deschidea marşa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofiţeri călări în fruntea cărora erau trei; unul în floarea vrâstei, posomorât, gânditor, necăjit, şi doi mai bătrâni. Tustrei în haine poloneze. În sfârşit venea duiumul oştei: trăsuri, bagaje, pedestraşi, şleahtă pospolită, amestecaţi, în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe faţă şi cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă, nici dobă, numai tropotul cailor, şi pasul oamenilor ce abia se mişcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decât coaja copacilor, şi oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Şi însă această oaste, în stare aşa ticăloasă, e acea ce a îngiosit de atâte ori trufia semilunii, iar acei trei fruntaşi ofiţeri sunt hatmanii Iablonovski şi Potoţki, şi cel din mijlocul lor însuşi Ion Sobieţki, regele Poloniei.

Şi cum să nu fie supărat şi necăjit vestitul rege? El, Sobieţki, fala leşilor, eroul creştinătăţii, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tatarilor şi a moldovenilor, a-şi privi oastea ticăloşită de lipsa merindelor, horopsită de duşmanii carii îl urmează mişeleşte, fără a îndrăzni să-şi deie piept făţiş cu el, şi fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă; a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet şi gânditor. Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa de care şi ei se împărtăşeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieţki când, rădicând capul, zări pe sprinceana dealului, înălţându-se trufaşă dinaintea lui, cetăţuia Neamţu. Cu bună seamă vrun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

— La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-şi trimite averile lor, răspunse Potoţki.

— Aşa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi să-mi răzbun pre Cantemir care mă înşălă, şi mă făcu să pierd atâţa viteji!

— Eu aş zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, şi să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieţki fără a i se cuceri? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele m.tale e destul tun, zise Potoţki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă linguşire, faţa i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase şi îndată dete poruncă să se înşire oastea cătră cetate.

În cetăţuie se afla optsprezece plăieşi, trimişi de ispravnicul de Neamţ pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălcii pe lângă domnul Cantemir, unde tăbărâse armia turcească. Cu câteva ceasuri mai nainte sosise încă un tânăr plăieş, a cărui cal asudat păştea înşelat troscotul ce creştea pe lângă ziduri.

— Mai bea o duşcă, băiete, zise un bătrân de care se vedea că ascultă toţi, şi ne spune ce ai mai văzut la Iaşi?

— Ce să văd, tată? Blăstămăţie! Târgul îi în jac. Leşii pradă şi dezbracă pe bieţii oameni.

— Ş-apoi zic că-s creştini!

— Creştini! au prădat bisericile şi monăstirile de odoare. Nu ştiţi încă? S-au dus să ieie pe sfânta[1] de la Triisfetitele.

---

[1] Moaştele sf. Paraschevii de la Epivata, aduse cu cheltuiala domnului Vasile-vodă.

— Doamne fereşte! ziseră plăieşii făcându-şi cruce.

— Aşa, urmă tânărul, eram acolo când au mers să ieie racla sfintei, dar călugărul, simţind, au închis poarta, şi n-au vrut să deschidă; atunce...

— Pui de om, călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunce craiul lor au poroncit s-aducă tunurile ca să spargă porţile, dar mai întâi au trimis răspuns călugărului, care şedea în clopotniţă, să deschidă, ori face monăstirea praf şi pulbere.

— Auzit-aţi acolo litfa cea păgână! Şi ce au făcut popa?

— El au răspuns că nu se aştepta s-audă aşa vorbă de la un împărat care se zice creştin, şi că m.s. îi mare şi puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinţii lui, dar el nu deschide poarta, ci s-a îngropa sub zidurile bisericii şi apoi lumea va judeca între dânsul, atât de slab, şi între m.s. atât de tare. Auzind aceste, leahul s-au făcut foc de mânie şi dasă acum poroncă să împuşce, când unul din hatmanii lui i-au zis nu ştiu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-au zis că nu se cade să facă aşa lucru, să strice casa Domnului şi altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericii.

— Şi ce fac acum leşii la Iaşi?

— Este o săptămână de când s-au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oşti, şi au purces pe Bahlui în sus, gândind c-or găsi de toate; dar acolea să vedeţi. Vodă, din lagărul turcilor, cum au auzit de aceasta, au şi pornit după dânşii un mârzac c-o mulţime de tatari şi vro cinci steaguri de moldoveni, iar mai întâi au trimis pe loc pre capitanul Turculeţ c-o strajă de călăreţi care, apucănd înainte, au scos toţi oamenii de prin sate, au dat pojar fânului şi fânaţelor, au ascuns prin gropi grâul şi orzul, şi duşmanul au găsit tot pustiu în drumul său, încât, agiungând la Cotnar, nu găsea să mănânce decât poamele copacilor; ba încă au pus prin bălţi şi nişte ierburi veninoase de care cum bea, crăpa; şi vai de capul lor! piereau cu sutele şi ei şi caii, iar care rămânea pe urmă

cădea în mâinile moldovenilor, carii, fără mai multă judecată, ori îl spânzura, ori îl înţepa.

— Osânda sfintei Paraschevii! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — ştiţi că m-aţi trimis la Iaşi să văd ce mai este. După ce s-au dus leşii, m-am luat cât colea pe urma lor până la Cotnar, unde m-am întâlnit cu capitanul Turculeţ, care mi le-au spus; ş-apoi, după ce am văzut că duşmanii şi-au luat drumul spre ţara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciumă străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, şi să vie încoace.

Nu trecu mult şi plăieşul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toţi alergară pe ziduri.

— Leşii sunt! strigă tânărul ce venise de curând şi pre care l-am auzit vorbind; şi-au schimbat drumul, şi vin aici...

— La porţi, flăcăi! zise bătrânul. Încuieţi-le şi grămădiţi bolovanii pe ziduri. Aşezaţi-vă toţi pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească, ca într-o ţarină pustie.

— Dar noi suntem numai nouăsprezece şi asta-i o oaste întreagă, observă unul; cum se ...

— Taci, mucosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-i pieri! Mare pagubă! un mişel mai puţin.

Vânătorul astfel înfruntat se trase ruşinat şi se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiese. Regele trimise un ofiţer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce pofteşti de la noi?

— Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania ş.c.l.(urma titlurile), vă face cunoscut că să vă închinaţi şi să-i cuceriţi cetatea împreună cu toate averile şi merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieşi cu arme şi bagaje, fără a i se face nimică, iar

cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi, şi garnizoana se va trece subt ascuţitul sabiei.

— Du răspuns m.sale, zise bătrânul, că laude şi îngroziri de aste am mai auzit noi, şi tot nu ne-am spăriet. Mai bine m.s. şi-ar căuta de drum şi ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avem gând să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sunt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puşce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru.

— Plecaţi-vă, zise trimisul, şi nu vă puneţi capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiţi mai bine la al vostru.

— Încă o dată vă întreb, vă închinaţi ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile aşezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea. Plăieşii răspundeau cu gloanţe care nu făceau greş. Fieştecare împuşcătură obora câte unul din vrăjmaşi, şi mai ales din ofiţeri, asupra cărora erau ţintite flintele lor. Leşii piereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vânători pieriră. A doua zi şi a treia zi mai căzură cinci şi se răniră doi. A patra zi căzu împuşcat însuşi comandantul artileriei leşeşti, dar mai pieriră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârşit şi muniţiile şi merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviţă.

— Câţi au pierit d-ai noştri?

— Zece.

— Şi nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i aşa, apoi mâini dimineaţă, urcă-te pe poartă şi leagă în vârful săneţii un ştergar alb; spune că închinăm cetatea, cu

tocmală să ne lesă slobozi să ieşim şi să ne ducem unde vom voi.

Aşa se urmă. Leşii primiră toate condiţiile cerute. Oastea se înşiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, şi poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieşind şese oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alţi trei ce erau răniţi.

— Ce este aceasta? strigă Sobieţki răpezindu-se calare înaintea lor. Ce sunteţi voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit, din spatele fiiului său.

— Cum! atâţa sunteţi?

— Zece din noi au pierit din mila m.tale.

— Voi aţi cutezat a vă împotrivi mie şi a-mi omorî atâţa viteji? zise regele. O, asta nu se va trece aşa! urmă turbat de mânie; trebui o pildă pentru cei asemine vouă, şi pilda va fi groaznică şi vrednică de faptă. Nu meritaţi a muri de sabie, ci de ştreang. — Spânzuraţi-i!

Pe loc ostaşii încungiurară pre plăieşi, carii, depuind jos răniţii, îşi făcură semnul crucii şi, răzămându-se pe săneţe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofiţerii priveau cu înduioşare această scenă.

— Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care şedea posomorât şi mânios, a arăta m.tale că aceşti viteji n-au făcut decât datoria lor, datorie patriotică şi vrednică de toată lauda, şi că au avut norocirea a câştiga făgăduinţa marelui Sobieţki că vor fi slobozi şi nesupăraţi.

— Îţi mulţămesc, vrednice al meu tovarăş de arme, zise Sobieţki ca deşteptat din somn, îţi mulţămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii aceştii s-au purtat vitejeşte. Să li se deie fiecăruia câte cincizeci de zloţi. Apoi, înturnându-se cătră români: Voinicilor, zise, sunteţi slobozi, mergeţi în pace şi spuneţi copiilor şi fraţilor voştri că aţi avut cinstea a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luându-şi răniţii, se îndreptară cătră munţi, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porţile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor duşmăneşti, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaş.

N.B. Fragmentul acesta a servit d. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fu jucată în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

REGELE POLONIEI ŞI DOMNUL MOLDAVIEI
1713

CUPRINS

Carol XII, regele svezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei; dar nebuneasca lui sumeţie se sfărmă în sfârşit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, şi acest june rege, pierzând sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinţi, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse însă şi căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborâse pre August Electorul de Saxonia. Dar trebui să dăm mai întăi o lămurire despre acest rege polon.

Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leşcinski când îi fusese trimis deputat de confederaţia Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele şi iubit de vasalii săi. Regele svezilor cunoscându-l, zise: “Omul acesta îmi va fi purure prieten”, şi în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curând după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împotrivea.

— Ce-i lipseşte lui Leşcinski? îl întrebă regele sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrâsta mea, îl curmă Carol posomorându-se; şi bietul cardinal ieşi, se duse acasă şi, nu după mult, muri de necaz şi de ruşine că zisese o dobitocie.

La 4 octomvrie 1705, Stanislav Leşcinski şi soţia sa Carlota Opalinska se încoronară şi se proclamară rege şi regină Poloniei.[1]

Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară şi August reintrând în Polonia, leşii se uniră cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo sub numele unui francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovărăşit de baronul Sparre — care a fost mai apoi ambasador în Englitera şi în Franţa — şi de un colonel, plecă pe ascuns într-o noapte spre a merge ca să se întâlnească cu regele sved.

Întâmpinând mai multe necaze şi primejdii în calea lor, în sfârşit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leşcinski intră în Moldavia, unde domnea atunce Nicolai Mavrocordat.

După prebegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într-o stare tulburată. Duhurile era aţâţate şi inimile îngrijite. Planul lui Cantemir, mai mult personal decât obştesc, izbutise numai a da prepusuri Porţei, care începuse a privi Moldavia ca o ţară duşmănească şi cine ştie ce urâte urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întâmplare nu s-ar fi rânduit domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr-acei oameni rari care stau ascunşi în umbră, până ce timpul şi întâmplările îi scot la lumină. El, deşi moldav de viţă, fusese născut la Fanar şi crescut în diplomaţia acea grecească, din care ades izbucnea mari lucruri, mari pozne. Înzestrat şi cu duh firesc, el cunoştea mai toate limbile Europei; era bun cârmuitor, aspru cătră aristocraţi, pre care ştia a-i ţinea în respect, şi blând cătră norod.

Într-o zi, cum şădea singur în palatul domnesc, un edecliu intrând, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

---

[1] Voltaire, *Histoire de Charles* XII.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înştiinţa că “întâmplându-se la un sat de lângă Bacău a fiiului său Ştefan şi văzând multele supărări şi bântuiri ce fac ostaşii leşi şi svezi care veniseră la iernatic în Moldavia, s-au sculat cu slugile sale şi cu oameni de strânsură câţi au putut găsi în pripă şi lovind pre acei ostaşi fără veste, i-au spart, şi *]i aduce pre to\i]n butuci cu steagurile =i ofi\erii lor*”. Adăogea că “au mai nimerit acolo trei ofiţeri svezi cu patru slugi şi că se văd a fi oameni de treabă, care, văzând prinderea leşilor, ar fi juruit mulţi galbini de aur ca macar pre dânşii să-i lasă a se întoarce la Ardeal de unde au venit; dar că el le-ar fi răspuns că-i dator a-i aduce înaintea domnului, că ei s-ar fi primit, rugându-l numai să nu intre ziua în Iaşi; şi că vine şi el cu dânşii la monăstirea Galata”[1].

A doua zi seara, sosi vornicul Manolache şi cu acei trei ofiţeri şi, lăsând pre doi cu fiiul său Ştefan la monastire, veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deşi era aproape de miezul nopţii. Vorba între ei urma latineşte. Ofiţerul se recomendă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

— Major sum, răspunse acesta.

— Imo maximus es, zise prinţul zâmbind şi, sculându-se, îl salută cu respect, căci îl cunoscu că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leşcinski (cu care acesta semăna foarte) când fusese ambasador lângă Poarta Otomană.

Îndată porunci să-i gătească gazdă la Trisfetitele, unde rândui spre slujba sa din însuşi curtenii săi pre cuparul, camaraşul al doile, vatavul de copii şi pre caminarul Spandonie cu un capitan de ostaşi.

În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai-vodă plecau ca să vestească vezirului, hanului şi paşii de Bender venirea acestui oaspet la Iaşi.

---

[1] Nicolae Costin, *Hron*.

Aşteptând răspuns, Mavrocordat se întâlnea ades serile cu Stanislav care nu ieşea, ascultând liturghia în casă, pe care o zicea în toate dimineţile un preot franciscan.

Răspunsul n-a întârziat. El cuprindea că domnul Moldaviei să trimiţă îndată *sub bun[paz[* pe regele Poloniei la Tighine.

Spun că Stanislav auzind hotărârea aceasta, şi-a adus aminte de Franţisc I, regele Franţiei, care după fatala bătălie de la Pavia, unde căzuse prins, scria maicei sale aceste neuitate cuvinte:

Tout est perdu fors l'honneur!

CÂNTEC VECHI

CUPRINS

Odinioară, ţinutul Hârlăului era unul din cele mai frumoase a ţării. Astăzi însă şi-a pierdut pănă şi numele şi, în adevăr, e păcat, căci făr-a vorbi de podgoria Cotnarii, vestită prin vinaţele sale, în el găseşte cineva dealul Catalinei, de care, deşi istoria nu pomeneşte, tradiţia ne spune că se numeşte astfel de pe numele unei prinţese române, care scăpase de o navală duşmănească în vârful lui, unde, făcând şanţuri şi baterii, se apără cu slugile sale; ruinele politiei Cotnarii, unde un domn[1] a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidită de doi prinţi români; beciuri gigantice, pre care, oricât s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; Dumbrava-Roşie, faptă barbară şi mare a unui mare domn[2], care, ca să lasă un monument fieros a viteziei sale, înjugă leşii la plug şi semănă o întreagă câmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriaşi şi, când vântul clatină frunzele lor, se aude un gemăt tânguios ca în pădurea Dodonii. Mai încolo, vezi un istm de pământ, numit Podul de lut, care uneşte două prăpăstii şi alăturea un izvor ce se cheamă Fântâna cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pângărind cu plebea lui sângele patrician ş.a., ş.a.

---

[1] Iacov.
[2] Ştefan.

Toate aceste vechi rămăşiţe a gloriei strămoşeşti, făcute pe măsura oamenilor mari şi pe care noi, mirmidoni degeneraţi, nu le putem nici preţui, nici înţelege, le vizitam călăuzit de un bătrân mazil din Cotnari, la care trăsesem la gazdă.

— Nu ştii care e balta unde au pierit atâta călărime leşească în vremea domnului Constantin Cantemir? am întrebat pre călăuzul meu.

— N-a fost niciodată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaştine, colo devale.

— Unde mi se înglodaseră roţile trăsurii?

— Aşa; şi încă acum e vară, dar toamna nu e de îmblat şi leşii au venit despre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeţ — că mulţi leşi au pierit aice şi că împăratul lor de necaz mare îşi bătea ulanii cu sabia şi le zicea: “Nadba umirác jak psy”, adecă: “Ruşine să muriţi ca câinii”.

— Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci; el era bun domn.

— Bun şi nu prea. A omorât doi bunatate de boieri, pentru că-i da pe foaie şi nu-l lasa să-şi facă mendrele; dar aşa a fost de când e ţara noastră. Dreptul îmblă totdauna cu capul spart.

— Poate; însă mi se pare, moşule, că nu pre aveţi dreptate a vă plânge tot de domni şi nu şi de boierii care încungiură pre domni.

— Acei doi pre care i-a tăiat nu-l sfătuiau de rău. Îi ziceau numai: “Măria-ta, mai des cu paharul şi mai rar cu birul, că nu poate ţara”. E, cine-i asculta!

— Miron logofătul şi Velicicu hatmanul erau prieteni lui Cantemir. El nu i-ar fi omorât de nu l-ar fi îndemnat ministrul său Iordache Roset visternicul şi Cantemir a plâns mult c-a făcut aşa păcat. Judecând deci că şi domnitorii au slăbiciunile lor ca şi ceilalţi oameni, trebuie a osândi pe sfetnicul ce-l împinse la asta.

— Poate că ai cuvânt d-ta. Las-să se mânânce lupii ca să mai răsufle oile. Când au murit boierii aceia, ieşise şi un cântec care-l ştia tatăl meu pe de rost; îl şi pescrisesem eu...

— Mă rog, caută-l şi mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci d-ta cu el? Cântecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Ştii d-ta că boier la boier nu-şi face cântec. Corb la corb nu scoate ochii.

— Fie cum zici, numai dă-mi cântecul.

Ajungând acasă, mazilul multă vreme l-a căutat; în sfârşit, într-un unghi pe poliţă, găsind un ghizdan vechi, îl deschise şi, dintr-un smoc de tărfăloage de moşie (care-l sărăciseră de tot cu judecăţile), scoase o hârtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o, m-am încredinţat că oamenii de pe atunci nu scriau mai rău decât acum.

M-am pus de l-am pescris întocmai dupre a moşneagului:

CÂNTEC

Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai ţara cam prăda.
Boierii, văzând aşa,
Îi zicea: "Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Domnul la masă-i poftea
Şi cu cotnar îi cinstea,
Pănă ce îi îmbăta.
Boierii când închina
Îi zicea: "Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".
El însă nu-i auzea,
Mânca, bea şi jăcuia,
Şi-n seamă nu le baga.

Boierii se supăra
Şi-i zicea:"Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Într-o zi s-au adunat
Ş-au făcut între ei sfat,
Când la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-i zică: "Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Domnul dacă au văzut
Că de şagă s-au trecut,
Şi că vor a-l dărăma,
Căci boierii nu-nceta
A-i zice: "Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte",

Foarte mult s-au mâniat;
Pre doi din ei i-au tăiat.
Ca doar de ei va scăpa,
Şi nu-i va mai asculta
Zicându-i: "Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".
Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea şi râdea,
Frică nicicum arăta,
Şi-n gura mare striga:
"Ien auzi, măria-ta!

Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte”.

Spun că cum i-au omorât,
Pe loc domnul s-au căit,
Căci îndată ce-nopta,
Amândoi i s-arata
Şi-i zicea: “Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte”.

Pe la schituri, sehăstrii,
Au dat multe liturghii,
Că doar îi va împăca:
Dar prin somn tot îi visa
Zicându-i: “Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte”.

Neavând nicicum ragaz,
De ciudă şi de necaz,
Muri înălţimea-sa.
Norodul îl îngropa
Zicându-i: “Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte”.

III
POEZIE

CUPRINS

POTOPUL

}n ziua aceea s-au desf[cut toate izvoarele adâncului, =i jgheaburile cerului s-au deschis.

F a c e r e , cap.7

Negur-ameninţătoare orizonul învălise,
Iar prin năduşitul aer vântul ager vâjia,
După nouri groşi şi negri soarele-acum asfinţise,
Şi scaldată-n sânge luna în prejma lui răsărea.

Iată mare întuneric preste univers se lasă,
Şi grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pământul se clăteşte; marea din matca sa iasă;
Preste lumea vinovată năvălind a se lăţi.

Bolta cerului se sparge subt a apei greutate,
Ploaia se aruncă râuri ca pe gura unui scoc,
Sate, târguri şi oraşe, cetăţi, turnuri înecate,
Se văd numai când prin nouri îşi fac fulgerele loc.

Dumnezeu apucă-n mână paloşul de răzbunare,
El e mult-îndurătorul, dar şi drept-judecător,
Vrea să pedepsească lumea pentru-a sfintei legi calcare,
Şi sumeţul om să vadă că-i un vierme muritor!

Munţii, măgurile nalte sta subt apă îngropate,
Undele spăimântătoare preste ele s-arunca;

Numai a unei stânci creştet prin talazele turbate
Precum un uriaş straşnic din adâncuri s-arăta.

Vălmăşală zgomotoasă ocolea coastele sale,
Pre care apele negre cu pornire le izbea;
Omenirea împregiuru-i scotea ţipete de jale,
Nevoindu-se cu silă să se urce păn-la ea.

O, ce răcnete grozave! ce amară suspinare!
Dar moartea plutind pe valuri glasul lor nu asculta,
Ea venea şi preste dânşii apăsând recile-i gheare,
În noianul prăpădirii fără milă-i cufunda.

Acolo un crac de munte se dezghină cu pornire,
Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit,
Ticăloşii ce pe dânsul sta cuprinşi de îngrozire,
Cad cu el — moartea-i aşteaptă — undele i-au coperit!

Mai încoaci un şiroi iute pe un tânăr fiiu cuprinde,
Când sărmanul vrea să scape pe al său tată bătrân,
Şi să ducă mai departe unde apa nu se-ntinde,
Pe maică-sa care ţine frăţiorul lui la sân.

Nu e mijloc de scăpare de a Domnului urgie,
Pretutindini este moarte, pretutindini ocean,
Numai stânca uriaşă se înalţă cu mândrie,
Arătându-şi golul creştet preste groaznicul noian.

P-acea mare înălţime singuri doi tineri scăpară,
Gingaşa fată Selmina ş-amorezul său iubit,
Ei văd moartea cum spre dânşii se apropie amară,
Mulţămiţi că şi atunce soarta nu i-au despărţit.

Amândoi au rămas singuri din grozavnica pierire,
Cungiuraţi de negre ape, d-acel vifor furios;
Ploaia preste ei se varsă ca şiroiul în pornire,
Clocotesc fierbând deasupra tunetele fioros.

Iar prin latul întuneric ce se-ntinde pe tărie
Când de când brăzduind cerul fulgerul scânteitor,
Preste undele muginde le-arăta cu grozăvie
Cum plutea ca nişte plaghii leşile fraţilor lor.

A Selminei line lacrimi cu ploaia amestecate
Se prăval ca două râuri pe-ovilită faţa sa,
Inima-i din loc sărită de abia ceva se bate,
Ca s-arate că viaţă în ea încă mai era.

Ca o floare încujbată d-a crivăţului suflare,
Se lipeşte lângă pieptul pre scumpului ei Edvin,
Şi privindu-l multă vreme, cu o lungă-mbrăţoşare
În sfârşit astfel grăieşte, slobozind un slab suspin:

“Nu ne-a mai rămas, Edvine, de nădejde nici o rază,
A sosit a vieţii noastre sfârşitul îngrozitor,
Priveşte cum sluta moarte cătră noi înaintează!
O, durere-a despărţirei! O, al nostru trist amor!

Ah! care din aste valuri, unelte-a morţii cumplite,
Care e acel ce soarta pentru noi l-a hotărât?
Puţinele mele zile iată-le de-acum sfârşite!
Sprijineşte-mă în braţe-ţi, să mor l-al tău sân iubit.

În curând a să sosească mâna morţii cea de gheaţă
Şi de draga ta Selmină să s-atingă-nfiorat,

Să mă ia de lângă tine, de lângă scumpa mea viaţă
Ca s-afunde în adâncuri un suflet nevinovat!...”

În fiorii spăimântării leşină tânăra fată,
Undoioasele ei coame viforul le-nvăluia;
Semăna ca o mlădiţă de-un vânt ager sfărămată.
Şi — furtuna nu-ncetase, şi apa se tot suia!

În a sale slabe braţe Edvin strâns la piept o ţine,
Căutând să o învie cu-al său rece sărutat;
Nu gândeşte la pieirea ce era pe lângă sine.
Lumea, viforul, potopul, viaţă, moarte a uitat.

Nimic altă el nu vede decât pe-a sa mult-iubită
Şi-n vederea astă tristă în inima lui simţind
O durere mult mai crudă decât moartea cea cumplită,
Faţa ei muiată-n lacrimi o sărută suspinând,

Zicând: “Draga mea Selmină! ah! rogu-te, te trezeşte,
Fie-ţi milă, o pre-dulce, de-al meu plâns, de-al meu oftat,
Mai deschide ochişorii, pe iubitul tău priveşte!
Ah! al tău sufleţel poate cătră ceruri a zburat!”...

De-a iubitului său lacrimi şi duioasă sărutare
Se deşteaptă biata fată din acel leşinat greu,
Şi-nălţând spre ceruri ochii, c-o adâncă suspinare
Zice: “Oh, cât e de mare mânia lui Dumnezeu!

O, tu sfântă, prea-înaltă, fiinţă misterioasă!
Tu care ai locuinţă în acest cer înfocat,
Dumnezeule cumplite! de ce mâna-ţi mânioasă
Preste noi nenorociţii cu urgie-ai apăsat?

Care fu a noastră vina, prea-puternice-mpărate!
De vrei să ne pierzi cu lumea care ţie a greşit?
Au doar sunt atât de grele şi mari a noastre păcate?
Însă noi n-am făcut altă decât numai ne-am iubit.

Oh! cât eşti de straşnic, Doamne, în a ta dreaptă mânie,
Cât d-amar este paharul ce-l bem în acest minut!...
Ah! din mintea mea nu iasă acel ceas de grozăvie
Când în undele turbate pe-al meu tată am văzut.

Cum se lupta împotriva înviforatelor ape,
Nevoindu-să să poată păn-la noi a se urca,
Şi văzând că nu-i rămâne vro nădejde ca să scape
Întinses-a sale braţe spre-a mă binecuvânta;

Când deodată preste dânsul căzând valul cu pornire
Şi d-această de pe urmă mângăiere m-a lipsit;
Însă, scumpule Edvine, oricare nenorocire
Aş uita fiind cu tine, vieţuind cu-al meu iubit...

Dar ce poate face omul împotriva voiei sfinte?
Cine poate înţelege scopul ei acel ascuns?
Iartă cârtirile noastre, Dumnezeule părinte!
Căci ele scap dintr-un suflet ce durerea l-a pătruns.”

Edvin sprijinea în braţe p-a lui scumpă amoreză
Ce de silnica suflare a furtunii s-alignea,
Căuta nenorocitul ca să o îmbărbăteză,
Să-i astâmpere durerea, şi aceste îi zicea:

“Draga mea! Nici o fiinţă pe lume nu mai trăieşte,
Din obşteasca prăpădire nici un om n-a mai rămas,

Numai noi mai viem încă, dar şi pentru noi soseşte
Moartea să ne-mbrăţoşeză în acest amarnic ceas.

Cum a rouăi picătură soarele de dimineaţă
O usucă şi o scurge, ca şi când nu ar mai fi,
Astfel, scumpa mea Selmină, fu şi trista noastră viaţă,
Se uscă precum şi roua, şi cât şi dânsa trăi.

Dumnezeu acest puternic, a cărui suntem lucrare,
Pedepseşte pe dreptate pe omul cel vinovat;
El ne-au făcut, el ne pierde. — Să ne plecăm cu răbdare,
Neuitând că el de este drept, e şi mult-îndurat —

Ca un stăpân şi părinte ceartă, dar şi miluieşte,
Pentru noi, a sa zidire, îngrijire va avea,
El o vecinică viaţă în ceruri ne pregăteşte.” —
Şi — furtuna nu-ncetase, şi apa se tot suia!...

De cuvintele acestea Selmina încuragiată,
Simţi o nouă putere încălzind sufletul său,
Cătră cer cu duioşie ochii mai rădic-o dată
Zicând: “Lăudat să fie numele lui Dumnezeu!

De-acum poate sosi moartea, ea nicicum mă îngrozeşte,
Căci încai mor mulţămită lângă scumpul meu iubit...”
Vorbind încă, iată apa preste dânşii năvăleşte;
Valurile-acoperindu-i în adânc i-au înghiţit.

1837, noiemv.

MELANCOLIA

CUPRINS

O puternică plecare ce nu rabdă-mpotrivire
Mă îndeamnă să cânt astăzi acea tânără simţire
Ce-n singurătate numai îşi are locaşul seu,
Dar ceresc trimis în lume din sânul lui Dumnezeu.
Fie ca aceste versuri ce curând vor fi uitate
Să aducă alinare vrunor inimi întristate,
Şi resfirând pe-a lor cale nişte nemernice flori,
Să le-mprăştie necazul ş-ai supărărilor nori;
Căci plăcerile sunt multe care vin din bucurie,
Însă nu puţine are şi dulcea melancolie;
Ş-un om simţitor alege, decât agere clătiri,
Pe ale melancoliei liniştitele uimiri.
Îl priveşti cătând să afle în al artelor locaşe
Nu icoane renumite, pomeniri mândre, trufaşe,
Ci tabloul melanholic unde-un june-amorezat
Stă jălind pe străini ţărmuri de iubita-i depărtat;
Sau un tânăr ce suspină întru-o singurătate,
Suferind pentru-a sa ţară, pentru drept şi libertate.
Câte ori a zilei rază îl găseşte încă treaz,
Adâncit în reverie şi cu lacrimi pe obraz!
Câte ori petrece noaptea absorbit întru gândirea
Unui fulger de nădejde ce-i menise fericirea,
Cugetând la suvenirea unor dulci îmbrăţoşeri,
Uitând viaţa ş-ale lumii minciunoasele plăceri!
Ah! Amorul e virtute pentru cine-l preţuieşte,
Pentru cel care îl simte, şi din inimă iubeşte!
Fericit cine-l cunoaşte! fericit cine-l simţi!
Iată lina primăvară începu a ne zâmbi;
Mii de flori însmaltă câmpul răvărsând a lor miroase,
Iar zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase
Răspândesc un dulce sunet pe natură-nveselind,

Şi la glasul lor făptura se resimte înviind.
Dar decât acel lux mare a naturii înflorite
Preferăm mai bine umbra celor rădiuri liniştite;
Acolo în încântare sub frunzişul nepătruns,
Inima îşi dezvăleşte simtimentul său ascuns.
Când copaci plecând asupră-ţi a lor frunte despletită
Îţi întovărăşesc paşii pe-o carare mult iubită;
Când zefirul care-n şesuri de abia răsuflă lin,
Pintre frunze se aude ca un gemăt de suspin;
Toate chem la reverie, toate plec la îndurare,
Şi-n răcoarea acea dulce inim-află stâmpărare.
Căci condusă de natură spre mai tinere gândiri,
Cu plăcere-şi aminteşte trecutele suferiri.
Vezi pârâul acest trândav, scăldând pajiştea cea verde,
Cum prin flori trufaş se primblă, şi subt arce verzi se pierde?
Valul său pare că poartă lacrimi limpezi şi oftări,
Îndemnând cu-a sa murmură la duioase cugetări;
Lângă el o mândră salce cu lungi ramuri atârnate
Îşi împlânt-într-a lui ape cosiţele-i resfirate;
Acea undă gemătoare, acel arbure jălind
Parcă sunt doi juni prieteni ce, al nostru chin privind,
Se îndur l-a noastre patimi, la a noastră grea durere,
Şi ne-aduc prin a lor freamăt o plăcută mângăiere;
Noi iubind compătimirea ce ei vor a ne-arăta,
Aflăm vie mulţămire lângă dânşii a ofta.

. . . .

S-ascultăm, ce se aude? Ce nou glas răsună oare?
A dumbrăvii cântăreaţă, gingaşa privighetoare,
Prin accente iscusite rădiul tot a încântat;
Ascultând-o simt că-n sine-mi un nou ce s-a deşteptat.
Cât iubesc să-mi opresc paşii subt umbra de desfătare

Unde cade în suspine a ei jalnică cântare!
Gânditor şi dat cu totul s-aud dulcele ei glas,
Sub copaciul acest mândru în uimire am rămas,
Nu bag seamă că deasupră-mi vijelie se stârneşte,
Sau că soarele apune, ori că tunetul vuieşte,
Şi c-a zilei luminare de pe cer acum s-a stâns;
Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plâns,
Dar tăcu — nu mai răsună tânguioasa-i melodie,
Eu stau încă, ascult încă cuprins de melancolie.
Steaua zilei osteneşte tânjitoarele-mi vederi;
Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe plăceri
Când pe nori d-azur şi aur căutând se oboseşte
Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simţeşte:
Ziua astă care moare, noaptea care s-a întins,
Umbra cea misterioasă ce pădurile-a încins,
Dulcea paserei cântare ce treptat se micşurează,
Trandafirul ce s-ascunde, râul care murmurează,
Şesul, câmpii ce de umbră peste tot s-au învălit,
Răcoreala ce răvarsă un văzduh îmbălsămit,
Luna galeşă ce-ncepe să se nalţe cu trufie,
Arătându-şi printre neguri a sa frunte argintie,
Linul zuzet ce din apă se rădică cu amor,
A nemernicei bufniţe cântecul îngrozitor,
Aduc multă alinare la a inimii durere,
Şi sub vălul său natura are-o mai vie plăcere.
Toamna veştedă şi tristă are iarăşi frumuseţi
Ca şi omul ce ajunse ale vrâstei cărunteţi.
Când din văi cu turbăciune achilonul se rădică,
Şi când frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică,
Muritorul melancolic văzând natura murind,
La al său iubit prieten departe de el gândind,
Află-o crudă mulţămire în a firei dezbracare,
Căci frumoasa primăvară înfrunta a sa-ntristare;

Însă toamna suferindă potrivită cu-al său chin
E un leac l-a lui durere, un părtaş l-al său suspin.
Acel şes, acea dumbravă şi colnicele cernite
Îl privesc, şi de-a lui jale parcă-s şi ele mâhnite.

. . . .

Cât iubesc printre ruine să mă primblu-adeseori,
Monumente părăsite a căror locuitori
Făceau lumea să răsune de-a lor fapte lăudate,
Trei lucruri iubind în viaţă, onor, glorie, dreptate.
Dar pierir-acum eroii, şi ai lor urmaşi mişei,
Interesul au povaţă şi-nvrăjbirea între ei! —
Nu mai sunt! — A lor cenuşă ce-n văzduh fu aruncată
De fii corci şi fără cuget cu dispreţ este călcată!
Ah! curând sosi-va vremea ticăloşii a simţi
În ce râpă egoismul are a-i prăpăstui!...
Cugetând la vechi eroii, şi privind a lor morminte
De Saturn desfigurate, îmi aduc ades aminte
Cât de mari au fost odată, câte neamuri au învins,
Şi simt ochi-mi că se împlu de un patriotic plâns.

. . . .

Văd o veche monastire, sfânt azil de pocăinţă,
Unde nevinovăţia îşi aleasă locuinţă.
Al aramei tristul sunet gândul meu a deşteptat,
Spre locaşul mântuirii paşii mei a îndreptat.
În aceste ziduri sfinte unde Domnul se măreşte,
Păcătosul alinare conştiinţei lui găseşte;
Aici suflete viteze, părăsind a lumii greu,
Îşi petrec restul vieţii lăudând pre Dumnezeu.
Gândul lor fugind din lume este numai vecinicia,
Când îi văd, un nou preţ are în ochi-mi melancolia,
Judecând că-n lumea asta ne e dat să suferim...

Unde sunt? Unde mă aflu? — Lângă-un jalnic
ţinterim!
Ce cucernică privire! Ce icoan-înavuţită!
Câte gânduri mângăioase pentr-o inimă rănită!
Îns-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vrunui reu;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zăreşte,
Pe-a saracilor morminte numai iarbă verde creşte.

Te salut, locaş cucernic sărmanului muncitor,
Care-a fost toată viaţa statului folositor!
Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adâncă liniştire;
Cu respect şi duioşie mă închin astui mormânt...
Patriot a fost acesta, de folos l-al său pământ.
Nu un trântor ce în viaţă numai rău ştiu a face
Şi din a ţării lui sânge să se-ngraşe-n bună pace.

. . . .

Aurora se iveşte vestitoarea dimineţii.
Altă zi — Luna s-ascunde — Un nou pas pe calea vieţii!

1838, septemv.

CUPRINS

GELOZIE

Ştii, dragă, pentru ce când te văd, mă mâhnesc?
Ştii pentru ce ades când mai mult te privesc,
Mă vezi posomorât, şi ne-ncetat oftez,
Când tu mă-mbrăţoşezi, eu tac şi mă-ntristez?
Când tu credinţă-mi juri, şi-mi dai încredinţări
De cel mai dulce-amor, răspund prin suspinări?

Ştii pentru ce? — Ba nu. — Ah! trebui să ţi-o spun.
Destul e de când chin în sufletu-mi adun!
În inimă-mi s-a-nfipt un ghimpe veninos,
Şi pătimesc, şi văd, şi simt că sunt gelos!
Când îmi închipuiesc că numai Dumnezeu
Fu-n stare a crea un suflet ca al tău,
Când ştiu că n-a mai fost nici poate a mai fi
Ca tine pe pământ să poată a iubi,
Mă tem de orice om se-ntâmplă de-ntâlnesc
Să nu-ţi zică cumva cuvântul: te iubesc!
Cunosc că mă iubeşti, o văd neîncetat,
Dar oare n-ai avut vrun alt amorezat?
Noaptea când toate dorm, vrodată n-ai gândit
La altul careva ce iarăşi te-a iubit?
Când luna strălucind săltează pintre nori,
Ş-un grier răguşat cântă ascuns prin flori,
Nu-ţi laşi capul ades plecat pe mâna ta,
Ş-aminte nu-ţi aduci atunci de cineva?
Vrun ideal prin somn, spune-mi, nu ai visat,
Şi după acel vis cumva n-ai suspinat?
Tu-mi zici că mă iubeşti c-un dulce blând surâs,
Dar oare-acest cuvânt la altul nu l-ai zis?
Ştiu că nu pot trăi fără al tău amor,
Dar sunt gelos, gelos! şi simt că o să mor!

1839, mai.

LA M***

CUPRINS

Cât e de crud, s[te-afli]ntre ai t[i str[in!

E l i a d , Visul

Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea,
De ce voieşti să afli cumplitul meu necaz?
Ah! numai aste lacrimi îmi pot curma durerea.
Când vin ca roua dulce de-nundă-al meu obraz.

Întrebi care e chinul ce darmă-a mea junie?
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pământ?
Amara mea durere, ah! nime nu o ştie,
Şi nime nu va şti-o păn-voi intra-n mormânt.

O inimă ce simte e vrednică de jale,
Ca floarea cea plăpândă ce creşte pe-un ţărm sec,
A patimilor vifor uscând frunzele sale,
O lasă veştezită de-o calcă toţi câţi trec.

Nici ura, nici amorul, nici lumea-nşelătoare
Ce ne-ncetat m-adapă cu fiere şi venin,
Nu pot să facă altă decât să mă omoare.
Dar însă... nu-s aceste ce-mping al meu suspin.

Aceea care trista-mi viaţă-nourează,
E un secret ce zace în inimă-mi ascuns,
Iar raza bucuriei în veci nu-l luminează,
Şi dulcea mângăiere în ea nu a pătruns.

. . . .

De n-aş fi simţit poate aş fi şi eu în lume
Asemene cu alţii ce au al ei favor,

Ce orbi de fumul slavei îşi cumpără un nume
Vânzându-şi conştiinţa şi Dumnezeul lor.

Eu nu am fost ca dânşii, de-aceea-n suferinţă
Petrec, lipsit de toate plăcerile lumeşti,
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căinţă,
C-am fost şi eu unealtă la rele omeneşti.

Viaţa-mi negurată tu poţi s-o faci senină,
Copilă tinerică, cu îngrijirea ta;
Când văd ochii tăi umezi, zâmbirea ta cea lină,
Aş vrea — de-ar fi putinţă — durerea-mi a uita.

Şi toate-mi par frumoase, să fiu numai cu tine,
Dumbrava, râul, câmpul, azurul cel ceresc.
Când seara luna iese, şi tu eşti lângă mine,
Mai mare fericire pe lume nu doresc.

Dar — nu-ntreba pricina ce darm-a mea junie,
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pământ;
Amara mea durere, ah, nime nu o ştie,
Şi nime nu v-a şti-o păn-voi intra-n mormânt!

1839, august

CUPRINS

MARŞUL LUI DRAGOŞ

(Doin[ )

Azi este sărbătoare!
Români, să ne grăbim,
În şes la vânătoare
Pe Dragoş să-nsoţim.

Grijiţi armele voastre,
Curând să alergăm,
Din locurile noastre
Hoţi, feare s-alungăm.
Doină! Doiniţă!
Zână plăviţă!
Vino cu noi;
Tu ne scuteşte,
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

Optzeci de oi despoaie,
Şi prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaie
Pădurile răsun.
Vitezii se aşează
Pe lâng-un mare foc
Şi Dragoş ospătează
Cu dânşii la un loc.
Doină! Doiniţă!
Zână plăviţă!
Vino cu noi;
Tu ne scuteşte,
Tu ne fereşte
De-orice nevoi.

Sunt gata, stau cu toţii
Să plece la izbânzi,
Ca să-ntirească hoţii,
Să capete dobânzi.
Dragoş merge nainte
Pe-un cal cu ager curs,

El preste-mbrăcăminte
Poartă-o piele de urs.
Doină! Doiniţă!
Zână plăviţă!
Vino cu noi;
Tu ne scuteşte,
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

Veseli de sârg porniră
Românii mult voinici,
Ca lanţul ce înşiră
Pe-a plaiului potici.
Nevestele cu jale
Privindu-i, lăcrămând:
Îi auzeau la vale
Cum se cobor cântând:
Doină! Doiniţă!
Zână plăviţă!
Vino cu noi;
Tu ne scuteşte,
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

1848, mai

CUPRINS

DOINĂ NOUĂ

De când eram încă mic,
Doina ştiu, şi Doina zic,
Căci românul, cât trăieşte,
Tot cu Doina se mândreşte.
Eu cu Doina mă plătesc

De bir şi de boieresc;
Boii mei când aud Doină,
Ară ţelină şi moină,
Şi îmi samăn cel ogor,
Cântând Doinele cu dor.
Iar de aud vreo fetiţă
Cântând Doina-n poieniţă,
Alerg fuga de-o găsesc,
Şi de Doina îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mândră şi frumoasă,
Şi-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ţi face,
Doina ştiu şi Doina-mi place.

CUPRINS

EU SUNT ROMÂN...

(Cântec)

Franţez, neamţ, rus, ce firea te-a făcut,
Pământul tău e bine-a nu uita;
Oricui e drag locul ce l-a născut.
Eu, fraţii mei, oriunde-oi căuta,
Nu mai găsesc ca dulcea Românie,
De-o şi hulesc câţi se hrănesc în ea
Corci venitici. Dar oricum va fi, fie,
Eu sunt român, şi-mi place ţara mea.

Laudă mulţi pe franţezul voios,
Pe mândrul rus, pe neamţul regulat,
La dânşii, spun, că-i bine şi frumos;

Dar, fraţii mei, eu oricât am îmblat
Pe drumuri lungi cu şine ferecate,
Nu mă-nvoiam; şi vreţi să ştiţi de ce?
Pentru că-mi plac şoselele s t r i c a t e .
Eu sunt român, mi-e dragă ţara mea.

Străine ţări îmi place-ades să văd,
Dar sunt sătul lumea de-a colinda;
În ţara mea de-acuma voi să şăd;
Căci, fraţii mei, oriunde voi îmbla,
N-o să găsesc acea bună primire
Ce m-am deprins în ţară-mi a videa;
Şi în străini e rece găzduire!
Eu sunt român, mi-e dragă ţara mea.

Tânăr eram şi sărutam cu-amor
Căpriii ochi zburdatecei Dridri.
Ea mă vându! şi eu voiam să mor,
Când mă-ntâlni o blondă m i l a d y .
Dragostea ei scăpă a mele zile,
Dar mă-ngheţa, şi mă-ncălzi abia
Dulcele-amor româncelor copile...
Eu sunt român, îmi place ţara mea.

La masă beau adese vin străin,
Tocai, bordo, şampanie iubesc,
Iar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am cotnar şi odobesc;
Când însă am, deşert pline pahare,
Apoi încep să cânt vreo m a n e a ,
Şi sunt tot beat cât ţin zilele-amare!
Eu sunt român, mi-e dragă ţara mea!

1853, august

ŞALUL NEGRU

(Traduc\ie)

CUPRINS

La şalul cel negru mă uit în tăcere
Şi sufletu-mi rece e nemângăiat,
Pentru că de jale, de chin şi durere
Este sfăşiat!
Eu astăzi la lume a spune voiesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.

Când eram mai tânăr iubeam cu dulceaţă
O gingaşă greacă cu părul frumos,
Cu negre sprincene, cu rumănă faţă
Şi trup mlădios;
Căci atunce lesne în amor credeam,
Şi amărăciunea-i încă n-o ştiam.

Iscusita fată cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce înflăcăra,
Singurul meu bine, ş-a mea fericire
Pe lume era.
Dar statornicie este pe pământ?...
Credinţa e vorbă, amorul cuvânt!

Într-una din zile, poftisem la masă
Câţiva buni prieteni, cu care vorbind
Mă simţeam ferice, la greaca frumoasă
Gândul meu fiind.
Căci de zile negre grijă nu purtam;
Vro nenorocire nici macar visam.

Iat-un mârşav jidov vine şi-mi şopteşte:
“Greaca ta, stăpâne, ce-atât o iubeşti,

Te vinde pre tine şi te vicleneşte,
Iar tu nici gândeşti!”
Eu îi dădui aur şi îl blăstămăi,
Şi pe credinciosu-mi rob atunci chemăi.

Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Şi lăsându-i frâul ca vântul zburam,
Nu simţeam durere, nici compătimire,
Ca piatra eram.
O negură ochii îmi păinjini,
Şi îngheţul morţei inima-mi slei.

Dar când casa grecei zării de departe,
Slăbi tot curajul şi puterea mea;
Zbor, ajung, descalec rece ca de moarte,
Şi intru la ea.
O, vai! o, turbare! o, chin nedescris!
Văz... aievea oare sau e vrun rău vis?
Văzui fărădelege, văzui pângărire!
Pe-un arman în braţe ţinea strâns la sân,
Ş-a lor buzi lipite arătau simţire,
Numai prin suspin.
Iute ca un fulger paloşul am scos...
C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos!

Apoi a lor trupuri călcând cu turbare,
Priveam a fetiţei chipul cel plăcut,
Guriţa-i deschisă cerea sărutare
Ş-într-acel minut.
Atunci de pe capu-i şalul am luat,
Ş-am şters în tăcere fierul sângerat.

Tot încă ţiu minte ruga ei duioasă,
Şi cum din grumazu-i sânge gâlgâia...
De-acum se sfârşiră greaca cea frumoasă,
Ş-amoriul cu ea!
De-acum pentru mine zi senină nu-i!
Cui să-mi spun durerea? Amor s-arăt cui?

Robul luă îmbe trupurile-n spate,
Şi-ndată ce-a nopţei umbră se ivi,
Merse, şi în apa Dunărei spumate,
El le azvârli.
Ah! cu trupul grecei în val îngropat,
Ş-a mea bucurie s-a acufundat!

Nici minut, nici oară nu mai am de-atunce
De-amor, de odihnă, ci numai de chin,
Nu mai am ochi negri să mai sărut dulce,
Viaţa mea-i suspin!
La şalul cel negru în tăcere cat,
Şi tristul meu suflet e nemângăiat!

CUPRINS

PRINCESEI CATINCA CONACHI VOGORIDE

24 ianuarie 1856

Afară este vicol, austrul vâjâieşte
Şi zguduie coliba sărmanului lipsit,
El tremură şi geme, suspină şi huleşte
Palatul de alături ce-l vede strălucit.
“Acolo — el gândeşte — bogatu-n desfătare
Petrece, d-ale lumei plăceri încungiurat!
Nu vede pre săracul ce pâine macar n-are,
El lipsei şi nevoiei de ceri e condemnat!”

Aşa nenorocitul cârtea, şi-n desperare
Pleca în jos privirea cu jale şi cu dor,
Când iată i s-arată un înger de-ndurare
Ce vine cu grăbire să-i deie ajutor.
O! multe ai şters lacrimi şi multă mângăiere
A dat nenorocirei frumosul tău îndemn!
Fii veselă, o doamnă! căci poţi s-alini durere,
Şi poţi de îndurare să dai un mare semn.
Bogatul şi săracul te binecuvântează;
Bogatul, căci ia pildă de nobile simţiri,
Săracul, căci prin tine de chin se uşurează,
Şi scapă de a lipsei cumplite suferiri.

CUPRINS

APOLOG

Πᾶν μετρσν αριστσν

Tot timpul care oamenii
Pe lume îl petrec,
Preste roata Norocului
A se sui se-ntrec;
Iar când acum se bucură
Că s-au urcat pe ea,
Gândind să-şi facă mendrele
Precum nădejduia,
Rotunda roată răpede
Pe schiţe se-nvârti,
Şi mândrul poticnindu-se,
Cade cum nu gândi.
Iar omul ce de raţie
Se tot călăuzi,
Şi-n toată vremea cumpăna

În orişice păzi,
Nu-i pasă dacă vifore
Pe lume s-au stârnit,
Vârtejele-ntâmplărilor
Îl află liniştit.
El ştie că furtunele
Nu pot lung timp ţinea,
Curând veni-va soarele
Ce le va-mprăştia.
Cunoaşte jucăriile
Vicleanului Noroc,
De-a lui favoruri putrede
Râzând, îşi bate joc.

Acest fel traiu-i limpede
Se trece liniştit,
Şi când moartea s-apropie
Îl află pregătit.

1857, iulie

IV
TEATRU

MUZA DE LA BURDUJĂNI

FARSĂ ÎNTR-UN ACT

CUPRINS

D i s t r i b u ţ i e

Persoane	*Actori*
Cucoana *CALIOPI BUSUIOC*	d. Millo
Şat. *TROHIN*, vameş şi amorezat de c-na Caliopi	N. Teodoru
DR{G{NESCU, nepotul său	* * *
TEODORINI, actor român *BARON FLAIMUC* SIGNIOR TURLUPINI *KIR LACHERDOPOLOS* }	Teodorini
ST{NIC{, băiet de ţăran, slugă la c-na Caliopi:	P. Neculau

Scena se petrece la Burdujăni, în casa c-nei Caliopi

SCENA 1

(Teatrul înfăţişează un salon)

DRĂGĂNESCU *(singur)*. În sfârşit iată ziua cea mare... Of! şi tare-s îngrijit! Până aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana Caliopi a priimit tustrele răvaşele, şi a rămas încântată de dânsele. Aşteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita peţitorilor ei; şi ideea unor izbânde aşa de frumoase o fac rea şi amarnică către moşu-meu. Macar de l-ar face să se lasă de dânsa!

Când se-ntâmplă de se leagă
Amorul de vrun bătrân,
Să mă crezi că nu-i de şagă,
Leagă-l de gard şi-i dă fân.
Toată mintea-şi prăpădeşte
Ca şi bietul moşul meu;
Stăricica-şi răsipeşte } (bis)
Ş-apoi îmblă teleleu. }

SCENA 2

DR{G{NESCU, ST{NIC{, =-apoi TEODORINI

STĂNICĂ. Cuconaşule, te-ntreabă.

DRĂGĂNESCU. Cine?

STĂNICĂ. Unu cu straie nemţeşti, care zice că vine de la d-ta şi nu te-o găsit.

DRĂGĂNESCU. Nu-l cunoşti?

STĂNICĂ. Nu l-am văzut de când sunt.

DRĂGĂNESCU. Zi-i să intre.

STĂNICĂ *(la culise)*. Poftim înuntru, domnule. *(Teodorini intr[.)*

DRĂGĂNESCU. Ce? tu eşti, Teodorine? *(C[tr[St[nic[.)* Ce face cuconiţa?

S T Ă N I C Ă. S-o pus la tauletă.

D R Ă G Ă N E S C U. Bine, du-te de-ţi caută de treabă. *(St[nic[iese.)* Avem vreme de vorbit.

TEODORINI. Viu de la tine, mi-au spus că eşti aice, ş-am venit înadins ca să-mi dai cele de pe urmă ştiinţi.

D R Ă G Ă N E S C U. Tronc! tocma când o să ne apucăm de treabă! Eşti aşa de struluibatec, încât sunt sigur c-ai uitat tot ce ţ-am spus.

T E O D O R I N I. Aşa ţi se pare? Ascultă dar să-ţi repetez lecţia mea. Tu iubeşti pe duduca Anica, fata unui proprietar de aice; părinţii ţ-au făgăduit-o, dacă moşu-tău s-a face danie ţie, dar moşu-tău nu vrea să se lege, pănă nu s-a încredinţa de vrea sau ba să meargă după dânsu c-na Caliopi Busuioc, care-i făgăduieşte că l-a lua de zece ani acum. Deci, ca să dezbăr cu totul pe moşu-tău, eu, Teodorini, actor român şi prietinul tău, am scris trei răvaşe sus-pomenitei c-ne Busuiocese, în care sub trei nume deosăbite îi cer de trei ori mâna sa, mâna aceasta ce o aşteaptă moşu-tău de atâta vreme; şi nădejduiesc că voi izbuti ca pănă în seară să aleagă numita c-nă Busuiocească macar pe unul din tustrele persoanele ce o să reprezentez, de nu pe tustrele.

D R Ă G Ă N E S C U. Minunat! Ce vrei dar să mai ştii?

T E O D O R I N I. Vreu să ştiu mai lămurit, acea ce tu mi-ai spus din fugă. De pildă, ce lucru-i astă c-nă Caliopi Busuioc, care de atâta vreme face să suspine inima cea de vameş a moşu-tău?

D R Ă G Ă N E S C U. O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente şi viitoare, o fată bătrână şi nebună care-şi închipuieşte că nebuneşte pe toţi bărbaţii, şi socoate că nu-i poţi zice bună dimineaţă fără să-i faci o declaraţie de amor. Când rea şi nesuferită, când simtimentală şi cochetă, s-aprinde şi se alintă ca o copilă brudnică, şi deodată o vezi că se aruncă în disertaţii metafizice şi în dispute literare, de n-o mai înţălege nici dracul. Toată dorinţa ei e s-audă vorbind de dânsa. Închipuieşti-ţi că se socoate poetă şi muzicantă, încât bietul târguşorul nostru geme de versurile şi

de sonatele ei; de aceea noi toţi o numim Muza de la Burdujăni.

TEODORINI. Cum dracu moşu-tău, un om aşa de rece şi de flegmatic, s-a înamorat de dânsa?

DRĂGĂNESCU. O cunoaşte de mult. S-a deprins văzând-o în toate zilele; ş-apoi au fost odată amândoi tineri; lumea a şi vorbit multe de dânşii pe vremea aceea. Vrea pesemne să-şi răscumpere păcatele tinereţilor.

TEODORINI. Mai are ea niscai resturi de frumuseţă?

DRĂGĂNESCU. Ce are a face? O groază, frate! orice ţ-ai închipui e mai puţin decât cum e în fiinţă.

TEODORINI. Mări, ce spui?

DRĂGĂNESCU. Te-i încredinţa când îi vide-o.

TEODORINI. Planul meu e gata. Sub numele de neamţ o să atac simţitatea ei, cochetăria sa sub acel de italian, şi s-o fac s-o apuce năbădăicile sub acel de grec; las-pe mine, şi haidem acasă la tine, trebuie să-mi fi adus costiumele; şi fiindcă şi casa ta e chiar alăture, n-a să urmeze zăbavă între vizitele mele.

DRĂGĂNESCU. Toată nădejdea mea-i la tine! *(Iese amândoi; St[nic[intr[.)*

SCENA 3

STĂNICĂ *(singur)*. Iaca, bre! cuconaşii iştia se duc, parcă se tem de cuconiţă. Doamne! cât îi de amarnică azi! nimic nu-i mai place. Am închiet-o de trei ori şi tot s-o rupt sferile, curgea apa de pe mine; pe urmă o trebuit s-o văruiesc din cap până în picioare, da încai acu-i albă şi roşă ca o păpuşă.

Parcă-i scoasă din cutie,
Zău aşa-i de pupuică,
Însă geaba! n-a să fie
Niciodată frumuşică.

O fetiţă de la ţară
N-are-atâte fesfesele,
Se găteşte la izvoară
Cu ghioci şi viorele;
Nu ca aste târgoveţe
Ce se dau hojma cu humă,
Încât seamănă-a lor feţe
Vâzdogi bătute de brumă.

Eu nu ştiu de ce nu-şi tocmeşte o fată în casă? M-o luat pe mine, pentru că m-o crescut şi m-o învăţat carte; zice că fetele îmblă după băieţi, parcă băieţii nu îmblă după fete, hă, hă, hă! Ian să-i gătesc benghiurile, şi să-i pun oglinda la soare ca să se vadă ghine. Aha! o aud cântând, pesemne s-o schimbat vântul. Dinioarea era poznă!

SCENA 4

C-na CALIOPI, ST{NIC{

C-na CALIOPI *(cântând).*

Azi cu o petiţiune
M-adresăi cătră Amor,
Şi-l rugăi cu-ncordăciune,
Să astâmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune,
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.

Azi am compus versurile aceste. Cum îţi par, Stănică?

STĂNICĂ. Frumos, cuconiţă, tare frumos. Cam mult *ciune* şi *t[ciune*.

C A L I O P I. Taci, nătărăule, dacă nu *conprinzi* limba cea frumoasă, şi dă-mi un scaun. (*St[nic[aduce un scaun.*) Nu aice; pune-l dinaintea oglinzii, prostule! (*Se pune jos.*) Aşa-i că-s bine, Stănică? ha! cum îţi pare! Ce zici de pana asta care am pus-o în vârful capului, aşa-i că mă prinde minunat?

S T Ă N I C Ă *(]n parte).* Parcă-i de cei care joacă pe frânghie.

C A L I O P I. Ce-ai zis?

S T Ă N I C Ă. Zic că tare bine îţi şede.

C A L I O P I. Aşa-i? ţine, caută aici în ridicol şi fă-mi lectura celor trei bilete, în vreme ce eu îmi voi pune benghiurile.

S T Ă N I C Ă . Cuconiţă! D-apoi ţi le-am mai cetit de vro trei ori.

C A L I O P I. Nu face nimic; nu se satură cineva de ceea ce place.

S T Ă N I C Ă. De la care să-ncep?

C A L I O P I. Fie ori de la care.

S T Ă N I C Ă. Iaca a neamţului.*(Cete=te.)*

“*C u c o n i \ [,*

Mulţi prietini a mele mi-au spus că in di ganţe Moldau nu e nimic mai curioz decât d-ta; şi fiindcă eu vreu la mine un femee curioz, purced astăzi de la Cernoviţ cu aine iudişe ailvaghen ca să aduc în fuga mare inima mea la picioarele d-tale, cu care ih habe di ere...ş.c.l.

B a r o n F l a i m u c”

C A L I O P I. Ştii că-i curioz om, germanul acesta? treci la al italianului, stilul lui îmi place mai mult decât a celorlalţi, se *servirarisarise=te* de *espresiiuni* mai alese. Ceteşte, zicu-ţi.

S T Ă N I C Ă *(cete=te).* “Principesa mea!”

C A L I O P I *(curmându-l).* Principesa mea! cât e de gentil, cât e de galant! să-ţi spun drept, Stănică, inima mea simte o *ne]nvingibil[at[=[ciune* pentru amantul acesta! urmează... Principesa mea!

S T Ă N I C Ă . Nu ştiu unde rămăsesem.

C A L I O P I. E, gogomane, la principesa mea!

S T Ă N I C Ă *(cete=te).* “Principesa mea! De este adevărat că siete corta e grosă...” C-niţă, parcă nu-i cinstit lucru ce spune el aice?

C A L I O P I. Aşa se pare deodată, dar, să vezi, înadins o zice; se cunoaşte că-i om de gust. Zi înainte... Să vezi cum înobilează el ceea ce spune.

S T Ă N I C Ă *(cetind)*. "Că siete corta e grosa, precum m-au asigurat mai multe persoane, mă jur... Dacă va fi cu volia d-tale... să te ieu de spoză." Spuză? ce va să zică el cu spuza?

C A L I O P I . Spoză, va să zică soţie, ne-nvăţatule!

S T Ă N I C Ă *(cetind)*. "De când am speranţă că vei fi mia, nu mai trăiesc, mor, am murit! aşa, principesa animei mele!..."

C A L I O P I *(curmându-l)*. Auzi tu? Nu-s numai principesă simplă, sunt principesa animei lui. Ah! mă încântă!

S T Ă N I C Ă *(cetind)*. "Aşa, principesa animei mele! mă dau d-tale cu totul, vei fi zeiţa mea..."

C A L I O P I *(curmându-l)*. Zeiţa sa! ce stil! zeiţa sa! un zeu mă face părtaşă divinităţei sale! pare că văz Olimpul, tot ce este sublim şi mare la poalele tronului meu... zeiţa mea! ah, gust ambroziune, beu nectar! asta mă-mbată!

S T Ă N I C Ă *(cetind)*. "Vei fi zeiţa mea, şi eu îţi voi fi sclav..."

C A L I O P I *(curmându-l)*. Eu îi voi fi zeiţă, şi el îmi va fi sclav. Ce antiteză! o zeiţă şi îndată un sclav! O, cât de uşoare vor fi lanţurile sale! Nu te teme, gingaşe străine! Îţi voi sămăna viaţa cu roze, toate zilele tale se vor petrece în lângori amoroase, şi puterea mea va fi întrebuinţată numai ca să aduci gelozie la lumea întreagă. Destul, Stănică fătul meu, nu mai urma, că mă prăpădeşti. — Dă-mi biletele.

S T Ă N I C Ă. Da să nu cetesc pe acel a grecului de la Galaţi?

C A L I O P I. Fi! stilul său cade greu; persoana sa trebuie să-ţi fi dând colici.

S T Ă N I C Ă. Poate, cuconiţă, mie însă îmi pare răvaşul lui tare cu gust; sunt multe lucruri bune de mâncat într-însul.

C A L I O P I. Ceteşte-l dar, oricum şi aceasta este o consideraciune, adusă frumuseţilor mele, ş-apoi cum zice poetul:

"Cine are gust să-mi creadă că amoriul am iubit,
Nu în ranguri, nu în titluri, ce în omul iscusit".

S T Ă N I C Ă *(cetind)*.

"C h e r a m u !

Eu sunt un boiar neguţitor, pentru că deşi sunto sluziaris sânto şi bacalis. Am auzito de d-ta că eşti foarte mucalită, poznaşă şi bogată, şi fiindcă mie-mi plac ta cabazlichia che ta grosachia, am luat cai de posta, şi viu să-ţi spun, că de-i voi să fii femeia mea, te fur, te duc la Galaţi, şi-ţi aştern la poale toate putinele cu icre, cu masline, toate chiupurile cu marinate şi licorini, şi toate cutiile cu halva şi rahatlicumia, care sinto is to bacalico tu dulu sas.

S l u z e a r i s L a c h e r d o p u l o s"

C A L I O P I. Ce-i drept, e deşănţată scrisoarea lui; ideea să mă fure e originală.

S T Ă N I C Ă. Mă mir numai de un lucru, cuconiţă! cum dracu s-o potrivit ei să vie tot într-o zi?

C A L I O P I. Bizarerie, băiete, a micului zeu Cupidon care vrea să mă lovească prin întreite asalturi! *(S-aude b[tând la u=[.)*

S T Ă N I C Ă. S-aude bătând.

C A L I O P I. Ah! atacul a să-nceapă; vezi cine-i, Stănică.*(St[nic[iese.)* Caliopi, Caliopi, păzăşte-te! struneşte-ţi inima; ştii că ţ-au făcut destule pozne.

SCENA 5

C-na CALIOPI, =at.TROHIN, ST{NIC{

S T Ă N I C Ă. Cuconu Trohin!

CALIOPI *(]n parte)*. Of! nesuferita gânganie! Stănică, dă-mi degrabă colecţiunea poeziilor mele. *(St[nic[ ]i d[caietul.)*

T R O H I N. Bună dimineaţă, cuconiţă.

C A L I O P I *(cu glas moale)*. Ai gând să şăzi mult, arhon şatrar! am o migrenă grozavă, ş-aşi vre să fiu singură.

T R O H I N. Găteala d-tale nu seamănă a bolnavă; mi se pare că cine nu se simte bine nu trebuie să se strângă aşa tare.

C A L I O P I. Cine ţ-a spus că-s strânsă?

T R O H I N. Se vede cale de-o poştă.

C A L I O P I. Ai vrea poate să îmblu în habacii ca d-ta. Nu ştiu ce manie e asta să îmble aşa încotoşmănat?

T R O H I N. Aşa m-am deprins de la părinţi.

C A L I O P I. Când te văd aşa, mi se zgârcesc nervile.

T R O H I N. Ce pot să-ţi fac eu?

C A L I O P I. Ce poţi să faci? Poţi să te îmbraci după modă. În locul nădragilor acelor roşi, să pui un pantalon elegant, botine de glanţ, un bonjur făcut după jurnal ca toată lumea bine educată, ş-atunci aş putea suferi viderea d-tale, dar în halul acesta, o ceriule! mă sparii!

T R O H I N. Mă! de când te-ai făcut aşa spărioasă, cucoană! ţiu minte că, într-o vreme, nu te prea spăriam.

C A L I O P I. Ce vrei să zici, boierule?

T R O H I N. Mă pricepi d-ta, dar vorba multă, sărăcie, spune-mi, c-niţă, luatu-ţ-ai de seamă? O să sfârşim vrodată, ori ba? Destui-s zece ani de când mă porţi cu vorbe. Zău m-am săturat; aş vrea să mă văd şi eu pus la cale.

C A L I O P I . Trebuie să se cunoască cineva, pănă a nu se determina a-şi lega soarta.

T R O H I N. Mi se pare că de douăzeci de ani am avut destulă vreme să ne cunoaştem bine.

C A L I O P I *(iute)*. Du-te afară, Stănică! (*St[nic[iese.*) Ai nişte vorbe incovenante, care sunt insuferibile. Ne cunoaştem de douăzeci de ani! aceste mai trebuia să le spui dinaintea băietului acestuia. N-ai nici o delicateţă şi când te porneşti la hodorogit, nu te mai poate nimic opri... douăzeci de ani!

T R O H I N. Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.

C A L I O P I. Haide, haide, zi boierule, zi ce-ţi iese înainte. Douăzeci de ani! — N-oi fi niciodată femeia unui om care mă cunoaşte de douăzeci de ani.

T R O H I N. Bun! În sfârşit ţ-ai călcat pe inimă, mai bine aşa; încai să se ştie; mie-mi plac lucrurile pe faţă; ş-apoi să-ţi spun una, pentru ce gândeşti că vreu să mă-nsor cu d-ta? pentru că sunt singur şi vine o vrâstă unde are cineva trebuinţă de o tovărăşiţă. D-ta eşti cam vorbariţă, cam nestâmpărată, m-aş fi luat cu d-ta şi mi-ar fi trecut poate de urât... Dar să nu mai vorbim de asta. Am pus la cale să însor pe nepotul meu, lucru care-mi pare mult mai cuminte decât să te ieu pe d-ta; mă fac danie lui cu tocmală c-a veni cu femeia lui să şadă cu mine, ş-atunci fireşte oi avea cu cine a-mi pitrece vremea, fără să mai am bătaie de cap.

C A L I O P I. Minunat! înzăstrează-ţi nepotul, însoară-l, fă ce ştii cu dânsul, ce-mi pasă mie? Ştii că nu-l pot suferi, un impertinent care caută toate chipurile să mă ieie în râs. Dar, *fire=te*, poftesc în casa mea să nu mai calci. Destul e de când mă comprometezi, depărtând partizile ce mi se înfăţoşează. În adevăr, când vede cineva pe un om că se ţine litcă de poalile unei biete tinere femei, cine mai are curajul să se prezenteze? Între noi, dar, s-a sfârşit, nu mai avem nimic de-mpărţit împreună. Vezi că şi eu *fire=te* ştiu a mă hotărî ca şi d-ta de lesne. Sluga, arhon şatrar. Sluga.

T R O H I N. Plecăciune, cucoană; ne-am hotărât fireşte a nu ne mai videa ca nişte oameni ce se cunosc de douăzeci de ani, dar poate, cine ştie, ţi-i mai lua de seamă. *(Iese, St[nic[intr[.)*

SCENA 6

C-na CALIOPI, ST{NIC{

C A L I O P I. N-am să-mi mai ieu de seamă. *(Lui St[nic[:)* Ian spune-mi, băiete, uimită-s?

S T Ă N I C Ă. Unde, cuconiţă?

C A L I O P I. Faţa nu mi-e schimbată? Figura nu mi-e tulburată, prefăcută-s?

S T Ă N I C Ă. Zău, cuconiţă, ai pus atâta zugrăveală, încât nu se mai cunoaşte.

C A L I O P I. Dă-mi să beu ca să mă liniştesc. *(St[nic[ ]i d[de b[ut.)* Parcă s-aude nu ştiu cine; vezi cine-i, Stănică, întreabă numele şi anonsează frumos. *(St[nic[iese.)* N-oi mai auzi vorbind de vrâsta mea de-acum, slavă Domnului!

Dacă crud timpul cu-a lui ravagiuri,
Natura noastră o vestezeşte,
Ne rămân încă multe-avantagiuri;
Inima arde şi sfârâieşte.
Precum şi vinul când se-nvecheşte
E mai puternic, mai cu plăcere,
Astfel femeia de ce iubeşte,
De ce tot încă amor mai cere.

SCENA 7

Cucoana CALIOPI, baron FLAIMUC, ST{NIC{

S T Ă N I C Ă *(anun\ând).* Baron Flaimuc.

C A L I O P I. Bonjur, domnule baron. *(Sculându-s[, las[s[cad[basmaua.)*

F L A I M U C. Untertenigster. Fon di cuconiţă ai dat jos... *(Arat[basmaua.)*

C A L I O P I *(luându-=i basmaua).* Mersi, baron.

F L A I M U C. Se pare poate curioz la cuconiţa vizita meu, dar zo precum Dioghenes grihişer filozof căuta un om, eu gnedige frailain, caut un baronesa pentru mine, un curioz baronesa. Caut mult un curioz baronesa, şi acum mi se pare am găsit pe dânsul. (*Ar[tând cu degitul la c-na Caliopi.*)

C A L I O P I *(alintându-se).* Diogen căuta un om desăvârşit.

F L A I M U C. Eu am găsit un femeie, care are tot sfârşit.

C A L I O P I. Galanteria dumitale, domnule baron, mă încântă, deşi mă îngrijăşte că n-oi pute îndestul răspunde la opiniunea ce vă faceţi de mine.

F L A I M U C. O, ia; la noi, cuconiţă, femeile au obicei să se mărite ca să facă chinder; eu doresc un femeie care să facă la mine poezii zo vi der Şiller, vi der Ghete.

C A L I O P I. Ghete! Şiller! ce nume înalte ai rostit, baron! Feblele mele talente cum vor răspunde la aşteptarea dumitale?

F L A I M U C. Sileşte şi poate. Aber nu trebui să gândeşti che asta opreşte pe noi de a face chinder, und chinder und poezi. Ia, main şaţ!

CALIOPI. Ah! Limbagiul acesta testimonează că simţibilul amor ş-au stabilit lucrătoria înfocatelor sale darde în sânul vostru.

F L A I M U C. Frumos, aber ferştee niht. — Câţi ani ai la dumneta?

C A L I O P I. Douăzeci.

F L A I M U C. Tânăr, pre tânăr... Saperment! asta supăr mult la mine... Atâta tot?

C A L I O P I. Nu ştii, baron, că o femeie asupra vrâstei niciodată nu-şi sloboade cel pe urmă cuvânt.

F L A I M U C. Sloboade, sloboade, ih bite.

C A L I O P I . Trebuie dar să mă mărturisesc ca unui duhovnic; am douăzeci şi trei.

F L A I M U C. Zer venig. Nu se poate să faci treizeci?

C A L I O P I. Doamne fereşte, baron, nu se poate. Pune douăzeci şi cinci, şi să nu mai fie vorbă.

F L A I M U C. Fie, finf und ţvanţig... Când îi fi baronesa mea, îi spune mai mult la mine.

C A L I O P I. Cu neputinţă. Eu sunt păn-acuma o iederă fragilă, neavând stejar de care să mă sprijinesc.

F L A I M U C. Eu oi fi der stejar şi ne-om sprijini ale baide. Când nunta?

C A L I O P I. Ah, ce grabă! Dă vreme sfielei mele să se gândească păn-a nu răspunde.

F L A I M U C. A! zi zind bolnava de sfială? O!... până mâini trece, aşă-i?

C A L I O P I. O! cât eşti de grabnic.

F L A I M U C. O, ia, trebuie, pănă mâini să treacă sfiala; ş-apoi du bist maine, ih bin daine, om cânta, om sări, om juca.— Apropo, danţen-zi?

C A L I O P I. Ceva.

F L A I M U C. O, himel! *(Baron Flaimuc ia pe cucoana Caliopi =i face un tur de val\. Orhestru cânt[:* O du liber Augustin. *Baronul =i cucoana Caliopi fac o promenad[cu trei pa=i cu mare flegm[. Trecând pe lâng[ramp[, c-na Caliopi strig[la orhestru:* Plus vite. *Orhestra joac[repede, baronul face un tur iute =i cu multe grimase cu c-na Caliopi, p[n[ce ea, obosit[cade pe un jâl\.)*

F L A I M U C. Ţum viderzeen, maine libe; dain pur tujur.

CALIOPI *(abia r[suflându-se).* Ah! ah! Adio, baronaşul meu! *(Baronul iese.)*

SCENA 8

C-na CALIOPI, ST{NIC{

(Cucoana Caliopi se scoal[=i-=i face vânt cu evantaiul.)

S T Ă N I C Ă. Ăra! cuconiţă! Da ce fel de ibovnic îi aista! Nici te-o luat încă şi te-o pus la joc; ştii că-i poznaş? Eu de-aş fi femeie, nu l-aş lua, Doamne apără.

C A L I O P I. N-ai luat seama, Stănică, că n-au conferit nimic despre figura mea?

S T Ă N I C Ă. Eu nu mai ştiu, pesemne are orbu găinilor. Hi, hi hi! au fost degeaba toată boiala. Hi, hi, hi!

C A L I O P I. Ah! dragul meu Stănică! cât e de tânguibilă o jună femeie, când urmează a-şi decida soarta! Dacă şi ceilalţi doi or fi tot aşa, o să fiu sâlită să mă-ntorc la şatrarul, de care însă mă cotorosisem din toată inima.

S T Ă N I C Ă. Te-ai cotorosit de cuconu Trohin? Zău, bine ai făcut, cuconiţă. Dacă este să am stăpân, mai bine pe cuconu baron; el mai tare-mi place.

C A L I O P I. N-ai grijă, băiete, n-a fi nici unul, nici altul. Nu; am o presimţire şi inima-mi spune că scumpul meu Turlupini va lua mărul.

S T Ă N I C Ă. Eu socot, cuconiţă, c-ar fi bine dumneta să nu-i dai nici măr, nici pară, păn-nu-i videa şi pe grecul cel cu putinile şi cu chiupurile... Acela are multe lucruri bune.

C A L I O P I. Nu te teme.

S T Ă N I C Ă. Vezi dumneta, cuconiţă, că nu ştiu cum dumneta nu te prea ţii; ce nevoie era să joci ştair cu neamţul, şi să-i zici baronaşul dumitale?

CALIOPI. Asta nu va să zică nimică. Trebuia să-i dau o idee bună de mine, ca să nu-l las să se răcească.

Amorul glumeşte,
Jucării iubeşte,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l slobozi pre tare,
Dai de supărare,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l ţii în respect
Îi făr-de efect,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

SCENA 9

Cei din urm[, TURLUPINI

TURLUPINI *(iute).* Intru fără a mă anunţa, adorabila mea, aşa de mare impacienţă am de a-ţi cădea la picioare. *(Schimbând tonul.)* Ma mă înselo cu bună seamă, madamigelă; voi nu sunteţi

persoana che io caut; nu sămănaţi după vrâstă să fiţi damigelă de măritat.

CALIOPI. Ce înţelegi cu vrâsta, domnule?

TURLUPINI. Este foarte giovine, foarte teneră.

CALIOPI. E! când are cineva şeptesprezece ani, nu-i aşa tânăr. *(Se alint[.)*

TURLUPINI. A, minunat! sono transportato, incantato!

CALIOPI *(]ncet lui St[nic[)*. Aşa-i c-aveam dreptate, Stănică; vezi cât e de amabil?

TURLUPINI. Che ochi! che gura! che figura! ia să văd dinţii?*(Cucoana Caliopi]=i arat[din\ii.)* O, perle di Oriento! non dubito che la siniorina salta, joaca, danţa, canta.*(Rugându-o.)* O, la sua voce!

CALIOPI. Sunt cam răguşită, sinior!

TURLUPINI. Nu-i nimică, cvalche coza, una barcarola, una arieta italiana.

CALIOPI. Trebuie să mă supun.

TURLUPINI. Faciamo una şena dramatica e tragica.

TURLUPINI

Che mi servi che sei bella,
Se non m'ami, o, crudella!
Sveniro quel nero cor.
Che tradissi il mio amor.

CALIOPI

Pietà, Signore, chiedo.

TURLUPINI

Inumana, non ti credo.

CALIOPI

Son un'povera donzella.

TURLUPINI

Ma sei cruda, infidella!

CALIOPI

Sventurata, a ! son io!

T U R L U P I N I

Tu tradisti l'amor mio.
Sveniro quel nero cor,
Che tradissi il mio amor!
(Aice o ucide cu ev[ntaliul ei.)

C A L I O P I . Ai nu mă... că mă gâdil...

T U R L U P I N I. Crudela! aş vrea să te pap, să te mânânc, să te înghit.

C A L I O P I. O, sinior! tare eşti aprins!

T U R L U P I N I. Che delicioasă petrecere o să avem. Te-oi adora, mi-i adora, ne-om adora, ş-apoi om sări, om juca, om cânta...

C A L I O P I *(cu nevinov[\ie).* Numai atâta o să facem, siniore?

T U R L U P I N I. Aste sono numai bagatele... îi videa, te-i mira... Ma che băiet este acesta? ţi-i ficior, ţi-i frate, ţi-i văr? fie oriche, carrisima, zi-i să iasă afară; prezenţa lui mă supără.

C A L I O P I *(cu fric[).* Ba, ba, să nu te duci Stănică, să nu cumva să te duci. Dar ce vrei de la mine, siniore? mă faci să tremur. O, ceriule! ce amor!

T U R L U P I N I. Numai dumneta poţi inspira asemine amor; şi, zeiţa mea, te ador; *(Cade]n genunchi =i se scoal[ ]ndat[)* ma voi?

C A L I O P I. În adevăr nu ştiu ce să răspund.

T U R L U P I N I. Che? nu vrei să te marita con il sinior Turlupini?

C A L I O P I. Nu zic asta.

T U R L U P I N I. Apoi che zici, per dio! răspunde; mă faci să sufăr un milion de morţi, nu ştii che...

A! când soţia vei fi
Lui sinior Turlupini,
Vom dănţa şi vom cânta,
Vom dormi şi vom mânca
Parmezan cu macaroane,
Şi confete şi bomboane.

A! când soţia vei fi
Lui sinior Turlupini,
Ne-om duce la opera,
Ne-ncetat ne-om adora,
Şi vom merge la primblare
Câte pe-un catâr călare.

A! când soţia vei fi etc.

CALIOPI. Ştiu, sinior, dar sunt îngrijită. N-am mai văzut om ca dumneta.

TURLUPINI. Pricina este că tuti li omeni sono di gheaţa, e io sono di foco. Răspunde-mi, cara, mă iubeşti? m'ami?

CALIOPI *(c-o oftare)*. Poate să te vadă cineva fără să te iubească, când nutreşte în piept un tezaur de amor?

TURLUPINI. O, graţie! Mile graţie! S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu... Acum, cara mia spoză, dă-mi o idee de inima dumitale. Sunt eu cel întâi care a făcut-o să palpite?

CALIOPI. Mai ai îndoială?

TURLUPINI. Ma nime altul nu te-a curtenit?... nu rispondi! *(Cu furie.)* Corpo din Baco, cine-i obraznicul acela?

CALIOPI. Vameşul de aici.

TURLUPINI. Spusu-i-ai să nu-ndrăznească să gândească?

CALIOPI. Da.

TURLUPINI. Mai spune-i o dată; scrie-i dinaintea mea, te rog.

CALIOPI. Îi de prisos, sinior, l-am înlăturat.

TURLUPINI. Molto bene. Mă duc subito, să-mi trimit caii, caleasca, oamenii...

CALIOPI. Dar mai îngăduie, mai avem treabă.

TURLUPINI. Che a fost mai greu, e fato.

CALIOPI. Nu cred.

TURLUPINI. Ha, ha, ha! Bagatele! Adio, adio! Vengo subito. *(Iese.)*

SCENA 10

Cucoana CALIOPI, ST{ NIC{

S T Ă N I C Ă. Aşa-i că-i gata ş-aista, cuconiţă?

C A L I O P I. Nu ştiu, fătul meu, dar grăbirea lui care-i arată amorul m-a subjugat...

S T Ă N I C Ă. Rămâne bietul grec cu putinile!

Zău, cuconiţă, pacatu mare!
Eu văd că grecul aista are
Lucruri plăcute, bune bucate,
Tot cam sărate şi chipărate,
Ştiu că stomahul mi-ar fi tot plin } (bis)
Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn.

Zău cuconiţă, ie-l, mă ascultă,
Făr-a mai face vorbă-aşa multă,
Toate sunt bune cînd omul are
În toată vremea de-ajuns mâncare.
Ştiu că stomahul mi-ar fi tot plin } (bis)
Dacă bacalul mi-ar fi stăpân.

C A L I O P I. Să videm. Încă n-am luat nici o deciziune.

S T Ă N I CĂ. Parcă m-aş apuca că domnul Pirlipipi a să-mi hie stăpân.

C A L I O P I. Dar ia spune drept, Stănică; ce foc; ce limbuţie! Eram nătăroaică pe lângă dânsul. Cum ţ-am părut ?

S T Ă N I C Ă. Ca totdeauna. Da n-ai auzit, cuconiţă, că mă socotea că ţi-s ficior.

C A L I O P I. Sărmanul! ştia el ce mai zice? Amorul îi învârtise capul.

S T Ă N I C Ă. Pesemne şi a dumitale cap era învârtit, dacă ziceai că eşti de şeptesprezece ani?

CALIOPI. Mă rog, de unde ai luat să şezi în casă când am musafiri? Unde ai mai văzut o slugă să şadă înfipt ca un par în odaia stăpână-sa, când nu-i singură?

STĂNICĂ. Zău cuconiţă, mi să pare c-am făcut eu bine. De nu mă-ntâmplam în casă, Domnul ştie ce păţeai cu domnul Pirlipipi; cum începusă... zău...

CALIOPI. Gândeai că mă temeam? cât eşti de prost! Aşa au trebuit să mă fac, c-aşa-i moda.

STĂNICĂ. S-aude nu ştiu cine... îmi pare că-i grecu... să şad în odaie?

CALIOPI. Ba.

STĂNICĂ *(iese pu\in =i apoi intr[de anun\[).* Cuconul sulgerul Lacherdopulu de la Galaţi.(*Iese.*)

SCENA 11

Cucoana CALIOPI, sulgerul LACHERDOPULOS

LACHERDOPULOS. Calimera, che calos orisa! ştii, chera mu, că-i departe de la noi şi păn-la voi? de la un capăt de ţară la altul.

CALIOPI. Vii de la Galaţi, domnule?

LACHERDOPULOS. Chiar din politia Galaţii; da să vorbim de treaba noastră. Ai primit revasul meu? Cum ti se pare? Ha, ha, ha, ai văzut că eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh şi cu parale, ca s-arăt gălăţenilor că ştiu alege. Am auzit-o che joci şi Chera Marghiola; me tin adian sas. *(O ia la joc =i cânt[amândoi.)*

LACHERDOPULOS.

Ah, chera Marghiola,
De ţe ai spart ola?

CALIOPI.

Dac-am spart-o ti che ti,
Chi o horos cala crati.

L A C H E R D O P U L O S
Ah, chera Marghiola,
Scoate-mă din bola.
C A L I O P I
De eşti bolnav ti che ti,
Chi o horos cala crati.
L A C H E R D O P U L O S
Ah, chera Marghiola.
Amu nebuneala.
C A L I O P I
De eşti nebun ti che ti,
Chi o horos cala crati.

L A C H E R D O P U L O S. Paraxeno pragma! sunt lucruri care se înţăleg foarte lesne. Paradigmatos harin, eu aş pute gâci câte oca tragi dumneta. (*Râde.*) He, he, he, nici n-am trebuinţă să întreb de eşti tânără şi frumoasă, pentru că m-ar râde oamenii. (*Râde.*) He, he, he, dar de ai pnevma, asta n-o pot cunoaşte.

C A L I O P I. Când nu-i cineva gogoman, poate lesne cunoaşte.

L A C H E R D O P U L O S. Iaca ce mi am zis ego. Duduca asta se vede că are duh, de vreme ce i-a mers buhu de la Burduzani până la Galaţi... Zice parimia: de n-ar fi foc n-ar fi fum; dar iar bine că ţ-a rămas macar atâta, după ce le-ai prapădit pe celelalte. Ma, ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoţonat aşa? duhul ce ai ar trebui să-ţi arăte că nu te prinde diolu.

C A L I O P I. De unde vezi că m-am împopoţonat? sunt de abia îmbrăcată, sunt în neglije, în cel mai mare neglije.

L A C H E R D O P U L O S. Ma cum te îmbraci dar când eşti gătită?

C A L I O P I. Ca muzele, domnule sulger, ca muzele, fără şemizetă, cu braţele, spatele ş-aista (*ar[tând pieptul*) goale.

L A C H E R D O P U L O S. More, să nu faci mascaralicuri de aste când îi fi la noi.

C A L I O P I. Mascaralicuri! nu te teme că n-am de gând să fac nici de-aieste, nici de altele.

LACHERDOPULOS. Vezi că gălăţenii noştri sunt în stare să creadă că eşti nebună.

CALIOPI. Nebună! Auzi, nebună!

LACHERDOPULOS. Contos psalmos, aleluia; eu am spus la tot Galaţul că eşti un ipochimen deosebit; te aşteaptă dar; îi să fii ca o didascalos a politiei, să le arăţi ta marafetia, ta cabazlichia care ştii; să-i înveţi să facă stihus, che ta lipa... che ta lipa...

CALIOPI. Le-oi arăta cum trebuie să primească nişte obraznici ca dumneta.

LACHERDOPULOS. Pola cala, arată-le tot ce vrei, numai nu le-arăta ce mi-ai arătat mie.*(Arat[pieptul.)*

CALIOPI *(mânioas[).* Mă rog, mult îi să mă scoţi din răbdare?

LACHERDOPULOS. Te grăbeşti să te măriţi? He, he, he, agali, agali. Te-i face sulzereasa n-ai habar. (*Râde.*) He, he, he, cum se uită la mine! se cunoaşte c-odinioară a fost ceva. Fost-ai, leleo, când ai fost, he, he, he!

CALIOPI *(furioas[).* Stănică! Stănică! Stănică!

SCENA 12

Cei din urm[, ST{NIC{

STĂNICĂ. Ei! ce este, cuconiţă?

CALIOPI. Dă-l pe dumnealui afară.

LACHERDOPULOS *(c[tr[St[nic[).* Nu te apropia, catergari! *(C[tr[cucoana Caliopi:)* Ti ine, chera mu? îţi vorbesc creştineşte şi-mi răspunzi alantala. Bre ti musa! more a me sto calo! tetia mutra găsesc eu şi la Galaţi. *(Iese.)*

CALIOPI. A! (*Cade pe un scaun.*) A! mor!

SCENA 13

Cucoana CALIOPI, ST{NIC{

STĂNICĂ *(]n sine)*. O! ce păcat; cuconiţa n-a să-l iee nici pe aista, ş-aista tare-mi vine mie la socoteală. Cine ştie! se vede că n-o ştiut cum s-o ieie, de s-o mâniet pe dânsul. Cu cuconiţa nu trebuie multe marafeturi.(*Uitându-se la cucoana Caliopi care seam[n[l[=inat[.*) Cuconiţă, n-auzi, cuconiţă, cuconiţă hăi! pesemne ţ-o făcut ceva omul aista? Iaca, dacă eram eu în casă, nu-l lăsam.

CALIOPI *(sculându-se iute)*. Dă-mi un pahar de vin curat. A! îmi vine leşin; zi să-mi facă degrabă nişte pârjoale.

STĂNICĂ *(se duce p[n-la culise =i strig[)*. Condurache! cuconiţei nu-i e pre bine, fă degrabă nişte pârjoale.(*G[tind de b[ut,]n parte:*) Asta-i bun, când o văd că cere vin curat şi pârjoale, ştiu că n-are nimic.

SCENA 14

Cei din urm[, TEODORINI

TEODORINI *(v[zând-o bând, cu accent nem\esc)*. Das ist gut, face bun di baronesa.

CALIOPI. Ce pofteşti dumneta?

TEODORINI *(accent italian)*. Per che, principesa mia, non conoşti pe il sinior Turlupini?

CALIOPI. Dumneta?

TEODORINI *(accent grecesc)*. O arhon satraris, o vamesis m-a poftit să-ţi dau răvăselul aţesta. *(}i d[un r[va=.)*

CALIOPI. Stănică, ce însemnează asta?

TEODORINI *(accent firesc)*. Cuconiţă, am venit să-mi cer iertăciune. Pentru ca să-ţi plac, aş fi dorit să mă fac în patru, dar nu m-am putut împărţi decât în trei şi îmi pare foarte rău. Am cinste a mă recomenda, că eu sunt baron Flaimuc, sinior Turlupini, şi sulgerul Lacherdopulos, totodată şi slugulıţa matale. *(Fuge.)*

SCENA 15

C-na CALIOPI, ST{NIC{

CALIOPI. Aşa-i că tu n-ai fi ghâcit că-i tot o persoană? Eu m-am priceput îndată că trebuie să fie o glumă a şatrarului. Însă să vedem ce-mi scrie. *(Cete=te:)*

"Cuconi\[!

Aşa precum singură ai hotărât, că între noi s-au sfârşit, apoi am sfârşit şi eu căsătoria nepotului meu, căruia mă şi fac danie; prin urmare aceasta *fire=te* mă împiedică de a fi ca păn-acum, a dumitale plecată slugă ş.c.l."

STĂNICĂ. Aşa-i, cuconiţă, că asta n-ai ghâcit-o? Ştii că tare seamănă că-i să rămâi fată?

CALIOPI. Puşche-ţi pe limbă, prostule! Dă-mi colecţiunea de poezii.

STĂNICĂ. Iacătă-o. *(I-o d[.)*

CALIOPI *(c[tr[public)*. Să vă cetesc o elegie de-a mele? Ba mai bine să vă cânt un cântic.

Când o fată tot alege,
Ea adeseori culege,
Însă, ah! ce desperare,
Când şi ce culege n-are!
Apolon o părăseşte,
Dorul o îmbătrâneşte;
Din a lumii visuri goale
Se deşteaptă cu ...

STĂNICĂ *(aducând un talger cu pârjoale)*. Pârjoale!

CALIOPI *(mâncând)*. Ah! în ce oribilă pusăciune se găseşte o jună femeie când trebuie să dispuie... de inima sa, şi se vede nevoită a face o transacţiune... cu sentementul onorului! (*}n vreme ce ea mânânc[=i vorbe=te, intr[=atrarul Trohin, Dr[g[nescu cu*

mireasa, Teodorini, tineri, dame etc. =i formeaz[o hor[ ]mprejurul cucoanei Caliopi cântând:)

Să trăiască! să trăiască!
Muza de la Burdujeni,
Buhul ei să se vestească,
De la Iaşi la Botoşeni.

CALIOPI *(uimit[, cu talgerul de pârjoale]n mân[).* Ce va să zică? Ce ghet apan? domnilor, lasaţi-mă! *(Vre s[ias[din cercul horei, care cânt[iar.)*

Să trăiască, să trăiască etc.

(Perdeaua cade)

Notă

Noi am fost zis — nu ne mai aducem aminte unde — că sunt mulţi care schingiuiesc şi sfâşie frumoasa noastră limbă, şi în loc de creatori se fac croitori, şi croitori răi.

Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezând că facem un bine arătând ridicolul unor asemine neologişti.

Publicul ne-a înţeles, şi ne-a răspuns prin aplaudele sale, din care însă partea cea mai mare se cuvine jocului artiştilor noştri.

În adevăr, d. Teodorini e atât de bufon în întreita sa rolă, d. P. Nicolau atât de prostălău în Stănică, încât şi nevrând te fac să bufneşti de râs.

Cât pentru d. *Millo,* directorul Teatrului Naţional, noi credeam că după Nişcorescu, Kir Gaitanis şi Baba Hârca, nu mai are cum fi mai comic; dar ne-am amăgit, căci originalitatea cu care a creat rola Muzei ne face a gândi că d-sa are o zână vesălă care-l însuflă de ne vrăjeşte; şi că de la îndoitul său talent de autor şi actor, sau mai bine zicând de la iscusita sa pană şi minunatul său joc, teatrul are încă mult a aştepta.

V
NEGRU PE ALB

Scrisori la un prieten

CUPRINS

SCRISOAREA I
(Primblare)

Mai 1837

După ce trece Podul Iloaei — mişeniţă de judani stremţoşi şi puturoşi — călătorul respiră mai uşor mergând prin bogate fânaţe şi mănoase semănături, întovărăşit de melodioasa cântare a crestoasei ciocârlii şi a fricoasei prepeliţe, pre care o precurmă din când în când cristeiul cu răguşitul glas. El s-ar lasa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciuşcei postilionului şi prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura. Dar iacă te apropii de Târgul-Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume şi lucrul! câte lucruri şi câţi oameni îşi ascund nimiccia sub pompoase numiri!

Acest târg a fost odată rezidinţă domnească; acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede, decât numai o biserică făcută de Ştefan Marele; pe urmă ajunse a fi capitalie de ţinut, iar acum nici aceea nu este. Târgul-Frumos de ce merge, se face urât.

Nu departe de aici, sunt apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale; ele sunt însă neîngrijite. Pătimaşul nu numai că nu găseşte îndemânările trebuitoare, dar e nevoit să-şi facă şi casă de locuit; pentru aceasta, mulţi părăsesc de a-şi căuta lecuirea în patria lor, şi sunt siliţi a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemine ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulţi din bolnavii ruşi s-au vindecat aice.

Aproape de Târgul-Frumos sunt încântătoarele domene a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezeşte transportat ca prin un

farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găseşte pe lângă mărirea feodalităţii, gospodăria Poloniei şi eleganţa Franţei; şi dacă vechii noştri boieri — sprijeni a patriei şi a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică, negreşit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Engliteri *Dieu et mon droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într-acea vale frumoasă — adevărat peizaj a Elveţiei — acel palat gotic, împregiurat de modeste case ţărăneşti? Acolo sunt Miclăuşenii. O cucerie sfântă te cuprinde privind cea bisericuţă cungiurată de morminte îmbrăcate de răcoroasa pajişte. Crucele aste de lemn umbrite de salcii pletoase vorbesc mai mult inimii decât măreţele mausolee de bronz şi marmoră ce arată lumei deşertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniştea sufletului şi dulceaţa vieţii câmpeşti.

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puţin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mâna zânelor. Acolo este Şcheea.

Pe şesul acesta s-au înfrânt ambiţioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiţia, dupre talentele şi virtuţile lui, istoria pe dreptul l-ar pune în rândul lui Tit, ce numea pierdută ziua în care nu i se înfăţoşa prilej să facă vreun bine. Nu ştiu însă de ce privirea se osteneşte a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n-au acel grandios ce se vede în toate lucrurile bătrâne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo, pe un pestriţ prundiş se leagănă trândava Moldovă. Întocma ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfârşit lângă Roman, vine de s-aruncă în braţele Siretului, amorezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a câteva sate de unguri, aduşi şi locuiţi aice de domnii români în vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei, căci ţara pustiindu-se adese de năpădirile duşmăneşti, domnii o împoporau cu prinşii ce luau de la vecinii lor. Colonii de aceste sunt şi în Besarabia, unde multe sate sunt locuite şi pănă astăzi cu ruşi (malorosiani).

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebui să ne coborâm din trăsură, şi n-ar fi nici o greşală dacă am merge pe jos până la gazdă, căci prin bortele şoselei de pe uliţa Romanului, suntem în risc să ne prăvălim, şi să ne rupem gâtul.

Politia Romanului întemeiată de romani şi numită *Praetoria Augusta* şi mai apoi *Forum Romanorum*, este catedră episcopală şi capitală de ţinut. Biserica episcopiei nu se deosebeşte prin altă decât prin o clopotniţă de mulţi ani începută şi tot nesfârşită. Nimic mai frumos decât situaţia acestui târg pe un vesel podiş îmbrăţoşat de Siret şi Moldova, şi nimic mai urât şi mai trist decât casele lui. Un lanţ de dughene le lemn, mucede de vechie, cu lungi şi spânzurate streşine, în care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frânghii şi băuturi, alcătuiesc una şi singura uliţă a Romanului. Odată însă acest târg a fost mai locuit, cum se cunoaşte din multe case ce sunt acum pustii.

Aproape de Roman, pe moşia Gâdinţii, se mai văd încă urme din risipurile cetăţii Smeredava. Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zise că numele ţării vine de la ea şi de la căpauca lui Dragoş; greşăşte însă bunul bătrân în astă închipuire ce şi-a făcut-o singur. Ţara fu numită pentru frumuseţa ei de romani *Molis Dacia* sau *Molis Davia*, şi râul şi-a luat nume de la ţară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tuşele clavirului.

Negura de neplăcere ce îţi dă înăuntrul Romanului se împrăştie îndată ce ai ieşit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel şi mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu rădiuri umbroase, satele aste cu aşezările mândre, munţii azurii ce se privesc în depărtare, vegetaţia astă vie, toate te fac să uiţi urâtul târgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stânga sunt Budeştii. Toate sunt frumoase în ţinuturile Romanul şi Neamţul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat deopotrivă; le deosebeşte numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebăgare-n seamă pe lângă Bălăneşti. În iazul acesta, precum odinioară în fântâna Ipocreni, ades se scaldă Muzele[1].

Mergând înainte nu te poţi opri de a privi cu răpire astă încântătoare vale ce se desfăşură dinainte-ţi ca un covor. Vezi cel pârâu care o despică în lung şi seamănă de departe cu o cordea albă? Se numeşte Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, şi acest întreit şir de munţi ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoşi şi creţi ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domneşte Pionul, spărgând norii cu pleşuvul său creştet.

Iacă intrăm într-o văgăună ce pe ce merge se strâmtează. Vezi cele căsuţe grămădite sub poalele stâncoşilor munţi? Ia-ţi pălăria şi te pleacă; acesta e târgul Petrii! Râuleţul care l-am trecut de vro trei ori, călcându-l în picioare cu dispreţ, profund de o palmă şi abia zuzuind pe prundiş, cutremură-te, căci e Huejdul! Când Carpaţii se mânie pe petreni şi le trimit nori ca să-şi verse ploaie piste târgul lor, Huejdul acest lin şi ticnit, râuleţul acest nensemnat se îmflă, prăvale orice-i iasă nainte, şi furios sparge, trage, îneacă şi după ce îşi răzbună de cei ce nu-l bagau în seamă, merge spumegând de se pierde în alte ape, agerul pârâu!

Biserica astă roşie este iar de Ştefan înălţată în cinstea Mergătorului înainte. Îndată ce câştiga o izbândă asupra neprietinilor, el nu lipsea a ridica şi un monument în care să se mărească Dumnezeul războaielor şi a îndurărilor; pentru aceasta în rar târg a Moldaviei nu vei găsi vreo urmă de a lui; şi în vreme ce pomenirea multor urmaşi ai săi cu sunet a pierit, lucrările eroului român după trei veacuri şi jumătate stau încă întregi în Moldavia ca şi numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuţă făcută de eterişti; singură urmă ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti şi a ce-

[1] Pe atunci locuia acolo prietinul nostru fabulist A. Donici.

lorlalte căpitenii, Iordache Olimpioti intrând în Carpaţi veni cu puţini bravi la Peatră şi făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul său, merse de se îngropă pentru relege şi patrie sub zidurile Secului.

Poziţia Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuţiţi munţişori. Cest mai nalt se numeşte Petricica, celalalt Cozla. Amândoi stau falnici şi amenințători deasupra ei, scăldându-şi picioarele în apele Huejdului ce şerpuieşte în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu m[uita* ca să facă un buchet pentru amorezul ei.

Muntele e lasat pentru poet, şi poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cânta amorul şi gloria, nu în zgomotul oraşelor unde câte o privighitoare pribagă, în alee trase cu sfoara, sloboade nişte sonuri tânjitoare şi regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cânta între zăpezile Nordului, sub un cer brumos şi posomorât.

Vale e me ama.

CUPRINS

SCRISOAREA II

(Re\et[)

April 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provinţie este curiozitatea care un iaşan deşteaptă, când, din nenorocire, vro nevoie îl sileşte a ieşi în ţinut. Abia apucă a se coborî din trăsură, şi gloata curioşilor încungiură pre postilion.

— Cu cine ai venit?

— C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e ţăran este boier.)

— Cum îl cheamă?

— Nu ştiu.

— De unde vine?

— De la posta din urmă. Şi râzând că l-a pâcâlit, postilionul lasă pre curios să caute pre alţii, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă şi doarme fără să ştie ce revoluţie a făcut venirea lui. Dar târgul fierbe până seara, când toţi provinţialii se adună şi se aşează la preferanţ. Nu e vorbă decât de noul venit; şoşotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e? — Tânăr e? — Bătrân e? — Ce caută? ce vrea? la ce a venit? — Ştie franţozeşte? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să şeadă aici? — Ştie contradanţul cel nou?— şi.... şi... Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de necaz.

Măi dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ţinut, ce asupreşte pre bieţii iaşeni.

— Eu am aflat o reţetă, îmi răspunse, cu care am scăpat. Am avut trebuinţă, sunt acum vro trei luni, să mă duc până la târgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prânz mare, la care am invitat pre toţi magnaţii târgului, mari, mijlocii şi mici; barbaţi, femei, babe, fete ş.a.

S-au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toţii. Am mâncat, am băut, şi când am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puţin, şi suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt:

“Boieri, cucoane şi cuconiţe!

“Eu sunt de la Iaşi;

“Şed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

“Trăiesc din venitul unii moşioare ce am.

“Mă numesc B.B.

“Am venit aici ca să scap de tina şi de pulberea Iaşilor, şi o să şed vro lună.

“Sunt trei ani de când a murit tatăl meu, şi şepte de când a murit maică-mea.

“Am o soră măritată în Bucovina, care trăieşte foarte bine cu bărbatu-său ce ţine moşii cu anul, şi are velniţă cu maşină, şi un unchi la Bucureşti, care şede pe Podul Mogoşoaiei n.751.

“Sunt holtei, şi n-am gând să mă-nsor.

“După slujbă nu îmblu.

“Nu-mi bat capul de politică, şi n-am nici o opinie.

“Nu sunt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puţin. Nu ştiu nici mazurcă, nici valţ. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanţ.

“Obicinuiesc a mă culca la şepte, şi a mă scula la unsprezece ceasuri.

“Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

“Iarna port pieptar de flanelă şi galoşi blăniţi.

“Am două frace, trei surtuce şi patru părechi pantaloni.

“Boieri, cucoane şi cuconiţe!

“Vă rog să nu bănuiţi că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu vă mai osteniţi a le afla. — Mă închin cu plecăciune!”

Ideea acestui june părându-mi originală şi nimerită, o împărtăşesc d-tale, ca una ce poate să-ţi slujească şi pe acolo.

Adio!

CUPRINS

SCRISOAREA III
(Vandalism)

Ianuarie 1838

Imperiile şi naţiile au avut mărirea şi căderea lor; ele însă şi-au păzit naţionalitatea subt orice împregiurări, căci deşi prefacerile înrâureau în fiinţa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pre care o ţinea ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător împotriva clevetitorilor originei sale. Din nenorocire în Dacia nu fu aşa. Dacul se prefăcu în roman, romanul în român, şi românul corcindu-se cu neamuri barbare şi străine de el, ajunse în acea demoralizaţie şi ignoranţă în care şi acum zace, şi de care va fi greu a-l curăţi.

Pre daci, naţie scitică liberă şi vitează, grecii în mândria lor îi numeau barbari, dupre proverbul lor favorit: Πᾶζ μή Ἕλλην βάρ–βαροζ. Nu ştiu însă de se cuvine acest nume unei naţii care, învingând pre învingătorii lumii, avea un stăpânitor ce cerea Cesaru-

lui Dometian să-i trimită meşteri iscusiţi în orice măiestrii pentru ţara lui, şi căuta păn-în fundul Asiei alianţa regelui partilor, vrăjmaş jurat a romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia o coloniză cu romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnaţi din ei, urmând pildei regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alţii ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari, iar care au mai rămas, se *romanir[*. Atunci Marele Împărat aşezând oşti în cetăţile dace, zidi şi altele ca să fie de stavilă provinţiilor nou cucerite în contra barbarilor. Când însă puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus, când Roma încetă de a mai naşte Bruţi şi Catoni, nori de ghinte barbare năpădind asupra ei, toţi se strecurară prin Daco-România, aducând feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite şi nepomenite de istorici până la sfârşitul veacului XIII, când cu înturnarea prinţilor lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru români.

Câte puţin-puţin, adunându-se pe lângă domnii lor, românii treptat ajunseră sub Ştefan Marele şi Mihai Viteazul a fi respectaţi de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atâte sângeroase bătălii şi necurmate zbuciumări, se subjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, şi neputându-o ajuta, curând după moartea lui Ştefan, se supuse şi ea protecţiei falnicului Suleiman ce îngrozise creştinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei naţii ce despreţuia ştiinţele, România — ce primise creştinismul în veacul III — căzu subt influinţa misionarilor greci a Constantinopolii, carii folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavoane şi goniră literele strămoşeşti. Aceasta fu cea întăi cauză a ignoranţei în care se văzu România înfăşurată, căci maimuţind pre Dumnezeul creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: *Fiat nox*!

Pe lângă aceasta, îndarn aste nenorocite provinţii suspinau după un repaos dorit, căci aţâţându-se războaiele între Rusia şi Turcia

ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă de acest rău. Ea pare că se bucura de o linişte oarecare, linişte minciunoasă şi amară!...

În adevăr, scăpaseră ţările de tatari, pre care îi stârpiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osânda altor tatari mai cumpliţi, pentru că aceştia nu prădau o lună sau două, prădau regulat câte şepte ani, şi apoi când se duceau, ne lăsau spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul şi corupţia!...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-şi aduce aminte de ei?

Tratatul de la Adrianopoli aduse ţărilor recâştigarea a parte din drepturile pierdute de atâta vreme. Românul deşteptându-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce gânganie bipedă este el pe lume, şi în ce clas de animale ar putea intra? Cercetând origina şi limba lui, se văzu că e roman, căci deşi îi zic valah, valah va să zică italian, şi moldav sau mol-dac nu va să zică slav. Ca să se încredinţeze însă mai bine căută o istorie a ţării lui. Cantemir în hronicul său merge numai pănă la înturnarea domnilor din Maramurăş. Ureche, Miron şi alţi hronicari au scris mai toţi după tradiţii făr-a îngriji datele. A trebuit deci să-şi caute istoria în monumente şi ruine!

În Ardeal nu mai află nici o urmă strămoşească. În Valahia vizită Caracalul, Turnul Severin; văzu restele podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat. Voi în sfârşit să găsească şi în Moldova urmele strămoşeşti. La Roman căută să vadă cetatea Smeredava (cetate dacă), dar îi spuseră că la 1755 episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca domnului Constantin Racoviţă, pre care îl încredinţase că în ruinele ei sunt comori, şi cu peatra cetăţii făcuse zidiul episcopiei şi a Precistei! Alergă la Galaţi să vadă cetatea *Caput bovis* numită de locuitori Ghertina. Vai! şi pre aceasta vandalismul o surpa. Ciocanele spărgeau catacombele romanilor şi cenuşa lor o aruncau în vânt; iar cu peatra ei pavelau uliţile Galaţilor! Bietul meu arheolog încremeni la viderea unei asemene barbarii. Ţipa, se încleşta de pietre; îl socotiră nebun şi puţin a lipsit să-l închidă. În sfârşit vrând să-l aline, îi arătară două statuiete de bronz, un

vas cu vro trei mii monede, şi o colonetă de porfir[1]. "Vandali! striga românul nostru, judecând de pe aceste, câte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-aţi făcut capitelele, bareliefele, lespezile cu inscripţii? Nu vă temeţi că se vor scula romanii ce au locuit aici, şi vă vor face praf şi pulbere?" Nime nu-l asculta; râdeau de omul acesta smintit, care credea că nişte pietre pot sluji spre altă, decât a se zidi pivniţi, case, sau a se pavela uliţe; căci ce le păsă lor că sunt români şi sfarmă urme romane? Ce le păsă? întemeiau încă o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de aceşti barbari, un târg pavelat cu anticvităţi în veacul XIX!

Zău, este ruşine şi păcat a videa pe toată ziua pierzându-se câte o urmă a Moldaviei împreună cu peatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem câte o foaie din frumoasa carte a vechiei; şi curând, când vom mântui ruinarea tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va mai rămânea decât a striga ca acel troian care cel puţin luase cu sine pre Dumnezeii săi:

Fuit Illium!...

Ce frumos ar fi — zice un literat englez[2] — de a videa pre vechea Romă înviind în una din coloniile, ce ea întemeiase în capătul imperiei sale! Dar când toate monumentele noastre vor fi numai o cenuşă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, şi ce-i vom răspunde?

Întru durerea ce ne sfâşie la privirea dărăpănării romanităţii, nu putem decât a striga asupra vandalismului, şi a face o chemare la inimi nobile, ştiind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère![3]

---

[1] Monedele acestea le-au împărţit B... S... între ei. Ce a fost mai însemnat între anticvităţile găsite le-au luat dd. Mavros şi Ventura şi care a vrut şi a apucat. La cabinetul din Iaşi nu s-a trimis mai nimic.

[2] David Urquart.

[3] Autorul acestui articol ce s-a publicat în "Albina românească" cu *]nvoirea cenzurei*, fu exilat la moşia sa nejudecat şi neosândit — deşi se găsea deputat — pentru ca să înveţe a nu mai spune adevăruri crude.

SCRISOAREA IV
(Un poet necunoscut)

CUPRINS

Mai 1838

Natura a lasat oameni meniţi a trece necunoscuţi pe calea vieţii. Toată misia le este să resădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămâind orfan în tânără vrâstă, se duse la Liov în Galiţia, la o rudă a sa ce era spiţer, pe lângă care, slujind calfă, învăţă puţină botanică. Ca să se supuie modei polone, mai adăogi un *schi* la porecla sa, şi din Scavin se făcu Scavinschi. Învăţă limba nemţească şi o cunoştea bine, dar nu iubea pre nemţi; pentru aceea, când muza română începu a-l supara, preferă a traduce din franţeză, deşi o ştia mai puţin decât pe cea germană.

Pe când el îşi petrecea zilele plămădind cantaride şi pisând chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnându-se de la Viena, îl cunoscu, şi văzând în el dispoziţii poetice şi spirit deştept, îl îndemnă să vie la Iaşi ca să-şi caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie =i una de nop\i*.

Scavinschi părăsi bucuros o ţară unde nu câştigase decât un *schi* la sfârşitul poreclei, şi alergă la Iaşi, dar sărăcia şi lipsa îl întovărăşiră şi aici. Muzele spăimântate şi Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeţi ce şedeau ascunşi prin poieţi. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toţi zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărţită tovărăşiţă, care-l ţinea strâns în îngheţatele ei braţe! Hotărî să vândă participuri, dar puţini amatori găsi de limba nemţească, şi apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniştea, şi copiii îi tocau la cap toată ziua; iubea muzele, şi

copiii făceau jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit descleind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas!

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuşi n-o ascundea, zicându-şi:

...Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură,

şi de o constituţie foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medicina şi — musteţile sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o păreche de musteţi resucite atât de mari, încât ar fi fost de falã celui întăi husar ungur; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decât mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o câştigase de când fusese la spiţerie, era ideea ce-şi făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineaţa, după ce sfârşea toaleta musteţilor, bea câteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, şi seara picături. Spiţeriile stricându-i sănătatea, înghiţeau puţinii bani ce câştiga, pentru că de multe orî îi lipsea pâine, iar medicamente niciodată. Într-o zi, ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfăşat piste tot într-un pleaster.

— Ştii, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Molière? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos şi să scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap şi pe Ipocrat în pustii; vino cu mine la ţară şi urmează dieta care o urmez eu:

Dimineaţa vom mânca cotlete şi vei bea un pahar de porter în loc de dicoct; la prânz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobeşti. Seara vom veni acasă osteniţi, vom bea câte un ponci, ca să ne răcorim; apoi vom cina cu un ostropăţ de iepure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, şi întinzând braţul spre mine, strigă:

— Ah! taci, mă rog, conteneşte! Taci, zic, dacă creştin eşti! Nu vezi că mai îmi dau duhul de când de aste vorbeşti? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferinţa mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu ştiu, dar nu mă simţ bine.

Şi să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuşi îşi închipuia ordonanţele, îşi făcea leacurile şi se trata, deşi acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem câteva luni, când am primit un ravaş de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, şi căutându-se într-o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteţi şi le punea într-o cutiuţă ca pre nişte preţuoase scule.

— Ah! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ţi-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, şi azi mă trezesc că-mi cad musteţile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înţeles, şi întinzănd mâna sa rece şi veştedă, m-a apucat de braţ.

— E de prisos, îmi zise; macar de aş şti că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzându-mă:

Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi căzu musteaţa, şi e chiar caricatură.

Ţine acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: Scrieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturza Miclăuşeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puţină tăcere; el pururea m-a ajutat la nevoie, şi fiindcă n-am cum îi mulţămi altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoştinţă.

Privirea acestui nenorocit aşa de liniştit într-o stare atât de jalnică, la vrâsta de 32 ani, mă încremenise!

— Scavinschi! i-am zis, de ce atâta dezgust pentru viaţă? Cine ştie poate...

— Viaţa mea, îmi răspunse curmându-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrâstă m-am însoţit cu lipsa, şi numai moartea mă va despărţi de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert într-un spital.

— Asta e soarta poeţilor, dar numele îţi va rămânea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De aş fi trăit în Rusia mi-aş fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, şi la Bucureşti, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un aşa aer vesel, sfârşise operaţia smulgerii musteţilor (care, roase de veninul argintului viu, ieşeau cum le atingea) şi închise cutia.

— Asta voi să mă întovărăşească în mormânt, zise; apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluţă şi o înghiţi. În stecluţă era opiu. Se lăsă pe o perină şi adormi zicând: “somn — lipsă — musteţi...”

Doctorul (după care trimisesem fără ştirea lui) intră, se apropii, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă ...

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi inundă fruntea; părul mi se zburli pe cap. Am ieşit tremurând şi făcând cele mai triste cugetări asupra acestei ticăloase fiinţe ce se numeşte om.

Napoleon muri zicând: ”Franţie — oaste”.

Scavinschi zicând: “lipsă — musteţi”.

Hoffmann moare de jale că i-a pierit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut musteţile.

Fireşte, judecând, deosebirea nu e atât de mare...

SCRISOAREA V
(Iepur[rie)

CUPRINS

Februarie 1838

— Am venit să-ţi spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N... mi-a zis mişel şi mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demoazel Désirée...

— Şi când vă bateţi?

— Să ne batem! Tu quoque, Brute! D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decât alţii, mă îndemni să mă bat c-un obraznic pentru că mi-a zis mişel şi mi-a dat o palmă? Dar aş dori să mă-nveţi d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m-am adăpat cu sfintele precepte a lui Rousseau, şi despreţuiesc înjurarea; apoi n-am fost destul de maltratat de limba şi de mâna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun şi ţintei pistolului său? căci deşi mă supără că mi-a zis mişel, dar m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacă aşi fi pironit într-un secriu, de ar putea să se laude în gura mare că m-a trimis ad patres. Mai bine să fiu de faţă ca să-i arăt că nici vreu să-l ştiu. Să zicem că l-oi omorî. Şi pentru ce să mă fac ucigaş, eu care nu sunt născut vărsător de sânge? Şi apoi oamenii or să zică că l-am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dânsul în ea. Se laudă dl că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoară-se singur, nime nu-l opreşte, şi îi făgăduiesc că şasezeci de ani voi întreba pre toţi învăţaţii şi cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; şi de-mi vor zice c-a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sârgui pănă ce d-ta numeşti poltronerie şi pre care eu o numesc bărbăţie; căci, s-o ştii d-ta, e bărbăţie şi curagiu a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, şi a voi să trăiască cât de mult în astă vale a plângerei! Fanfaronul acesta poate şi-a urât zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul!

Eu care-mi închipuiesc cât e de întuneric în mormânt, şi care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vrâstei, când am încă o grămadă de trebi în viaţă, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gând! Şi apoi ce mare treabă a omorî un om? câteva grăunţe de şoricească face cât şi plumbul lui. Nu ştie nătărăul că un purice viu face mai mult decât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sânge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăiesc ca să-i arăt cât îl despreţuiesc, de vreme ce n-am gând să mă bat cu el?

Nu ştiu pănă la ce punt *iepur[ria* poate degrada pre un om; n-am gândit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vreie a încredinţa că face bine să se lase insultat şi batjocorit.

Ştiu că duelul este un prejudeţ ramas din timpurile barbare. Ştiu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actriţe, fie verzi ori albaştri, şi o nebunie a căuta sfezile şi gâlcevile; sunt însă cazuri fatale când un om ce are cel mai mic simtiment de onor nu poate face altfel şi trebui să se facă ucigaş sau jertfă, dacă nu voieşte a lasa o pată numelui său, şi o ruşine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitându-mă la domnul acest care nu voia să se bată, şi care aştepta un răspuns. Dar nepricepându-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate şi l-am dat pe uşă afară.

Nu ştiu de am făcut bine.

CUPRINS

SCRISOAREA VI
(Catacombele M. Neam\u)

August 1839

Nu departe de cetăţuia Neamţu — a căria ruine se mai văd încă dărâmate de oameni şi de timp — mai în sus, pe o vale ce se întinde verde şi răcoroasă între două şiruri de munţişori umbroşi,

Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuţă de lemn în cinstea s. Ioan Teologul, pe lângă care se adunară câţiva monahi; şi pentru adăpostirea lor şi a altor creştini în timpurile acelea pe când Moldavia se bântuia de războaie şi de răscoale, zidi aproape de biserică şi un turn de peatră.

Pe atunci înturnându-se de la Viena, Ioan Paleologul trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moşteanului imperiei Bizantine, însoţindu-l până la Galaţi. Spre răsplata ospeţiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură şi coronă împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos şi mitră; dar spre a-şi învecinici pomenirea, trimise doamnei Anei, soţiei lui Alexandru, şi o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuţa mai sus arătată. După trecere mai de un veac, Ştefan Marele, văzând că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1497, lângă bisericuţa lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul înălţării, dar murind el la 1503, o sfârşi fiiul său Bogdan, şi aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserica astă nouă, unde este şi păn-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaşte că e făcută pe când arta zugrăviei era în decadinţă la greci. Desenul este grosier şi coloritul slab.

Monastirea Neamţul — ce luase astă numire de la pârâul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor şi a boierilor căpătă venituri însemnate, şi astăzi această lavră nutreşte la o mie cinci sute monahi, şi oricare sarac află în toată vremea aici căutare şi ospătare.

Mai multe biserici şi paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar bisericuţa s. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel Bun, deşi învechită, sta pe lângă ele ca o sfântă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaş dumnezeiesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în acelaşi loc alta de peatră, tot în numele s. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deşi aceasta e mai frumoasă, mai graţioasă, e de jălit acea veche de lemn, şi era

de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai dupre modelul bisericuţei lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care ţi-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

Lângă biserica aceasta e mormântul monahului Chiril Carp[1], unul din ostenitorii şi fundatorii ei. Alăturea stă mormântul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareţ Paisie. Fraţii ne-au spus lăudata viaţă a acestui călugăr, care deşi privit de toată obştimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toţi, urmând porunca evangelică: "Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă." Prevăzându-şi sfârşitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărăşească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morţilor; dar nu fu ascultată cererea lui. Toţi slujbaşii monastirii îmbrăcaţi în aurite vestmânte, cu cântări, tămâieri şi făclii, plecară ca să însoţească rămăşiţele sfântului barbat; când iacă cerul se întărâtă, vântul stânge luminele, şi ploaie vărsându-se în şiroaie, sileşte pre toţi a-şi căuta aciuare prin chilii.

Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atârnată în aer făr-a cuteza să cază, şi înmormântarea cuviosului monah se sfârşeşte în pace şi linişte.

Sub biserica astă nouă sunt catacombele monastirii, în care se pun oasele morţilor cînd le dezgroapă din umedul lor locaş, ca să deie locul lor altor morţi mai proaspeţi. Această hrubă e boltită; are şese stânjini lungime, trei lăţime şi şese palme de nălţime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mântuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar.Trei rânduri de poliţi zidite de-a lungul păreţilor, iar pe sub ele dulapuri.

Ce se înşiră pe poliţi ?—Tidve de morţi ! — Ce se pune în dulapuri ? — Oase de morţi !

---

[1] Fiind laic, se numea Constantin Carp.

Când s-a deschis uşa şi m-am coborât în acest azil a morţii, un sfânt fior m-a cuprins ; şi de n-aş fi fost pregătit pentru o asemenea privelişte sau de eram singur, aş fi căzut în genunchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu, în faţa acestei mulţime de morţi. În adevăr, omul se simte cât e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucede ce au avut odinioară carne şi sânge ca noi!

După aceste întăi cugetări triste, altele mai lumeşti m-au cuprins. Aste capete aşezate cu simetrie pe poliţi, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mâhnit şi m-au supărat. Ce sunt ele altă decât noi, rămăşiţe a celor ce au fost ca noi? Şi nouă nu ne place a videa că se joacă cineva cu noi când trăim cu atât mai vârtos după ce am murit. Liniştea mormântului e mai de preferat decât astă regulă, unde tidvele noastre figurează ca şipurile în magazinul unui spiţer.

Mai bine de două sute capete sunt pe aceste poliţi de peatră; fiecare are lipit pe el câte o ţidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sunt mai pe jumătate putrede de rugina pământului sau de boalele de care au pătimit în viaţă. Un doctor Gall pipăindu-le, ne le-ar putea spune, şi poate din ştiinţa cranologiei s-ar putea afla câte virtuţi, câte virtuţi au fost în ele.

Căutând aceste tidve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb şi luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce-a murit acolo, dar nu ştiu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atâta. Am întrebat, am cercetat şi am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îţi voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lasa pre morţi, ca să mă întorc între cei vii.

SCRISOAREA VII
(Calipso)

CUPRINS

Septembrie 1839

Ştii că în anul 1821 a izbutit revoluţia Greciei, şi că ea îşi avu începutul la Iaşi. Precum în toate revoluţiile, asemene şi în aceasta s-au făcut mai multe eccesuri, căci totdeauna pintre patrioţi se vâră oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriştilor la Drăgăşani şi la Sculeni, toate căpeteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, ţările noastre rămaseră în prada birbanţilor. Iaşul se pustii. Orăşeanii bejănăriră în Bucovina şi Beserabie, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ţinutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chişinău, ca să ne întâlnim cu rude, prieteni, cunoscuţi, refugiaţi ca şi noi.

Era curios a videa cineva atunci capitala Beserabiei, atât de deşeartă şi de tăcută, cât se făcuse de vie şi de zgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de azi pe mâine, care nu ştiau de se vor mai înturna la vetrele lor, aceşti oameni, mulţămiţi că şi-au scăpat zilele, se deprinseră cu ideea că n-o să mai găsească în urmă decât cenuşă, şi, neavând ce face altă, hotărâră a amorţi suferinţa prin vesela petrecere, care cel puţin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai altă decât primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

În toată însă această soţietate de emigraţi şi de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neştearsă. Aceste erau un om tânăr de o statură mijlocie, purtând un fes pe cap, şi o jună naltă fată, învăluită într-un şal negru, pre care le întâlneam în toate zilele la grădină. Aflăi că junele cu fesul era poetul A. Puşkin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfârşit atât de tragic[1], iar tânăra

[1] El fu ucis în duel de cumnatul său.

cu şalul pre care toţi o numeau *greaca cea frumoas[*, o curtizană emigrată de la Iaşi, numită Calipso.

Calipso îmbla tot singură. Numai Puşkin o întovărăşea când o întâlnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu ştia decât greceşte şi româneşte, limbi care Puşkin nu le înţelegea), nu ştiu. Se vede că 22 ani a poetului şi 18 ani a curtizanei n-aveau trebuinţă de mult înţeles.

Puşkin mă iubea, şi găsea plăcere a-mi îndrepta greşalele ce făceam vorbind cu el franţozeşte. Câteodată şădea şi ne asculta oare întregi pre mine şi pre Calipso vorbind greceşte; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui pre care mi le traducea.

Dar după o lună, m-am dus din Chişinău, şi în primăvara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pre Puşkin, şi fără să mai aud de greaca cea frumoasă. Câteodată însă, când ceteam poeziile marelui poet rus, şi mai ales *+alul negru*, aceste versuri ce sunt un poem întreg făcute înadins pentru tânăra fată, îmi aduceau aminte de acea femeie cu chip îngeresc, şi doream să ştiu ce se făcuse.

. . . .

Într-o seară a lunii noiemvrie 1824 — era vicol şi ploaie — la poarta monastirei Neamţu ajunse un june om, care cerea voie să intre. Hainele lui erau străbătute de apă, şi el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi şi îl găzdui pănă a doua zi când, după cererea sa, îl conduse dinaintea stareţului. El arătă că, fiind un tânăr străin şi orfan, voieşte a se călugări. Stareţul îl rândui spre *ascultare* la un bătrân sehastru ce locuia afară de monastire, în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie şi umilinţă. Într-o dimineaţă, chemând sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, şi văzând că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Când erau să-l îngroape, se găsi pe pieptul lui o hârtie în care scria aceste:

“Greşit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! şi nu sunt vrednică a mă uita la cer; dar covârşească îndurarea ta mulţimea fărădelegilor mele! Doamne! miluieşte şi iartă pre păcătoasa Calipso!”

Tidva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele monastirei.

CUPRINS

SCRISOAREA VIII
(Pentru ce \iganii nu sunt rom `ni)

Iunie 1839

Necăjit şi obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsuflu câteva zile la moşioara mea, şi să mă bucur de o mâncare mai bună, după o îmblare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decât cu borş de pui, şi de pui cu smântână.

Să nu socoţi însă că eu, patriot, despreţuiesc bucatele aste naţionale; dimpotrivă. Dar când cineva, atât-amar de vreme, n-a mâncat decât pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Aşteptând macaroanele, mă primblam în grădiniţa mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, şi pentru ca să nu-mi pară aşteptarea prea lungă, ceteam o broşură a d. Kogălniceanu, intitulată *Esquisse sur l’origine et la langue des Cigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimţite la idei filantropice; gândeam la sclavia atâtor mii de oameni, şi proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurându-mi disputa ce avea să stârnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrân care mă privea cu mirare de câteva minute, şi care negreşit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adâncit în ideile mele, nu-l văzusem intrând.

Trebui să ştii, prietene, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, şi de-mi va abate vrodată să-mi vând moşia, am gând să

pun în publicaţie, ca şi Temistocle, că, pre lângă celelalte calităţi, ea se bucură şi de un bun vecin. Figurează-ţi unul din acei vechi boieri de ţară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu faţă voioasă şi pălită de soare, care sunt totdeauna veseli şi mulţămiţi când secerişul a fost bun, care nu-şi bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscând patimile oraşelor şi intrigile ambiţiei, îşi iubesc soţia şi copiii mai mult din datorie decât din amor, şi pre care moartea îi găseşte la masă.

— Tot aşa eşti, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mână, tot cu cetitul şi cu scrisul! Zău, trebui să fi având un *demirba=* (cap de fier) ca să bodogăneşti zi şi noapte povestele franţujilor! Uite, îmi pari mai galben şi mai ovilit decât astă-iarnă când — nu ştiu pentru ce — te trimisese frumuşel aici la ţară unde şedeai singur ca un cuc. Geaba am răguşat strigându-ţi că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nicicum sânge în faţă.

— S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Aşa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, când ştii că, afară de psaltire şi ceaslov, eu nu ştiu decât *Vie\ile sfin\ilor*; ba am uitat c-am mai cetit pre *Arghir* şi *Pustnicul*, şi vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Priveşte, eu sunt rumen şi gras, iar d-ta seameni c-o gutăie; pentru că nici poţi să fii altfel; tot cu nasul în cărţi, bând numai ceai şi cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin şi vutcă ca creştinii. Poftim să mergi departe cu aşa deprinderi!

— Te înşeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoşti bine. Nu ştii că în mine sunt doi oameni deosebiţi, românul vechi şi românul nou. Ca să ţi-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem la masă, macar să ştiu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galaţi.

— Cât pentru prânz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creştinească, dar pentru porter, foarte mulţămesc. Nu mi-am urât zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghiţea bucăţile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruinţa făcută, mâncam şi eu cât şepte, sigur c-ave să-mi fie rău.

Încântat de apetitul meu, — Bravo! îmi zicea la fiecare pahar; ian aşa te vreu. Iaca, ai început a te face roşu. — Cred şi eu, că nu mai puteam.

După prânz, ne-am dus în grădină, şi ne-am tologit sub un bătrân plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate şi gingaşii tamarini se legănau la adierea vântului, în vreme ce garoafele, rozetele şi micşunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumând din lungi ciubuce şi sorbând delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitând încet nişte stanţe d-ale lui Anacreon, când un hohot de râs a vecinului meu mă deşteptă din acest semisomn voluptuos.

— Na-ţ-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu basmaua şi tabacherea, am bagat şi cartea d-tale în sân! — Şi ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizându-o.

— Asta e o schiţă asupra originii şi a limbii ţiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tânărul.

— Cunosc pre babaca d-sale. Şi ce scrie dumnealui despre ţigani?

Deşi nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broşurei, dar abia zisei câteva cuvinte, şi vecinul meu mă curmă, zicându-mi c-un aer mâhnit:

— Nu-ţi bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la aleregea din urmă? Îmi pare rău!

— De ce dar îmi spui nişte lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îţi spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de când a ieşit onorul, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am zis, râzând de calamburul vecinului.

— Apoi dar d. autor ş-a bătut joc de noi.

— Cum aşa!

— Eu nu-ţi vorbesc poveşti. Când îţi spun c-am cetit istoria ţiganilor, tipărită în viaţa s. Grigorie...

— În viaţa s.Grigorie! Mă treci cu şaga, vecine, urmăi râzând.

— Aşa, boierule, aşa, în viaţa s. Grigorie. În zadar râdeţi, d-voastră aceşti carii nu ştiţi nimic, macar că hojma cetiţi. În locul flecăriilor franţuzeşti, de ai fi cetit *Vie\ile sfin\ilor*, nu te-ai uita la mine aşa holbat. Dar vă petreceţi numai vremea a făta nişte stihuri schilăvoase, pre care nu le înţelege nime, şi care nu plătesc o slovă din *Arghir*... A! afară de *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să râd de mă durea inima.

Barbarul! gândea că-mi face un compliment, şi nu ştia cât mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gând.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; şi strănutând şi tuşind, începu:

“Odinioară la Agrigenta, unde s.Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri, şi înverşunată asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei îşi băteau joc de sfaturile lui, şi de multe ori în biserică li se întâmplau să adoarmă şi să horăiască când era mai frumos. Cu toate aceste, sfântul (care nu e un sfânt de rând, precum te poţi încredinţa din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii şi de muncile ce-i aşteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste pierdute — precum el le numea — se pun de pândă, şi când el ieşi din biserică, începură a-l împroşca cu pietre, urmându-l cu sudălmi şi cu ocări păn-acasă.

Oricare altul, afară de s.Grigorie, i-ar fi lasat să-şi peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i mustra şi de a-i învăţa, până ce în sfârşit mulţi dintr-înşii, cunoscându-şi greşala, s-au întors la cre-

dinţă. Atunci ceilalţi s-au vorbit între dânşii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pârându-l că ar fi un faţarnic dat la poftele trupeşti ş.a. În urmare, făcând o jalobă mare, iscălită de o mulţime, o trimise la obşteasca adunare”...

— Vecine, curmăi pre povestaş, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obşteasca adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lasa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis râzând.

“După ce deci au dat jaloba lor la obşteasca ad... sau dacă vrei la boierii veliţi a ţării, carii nu erau mai de treabă decât ei, Divanul...”

— Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii şi Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, şi-ţi făgăduiesc că nu zic nici cârc.

“Au adunat pre vlădicii şi arhimandriţii de pe la eparhiile şi monastirile lor, atât pre cei de loc cât şi din alte crăii şi împărăţii, şi le s-au zis să facă cercetare la faţa locului, să se încredinţeze de toate împregiurările acestei pricini şi să încheie hotărâre.

În vreme de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s. sinod din Petersburg, de la Hina şi... iar vrei să mă curmi? Într-un cuvânt, din toate părţile lumii; toţi oameni cuvioşi, foarte procopsiţi şi *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Oraşul era plin. Nu se auzea de dimineaţă păn-în seară decât tocând şi trăgând clopotele, şi toţi erau datori să slujească pe rând.

Când veni rândul să slujească şi s.Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atâta de evlavie, cât ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-şi pierdu cumpătul la un ceas aşa greu, ci începu slujba ca omul care-şi ştie treaba.

În vremea aceasta, duşmanii săi carii pândeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de nefiinţa sa, au mers acasă la el, şi acolo

au silit pe o tânără fată, pre care o adimeniseră şi o aduseseră cu dânşii, să se culce în crevatul sfântului, puind-o la cale să zică că-i ţiitoare vlădicăi.

Era o copilă jună şi frumoasă, cu ochii mari şi negri, a căriia păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingaşă şi mlădioasă ca o răchită tânără. Într-un cuvânt, una din acele fiinţi încântătoare care te fac să-ţi pierzi sufletul...” Râzi?

— Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanţ? Cred că nu le-ai cetit în viaţa s.Grigorie!

— Nu. Mi-au rămas de când am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*.

“Dar să venim la prochimen. Îţi spuneam că copila era acum în patul sfântului, când acesta, după ce detună pre toţi vrăjmaşii săi într-un cuvânt potrivit cu împregiurările, se înturnă biruitor acasă, întovărăşit de toţi călugării pre care îi poftise să ieie dulceţi şi cafea la dânsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului şi a musafirilor , când văzură copila ieşind din ietac în capot de noapte, şi ducându-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitau unii la alţii ca nişte buimăciţi. Bătrânii, părându-le că văd chiar pe satana, îşi făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă ameţeală obştească, mitropolitul lăsase să-i apuce mâna mahinaliceşte, dar abia rumenile buzişoare a fetiţei se atinseră de mâna astă veştedă şi zbârcită, el o trase ca şi când s-ar fi atins de un fier roşu.

— Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să intri aici în această scandaloasă dezbracare?

— Pardon, răspunse şireata c-un zâmbet nevinovat; nu ştiam că s.sa — şi arăta pre s.Grigorie — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; şi apoi vream să-l mustru puţintel că m-a lăsat aşa când se umizea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în braţele mele.

Să iasă păn-în ziuă, pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ţi păzeşti sănătatea care mi-e atât de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, şi ca să te pedepsesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

Zicând aceste, se uita la cuviosul episcop, încreţind din sprincenuţe şi strângând guriţa.

Acum închipuieşte-ţi, de poţi, mina călugărilor. Cât pentru s.Grigorie, oborât sub astă nouă lovire, rădica numai ochii la cer şi suspina. În sfârşit, după o tăcere de spaimă şi de mirare ce ţinu câteva minute...” Fost-ai la Brăila când o băteau ruşii?

— Ba.

“Precum când fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetăţii ca să facă loc oştilor să intre, şi care — între noi să rămâie — nu se nimeri cum s-aştepta, mai întăi nu s-au auzi decât un şuierat surd şi prelungit, şi pe urmă nimică, şi pe urmă un pocnet grozav; asemene şi soborul, după ce se mai desmeţi, izbucni cu străşnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Ninivă! Filistean! Amalecit! ş.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul izbutind a-i face să tacă, se adresă cătră s. Grigorie:

— Iată dar morala ta cea evangelică, zise; asta ţi-e *evlavia* cea atât de lăudată! Vasăzică, aste nu erau decât o mască scârboasă cu care voiei să amăgeşti lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătosule! S-ar cădea să mori de ruşine! — Şi tu, fiica păcatului, tu hananeeancă, tu Magdalină, care ai cutezat să aduci păn-aici scandalul şi ispita prin veninul drăceştelor tale frumuseţi, spune, poamă a iadului! cum ai putut înşela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuieşti, pre-sfinţite, răspunse ticăloasa fată dând un hohot de râs, dar mi se pare că vorbeşti cam în dodii făcându-mi o asemine întrebare. Eu să-l înşel! o copilă de şaisprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m-a înşelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicând aceste, salută cu graţie adunarea şi ieşi cântând încetinel:

Dulce odor îmi luminează...

— O, culmea hulii şi a batjocurii, strigă prezidentul soborului, făcându-şi cruce! Doamne! fie-ţi milă de noi! Apoi adresându-se către ceilalţi vlădici: Fraţilor, întrebă, ce socotiţi? Ce pedeapsă vredniceşte omul acesta?

— Moarte! răspunse într-un glas adunarea.

— Moarte! strigă s.Grigorie, pre care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmase, moarte! A, domnişorilor! Vreţi să mă osândiţi la moarte? Se vede că aţi uitat cuvintele mântuitorului? E, bine! cel ce nu se ştie greşit iaie pietre şi mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gândi că sunteţi nişte sfinţişori abia ieşiţi din rai. Dar puţină răbdare, şi vă voi arăta că toată comedia asta e o neruşinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă uşile! Să intre toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui agiutorul său ca să pot oborî pre duşmanii mei.

Îndată s-au deschis uşile, şi gloata, care aştepta afară rezultatul deliberaţiei soborului, năbuşi înuntru ca un şiroi, aducând şi pre juna fată (care între aceste îşi făcuse toaleta) ca o martură vie.

— Domnilor! zise atunci episcopul, sfântul sobor, amăgit de intrigile şi pârele voastre, mă învinovăţeşte cu un păcat de moarte; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoşilor, şi nu doresc să-i văd osândiţi pentru vecinicie din pricina mea, ce aţi zice dacă v-aş arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihănirile ce aţi pus duhovnicescului vostru păstor?

— Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate şi gugoşi cornorate, şi nu te-am crede, căci avem dovezi; şi iacăt-o dovada, adaoseră ticăloşii împingând pe fată înainte.

— Apropii-te, fiică, zise sfântul, şi mărturiseşte adevărul, în cuget curat şi cu mâna pe inimă, pentru că de la asta atârnă soarta ta de faţă şi viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă s.Grigorie. Mărturiseşte adevărul, şi vei dobândi iertare.

— E, bine! zise juna fată, mărturisesc că s.s. nici mă cunoaşte, şi că toate cele ce-am zis mi-au fost suflate de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în aşternutul s.sale când era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tânăr pre care îl iubesc şi care mă iubeşte, dar care fiind sarac ca mine...

— N-aibi grijă, o curmă pre-cuviosul episcop, eu vă voi înzestra şi voi binecuvânta însoţirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sărmană mieluşă rătăcită, precum te iert şi eu de tot răul ce frumuseţa ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plângând la picioarele sfântului.

— Încredinţatu-v-aţi, pre-sfinţilor? urmă episcopul. Mai vreţi şi altă dovadă ca să vă convingeţi că nu ştiu ce este păcatul curviei? Staţi şi vă uitaţi, şi aceste zicând, dete în lături poalele antireului.

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era...” Bogonos tăcu.

— Ce era? întrebăi.

— Era... Era... Nu înţălegi?

— Era ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu ştiu cine şi cum era Abeilard a dumitale, dar ştiu că sfântul era...

— O, sărmanul sfânt!

“Te las să-ţi închipuieşti mirarea ce a căşunat viderea astei nouă dovezi. Gloata ruşinată au ieşit ca lupul fabulei:

C-urechile pleoştite şi coada între vine.”

— Bravo! Nene Bogonos, nu te ştiam aşa cărturar. Ai cetit pre Lafonten?

— Câteva fabule traduse.

"— E, acum ce ziceţi, domnilor, d-voastră care voiaţi să mă osândiţi la moarte? întrebă s.Grigorie, vrând să-i cam necăjească.

— Zicem că eşti un mare sfânt, răspunseră toţi uimiţi, închinându-i-se pănă la pământ.

Tot oraşul era adunat în ograda episcopiei, aşteptând cu îngrijire sfârşitul; când iată, se deschiseră uşile balconului, şi sfântul se arătă în vestminte arhiereşti, ţinut de subsuori de doi bătrâni vlădici. Mitropolitul ieşi înainte, urmat de tot clerul, şi făcând semn că are să vorbească, se făcu adâncă tăcere.

— Cetăţeni a Agrigentei, zise, s-au aflat pintre voi oameni ticăloşi şi vicleni, care au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutăţiţi au iscodit deosebite pâri minciunoase, şi au mrejit feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite au luminat duhul sfântului sobor ca să cunoască toată deşertăciunea şi mârşăvia acestor urâte clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloşii aceştia merită a fi arşi de vii, ca să-şi curăţe păcatul şi să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă mântuitorul au zis: "Iertaţi greşiţilor voştri", sunteţi scutiţi de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului episcop, soborul în unire hotărăşte:

1. Toţi acei ce au luat parte la astă hulă să fie afurisiţi.

2. Averile lor mişcătoare şi nemişcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mântuirea sufletelor lor.

3. Drept-credincioşii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curăţe de amestecul ce au avut cu ei.

Auzind aceste, îndată toţi drept-credincioşii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicând glasul şi mâna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătoresc şi mormântal:

— Fiţi blăstemaţi, oameni răi şi vicleni, care aţi clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemaţi! Amin.

— Amin! repetă tot clerul.

— Faţa voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînţăleasă pentru tot creştinul! Amin.

Traiul vostru să fie mârşav şi nemernic. Să nu aveţi nici loc, nici foc, şi să trăiţi din furtişaguri. Amin.

Viaţa voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui veţi fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească ţigani, adecă tâlhari. Tot românul să vă poată bate şi porecli cioare şi stance, fără să aveţi voie a-i răspunde.

Fiţi blăstemaţi, oameni răi şi vicleni, care aţi clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemaţi! Amin.

— Amin! repetă iarăşi clerul.

Mitropolitul vorbea încă, când orizonul începu a se întuneca, şi un nor negru-galben se deslipi de pe cer, şi coborându-se cu iuţeala unui fulger preste oamenii blăstemaţi, îi cuprinse şi îi ridică la o straşnică înălţime. Pe unde trecu norul acesta, arse şi ţarine şi fânaţe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriţi la această minune dumnezeiască, când deodată norul crăpând, toţi nenorociţii aceia căzură jos ca ciocârliile. O minune! faţa lor se înnegrise ca cărbunele, şi vorbeau între ei o limbă neînţăleasă.

Îndată românii năvălind, îi legară şi îi luară robi. De atunci ei şi copiii lor au rămas robi, şi robi vor rămânea pănă la sfârşitul lumii, pentru că au fost afurisiţi, precum am avut cinste a-ţi spune.”

— Îţi mulţămesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzând că sfârşise, dar fetiţa ce se făcu?

— Când a văzut norul coborându-se, se ascunse iute dinapoia s.Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fetele Evei, curioasă de a videa sfârşitul, se ivi puţin, şi un colţuşor de nor ajungându-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprincene.

— Adecă, câştigă o nouă graţie.

— Cât pentru s.Grigorie, vei şti...

— Nu voi să mai ştiu nimic, răspunsei, căci pre puţin mă interesează.

— Atâta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luând o mare priză de tabac, şi privindu-mă c-un aer îngânfat: Iată, urmă, de unde se trag ţiganii, iar nu cum ne-o spune domnişorul acela în cartea lui. E, ce gândeşti?

— Gândesc, fârtate, că toate câte-mi înşiri acum de două ceasuri sunt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de ţâţă; şi c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemene gogomănii.

— S-au sfârşit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învârti aripile unei mori de vânt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, şi în curând n-o să mai rămâie în ea decât nişte struluibaţi cu mintea stricată — n-o zic asta pentru d-ta — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămânţa credinţii ce a mai rămas! Oameni de ieri! despreţuiţi relegea, nu păziţi posturile, nu faceţi ca părinţii voştri, vă despărţiţi de soţii, vă place mai mult teatrul decât biserica, şi dacă întâlniţi în drum un preot, aruncaţi cu ce vă iese nainte după el, ca să nu vi se întâmple ceva rău, ca când slujitorul Domnului este dracul împeliţat. N-a să treacă mult, şi vă veţi lepăda şi de Hristos, căci sunteţi în stare a face orice! — Şi când vorbea aceste, Bogonos era sublim şi mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Eşti bătrân şi îţi par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinţii noştri? Nu, pentru că suntem fii a unui alt veac, şi trebui să mergem cu veacul; căci dacă duhul ominesc ar rămânea tot pe loc, ţi s-ar crede încă povestele, şi ar fi toţi ignoranţi ca mulţi carii cunosc. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, şi-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre ţigani?

— De o cred? Negreşit că o cred. A fost scrisă de ...

— De nişte ipocriţi şi fanatici, care vrând să ţie lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun simţ, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinţi şi diavoli; dracii aceşti cornuraţi şi cu coadă lungă, carii n-aveau altă treabă decât să supere singurătatea

unor mizantropi? cât pentru mine, Dumnezeu mă ierte, îţi spun curat că nu cred în alţi draci, decât într-acei draci de omenie, care sunt tineri şi bine făcuţi, şi niciodată nu-şi arată coada şi coarnele. Şi ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creştinii catacombelor, văzut-ai pe dracul? Zău, eu aş vrea să-l cunosc de curiozitate, ca să ştiu dacă-i aşa negru cum...

— Taci, strigă cu glas năduşit şi tremurând vecinul meu. Nu vorbi de aste când înserează! Nu ştii în ce primejdie te pui! Acum e ceasul când duhurile îmblă!

În adevăr, soarele apusese după un lung şir de nori fantastici, pre care îi poleia c-o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vântului. Noaptea îşi întindea pe încetul tristul său hobot; şi florile ascunse în umbră se vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiaroscur, decât arburii negri, întinzându-şi crengile ca braţele unor uriaşi.

Aceste toate erau atât de frumoase, atât de măreţe, încât abia luăi seama în contemplaţia mea că vecinul meu se duce. Aşadar, invitându-l pe a doua zi la prânz, am intrat în camera mea, unde m-am apucat să-ţi scriu viaţa s.Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cât s-a putut chiar şi espresiile sale. Sănătate!

CUPRINS

SCRISOAREA IX
(Fiziologia provin\ialului)

Martie 1840

Nu ştiu dacă cineva a cercat păn-acum a descrie figura astă curioasă, originală şi crohmolită a boierului ţinutaş. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămânea nezugrăvit un portret atât de caracteristic, cerându-ţi însă iertare dacă nu voi putea a ţi-l arăta chiar întocmai cum îl vedem

când ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trânteşte liop! pe paveaua Iaşilor; şi mai vârtos că el are deosebit tip după ţinutul din care vine, după târgul din care iasă, după vrâsta lui şi trebuinţa ce are în capitalie, şi e o lighioaie atât de variată, încât ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate feţele şi coloarele lui.

Provinţialul îmblă încotoşmănat într-o grozavă şubă de urs; poartă arnăut în coada droşcii înarmat cu un ciubuc încălăfat şi lulea ferecată cu argint; şuba de urs, arnăutul şi ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ţinutaş; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros şi gras, are faţă înflorită, favoriţi stufoşi şi musteţi răsucite, dar pre lângă aceste fireşti podoabe natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupră-i şi un *nu =tiu ce* care vorbeşte mai tare ochilor ispitiţi decât orice altă; un *nu =tiu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoşti, şi să gâceşti din ce ţinut soseşte, sau din ce bortă iese; un *nu =tiu ce*, în sfârşit, care te face să râzi cum îl zăreşti.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-şi cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăzniceşte prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ţi spuie că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdav[* şi *nostim[*, pre care îndată începe a o şi critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puţin în magazia astă din unghiul uliţii, unde domneşte M. Ortgies,vestit prin fasonul jiletcilor şi nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iaşi ca să se-nsoare, sau să intre în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredinţează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decât dupre jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droşca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în

gergul provinţial, care zic că e franţozeşte, că vine de la moşul logofătul A., unde a găsit pre moşul logofătul B., cu care a să prânzească la moşul logofătul C., şi nu ştie ce să mai facă, căci e poftit şi de ceilalţi ai săi moşi logofeţi şi vornici ca să le facă cinste a petrece cu dânşii, şi nu-l mai încape vremea, şi... şi... o mulţime de asemene flecării; pentru că am uitat să-ţi spun că provinţialul e fudul din născare şi *evghenis* din cap păn-în călcăie. El e nepot tuturor boierilor mari şi văr cu toată lumea. Însă deşi ne spune că se sfădesc de la dânsul care să-l aibă şi să-l primească, bunul om mucezeşte în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! — O, lume!

De ai norocire a fi şi d-ta *evghenis* din *protipendas*, vlastare de viţă aleasă, ţandură de os sfânt, şi ai trebuinţă a merge în provinţie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat şi ospătat, pentru că eşti aşteptat c-o nespusă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită, şi să botezi pre toţi copiii nuoi născuţi, adecă să te faci cuscru şi cumătru cu un târg întreg, căci provinţialul s-ar ţinea necununat şi nebotezat, dacă n-ar fi cununat şi botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele şi cumătriile; o să te silească să mănânci până nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ţi plac bucatele şi a ocărî pre bietul ţigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătăţile tuturor verelor, tuturor mătuşelor, tuturor nepoatelor şi a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *soirée* (pentru că în provinţie e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gânganie străină la care o să ţintească toţi ochii. Într-un cuvânt, te poţi numi norocit de vei scapa din ţinut cu capul teafăr, şi cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ţinutaş. După ce a sfârşit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl aşteaptă să vie *ispr[vnicit* sau *preziden\it*; el vine cu plete lungi şi cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogart! Ca s-o liniştească, barbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica,

sau vro ciudată capelă, capriţioasă clădărie de pene, flori şi cordele, care adună de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toţi provinţialii de ambe sexe năvălesc la dânsul. După cerimonia dulceţilor şi a cafelei, cucoana începe a-şi arăta turbanul, şi boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *eglindisit* la bal la curte; ce mai confete şi gheţate a mâncat; cum îl invitau toate damele la danţ; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, păreţii de porţelan, uşile de cristal şi mobilile de chihlimbar, şi alte multe minunăţii şi mândreţe care fac pre prietenii săi să casce gurile ascultându-l; şi iaca materie de vorbă cel puţin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfârşi acest tablou, de frică ca nu vrun provinţial om de duh (pentru că nu sunt toţi ca originalul ce ţi l-am arătat) să se apuce a ne zugrăvi şi pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele şi ticăloşiile noastre.

Ερρωσο!

CUPRINS

SCRISOAREA X
(Despre Mitropolia Moldaviei)

Octombrie 1841

România era creştină încă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stârpi sămânţa credinţei, care de la Dragoş luase o întindere mai mare. Alexandru cel Bun urzi episcopiile de Roman şi de Rădăuţi, şi mitropolia Moldaviei, care până atunci era închinată la Ohrida, fu prochiamată liberă şi neatârnată prin un act a împăratului Bizanţiei, Ioan Paleologul. De atunci Biserica Moldaviei s-a păstorit de către mitropoliţi aleşi de înaltul cler şi de nobilime dintre arhiereii cei mai însemnaţi.

După emigraţia lui Cantemir, căzând ţara în ghearele fanarioţilor, mitropoliţii, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere şi

încuviinţarea patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se da. Pe atunce, mitropolitul Antonie întâmplându-se a pribegi în Rusia, patriarhia, făr-a mai aştepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre arhiereul grec Nechifor, bătrân cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia. Faptele bune şi cuvioşia acestui barbat potoliră cârtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhierei, arhimandriţi şi egumeni, şi la 1 ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte iscălită de tot soborul, prin care arătând drepturile mitropoliei Moldaviei, sfinţite de împăratul Paleologul şi întărite de un consiliu compus de prefericiţi patriarhi şi arhiepiscopi, drept sfânt şi firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirituali numai din pământeni; în sfârşit supremaţia ce-şi luase patriarhia Constantinopolii şi însuşirea abuzivă de a nu se rândui mitropolit fără ştirea şi încuviinţarea ei, restatorniceşte vechea legiuire a ţării, blastemă şi afuriseşte în viitor pre călcătorii acestui aşezământ, şi legiuieşte ca în veci să nu mai strămute astă pravelă, şi să nu se mai încredinţeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea ca fiecare mitropolit, după ce se alegea, să înştiinţeze pre patriarhie şi să-şi capete încuviinţarea. Puţin câte puţin deprinderea se socoti datorie şi murind mitropolitul Gavriil Calimah, domnul stăpânitor, cu unirea a tot clerul şi a nobilimei, chemă la scaun pre Leon, episcopul de Roman, şi pentru politeţă înştiinţă şi scaunul ecumenic. Patriarhia văzând că a să scape înrâurirea ce avea, se plânse Porţei de aceasta, arătând că ar fi o jignire a dogmelor bisericeşti; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar patriarhul sumeţindu-se în acea poruncă, argosi pre mitropolitul Leon.

Din toate privilegile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatinse şi intriga voia a lovi şi în aceste! însă duhurile se revoltară; domnul, în unire cu toată obştia, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porţii de astă calcare a dreptului naţiilor, făcând o pome-

nire a vechilor tractate cu care ţara se supusese protecţiei turceşti. Aşadar, sultanul, prin un firman adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei 1200 (1785) pe la sfârşitul lunii gemaziel ahir (iulie), arată că încredinţându-se din caidurile (arhivele) împărăţiei de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întăreşte şi porunceşte a fi pururea nestrămutat.

Ce-au folosit însă şi sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul şi firmanul sultanului? Atâta că grecii s-au înlăturat de la scaunul mitropoliei; dar înrâurirea lor secretă tot rămase, căci dacă mitropolitul nu-ţi dă voie să te desparţi de soţie, dacă nu-ţi învoieşte măritişul cu o rudenie ş.c.l., eşti sigur că, mijlocind la patriarhie, ai să le capeţi. Şi ce urmează din aceasta? Puterea relegii se calcă, miniştrii ei se despreţuiesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, şi nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independinţa, ce nu poate să le-o contesteze nime. Vale!

CUPRINS

SCRISOAREA XI
(Amintire funebr[)

Decembrie 1842

Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic şi fioros ce află totdeauna un răsunet în inimile cele mai tari.

Când bataia clopotului te face a tresări, când îţi închipuieşti că ea îţi vesteşte moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut a căruia viaţă s-a stins cum se stinge în aer răsunetul aramei sacre, simţi atunce tristeţa însinuându-se în pieptu-ţi ca un junghi de gheaţă, şi dacă creştinismul nu ar veni să-ţi împrăştie marasmul cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie, şi pre care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei înfiorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, şi care în împărţeala mormântului

nu va avea mai mult loc decât saracul; căci amară trebuie să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioţilor săi; pentru acel ce strânge averi, şi nu ştie cui le adună pre ele! Saracul însă, privindu-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în linişte, ştiind că atunci când se va scula ca să deie seamă de cele ce a făcut, va fi răsplătit de ostenelile sale, şi locul îi va fi însemnat în dreapta.

Maiorul Ioan Bran muri în zilele aceste.

Acest bărbat în scurta lui viaţă câştigase numele de cinstit şi drept într-atâta încât era de ajuns a-l pomeni, pentru a arăta probitatea personificată; şi dacă soartea l-ar fi pus într-o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să ţie cumpăna Temidei, asupriţii şi împilaţii — atât de mulţi la număr — ar fi pierdut, pierzându-l, un mare sprijin şi apărător, pentru că el era atât de neabătut din drumul cel drept în care îl călăuzea o neprihănită conştiinţă, încât nici putea înţelege acele machiavelice răstălmăciri născocite de iscusiţii lumii carii fac albul, negru şi ziua, noapte. L-ar fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l-au cunoscut şi carii ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dânsul sunt atât de rari în societăţile noastre corupte, încât e de mirare cum de se mai găsesc încă.

Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curăţe răii ce înăduşă societatea, ea seceră ce este bun şi trebuitor; şi de am fi putut răscumpăra pierderea lui I.Bran cu jertfa a zeci alţi, nicicum nu ne-am fi stânjenit a face acest schimb, în care am fi fost îndoit câştigaţi.

SCRISOAREA XII
(P`cal[ =i T`ndal[)

CUPRINS

Februarie 1842

. . . .

— Dar d-ta, moşule, n-o să ne spui ceva? am zis cătră bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreţi să vă spun, feţii mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceţi români, ş-apoi vorbiţi o limbă pre care eu n-o înţeleg. Purtaţi nişte haine sucite pe nişte trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteţi aşa de ţigăriţi şi gingaşi încât de v-ar videa străbunii voştri, ar plânge de jale.

— Toate sunt aşa, zise unul din noi râzând, dar încă tot nu suntem lipsiţi de simţul auzului, şi prin urmare ne place a asculta poveşti frumoase din vremile trecute şi aş pune rămăşag că istoria vieţii d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în braţe cea ploscă burduhoasă şi-ţi răcoreşte gâtlejul.

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care urmând sfatului dat, deşertă plosca, îşi drese glasul, şi începu:

“Trebui să ştiţi, feţii mei, că eu sunt fecior vestitului Strâmbă-Lemne, care lua stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile şi-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învăţat şi cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învăţase carte la dascalul Pascal din Podul-Iloaei, ce ştia toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu ştiu cum a căzut în mâinile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneţa sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură şi a lui Pârle-vodă. Ce mai vremi acele! Când vinea primăvara şi ieşeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la unguri sau la leşi, şi luând de acolo oameni, fie nemeşi sau proşti, şleahtici ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau şi arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă

de creşteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoţii lemne de ars. De aceea, luat-aţi seama când e ger iarna şi vântul vâjâie, că dacă vă puneţi la vatră dinaintea focului, auziţi unele lemne ţipând, şi videţi strecurându-se din ele o apă fierbinte? Acele, feţii mei, sunt sufletele leşilor care ţipă, şi lacrimile ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osândit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau nalţi ca brazii şi voinici ca smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei când se punea la masă să înghită mai întâi şepte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mâncare.

La vrâsta de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie, groasă şi frumoasă, dar cam prostană, zicând adese nişte vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: “Tronc, Mărico!” La patru luni după ce se mărită născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl linişti, spunându-i că asta se-ntâmplă uneori, însă numai la facerea dintăi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alţi două sute de fraţi şi surori ce am avut. În sfârşit m-a născut pre mine şi văzându-mă aşa mic şi ovilit, mi-au pus numele Tândală. Naşterea mea costă viaţa mamei, iar tatăl meu, simţindu-se c-a îmbătrânit, chemă pre naşu-meu Pâcală, mă încredinţă lui, şi apoi muri după ce mâncă trei oi fripte şi bău o balercă de pelin, zicând că nu trebui să se ducă pe ceea lume flămând şi însetat. El era atunci de patru sute optzeci şi trei de ani.

Naşu-meu Pâcală era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întâi la buchi, dar văzând că într-o zi era să mă-năduş c-un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învăţătura.

Iaca ce-mi zicea el:

“Fine! De vrei să trăieşti bine şi să aibi ticnă, să te sileşti a fi totdauna la mijloc de masă şi la colţ de ţară, pentru că e mai bine

să fii fruntea cozii decât coada frunţii. Şezi strâmb şi grăieşte drept. Nu baga mâna unde nu-ţi fierbe oala, nici căuta cai morţi să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi şi pre mihoho.

Bate fierul păn-e cald, şi fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură, gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului şi toată paserea pe limba ei piere.

Nu fii zgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului, şi scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai mult aleargă; dar nici scump la tărâţe şi ieftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine goneşte doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăşi cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă decât c-un mişel la dobândă. Nu te vârî în judecăţi. În ţara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e şi mai mare, şi dreptul îmblă totdauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, şi mai bună e o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mâţă, şoareci prinde, şi lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, şi din coadă de câine, sită de matasă nu să mai face. Nu fii duşmănos, căci cine face, face-i-se, şi nu e nici o faptă fără plată.

Fereşte-te de proşti şi de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale, şi prostului nici să-i faci, nici să-ţi facă. El învaţă bărbieria la capul tău. Şede pe magar, şi caută magarul. Nu-l primesc în sat, şi el întreabă casa vornicului. Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se amestecă în tărâţe, îl mânâncă porcii; ş-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ţi spun ce fel de om eşti.

Nu te hrăni cu nădejdea şi cu făgăduinţele. Înţeleptul făgăduieşte, nebunul trage nădejde. Să trăieşti, murgule, să paşti iarbă verde. Ce-i în mână nu-i minciună, şi e mai bine acum un ou decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b...

de fată mare nu se fac ouăle roşii. Dobânda mare rupe ciochinile, şi păn-a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea şi benchetuieşte, dar neguţitorii nu face, căci deşi sângele apă nu se face şi cămeşa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe ruşine, şi să-ţi zică: c..., lupe, ce ai mâncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altui îi e drag popa, şi altuia preuteasa. Tot ţiganul îşi laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia malai visează, şi calicul comândare.

Nu da împrumut ca să nu-ţi faci duşmani. Dă-ţi, popo, pintenii, şi bate iapa cu călcăiele; ş-apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la câştiguri mici, pentru că c-un rac tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar când îmbli cu miere, linge-ţi degitele. Primeşte orice-ţi vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; şi cine n-are ochi negri, sărută şi albaştri. Când vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mâţa cu clopot nu prinde şoareci. Nu te-ngriji cum o s-o scoţi în capăt. Nevoia învaţă pre cărăuş, şi cine are barbă are şi pieptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce săţi faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ţi catrafusele, şi fugi ca dracul de tămâie.

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună în burduh de câine. Făgăduieşte multe, dar să deie Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gândi c-o să scapi de dânsul. Banul rău nu se pierde, şi are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrân nu mai învaţă a juca. Când nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar posteşte robul lui Dumnezeu, că n-are ce mânca; şi câte spune sunt o frumoasă poveste, dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în Ţara Ungurească. Caută să-ţi fie supuşii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e şi pistolul. Dă-le pildă bună, pentru că peştele de la cap se-mpute.

Nu fii falnic, nici face din ţânţar armasar. În urma războiului,

mulţi voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: lasă-mă să te las, şi ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce ştiu mai multe decât tine. Haide, tată, să-ţi arăt pre mama. Nu îmbla cu c... în două luntri, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotrivă.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l ştie? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Beţivului şi dracul îi iese cu oca nainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, şi nevoia le cumpără. Tu fierbe mazirea şi taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca şi la tine.

Nu te mânia pre lume. Se mânie vacarul pre sat; satul nu ştie nimic. Umileşte-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalţă se smereşte; şi dacă ajunge cuţitul la os, şi petreci ca câinele-n car, trăieşte ca viermele în rădăcina hreanului, pănă va veni vremea ca cui pre cui să scoată. Nu fii obraznic... Vor crede c-ai p... tot butuci, şi-i da piste un omuşor care ţ-a face coastele pântece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, c-or zice că: mart din post nu mai lipseşte. De vei păgubi în vreo neguţitorie, să-ţi fie de învăţătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede naşul p... finului; iar de vei câştiga, nu te mai apuca şi de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c... şi ulciorul nu merge de multe ori la apă. Când ţi s-or aprinde călcăiele, însoară-te păn-a nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr şi mâncarea de dimineaţă n-au greş; şi bătrânul amorezat e ca chiroşca cu pasat. Fă cunoştinţă cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mânâncă tot ce zboară, şi sentâmplă de departe trandafir, şi de aproape borş cu ştir. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească şi toată ziua cerne, cercetează-ţi casa, pentru că bataia e din rai. Fii român verde şi rupe mâţa în două. Bate şeaua, să-nţeleagă iapa, căci femeia-i dracul; şede în deal şi prăvale carul în vale; dar nu întinde aţa să se rupă. Gospodăria să-ţi fie măsurată, căci la gospodina bună, mulţi voinici s-adună; şi de-i şi păţi ceva, numai tu să ştii unde te

strânge ciubota. Nu te apuca s-o păzeşti; mai lesne poţi păzi un cârd de iepuri; şi macar că găina bătrână face zeamă bună, fereşte-te de babe. Baba bătrână nu se teme de *vorba* groasă. Lumea piere, *baba* se peaptănă. În sfârşit, mângăie-te la necazuri, gândind că sacul şi-a găsit petecul, şi roagă-te zi şi noapte să-ţi deie Dumnezeu mintea moldovanului — cea de pe urmă.”

Avea încă multe de spus moş Tândală, când a luat seama că nu-l asculta nime, căci noi cu toţii adormisem şi horăiam. Aşadar făcu şi el ca noi.

CUPRINS

SCRISOAREA XIII
(Lum`n[ric[)

Martie 1843

Vă aduceţi aminte de un sarac pre care îl întâlneaţi, sunt acum doi ani, pe uliţi, prin pieţe, pre la biserici, cerşitorind mila creştinilor şi împărţind *bogdaprostele* în dreapta şi în stânga?

Lumânărică nu mai este! — Dar cine era el, şi care fu solia lui aice jos? singur nu o ştia. De îl întrebai de unde este? “Nu ştiu, răspundea; ştiu numai că mama când m-a lăut mi-a zis: Niţă, dragul meu! să cumperi *lumân[rele* şi să le împarţi pe la *bisericele*. Atâta ştiu, atâta fac.”

Desculţ, cu capul gol, încins cu o funie şi cu traista în şold, Lumânărică păn-în ziuă colinda toate bisericile, împărţind lumânări şi cerşitorind, nu pentru dânsul — lui nu-i trebuia nimică — ci pentru alţii.

La un schit sarac lipseşte clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune cu dânsul în mijlocul unei pieţe, îl trage, şi clopotul nu tace până ce nu-şi câştigă plata. Curând arama sfântă va răsuna în aer chemând pre credincioşi la rugăciune, şi va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerşitor.

O biserică n-are vestminte; Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n-are decât o haină stremţoasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voieşti să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămeşă; piste un ceas nu o mai are; a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoieş decât dânsul.

Videţi această văduvă cu lipsa în faţă şi cu desnădejdea în inimă. Încungiurată de şepte copii ce plâng de foame, îmbrâncită de la uşa bogatului, unde nu i se dete voie a împărţi nici fărmăturile cu câinii lui, ticăloşia o apasă sub greul ei genunchi. Lumânărică o vede, o mângăie, şi a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu laptele ei pre flămânzii copii, introduce iarăşi bucuria în bietul bordei.

Dar unde suntem noi în stare a înşira toate bunele fapte a acestui sfânt om! Ajunge a şti că săracul acesta cerşitor, îndemnat de plecarea sa şi de o stăruinţă puternică, a zidit până şi biserici. Să judecăm din aceasta, oare câţi săraci am putea face fericiţi cu abonamentul unei loje la teatru, unde învăţăm a fi demoralizaţi, cu cheltuiala unui ospăţ ce ne îmbuibă pântecele şi ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colţ din moştenirea copiilor noştri?

Dacă Lumânărică ar fi strâns toţi banii câţi a împărţit mile şi a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, vestminte ş.a. negreşit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Întru o zi, trecând pe lângă o biserică am văzut norod strâns, şi am auzit cântând rugăciunile morţilor. În mijlocul bisericei sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era iluminată şi împodobită ca pentru un mort bogat, şi un arhiereu încungiurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prieten vărsând lacrimi minciunoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele secriului; iar pe faţa tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se videa întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhiereul apropiindu-se dezvăli pre mort, şi însemnând pe faţa lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

“Doamne! odihneşte sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeaţă, unde nu este întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfârşit”.

Pătrunşi de mare puternicia morţii, am plecat capul, şi privind icoana Mântuitorului, ce sta pe pieptul mortului, am zis:

“Doamne! Doamne! Odihneşte după moarte şi sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumânărică.”

Poate voiţi a şti cine făcuse o aşa pompoasă înmormântare cerşitorului?

Într-o dimineaţă, o damă văduvă — a căriia nume îl vom tăcea, respectând frumoasa ei faptă, — găsi la poarta casei sale trupul lui Lumânărică, şi

Văduva îngropă pre sărac!

CUPRINS

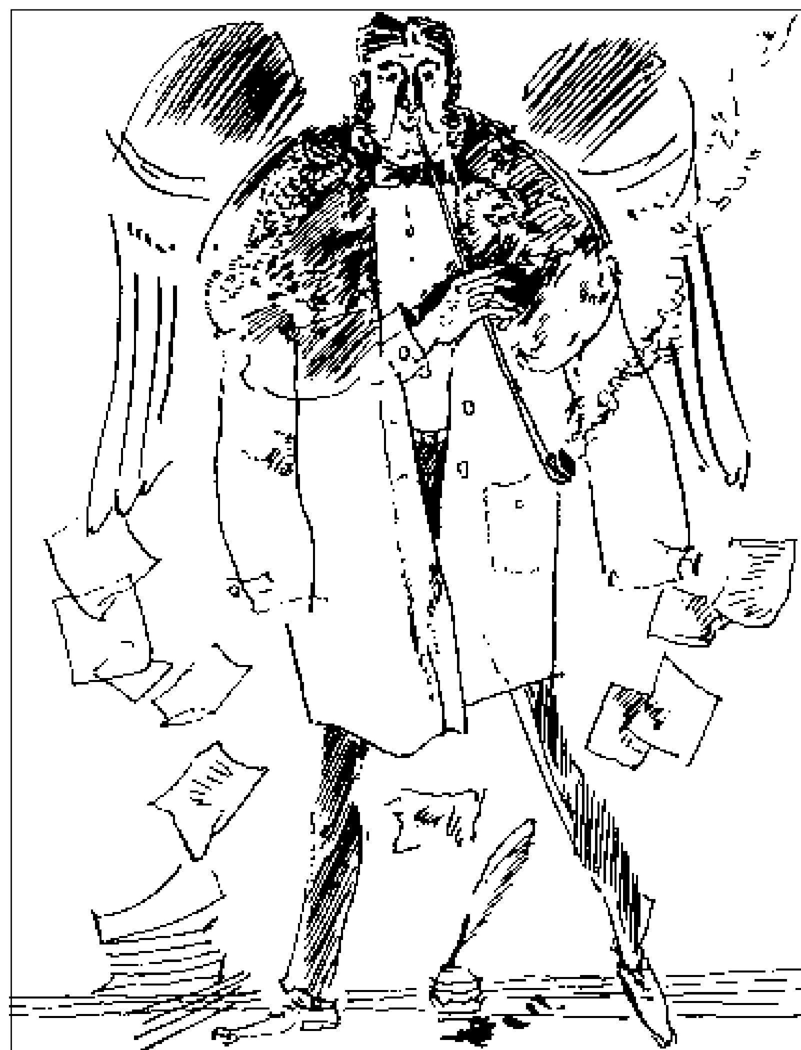
SCRISOAREA XIV
(Critic[ )

Ianuarie 1844

În trecutele zile un june, căruia nicicum geniu nu-i lipseşte, plin de idei nouă, mai mult bune decât greşite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decât prin simplitate, întrebuinţând ziceri culese din vechii scriitori, pre care voieşte cu de-a sila a le re-nvia, dând unora înţelesul ce poate au avut întăi; în sfârşit, fabricând de la sine ziceri, şi vrute şi nevrute.

Am voit a-i arăta deşanţata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri şi a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sunt toţi creatori, ci croitori şi croitori răi; că sunt multe piedice, fanatismul bătrânilor, deprinderea, pedantismul, cărţile bisericeşti ş.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se videa în neastâmpărul său, până ce sărind de pe scaun:

— Iartă-mă, domnul meu, strigă: iartă-mă că nu mai am rabdare! Ce-mi vorbeşti de fanatism şi de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe şi papuci galbeni. Cât pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărţile bisericeşti? Dar ia, mă rog, pe-acele tipărite mai nainte şi în vremea mitropolitului Dositeu şi vei găsi zicerile: *provedin\[, cre=-tin*[1], *]nger*[2], *comentarie, =erb*[3] ş.c.l. pre care acei nuoi — socotind că fac mai bine — le-au prefăcut în *pronie, hristian, anghel, t[lm[cire, rob*... în loc de *=erbul lui Dumnezeu, robul lui Dumnezeu*; pare că Dumnezeu creator şi părinte are trebuinţă de robi, nu de supuşi şerbi sau slugi, carii să îmble în căile lui. Grecul nu zice: Σκλβος, χι Δοῦλος τοῦ θεοῦşi asemene zic şi toate celelalte popoare creştine. Ia seama, domnul meu, că ei nicăiri n-au voit a întrebuinţa timpul săvârşit a verbului, ci tot cel nehotărât; niciodată: *avui, f[cui, fui*, totdeauna: *am avut, am fost, am f[cut*, fără să-şi deie cuvânt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticii. Ei — tot aceşti noi — întrebuinţează zicerile: *]nv[lire, mirare* ş.a., dar n-ar zice, Doamne fereşte: *miracul* şi *v[l* care sunt tot una şi pe care le găseau în cărţile vechi. Prin un capriţ neînţeles, luau verbul şi lasau substantivul!

Nu-ţi place că zic: *inim[, tinere\[, spirit, relege, virtute?* Ai voi să zic: *suflet, dragoste, duh, lege, fapt[bun[*; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeiesc, înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sângele; tinereţa, junie, spiritul, o esenţă îmbătătoare; relegea, lege sau pravilă; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă, acest fras: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu*, eu l-aş

---

1 *Cre=tin, chrétien, cristiano.*

2 *}nger, Angeru, Angelo.* În limba română *l* se schimbă în *r*, d.p. *gelo, geru; sale; sare; popolo, poporu* etc.

3 *+erb, servo.* La români *v* se schimbă în *b*; d.p. *selvatico, s[lbatic; cervo, cerb; voce, boce; polvere, pulbere* etc.

traduce aşa: “Inima ce iubeşte cu tinereţă e insuflată de spiritul relegei şi a virtuţii”. D-ta negreşit că astfel: “Sufletul ce iubeşte cu dragoste, e insuflat de duhul legii şi a faptei bune”. Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, făr-a şti şi înţelesul ce le-aţi dat dv., vrând a retraduce din cuvânt în cuvânt traducţia d-tale în franţeză, ar trebui să zică:*”Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action* şi ar râde, mirându-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fras smintit.

Zicerile *ab[tut (abattu)*, *umilit (humilié)* şi alte câteva care nu-mi vin în minte, le-aţi botezat săracele, cum v-au plesnit în cap. Prin *ab[tut*, înţelegeţi aceea ce franţezul zice prin *écarté*, prin *umilit*, plecat *(humble)*. Apoi dacă se găseşte un om ce vine de pune tot cuvântul la locul lui, dându-i înţelesul cel primitiv, strigaţi că e cu neputinţă a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mişei, pentru care nu e nimic cu putinţă!

Îmi zici să creez ziceri? Ce o să fac când îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei videa că şi acele ziceri sunt sau româneşti uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Şi apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, carii ştiu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, urmă luându-şi capela, eşti într-o zi de spleen, nu vrei să mă înţelegi. Sunt şerbul d-tale!

— Dar, poet al dracului! Ţi-am spus că sunt mai mulţi croitori decât creatori, şi...

Poetul era acum în uliţă.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten şi aş dori să-l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a izvorât din cărţile bisericeşti întru aceea ce priveşte relegea şi morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimi. Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărţile vechi şi se aude în gura poporului, şi vrun om înzestrat c-o ştiinţă sistematică a limbelor rude s-ar fi apucat a o aduna şi a o aşeza, precum cer tipul şi origina ei, negreşit că am fi scapat de toate aceste

pleonasme, fiorituri şi cacofonii. Scriitorii nuoi bisericeşti şi profani au introdus shimatismul limbei greceşti împreună c-o mulţime de ziceri, lepădând pre cele româneşti.

Când ar zice cineva astăzi *ghint[, cor, columb, dard[, custodie, templu, generos, peregrin,]nvestat* ş.a. — pre care le-au lepădat — puţini l-ar înţelege; şi însă astfel se vorbea, se scria şi se tipărea cu vro sută şi câţiva ani în urmă.

Multe parascovenii — de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona. Nu-mi vin în minte toate şi nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu-şi are locul său într-o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una-două.

Substantivul *slug[, a slugii,* prefăcându-se în verb, face *slujire* sau *a sluji*, când ar trebui să facă *slugire, sluga, slugii, slugire.* La astă zicere slavonă, am pastrat verbul cu declinaţia lui şi am greşit. Altele tot slavoane le-am schimbat şi iar am greşit, pentru că nu ştiu de ce nu mai nimerim; d.p. *viteaz, treaz, dârz, obraz* ş.a. la plural slavoneşte nu schimbă pe z în j, precum noi care zicem *viteji, obraji* ş.c.l. în loc de *vitezi, trezi, obrazi, dârzi* ş.a., o anomalie nesuferită într-o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îţi voi spune ceva şi de scriitorii vechi.

Χαῖρε!

CUPRINS

SCRISOAREA XV
(Critic[)

April 1844

Îţi făgăduisem să-ţi spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ţ-am vorbit mi-a dat ocazie a-ţi spune acum deodată altă ceva, păstrându-mi făgăduinţa pentru alt prilej. Iaca ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce nu ştiu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelui.

— Şi pentru ce nu-ţi pasă?

— Pentru că n-are simţul comun; pentru că vorbeşte de pe ceea lume, în sfârşit, pentru că în iscălitura acestui critic găsesc un θ, doi ω şi trei η

Zicând aceste, ne-am uitat unul la altul şi am pufnit amândoi de râs.

Aş fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă mă făcuse marţi. Pas de cutează să iei partida unui om care are în iscălitura sa un θ, doi ω şi trei η! Eu mărturisesc că de aş avea nenorocirea să aib în numele şi porecla mea atâtea farafasticuri, nu mi-aş mai scoate obrazul pintre oameni. Aş prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau oricum, şi nu mi-aş ierta naşul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit a vârî un θ, doi ω şi trei η.

Sunt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l-ar fi chemat Martin sau Hubert? — Numele înrâurează mult asupra soartei omului. Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, şi un june foarte de ispravă care se însură macar că se numea Cornescu, şi apoi păţi — aceea ce ştii. Eu (Doamne fereşte!) de-aş avea oi, nu mi-aş nămi un păstor cu numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ţi spun că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petersburg şi intitulată: *Nacertanie pravil valaho-moldavskoi grammatiki*, adică *Prescrierea regulilor gramaticii române=ti*. Autorul ei este d. Hâncu, român, care — nu înţeleg pentru ce — adaose un of la porecla sa, şi din Hâncu îşi zice Hinculof. Per gusto non disputare.

Astă *c[rticic[* ce se alcătuieşte din două volume 8, mare cât de 500 pagine, spune multe de toate pre care eu n-am vreme, nici curagiu să ţi le spun. Ajungă-ţi atâta, că d. Hâncu sau Hinculof cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adică cu 20 mai multe decât avem.

Patruzeci şi şepte! Zău nu ne mai trebuie mult ca să ajungem pre chinezi! Între aceste, sunt unele gâtlane, buzane, şi nu ştiu cum le mai botează d.S...; prea destule ca să ameţească capul unui biet şcolar.

Una din cele multe care învecinicesc numele lui Eliad în literatura românilor, este că ne-a scapat de atâte litere prisoselnice, ce încetul cu încetul începuseră a se împământeni în limba noastră, şi dacă le-ar fi lasat, cine ştie aceste câte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a rămas, slovă venetică şi hâdă! dinainte căriia pănă şi curagiul lui Eliad — şi asta nu e puţin — s-a umilit. Această slovă iat-o, întortocheată şi cârligată întocmai precum se scrie:

Ъ

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (θ) în locul ei, şi d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală! Deşeartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte, ca şi când n-ar fi zis d.d. nimic![1]

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzând că în dialectele ce derivă din slavona figurează numai de formă (pentru că n-are glas), se vârî vicleana în limba noastră, unde nicicum nu-şi avea loc, şi cu o machiavelică nătângie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor româneşti, dîndu-ne acea pronunţie guturală şi groasă de care nu ne putem dezbăra.

Să nu-ţi pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre; d.p.:

a. *C***ъ***ntare, m***ъ***n***ъ** în loc de *cantare, mana (cantare, mano)* etc.

e. *V***ъ***nd, n***ъ***nt, v***ъ***rs — de vend, vent, vers (vendo, vento, verso)* etc.

i. *R***ъ***spuns, r***ъ***de — de respuns, ride (risposo, ride)* etc.

o. *L***ъ***cuitor, m***ъ***n***ъ***stire, r***ъ***tund,* în loc de *locuitor, monastire, rotund* etc.

u. *Sânt* — de s**ȣ***nt (sunt)* etc.

---

[1] Vezi scrierile acestor domni.

Videţi din esemplul acesta cum se bagă în totul, încât e rară zicerea în care ъ să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebagarea de seamă la invazia străină! O slovă — ce treabă mare e o slovă? — o slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină; cum vom putea dar scapa de prejudeţe şi de lucruri străine, care pe toată ziua se înţelenesc între noi!

Văd că mă depărtez de ţelul meu. Prefer dar a sfârşi scrisoarea asta, a căriia scop este de a chema ajutorul literaţilor români spre izgonirea slovei parazite, deşi sunt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — pănă şi capete academice nu i-au putut face nimic.— Vale!

CUPRINS

SCRISOAREA XVI
(Critic[ )

Octombrie 1844

Un proverb al nostru zice: bate herul pân-e herbinte...

E! ce gerg e asta? a să strige d. Eliad. De unde ai luat tu, moldoveane, pe crăcănatul H ca să-l substitui astfel de obrăzniceşte în locul lui F? Nu e de ajuns că vorbiţi aşa, aveţi încă cutezare a-l scrie şi a-l tipări!

Aveam de gând să-ţi spun nu ştiu ce, şi pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă sileşte a-mi da cuvântul pentru ce zic *her herbinte*, în loc de *fier fierbinte*.

S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea că m-a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înţelenită nătângia a-şi apăra greşalele, voi să arăt că a întrebuinţa pre *h* în loc de *f* nu e un provinţialism moldav — precum ni se împută de alţi români — ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiana, dar o suvenire mângăioasă, dulce şi

scumpă de la o sorioară depărtată, gingaşă şi molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas) şi boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calităţile, ale inimei sunt acele mai plăcute şi mai preţuoase; şi de n-aş fi român, încă aş iubi limba română pentru dragostea frăţească ce o caracterizează. În vălmăşagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziţia geografică între naţii străine începutului şi firei ei, româna nu-şi uită muma şi sororile; se ţinu lipită de latina prin gramatică, de italiana şi spaniola prin ziceri, de portugheza prin pronunţie.

Portughezul scrie *o* şi *s*, şi pronunţă *u* şi = ca românul.

Aceste sunt aşa; eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ş.c.l., ci *fiiu, fier, fierbinte*, căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1) că acesta nu e un provinţialism, şi 2) că am descoperit — eu cel întăi — că supa cu *fidea* (fideos) şi *pepinii* (pepinos) sunt de origină spaniolă.

Adios!

CUPRINS

SCRISOAREA XVII
(Critic[ )

Decembrie 1844

"Dintr-o palmă a s. sale este la sfânta episcopie la Roman o bucăţea, şi la Buciuleşti un deget adus din Ţarigrad de Dumitraşcu logofătul, precum mi-au spus Iordache spatarul la masa Dabijei-vodă — Dumnezeu să-i pomenească! Şi eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfânt scaun la Roman ş.c.l."

Aşa scria pe la 1570, în viaţa cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din bărbaţii învăţaţi, cu care se făleşte pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei încredinţate lui, dar şi unul din scriitorii cei mai aleşi a timpului aceluia.

Iată o rugăciune cătră sfânta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viaţa acestui st. filosof, cărui saracinul Hisiam, califul Damascului, porunci să-i taie mâna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul:

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană
Pre Dumnezeu cumsecade şi cu fecioria-ntreagă,
Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta!
S-ta ştii şi pizma pentru care-mi face Leon;
Sirguieşte de-mi agiută, şi-mi isţeleşte direapta
A celui de sus direaptă ce-i dintru tine-ntrupată
Multe minuni ştie face; deci pentru a ta rugăciune
Şi direapta mea aceasta roagă-l să o isţelească;
Să-ţi fac cântări cumsecade, şi-ntrupatului din tine
Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
De sprijineală să fie creştinătăţii direpte;
Că toate-ţi sunt cu putinţă, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica Domnului se îndură de lacrimile sfântului poet şi îi lipi mâna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-le. Poate greşesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricât se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă şi fără pretenţie, pentru că e moale şi netedă, nu aspră şi ciotoroasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru:

LA MOARTEA ELISEI

Osana! slavă! sfânt eşti! sfânt! sfânt!
Ce vrei se face-n cer, pre pământ.
Glasul Elisei! — Îl auziţi?...
Seraf azi cântă! — N-o mai jăliţi,
Auzi pe îngeri se întrebând:
Sfânta iubire ce are de gând? ş.c.l.

Mai vrei încă?

> Jalea cuprinde orice simţire,
> De dorul pierderii piste fire ş.c.l.

Poate tot nu ţi-e destul? dar

> De m-ai pune pe-un cărbune,
> Mai departe nu ţi-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cântă, îngerii se întrebând ce are de gând s-ta iubire, dorul pierderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încât în adevăr *jalea cuprinde orice sim\ire*, când vede cineva frumoasa noastră limbă căznită şi schingiuită astfel!

Spune-mi, nu-ţi place mai bine traducţia lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite*, care nu te osteneşte când o ceteşti, nici are frase mari întortocheate şi scâlciate?

CUPRINS

SCRISOAREA XVIII
(Slavonisme)

Iulie 1844

Mulţi literaţi români au făcut feluri de disertaţii asupra începutului şi a construcţiei limbei noastre; laudă numelui lor şi pace ţărânei celor ce nu mai sunt! Lor le era uşor, nu aveau trebuinţă a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii românilor, arătând lumei că ziua este lumină şi noaptea întuneric. Adevărul era văzut şi pipăit, şi împotrivitorii învinşi şi ruşinaţi, învălindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemene şerpelui care, murind strivit sub călcăiul

viteazului, se întoarce şi muşcă pre puternicul său vrăjmaş, slobozea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareţ, răguşeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — "Limba voastră e ţesută cu ziceri slavoane!"

Oh! păcatul este netăgăduit şi rana nevindecabilă! Cînd neamurile barbare au inundat România ca un răpide şiroi, găsind pânza limbei urzită, luau suveica şi, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde şi unde câte un fir de bătătură de a lor, groasă şi nodoroasă. Astfel se ţesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebui a destrama toată pânza, şi prin urmare a crea o limbă mai frumoasă, poate, mai nobilă şi mai învăţată, căreia nimic nu i-ar lipsi alta decât de a fi — românească.

Aici încep necurmatele dispute între învăţaţii pandemoniului nostru literar carii se silesc:

Spirar nobil' sensi a' rozzi petti,

şi pre care noi îi împărţim în trei clase. *Liberalii* zic (dupre Iorgovici şi dupre Maiori) că trebui a goni toate zicerile slavoane şi ungro-turco-grece — deşi aceste din urmă sunt foarte puţine şi nouă, primite numai de nişte capete bolnave şi stricate. — *Modera\ii* că trebui a le subţia, a le înnobila şi a le români, şi eu mărturisesc că m-aş învoi cu păperea dr. sale. Vin în sfârşit *conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plângându-o şi bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi toate aceste capete învăţate e mai greu decât a găsi mişcarea perpetuală. E de jălit însă, că toţi aceştii trăgând fiecare la sine, sfâşie haina bietei limbi.

Fie-mi iertat a adunce un esemplu.

Zavistia =i clevetirea — ziceri slavoane — care s-au încuibat între români, le poate scoate cineva? De *obid[* şi de *sil[* ne poate mântui? Aici îmi vine în gând acel vestit dicton scris pe poarta iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza!

Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ţi arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

“*N[v[lind noroadele* străine, au *n[p[dit* ca lăcustele piste români. Au semănat prin *clevetiri zavistia* pintre ei. *Gre=alele* românilor i-au *sl[bit*. Atunci *vr[jma=ii*, răpindu-le prin *sil[* drepturile, le *iscodeau vinov[\ii* şi îi *munceau* cu feluri de *cazne*. Aceste *obide* au adus *robia* ş.c.l., ş.c.l.”.

Iată în câteva rânduri mulţime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înţăles — pentru care cred că-mi vor fi îndatoriţi acei ce se vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor — că românii aduşi de Traian, pănă a nu veni barbarii preste ei, 1) nu ştiau vinovăţia; 2) nu erau silnici, 3) nu sufereau obidele şi 4) nu cunoşteau robia ş.c.l.

Pe urmă au venit toate de s-au amestecat pintre noi. Cum să le lepădăm acum? Şi de am şi voi, oare pute-vom?

Vale!

CUPRINS

SCRISOAREA XIX
(Ochire retrospectiv[)

Iunie 1845

Dacă te-ai întâmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborându-se după muntele Pionul, şi după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopţii; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi, înturnatu-ţ-ai viderea de pe culmile învecinate pline de verdeaţă şi de bucurie asupra oraşului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costişa lui ca să-şi odihnească

mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgiu mortuar piste vârful turnurilor şi a clopotniţilor, ceaţă grea ca somnul trădătorului şi rece ca mâna soartei; care uneori ca un smeu se încolătăceşte împregiurul oraşului, sau ca un Briareu îşi întinde braţele în toate părţile, însemnând feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ţi-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei oraşului şi a ţării, şi pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu, dracul şchiop, şi de se poate, să-l întovărăşeşti de la palatul bogatului ce se vârcoleşte în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe aşternutul său de paie? O! negreşit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi, şi poate ca şi Iona ţ-ai fi sfâşiat haina, strigând vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga şi calomnia, şi ai fi plâns precum un filosof pe ruinele Palmirei, gândind la trecuta mărire a strămoşilor, la ale lor fapte mari de care nu suntem vrednici, noi, pigmei degeneraţi, ce n-am fost creaţi după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietene, a-mi dezvăli ideea, sau mai bine zicând, a spune aceea ce cugetam într-o seară, când mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii; şi dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu câteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoş, fiiul lui Bogdan, prinţ român, vine la 1352 şi întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care îşi petrec viaţa cu agricultura şi păstoria. Pre dânsul îl urmează mai mulţi domni buni, căci inima poporului ce ocârmuiau era bună, nefiind încă stricată de viţiuri. Românii sub urmaşii lui Dragoş petrec o viaţă primitivă, şi traiul lor ticnit, patriarcal şi virtuos adună lângă ei pre pribegii lor fraţi. Colonia se măreşte. Răpidea ei sporire aţâţă invidia vecinilor lor; ei însă îşi păstrează naţionalitatea. Fierul plugului se preface în lance, şi resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, şi încă nu se împlinise jumătate de

veac de la descălecarea lui Dragoş, când Alexandru I dă legi poporului său, înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică, zideşte monastiri şi cetăţi, leagă alianţă cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, şi împăratul Bizanţiei trimite domnitorului ei hlamidă şi coroană ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, şi Moldavia va fi mare şi puternică. Ştefan zdrobeşte pre Cazimir polonul, pre Matiaş ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod şi Nelivaicu cazacii, şi râvnind a uni sub un singur sceptru provinţiile române, năvăleşte asupra românilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmatelor războaie şi a ticăloşiei îmbelor prinţipate, stârnite din ambiţia lui Ştefan şi mişelia lui Radu. Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ştefan nu-şi poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turceşti asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruieşte, dar eroul nu-şi pierde cumpătul, şi bărbăţia sa scapă patria de pieire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viaţa lui n-a fost decât un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci şi şepte ani domneşte şi cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrânit, cărunteţile i-au răcit sângele, cercarea i-a potolit iuţeala, nenorocirea de la Valea-Albă i-a stins ambiţia. Îşi întoarce privirea tristă asupra patriei sale şi suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înălţat şi i-a îmbogăţit; prevede vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zămislind în inimile lor şi neîncrezându-se în moştenitorul său, hotărăşte a da patriei sale o protecţie sub umbrirea căria să vieze, pănă ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a fiinţei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, şi să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac şi jumătate, adică de la venirea lui Dragoş, şi pănă la moartea lui Ştefan.

Domnii — precum am zis— erau buni, şi poporul era fericit. Încă aristocraţia nu se înaripase, şi capetele acestei idre stând între

popor şi ocârmuitor nu începuseră a muşca când pre unul când pre altul. Năravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifeci, legiuitori şi părinţi supuşilor; pentru aceea, în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoş (cum am mai spus) sporeşte de înminunează pre istoric, se face stat, îşi apără glorios naţionalitatea în contra vecinilor puternici, şi călăuziţi numai de dreptul firesc pre care l-au învăţat de la natură şi de la cugetul lor, stăpânitorul îşi iubeşte poporul, şi ţăranul, privind în domn pre căpetenia sa, îl abordează cu piept deschis zicându-i: *tu doamne*! precum zice Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numeşte *m[ria-ta*! pentru că domnii erau în adevăr mari, şi linguşirea nu-i deprinsese a pretinde şi alte titule.

Veacul şi împregiurările au silit pre Ştefan să rădice aristocraţia. Oştirile erau compuse pe atunci din oameni aleşi, pre carii românii îi numeau boieri, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alţii pentru patrie, cei mai mulţi pentru dobânzi şi prăzi. Măreţul Ştefan îi dăruia cu sate şi cu moşii, şi darurile lui erau mari ca şi el; căci punea hotar pământului dăruit culmile dealurilor, matcele apelor, adâncul văilor, şi uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pământul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde, aveau şi numele acesta. — Aceştia, ca nişte vasali şi servi, urmau pre stăpânii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulţiră. Boierii, pre carii bogăţia îi sumeţise, începură a ambiţiona domnia; şi încă Ştefan Marele nu putrezise bine în mormântul din monastirea Putna, când nepotul său Ştefan V e silit să omoare câţiva boieri, ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sângele acesta stropeşte mai multe inimi în care odrăsleşte duhul vrajbei şi a răzvrătirii. Idra nu piere; ura şi duşmănia se înţelenesc mai vârtos. Prilejul nu lipseşte. Ragialii iubesc banii; ajutorul şi favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare pre domni; şi de unde stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme sub împilarea despotismului şi a aristocraţiei!

De aice începe un şir de domni răi, pentru că boierii sunt răi, cărora, pentru ca să le plece cerbicea şi să le smerească trufia, le trimitea cerul ocârmuitori, oameni de acei însemnaţi cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, şi carii după ce-şi plinesc urâta solie, pier, lăsând o pomenire de blăstemuri. Ţaranul se tăvăleşte în lipsă şi în ticăloşie, părăseşte plugul, căci munca şi sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuţiile, cărora neştiind ce nume să le deie, le numeşte *n[p[sti*; iar viţiurile — dupre pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate şi mai rea decât cea morală; vrăjbile şi prigonirile între boieri şi domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile ţării, a-şi lua dreptul de stăpâni, călcând condiţiile tratatului de protecţie ce închiese cu Moldavia, şi a surpa câte unul toate vechile privilegii, încât îşi însuşiră dreptul a numi şi pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiţiei aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de când aristocraţia domnea şi poporul gemea în ticăloşie şi asuprire! Atunci provedinţa, văzându-o bătrână şi sluţită de nelegiuiri, tinde mâna şi alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost şi necunoscut. Îl suie pe tron şi îi dă sabia răzbunării în mână.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpuşneanul, va sparge cuibul şi va strivi acest furnicar de intriganţi ce făcea şi desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise într-atâta, încât păstorii lui Dragoş şi ostaşii lui Ştefan nu erau acum decât nişte sclavi îngiosiţi a unei boierimi desfrânate, care îi trata şi îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpuşneanul retezase trunchiul, dar odraslele creşteau, şi nu era el omul care să ştie a le seca puindu-le stavilă pre însuşi poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, şi el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; aşadar trista Moldavie se

văzu ocârmuită când de un serb, când de un arman, când de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, şi păşind cu paşi gigantici anii aceşti negri, să trecem un veac şi jumătate ca să ajungem la un domn, care — deşi străin — va fi totdeauna scump românilor.

Limba naţională, deşi se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie şi desele prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, şi limba slavonă se făcuse limba curţii şi a bisericii, însă şi pre aceasta numai partea duhovnicească şi puţini din boierinaşi — ce nu aveau altă nădejde de cât în pana lor — o înţelegeau. Un boier mare avea de ruşine a şti mai mult decât a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-şi împlini lăudatul scop. Vasile-vodă vine, şi întâia lui faptă este a înfiinţa o tipografie, în care tipăreşte cărţile bisericeşti în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte naţii civilizate erau şi sunt încă lipsite; şi morala evangelică începe a izgoni viţiurile pre care o ignoranţă barbară le lasase a se încuiba în inima românilor. Întemeiază şcoale naţionale pre care le înzestrează cu moşii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate şi părăsite când domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, şi alcătuieşte un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta şi-a arătat toate capriţiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, când acum se mândrise de bogăţiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbeşte cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vândut de ministrul său, părăsit de boieri, îşi vede ginerele ucis, familia prizonieră; şi pentru că nenorocitul e totdeauna şi vinovat, cade sub urgia turcilor, carii, după ce îl ţin închis şi în fiare câtăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră ţara şi demoralizaseră oştile, care acum nu mai împuneau turcilor. Asuprirea

crescu, şi ţara pierdu dreptul d-a mai avea domni pământeni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, şi la care se întreceau grecii încuibaţi în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar şi din când în când se mai numea câte un domn pământean, dar şi aceştia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile şi să-şi facă favorabili pre miniştrii Porţii, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceştia fu şi Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decât politic, el se alia cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, îşi lăsă ţara sub prepusul trădării, şi Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioţilor.

Un veac se mulse ţara de aceşti arendaşi! Cu un veac se înapoi în toate! În locul oştenilor români, se aduseră albanezi nemernici. În locul şcoalelor lui Vasile, se înfiinţă şcoala grecească. Pământenii erau prigoniţi şi grecii în favor. Judeţele se ocârmuiau de *caiccii* şi *seizi*. Moldavia se făcu pământul făgăduinţei pentru acest neam, ce aducea cu sine corupţia şi desfrânarea!...

E netăgăduit însă că unii dintr-aceştia au făcut şi bine. Constantin Mavrocordat desrobeşte vecinii. Grigore Ghica protestează, neputând face altă, la orice nouă asuprire. Alexandru Muruz înzestrează oraşul cu ape, îl înfrumuseţează cu mândre ziduri ş.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfârşitul căreia aveau în videre ştreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vârî în inima românilor. Obiceile strămoşeşti şi tradiţiile naţionale se pierdură. Limba necultivată şi despreţuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăţa greceşte, limbagiul curţii. Boierul îşi uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea şi pre care îi tămâia ca să le intre în favor. Fecioară păn-atunci, limba patriei se împestriţă formând un gerg ce se întinse ca o pecingene; căci până şi la bisericile de întâiul rang slujba se făcea greceşte, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba naţională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ţie. Era o monstruozitate a videa o naţie întreagă în cumpănă a-şi pierde

ființa. Dumnezeu se îndură şi îşi rădică urgia de asupra poporului său. Anul 1821, dărămând edificiul efemer lucrat de fanarioţi, reînturnă Moldaviei drepturile şi privilegile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înţelegere cu Rusia, o constituţie care — deşi nedesăvârşită — începu a pregăti civilizaţia, a deştepta naţionalitatea şi a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, şi dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat şi urmat precum s-ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că moldavul — asemene pătimaşului ce nu crede când se vede însănătoşat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu aşteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Şi în adevăr, e curios a observa că oricând s-a făcut vreun bine în ţară, s-a făcut numai prin străini;

Un albanez păstrează naţionalitatea.

Un grec desrobeşte ţara.

Un rus pregăteşte civilizaţia.

Românul (nu ştim pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! când n-ar trebui să uite proverbul ,,Σκν ἡ Αθηνᾶ καάχεῖρα κνει “.

CUPRINS

SCRISOAREA XX
(Statistica lupilor)

Februarie 1846

Viu de la vânătoare, prietene, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaşte lupul, fiară astă carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterii; şi când în toate

staturile Europei erau proscrişi, numai în Moldavia — sunt acum cinci ani — vieţuiau ca în sânul unei republice, încât era *blagoslovenie* cum lupii şi judanii creşteau şi se înmulţeau. Însă la 1841, ministerul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preţ capului de lup. Ţăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniştiţi, şi oile a dormi mai fără grijă.

Spun — nu ştiu de e aşa — că lupii, văzând osânda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei, care viind în capitalie, şi-au tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-şi închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragoniceşte că, de la descălecarea lui Dragoş, lupii au trăit în bună pace în ţară, că n-au mai făcut nime *sprafc[* ca să vadă câte oi s-au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lasaţi ca să mânânce oi, şi oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile şi obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mânânce oi ş.c.l.,ş.c.l.

Ministrul Lupu Balş le întoarse jalba cu *nadpis* zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, şi numai atunci li se va lua în bagare de seamă reclamaţia, când vor da în scris şi chizeşie, că nu vor mai mânca carne, ci vor paşte troscot ca nişte dobitoace ce sunt.

Deputaţii ieşiră cu coada între vine, gândind la nedreptăţile oamenilor. Viind la gazdă şi simţind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borş cu miel, cotlete de miel şi friptură de miel.

— E bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mânâncă oi, şi noi să nu mâncăm!

— Ba să mâncaţi, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul şi lupul sunt lasaţi ca să mânânce carne; dinţii lor cei câineşti o dovedesc. Eu când nu mânânc carne, nu pot pronunţa nici cel întăi vers din *Eneida*:

Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filosof scopul soliei lor, şi neisprava cu care au ieşit de la ministru.

— Avocatul ce l-aţi avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbei latine, a limbii mume, nu le cunoştea. Sunt sigur că petiţia ce v-a făcut era plină de barbarisme şi de solecisme, şi scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine şi veţi vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te cheamă şi lup eşti,
Lupii dar ce prigoneşti?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poeţii, şi că cu toată cuscrenie ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate calca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliţie să-i întirească din oraş. Ajungând la barieră, nenorocitele fiare îşi scuturară praful de pe copite, şi lăcrămând, tinseră labele spre cer, cuvântând acest blăstem:

. . . .

De la 26 ianuarie 1841 până la sfârşitul lui dechemvrie 1845, s-au ucis — după cataloagele Visteriei — aceşti lupi!

În anul 1841. 113 lupi mari.	
— 1842. 198 idem	
— 1843. 318	59 pui
— 1844. 340	111—
— 1845. 261	101—
1.230 mari	271 pui. Total 1.501

şi s-a plătit din Visterie 18.450 lei pentru 1.230 lupi mari, şi 2.032 1/2 lei pentru 271 pui. În totul 20.482 1/2 lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mânânce pe an câte 12 oi — Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulţămi c-o oaie pe lună? — În cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1.501 lupi face 90.060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1.801.200 lei, din care scăzând 20.482 1/2 lei preţul capetelor a 1.501 lupi, rămâne folos 1.780.717 1/2 lei.

CUPRINS

SCRISOAREA XXI
(Trisfetitele)

Noiembrie 1846

Când un istoric — ce ne lipseşte — s-ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului naţional decât în timpul domnirii prinţilor români, adică de la venirea lui Dragoş şi pănă la emigraţia lui Cantemir.

În această epohă, mai bine de trei veacuri şi jumătate găseşte cineva nişte fapte eroice, măreţe şi crude care aduc groază şi mirare. Mai mulţi domni buni s-au deosebit prin patriotismul şi mai vârtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmile sunt încununate şi oraşele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea atotputernicului; şi fiecare din zidirile aceste erau monumentul vreunei izbânde asupra duşmanilor puternici de care România era încungiurată.

Unul din domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost şi Vasilie Lupu. El întăi întemei şcoale, el puse să se traducă şi să se tipărească cărţile în limba patriei, el în sfârşit aduse moaştele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani, şi le aşeză în biserica zidită de dânsul în Iaşi. Această cuvioasă patroană a oraşului niciodată şi după orice împregiurări nu-şi părăsi locaşul, ci totdeauna scutitoarea politiei şi ţării, e comoara cea mai preţuoasă ce are Moldavia.

Istoria prinţului Vasilie înfăţoşează nişte episoade atât de tragice, nişte jocuri a norocului atât de deşanţate, încât îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni şi unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într-o zi voi avea prilej a ţi-o arăta pre larg, voi să-ţi dau o mică idee de biserica S.S. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic şi bizantin e pe dinuntru zugrăvită *in fresco*. În dreapta stă racla sfintei, înălţată pe câteva trepte. Aici pe părete e zugrăvită solenitatea aducerii moaştelor cu pompa ce a urmat. Turcul capugibaş calare înainte, arhiereii purtând racla, domnul, boierii şi poporul în urmă. Pe alt părete stau atârnate portretele lui Vasilie şi a familiei lui cusute în aur şi matasă.

Aceea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arabesce, graţioase şi elegante.

Turnul clopotniţei deasupra porţii şi de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult slujea pentru privighere de foc, şi clopotul cel mare niciodată n-a sunat *]ntr-o usn[* fără să puie tot oraşul în mişcare. Uneori când poporul se simţea asuprit şi jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele îşi vărsa gloata piste oraş, şi norodul nu se liniştea, nici clopotul nu tăcea, până nu se videa scapat de angării şi uşurat de împilări. Astăzi însă oamenii s-au prefăcut, năravurile s-au îmblânzit, şi nu se mai aude clopotul de dandana. Sunetul lui cheamă numai pre credincioşi la rugăciune.

SCRISOAREA XXII
(Istoria unei pl[cinte)

CUPRINS

Decembrie 1847

Îţi aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooo-vrigi! gugoşeeeele! Cum alergam toţi, copii şi bătrâni, şi cei mai mari şi cei mai mici; cu ce nerăbdare aşteptam să-şi puie plăcintarul jos tablaua din cap, şi cât de iute i-o deşertam!

Astăzi plăcintele au pierdut valora lor şi plăcintarul poezia lui; civilizaţia l-a omorât. Toţi l-au părăsit, şi surâsul se vede pe buzele lui numai când e cungiurat de băieţi şi de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioşi. Aceştia uneori îi mai deşeartă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă cu dânsa plină. Atâta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se mănâncă.

La 1821, după spargerea eteriştilor, paşa din Iaşi, văzând că nu poate scoate pre ieniceri din ţară ceru ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfârşit câteva mii de tulimeani (miliţie). În toate zilele urma colizii între ei, şi ele se sfârşeau totdeauna prin moartea a câţiva.

Într-una din zile — era iarmaroc pe şesul Frumoasei — un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vândă; un tuliman o târguia, când un ianicer vine şi vrea s-o ieie. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni şi ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, şi comedia se mântuie cu uciderea a vro treizeci de inşi din ambe părţile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, şi autorul ei au rămas turtiţi şi hăcuiţi într-o baltă de sânge.

În vremea domnilor fanarioţi, plăcintele şi gugoaşele erau mult mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ne-l păstra — era un mare mâncău de plăcinte. Caimac, gugoaşe,

alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învârtite ş.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineaţa — păn-a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-şi vâră ei coada! — care îmbla de mult să se facă vornic, nu ştia ce mijloc să mai întrebuinţeze, şi şedea trist odată cu soţia sa la masă. Iehnelele şi cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, când iaca se înfăţoşează o plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoşele, împărăteasa plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

— Când?

— Acum.

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pântecele ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălţimea-sa se pusese la masă, dar faţa-i era posomorâtă. Edicliii şi iciolanii stau înmărmuriţi dinaintea lui, cu mâinile la piept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decât de a trimite la Ocnă pe şese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curţii, şi a bate cu urechea în stâlp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloşii au uitat să facă plăcinte la masa măriei-sale. Uitare vinovată şi *neiertabil[*!

Când acum era să se puie în lucrare înalta hotărâre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, încă adusă pe o tipsie de argint. De aş fi fost faţă, aş putea să-ţi descriu încântarea ce a căşunat sosirea astei ancore mântuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precât însă am auzit din bătrâni, bucuria a fost mare, şi credincerul, stolnicii şi becerii au scapat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducând şi pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

“Arhon...

Înălţimea-sa mi-a poruncit să-ţi fac cunoscut că mâine dimineaţă să te înfăţoşezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

P.S. Nu uita să trimiţi mâine, pentru masa măriei-sale, o plăcintă ca cea de astăzi.”

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care şăzând în balcon, îşi netezea barba cu mulţămire; iar când înceta câte puţin scârţiitorul ţipet a surlei lui mehterbaşa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cântând:

Cu iaurt, cu gugoşele,
Te făcuşi vornic, mişele!

CUPRINS

SCRISOAREA XXIII
(Ητνὺπάτν)

Iunie 1848

Nu ştiu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei mai mult decât pre barbaţi. După a mea idee, deşi suntem partea tare a neamului omenesc, nu suntem însă şi cea bună; căci e netăgăduit că de la începutul lumii şi pănă în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce şi în patriotism.

Lăsând la o parte Corneliile, Lucreţiile şi toate femeile istorice grece, romane şi de alte naţii, îţi voi vorbi numai de femeia română, acest tip de amor şi de virtute.

Câte viţiuri s-au strecurat în frumoasa noastră ţară sub ocrotirea unui guvern prieten a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze şi să-l ţie în slugărie! câte rele au spurcat inima bietului român! Însă nici una din ele n-a putut pata haina cea albă a femeii romănce, ci ea rămase tot curată şi neprihănită. Şi

de unde vine aceasta? De la educaţie? Nicidecum. Educaţia femeilor la noi e atât de neîngrijită, încât nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învăţătoare a lumii toate; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegaţie de sine, pentru a se consacra soţului, părinţilor, copiilor ei.

Să o privim în toată vrâsta.

Vezi-o fecioară, fără prihană, tânără şi frumoasă. În ochii ei străluceşte dulceaţa, şi în inima sa amorul. Iat-o acum soţie, mumă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, şi sârguindu-se a împrăştia cu senineţa şi blânda ei mângăiere negurile supărărilor de pe fruntea soţului său. În sfârşit matroană respectabilă, povăţuind cătră cele bune pre fiii şi fiele sale, uitându-se cu mulţămire la trecuta ei viaţă, în care nu are a-şi bănui nici de o greşală; şi aşteptând sfârşitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea ştie că Dumnezeu a creat-o nu pentru dânsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, şi misia îi e împlinită, dacă în calea vieţii sale a putut şterge câteva lacrimi, semăna câteva flori, şi lăsa o suvenire duioasă în inimile scumpe!

Deşi se pare uşoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii: ”Omul, făcând bine, nu atârnă decât de sine, şi poate brava judecata publică; dar femeia, făcând bine, n-a făcut decât jumătate din însărcinarea sa, şi trebui să-i pese de ceea ce gândesc de dânsa nu mai puţin decât de ceea ce este în fiinţă... Opinia este mormântul virtuţii pintre bărbaţi, şi tronul său pintre femei.” Greu e a putea înlătura cineva calomniile şi invidia lumii, femeia însă ştie că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cât pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femei, unde ele să poruncească şi noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge trebile mai rău. Dar văd că m-am depărtat de ţelul meu, şi vorbesc de morală şi de politică, când voiam să-ţi vorbesc numai de patriotismul femeilor.˝ Ητνή̓πάτν, zicea acea vestită spartiată, dând scutul fiiului său — însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei şi a Greciei.

Trei veacuri şi jumătate au trecut de la muma lui Ştefan, care încuie porţile cetăţii fiiului său şi îl trimite la biruinţă, şi pănă la doamna I..., care cu arma în mână îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, şi scapă pre aleşii poporului de complotul unor ticăloşi parveniţi, ce voiau să stângă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă. Câte şi câte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu viderea, şi s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutem pacem appellant,* nu e vrednic nici să le vadă, nici să le preţuiască.

CUPRINS

SCRISOAREA XXIV
(Un vis)

Iulie 1848

Luna lui iunie se arătase cu fioroase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întăi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuţeală grozavă. Toţi acei ce aveau unde şi cu ce fugi, părăsiseră Iaşii; numai sărăcimea şi acei puţini împiegaţi ce nu se îndurau a se deslipi de canţeleria lor — de frică că-şi vor găsi locul ocupat de alţii — mai rămăseseră. Locuitorii satelor, spăriaţi de boală, încetară de a mai aduce merinde în oraş; şi acum pre lângă mortalitate, se adăogi şi lipsa hranii. Toate curţile se pustiiră, toate magazinele se închiseră, toate porţele se încuiară. Dimineaţa te deşteptai într-o atmosferă groasă şi grea pre care cu anevoie o răsuflai. Piste zi, o căldură năduşitoare fără aer, fără vânt. Seara, dacă aveai curagiu să ieşi din camară-ţi şi să pleci pe uliţă, nu videai decât bolnavi şi murinzi pe prispele caselor, pe pietrele trotuarilor, pe paveaua uliţilor; nu întâlneai decât care cu morţi, pre carii îi duceau ca să-i arunce pe malul unui şanţ, unde aşteptau zile întregi pănă le venea rândul să-i îngroape puţinii ciocli ce n-apucaseră încă a muri. Putoarea leşurilor putrezinde te ameţea. Într-un cuvânt,

oraşul tot era numai un mare mormânt. Te grăbeai a te întoarce curând acasă, cuprins de spaimă, tremurând de groază, galben şi ştergându-ţi fruntea şiroindă de sudori reci; numărându-ţi viaţa nu pe luni sau pe zile, ci pe oare şi minute. Apoi dacă te culcai recomăndându-ţi sufletul lui Dumnezeu, şi voiai să dormi (fără să ştii de te vei mai deştepta), era piste putinţă, căci urletul câinilor şi cântul cucovaielor te ţineau treaz şi în fiori nesfârşiţi.

În vremea aceasta izbucni revoluţia românilor, şi armia rusească trecu Prutul pe la Leova şi Sculeni. Opt tunuri, câteva sute de cazaci şi un regiment de pedestrime tăbărâră pe câmpul Copoului în dreptul lagărului miliţiei noastre, din care murise a treia parte. În toate serile, două muzice — rusească şi românească — jucau feluri de arii, pre care nu le asculta mai nime. Cât pentru mine, mă oţeream auzind cântece dinaintea osândei patriei, şi-mi părea că asta nu e altă decât o hulă, un desfid către provedinţa care ne pedepsea cu atâta urgie, căci în loc să punem sacul de cenuşă pe cap, şi să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă de la noi mânia cerului, noi ascultam muzice şi cântări! şi nu ştiu, era se vede un joc a imaginaţiei mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic şi trist. Cea mai alegră arie semăna a prohod.

Luna fatală se apropia de sfârşit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie şi a se întinde ca o pecingene pe celelalte oraşe şi sate. În faţa unei nouă nenorociri ce ameninţa cotropirea ţării şi tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala, şi se întrebau cu îngrijire ce caută aceşti străini în ţara noastră, şi cu ce o să-i hrănim când seceta şi lăcustele potopiseră toate semănăturile? şi apoi îşi răspundeau suspinând că osânda asta e mai mare decât a holerii, că Dumnezeu şi-a înturnat faţa de asupra noastră, că foametea stă pe pragul uşii noastre, şi ceasul pieirei a bătut...!

Într-o zi, neştiind ce să fac ca să împrăştii tristeţa de care eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul P..., franţez care e la noi de cincizeci ani, om pre atâta de bun cât şi de învăţat, prietenul tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrân, slab şi abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruţase, şidea pe un jilţ în balcon, încălzindu-şi slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult când mă văzu, şi după cele obicinuite întrebări şi răspunsuri, conversaţia căzu fireşte asupra întâmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase ţări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă să mă-nsănătoşez.

— După furtună vine şi vremea bună, răspunsei întrebuinţând un proverb a la Sancho Pança, şi voind prin asta a opri ţipetul sângerândei mele inimi; uite, boala încetează, patimile se tâmpesc şi liniştea se restatorniceşte...

— Sub baionetele străine! Eu sunt bătrân; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar d-ta o vei videa, şi-ţi vei aduce aminte de vorbele mele. Gândeşti oare că se vor mai înturna anii aceşti trecuţi de pace şi de linişte?

— Şi pentru ce nu? Ocupaţia va înceta, îndată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul. Ieri după ce am privit din balcon soarele apuind, seara fiind rece, m-am sculat din jilţul meu şi am intrat în odaie, unde aprinzând lampa, m-am culcat. După ce am cetit un capitul din istoria lui Napoleon, a acestui uriaş ce a răsturnat faţa lumii, şi pre care l-am urmat în arinişurile Egiptului şi în troienele zăpezilor Rusiei, am lăsat cartea şi am închis ochii, dar feluri de gânduri m-au întovărăşit pe căpătăiul meu. Gândeam la Franţa, pre care n-am revăzut-o de jumătate de veac, gândeam la Moldavia în care îmi petrecusem în linişte partea cea mai mare din viaţă; gândeam la zguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipaţiei popoarelor şi a naţiilor a sosit; şi apoi urmărind mahinaţiile politicii, videam cu îngrijire că absolutismul începe iar a-şi ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă esistă.

Pe nesimţite mă cuprinsese somnul, când un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin îmi striga: Scoală-te! Apoi mă făcui în trăsura mea care mergea atât de răpide, încât roatele

sfârâiau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliţi, unde n-am întâlnit nici o suflare, deşi era ziua mare, când deodată caii s-au oprit de mulţimea oamenilor ce împluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci într-o sală unde erau numai boieri cu decoraţii şi ofiţeri cu spalete. În mijloc văzui o femeie naltă şi frumoasă cu ochi şi sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, îngenuncheată şi cu mâinile legate dinapoi. Lângă ea sta un om cu mască. El ţinea un paloş lat cu care lovea creştetul acei nenorocite fiinţi. Privitorii se uitau la acest martir făr-a clipi din ochi, făr-a zice ceva, făr-a face vreo mişcare, încât semănau a nişte statuie de ceară. Tăcerea era adâncă. Nu se auzeau decât lovirile de paloş a omului mascat şi suflarea de agonie ce ieşea din pieptul frumoasei osândite! La fiecare lovire un părău de sânge purpuriu se revărsa pe umerii şi sânul ei, până ce în sfârşit ucisa căzu cu faţa în jos, scaldată în sângele său.

E bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s-a întâmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de hirurg, am făcut şi am văzut grele şi dureroase operaţii, niciodată însă nu m-am simţit atât de înfiorat ca la priveliştea ce mi s-arăta în vis. Mă simţeam murind, şi nu ştiu cât s-ar fi prelungit coşmarul acesta, dacă o agitaţie nervoasă nu mă deştepta. Lampa mea se stinsese, şi dinţii îmi clănţăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mâna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăşi lampa şi ieşi; eu însă nu mai putui adormi, grozava videnie îmi sta dinaintea ochilor.

— Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfârşind. Nu este el oare o profeţie?

— Nu ştiu ce este, i-am răspuns; ştiu atâta că ies de la d-ta mai trist decât cum am intrat.

Viind acasă, m-am apucat să-ţi scriu visul doctorului P.. pre care te rog să mi-l tălmăceşti, sau mai bine nu-mi zice nimic , căci mă tem s-aud tălmăcirea lui!

SCRISOAREA XXV
(Omul de \ar[)

CUPRINS

Octombrie 1849

Am petrecut multă vreme la ţară, am trăit şi mai mult în mijlocul oraşelor. Aici precum şi acolo, am văzut de aproape oamenii şi lucrurile. Cu cât însă înaintez în vrâstă, cu atâta mă pătrund de încredinţarea că viaţa omului de ţară este cea mai fericită şi mai binecuvântată de Dumnezeu; cu toate aceste mulţi se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

Dăunăzi trecând prin satul N., poposii la casa unui răzeş, bătrân ce avea încă vro câţiva stânjăni de moşie. Românul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pui cu smântână la bucatele obicinuite. Ne-am pus la masă.

— Văd că petreci bine, moşule, am zis gazdei.

— Bine şi nu prea, îmi răspunse; viaţa noastră, a oamenilor de la ţară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieţii mei să nu-i mai las la ţară. Am trei băieţi, şi am strâns şi câteva părăluţe. Pre unul am să-l dau în şcoală la Iaşi ca să înveţe nemţeşte, franţuzeşte şi latineşte.

— Dar româneşte nu?

— Ba şi româneşte; dar, vezi d-ta că dacă n-a învăţa franţuzeşte şi latineşte, nu înţălege româneasca de astăzi. Acum trebui să ştim multe limbi ca să înţălegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfârşi cartea, s-a face un *logof[t* ş-a câştiga şi el boierie, ori s-a tocmi vechil la niscai răzăşi şi s-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de *dou[zeci* de ani să ne scoată moşia, şi de când se tot judecă ne-au mâncat-o pe giumătate.

Pre cel al doile am să-l dau calfă la vrun lipscan sau la vrun bacal să-nveţe neguţitoria, şi să aibă şi el dugheană când a fi mare. Cât pentru cel mai mic, l-oi da pre lângă vrun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Încai ştiu c-or petrece o viaţă mai bună; n-or asuda ca tatăl lor să-şi scoată pâinea din pământ. În Iaşi, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm până la prânzişor. Soarele nu-i pârleşte, şi ploaia n-o doresc de altă decât să le stâmpere colbul de pe uliţe.

— Şi pe Aniţa — adăogi bătrâna — vrând Dumnezeu, om da-o într-un *pansion* să-nveţe a juca şi a cânta în ghitară; şi unde s-a face o duducă cu capelă şi cu rochii mândre, ş-a lua un cuconaş care i-a vorbi tot franţuzeşte!

— Aşa-i că bine am pus la cale? Ce socoţi şi d-ta? mă întrebă răzeşul.

— Eu socot, moşule, că foarte rău aţi pus la cale, şi să-ţi dau cuvântul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveţi mai multe limbi şi să-l faci logofăt sau advocat. Ştii ce-a să iasă dintr-asta? Ai să-ţi osândeşti copilul la o vecinică atârnare; să şadă într-o odaie cu pana în mână, unde a să tânjească ca o floare scoasă din locul ce-i pria, şi de unde, după ce-şi va petrece cea mai mare parte a vieţii, nefiind niciodată a lui, ce tot a altora, a să iasă trecut şi veşted, şi mai sarac decât cum intrase. Să-l faci advocat? Meseria asta cere un talent şi o vrednicie deosebită; de unde ştii că copilul d-tale le va avea? Advocat rău s-a putea face, şi dacă va mai câştiga şi rele deprinderi va veni în rele fapte; se va face un înşălător, un necinstit, un plastograf şi ... va fi ruşinea părinţilor!

Pre cel al doile zici că vrei să-l dai calfă la vrun neguţitor, adică vrei să-l înveţi de copil a se jura strâmb, şi a nu măsura drept.

În sfârşit pre cel al treilea, ai de gând să-l dai în casa vrunui boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvânt! Atâta numai că acum boierii nu mai scot *cireci*; însă findcă băietul este curăţăl, a să-l îmbrace c-o *livrea* frumoasă, c-o jiletcă roşie cu şireturi de fir, cu nişte pantaloni galbeni şi c-un frac nu ştiu mai cum, pe bumbii căruia a să fie marca stăpânului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cireadă şi caii din herghelie de pre bourul lor. Într-un cuvânt, a să fie *jochei*.

— Ciocoi!

— *Jochei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug decât în coadă.

— Să venim acum la copila d-tale, mătuşă, pre care vrei s-o dai la *pansion*. Îndată ce va intra acolo, n-o să-i mai zică Aniţa, ce madmoazel Anet (Anette). A să-nveţe a juca polca şi a să uite hora. A să-nveţe a cânta în ghitară şi n-a să ştie a nevedi pânza. Iar cuconaşul care-i să-l iai ginere — şi care a să se ruşineze să se răspundă cu socrii lui — cea întăi treabă ce a să facă, a să fie să-i vândă stânjănii de moşie care-i vei da zestre, şi după ce-i va bate la talpe, are să-ţi lepede fata, pre care-i s-o primeşti în casă plângând, şi n-a să-ţi fie de nici un ajutor, căci a să ştie franţuzeşte, iar nu gospodăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrânii, vasăzică foarte rău pusesem în gând? Dar apoi ce ne sfătuieşti d-ta să facem cu copiii noştri?

— Iată ce. Să-i daţi la dascalul din sat să-i înveţe limba lor ca să poată ceti cărţile cele bune care-i învaţă cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinţi şi pre mai marii lor, cum să-şi împlinească datoriile cătră cârmuirea care se îngrijeşte pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* şi de *be\ie*; şi prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor şti că pe ogor cu plugul sub mână şi cu inima la lucru, sunt siguri astăzi pentru pâinea de mâine, fiindcă ea va atârna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer curat, şi vor avea grâne, poame, lăpturi şi alte bogăţii ce le dă bunul Dumnezeu.

Orăşeanul trăieşte de azi pe mâine. Zdruncinatu-s-a ceva negoţul? să teme că nu va avea pâine pe a doua zi, în vreme ce ţăranul este sigur c-a să secere la iulie. În oraşe, traiul atârnă de la cinci sau şase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se-ntâmplă să nu găsească într-o zi de lucru, lipsa şi foametea i se înfăţoşează îndată; la ţară însă, de n-ar fi nici o

para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mânca. Îndată ce omul şi-a împlinit datoriile câmpului, doarme liniştit, şi se scoală voios, pentru că nimică nu-l umileşte într-un loc, unde toţi vorbesc o limbă şi se îmbracă deopotrivă.

Aniţa d-tale, mătuşă, în loc de franţuzeşte va învăţa gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peştiman curat şi o cămeşă de burangic cu altiţe cusute de dânsa. Nu va purta capele, ci flori de câmp. Va ajuta bărbatu-său la muncă; îşi va creşte copiii, şi va fi mamă bună, soţie bună şi fiică bună.

Iată ce se vor face copiii dv. dacă vă veţi îngriji de dânşii.

— Îţi mulţămim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrânii. Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la ţară; de ar trăi şi copiii noştri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom insufla frica lui Dumnezeu şi dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrânii ţărani, care mă întovărăşiră de binecuvântări pănă ce mă pierdură din ochi.

Bucurie!

CUPRINS

SCRISOAREA XXVI
(Proprietate p[gubitoare)

Martie 1850

Sunt unii bătrâni carii ţi se fac neapăraţi, a cărora faţă doreşti s-o vezi din când în când, carii îţi vorbesc o limbă veche, îţi aduc aminte de o vreme trecută, şi sunt — pot zice — ca o hronică vie.

Un proverb zice: “De n-ai bătrân, trebui să-ţi cumperi”. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrânul meu, pre care nici l-am cumpărat, nici l-am strâns de undeva, ce l-am găsit de la părinţi împreună cu ghigilicul tatei şi benişelul mamei, relicvie preţuoasă

pre care n-aş schimba-o pe cea mai scumpă antichitate din muzeile Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrân pre atât de vesel cât şi nesupărăcios; un fel de Nişcorescu *en bien* petrecându-şi zilele, câte i-au mai rămas să trăiască pe lumea asta, făr-a se îngriji cât de puţin de ea, fără a se amesteca în intrigi, fără a avea curiozitate. Se mulţămeşte cu poziţia lui şi, ca un adevărat filosof, nu doreşte să aibă mai mult decât are, adică o răzăşie în ţinutul Cârligăturii şi o casă în uliţa Băibăcăriei, pre care le are date cu anul, răzăşia unui vecin, şi casa unui arhivar de la nu ştiu care Divan.

Cu cât însă se-nvoieşte cu posesorul, cu atâta e nemulţămit de chirigiu; căci acest împiegat public îi plăteşte foarte rău chiria, sau mai bine zicând, nu i-o plăteşte nicicum. Bietul meu bătrân îl vizitează regulat de două ori pe zi, cerându-şi dreptul; în zadar însă. Arhivarul râde şi nu plăteşte.

— Ştii ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai dăunăzi, am venit...

— Să-mi cei chiria? Tot aceea şi iar aceea. Doina ştie, doina cântă.

— Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

— A! îndată ce nu e vorba de bani, sunt gata să te-ascult.

— Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuţa mea-i bunişoară. Patru odăiţe, ogradă bună cu gard, chiar la uliţă...

— He! aşa ş-aşa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, coperemântul vechi...

— Eu tot sunt un bătrân singur c-un picior în groapă, lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamă să ţi-o dau dumitale, că zău m-am săturat de a tot alerga după plata chiriei. Încai n-oi mai avea supărare şi bătaie de cap, ş-apoi dumneata mi-i pomeni poate câteodată.

— Mi-o dai mie casa dumitale?

— Dar, şi dacă vrei, fă hârtia de dănuire s-o iscălesc, şi să mergem s-o întărim la judecătorie.

— Foarte mulţămesc, zise Scripicescu; nu primesc.

— Nu primeşti?

— Dar ce mă socoţi pre mine, arhon jicnicer? Gândeşti că-s aşa de prost să fac o asemene neguţitorie păgubitoare? Ştii că bine îmbli să mă pui la mână?

— Cum aşa? întrebă jicnicerul, care nu-nţelegea.

— Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eu acum ţin o casă, a căria chirie...

— N-o plăteşti, o ştiu tare bine.

— Şi n-am altă grijă. Dar când aş fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curăţit de uliţă, să plătesc... să plătesc... mai ştiu eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclâcuri. Să prefac ferestrele după plan, s-o acopăr cu tinichea sau cu oale ş.c.l., ş.c.l... Unde m-ar sui astă istorie? Să şed tot cu mâna în pungă, aşa-i? — Ţine-ţi casa, frăţioare; nu ţ-ai găsit omul. Nu-mi trebui mie *belea*. Mai bine ţi-oi plăti chiria.

— Apoi asta cer şi eu; dar când?

— Când? când? — Ştii că eşti curios?

Zicând aceste, Scripicescu îşi luă pălăria şi se duse la canţelerie, iar jicnicerul Simeon ieşi după dânsul, desnădejduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

CUPRINS

SCRISOAREA XXVII
(Un pro\es de la 1826)

Martie 1851

În ziua de astăzi, când proţesele au ajuns a fi atât de multe şi atât de lungi, când mai nu vei găsi om care să nu aibă proţesul său, socotim că n-ar fi o greşală de s-ar institua o răsplătire naţională pentru toţi acei ce n-au proţese, fie aceasta o medalie, fie o menţie onorabilă din partea cârmuirei.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi suntem acei ce n-am avut — slavă Domnului! — pănacum nici un proţes, şi prin urmare, noi am fi cel întăi care neam folosi de acest drept.

În adevăr, lăsând gluma la o parte, se miră cineva când vede *uricele* şi *ispisoacele* vechi, care în puţine rânduri cuprindeau atât de mult, şi *anaforalele* şi hotărârile de acum, care în multe rânduri cuprind atât de puţin.

Ne s-au prilejit a vedea o anaforă scrisă pe *dou[zeci* coale hârtie! adică de trei ori cât întreg cap. VIII a Regulamentului, şi de două ori cât toată partea I a codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru şeful statului să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămână asemene *pocitanii*, precum: referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluţie, jurnal în nefiinţă, trataţie în complect, osebită socotinţă după hodul delei ş.c.l., ş.c.l. Fraze barbare care-ţi mănâncă vremea şi îţi irită nervele!

Când eram la Bucureşti, un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a domnului Grigore Ghica.

Într-o zi, pintre alte hârtii, logofătul al doile îi înfăţişă o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hârtie.

După ce îi ceti vro două părţi din ea:

— Ce-i aceea? întrebă vodă.

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia?

— Doi neguţitori de aice din oraş.

— Şi ce zice Divanul?

— Zice că deşi Stoica are dovadă că are să iaie o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întâmpină că acei bani erau ... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

— Ceteşte dintăi, zise Ghica.

Logofătul al doile începu a ceti anaforaua. Domnul asculta.

Acum era pe la a şasa faţă.

— Am uitat câte ai spus păn-aice, logofete, zise vodă.

Începe dintăi.

Bietul funcţionar, vărsând sudori, reîncepu cetirea, care acum merse până la închierea ce se sfârşea cu obicinuita formulă: “Iar desăvârşita hotărâre rămâne la înţelepciunea m.tale”.

— Şi ce hotărâre să deie înţelepciunea-mea, zise Ghica, când toate zisele şi deszisele lor, n-am înţeles nimic? La început are dreptate Stoica, la mijloc Mihali, şi la coadă şi Stoica şi Mihali. Aferim! buni judecători am!

— Şi de câtă vreme se lănţuieşte pricina asta?

— De patru ani.

— Patru ani! Şi pentru ce n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslaşi?

— Nu ştiu.

— Buiurdiseşte-o cătră starostii breslelor ca s-o cerceteză, s-o puie la cale, şi să-mi facă de-a dreptul mie anafora.

Funcţionarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, logofătul al doile înmână o anafora pe jumătate coală hârtie, în care erau următoarele:

“Măria-ta!

Am cercetat şi am hotărât: Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali; pentru care am şi băut adalmaş la cârciuma lui Badaca[1].

Plecate slugile m.tale.”

(Urmau iscăliturile.)

— Maşalla! strigă Ghica-vodă, smuncind hârtia din mâna logofătului, şi sărutând-o. O! de s-ar sfârşi aşa toate judecăţile din domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aice pe hârtia asta că întărim această hotărâre, şi poruncim să nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli, şi muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează şi astăzi în arhivele Ţării Româneşti.

[1] Badaca avea pe atunce cea mai vestită cârciumă în Bucureşti.

SCRISOAREA XXVIII
(Pelerinagiu)

CUPRINS

Octombrie 1852

— Haide, băieţi! încălecaţi şi luaţi seama la hopuri.
— Unde mergem?
— La Ocnă.

Surugiii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis în gândul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi au încălecat şi chiuind şi plesnind, am purces într-un galop furios care a ţinut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicând ca cucoana Ghiriţa:

Of! mări frate,
De ai păcate
Cu cai de poştă să te porneşti,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poşta că-mbătrâneşti.
Căci dacă pleacă,
Colbul te-neacă,
Glodu-ţi lipeşte benghiuri pe nas,
Biciul pocneşte
De te-asurzeşte
Şi caii poştii alerg la... pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, *am g[sit* Bacăul, şi am înaintat spre Târgul-Ocnei. Cum am agiuns în valea Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poştă nu merg decât deshămaţi păn-în valea Petricicăi, şi că trebui să pun boi la trăsură. Fiind dar că *obiceiul p[mântului* ajunge prin întrebuinţare a se face lege, ca unul ce sunt supus legilor, am tocmit boi cu care m-am suit şi m-am coborât în vro şasă ceasuri până în valea Orăşei, întovărăşit

de surugii, care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux) în pohod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, sănineţa orizonului, vioşia verdeţei îmi arătă că intru în regiunea munţilor.

Cu cât de ostenicios este drumul, cu atâta e şi pitoresc. Munţii vineţi ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini şi brazi; Tazlăul ce şerpuieşte pe vale înfăţişează un peisaj romantic. Înaintând, am început a videa şi sătenii în costumul muntean. Femeile îşi înfăşură capul cu un ştergar, a căruia capete atârnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriţelor dominicane. Am băgat de seamă însă că sângele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoşesc, şi n-a degenerat ca la câmp.

Când făceam observaţiile aceste fiziologice, înaintam încet-încet spre ţelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ş-o limbă de pădure, am zărit în depărtare Târgul-Ocnei, închis între munţi, aşa fel încât se pare că în văgăuna aceea se sfârşeşte lumea.

Ajungând în sfârşit, am tras la Camară. — Ştii ce este Camara? În adevăratul înţeles, Camara este cantora sărăriilor, dar în fiinţă ea este curtea Târgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetaşilor, ci şi a orăşeanilor. De la Camară se împrăştie favorul şi dezgraţia , dragostea şi urgia, binele şi răul. Într-un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puţin însemnată, după gravitatea camaraşului.

Aice am găsit pre vornicul A. Vilara, pre care îl cunoşteam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeţă ce caracterizează pre adevăratul aristocrat. Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuş, făcută de el, care este primblare publică; apoi după câteva robere de vist, m-am culcat şi am dormit cum nu dormisem de când purcesesem de la Iaşi. A doua zi am petrecut-o mai toată conversând cu Vilara. Ascultam cu mirare

pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust şi căinţă vorbea de politică, el care mai toată viaţa ş-o petrecuse în intrigile diplomaţiei şi în zbuciumările politicei.

— Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s-aud de gazete, mă mulţămesc a fi vesel şi liniştit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franţinsbad), o să fac din orăşelul acesta un ermitagiu de odihnă şi de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zâmbind, să împrăştiem seriosul convorbirei prin viderea frumuseţelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopţii, când după primblare am mântuit vistul, iar când bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decât a petrece cu un om în toată puterea vieţii, şi în spaţiul de câteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi*!

Cea întâi datorie a fost să vizitez pre boierii moldo-români din care se compune soţietatea, şi am avut prilej a cunoaşte că fuzia între munteni şi moldoveni face mari progrese aice, căci deşi într-un colţ de ţară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbaţii sunt foarte *buni*, şi femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotuşul ş.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi şi mai ucigaşi ochi din toată ţara.

Un tânăr vesel şi de duh, rudă şi prieten al meu, îmi spunea că el îşi închipuia în naivitatea sa de provinţial, că împoporarea Târgul-Ocnei se alcătuia din acei iertaţi de la munci, pre care guvernul, în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca având ei totdeauna în privire gropile osândei, să se pocăiască şi să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicând păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă aşa de bine, încât se trezi însurat cu

o *iertat[* (cum o numeşte el) damă, pre atât de plăcută cât şi bună soţie[1].

Trei lucruri sunt de văzut şi de studiat aice: turnul precistei, ocnele şi — părintele egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioază. El este patrat, de o circonferinţă de 12 stânjeni, şi de o nălţime de 5—6. Se cunoaşte că a fost zidit cu mult mai nainte de monastire (care şi ea dată de vro două sute şi mai bine ani), şi că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniţă.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre nord, te sui pe o scăriţă la o nălţime de 15 palme, şi intri într-o săliţă îngustă, unde cel întăi lucru ce ţi se înfăţişează este — spânzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anină ştreangul. Calăul n-avea decât să învârtească grindeiul ca să sugrume pre paţient! În dreapta acestui coridor este o uşuliţă pre care te cobori pe o scăriţă dreaptă şi îngustă — putredă acum de vechime — într-o închisoare subpământeană, fără lumină, fără aer, şi de o adâncime grozavă. Acolo cine ştie câte jertfe au fost! Câte suspine au înăduşit groasele ziduri a turnului! câte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuţeau învineţite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea uşii! În dreapta coridorului este o scăriţă pe care suindu-te, intri într-o camară boltită cu ferestre strâmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaşte de pre gura unui cuptioraş ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreşit se înfierbântau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găseşti încă o altă camară boltită, şi mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi şi spart, cu glasul său cel dogit, vesteşte ocnenilor când este sărbătoare.

[1] Tânărul acesta (Pascal Vidraşc) nu mai este! Cruda morţii coasă îl săceră înainte de vreme.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne aminteşte de nişte timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricât am căutat, nici o inscripţie, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicele noastre şi în tradiţiile poporului nu găsim nimică.

De la osânda veche, m-am dus la osânda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor şi starea arestanţilor. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioase, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mâhnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaţilor, nu mă pot opri de a face o comparaţie mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, şi gurile ocnelor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultând vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adică la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul: *in Jovem principio*.

Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, egumenul sfintelor monastiri Precesta şi Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deşi grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuţi de când este cu noi, prin faptă şi prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vro îmbunătăţire obştească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita şcoala publică şi spitalul (care este unul din cele mai bine ţinute din toată ţara) a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici... tabieturi?

Lumea însă vorbeşte că are bani. Întrebându-l dacă e adevărat,

îmi răspunse că din împotrivă, el urmează porunca apostolică:

Μο κτχσεσθε χρυσὸν, μηδ ργυρον μηδ χαλκὸν εις τς ζЂνας лμων.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde şăde singuratic şi liniştit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cât egumenul este econom, cu atâta frate-său e risipitor. Orice câştigă cu epitrahilul împărţeşte la săraci; şi în vreme ce egumenul se ocupă de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plânta o viţă de vie la fereastra chilioarei sale.

Via a crescut, a coperit chilia, şi s-a întins piste zidul monastirei. Cine ştie dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod şi umbră!

Am zis că aceşti doi cuvioşi locuiesc în m. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziţie, pe o stâncă din malul Trotuşului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunce. Deasupra uşei se cetesc aceste versuri:

“VELEAT ΑΨΣΒ

Mult pre-dulcelui Hristos
Robul său cel credincios,
Lăcaşul tău au zidit,
Foarte l-au împodobit
Lumina dar acea cerească
Prin ruga ta să moştenească
Radu Racoviţă vel logofăt,
Cu a lui soţie Maria, ctitori
Sunt cu fiica lor Ilinca,
La această biserică pre-sfântă.

P.V. mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques,
J’ai donné des leçons aux plus grands politiques.”

Cum îţi pare inscripţia această pretenţioasă? Ce zici de franţuzeasca din ea? Ce înţelege prin *régler les fortunes publiques*? Eu prepun că d. logofătul Racoviţă — a căruia ţărână fie uşoară! — numea *regularea averilor ob=te=ti* hotărârile drepte sau strâmbe care da prin cărţile de judecată ce slobozea de la logofeţie.

Donner des leçons aux plus grands politiques nu-ţi pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile linguşiei dreptul simţ se întunecă, şi deşertăciunea face pre oameni să-şi sape nerozia în peatră.

Dar să lăsăm vanităţile oamenilor, şi să venim la frumuseţile ce natura le răspândeşte aice cu atâta îmbelşugare.

Toate dealurile ce împregiură orăşelul sunt încununate de grădini şi de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, şi însă vin vechi nu se găseşte! Întrebând pre un localnic de ce nu au vin vechi el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lasă să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar şi potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea şi duminica vezi toate crâşmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, şavgăi, târgoveţi, rufetaşi, în crâşmă sunt toţi egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi câte o scripcă, câte o cobză; şi apoi când aburii vinului şi ochii crâşmăresei au produs efectul lor, încep horele, râsurile, tropotele ş.c.l.., şi când, îndeseară, se întorc pe acasă şovăind şi cântând, cei de piste vale, vrând să treacă puntea îngustă de pe Trotuş, adese cad în el: dar fiindcă *au =i be\ivii un Dumnezeu*, şi fiindcă Trotuşul e vechiul lor prieten, el îi primeşte în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrăţoşează, şi-i trimite pe acasă scăldaţi şi desmeţiţi.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu, care după ce iese din munţii Transilvaniei, şi după ce îşi face

loc pintre stânci şi scaldă T.Ocnei, primind în sânul său Slănicul, Caşinul, Oituzul, Tazlăul şi alte mai mici părâie, merge de se aruncă lângă Agiud în Siret. Ştii însă că şi Trotuşul — ca tot ce este mare şi frumos — are şi el zavistnicii săi? şi ştii care sunt aceştia? Slănicul şi Vălcica.

Câteodată, când ploile se varsă în munţi, Slănicul îmflat de şiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi el ceva, îngâmfat şi turbat, se aruncă rostogolind pietre şi bolovani, şi despicând cu furie apele Trotuşului, merge pănă ce se pierde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, capriţioasa Vălcică, acest părâiaş neînsemnat, pre care un copil îl poate păşi, se face atât de mare încât adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrăţoşeze pre mândrul râu — pre care îl curteneşte de atâţia ani fără vreo ispravă — însă el, despreţuindu-i cochetăriile, nu sufere ca cristalinele lui unde să se-amestece cu apele sărate şi noroioase a acestei bătrâne desfrânate, încât e o deşanţată privire a videa cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuş făr-a se amesteca cu el.

Trotuşul e odorul cel mai preţuos şi mai iubit a ocnenilor. El este mângăierea lor, panaceea lor universală, idolul lor; când se scaldă în valurile lui, ei cred să îşi spală şi păcatele.

Trecând podul, găseşti *Gr[dina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple şi minerale: “Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă, ca una ce are nişte flocuşori într-însa, care se aşează pe fundul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea acestor flocuşori, socotinţile sunt deosebite; unii zic că aceste n-ar fi altă decât carbonat de magnezie, alţii zic că ar fi hidrat de pucioasă ş.c.l.” Adică cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată, şi că nu ştie nime din ce atomuri se alcătuieşte. Cu toate aceste, vara năvălesc mulţime de bolnavi la cură. Aice sunt odăi prea bune, şi o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e şi primblarea favorită a orăşenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther:

Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.

În zile de sărbătoare, neguţitoriţele, gătite şi ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; şi apoi când rătăcirile sunt mai serioase, se suie suspinând şi bătându-şi piepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca nişte alte Magdaline se întorc pocăite; atâta numai că pocăinţa ţine numai până ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura până la Troiţă. De aici a trebuit să ne suim — eram mai mulţi — pe gios pe o cărare strâmtă şi stâncoasă. Câte puţin-puţin, drumul făcându-se mai greu, am început a simţi obosirea, şi când după cinci patrare de oară am agiuns la sehăstrie, eram îndestul de osteniţi. Însă când, după atâte stânci pe care ne urcaserăm, am găsit verdeaţă, pomet şi apă; când am văzut încântătoarea priveală ce se întinde de pe vârful muntecelului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Câţiva pustnici uitaţi de lume vieţuiesc aice singuratici, în desăvârşită lipsă şi nevoie.

Îmi propuneam a mă duce şi la băile de la Slănic, dacă doctorul Şaroş nu mă înturna din hotărârea aceasta. Nu m-am căit nicidecum, când m-am încredinţat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sunt 20 ani trecuţi de când d.Şaroş, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuieşte în T.Ocnei. El e singurul localnic care n-a căpătat friguri, când au intrat Bem cu honvezii lui aice. Ocnenii sunt foarte norociţi; ei au doi doctori, pe d. Şaroş şi Trotuşul; de aceea, nici se sparie ei când se bolnăvesc; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă vieţuirea la T. Ocnelor. Urâtul începuse, şi *spleenul* nu era departe, când deodată se făcu un mare zgomot pintre călugări. Ce era? — Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu putem decât să câştig moraliceşte în adunarea d. G. Cuza, pre care, oricât de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precât doresc, cu vizitele mele. L-am întovărăşit la m. Bogdana, unde părintele egumenul Antonie Dumbravă ne găzdui şi ne ospătă patrioticeşte.

Această monastire zidită şi înzestrată de răpausatul logofăt Solomon Bârlădeanul şi jupâneasa sa — a cărora morminte se văd înăuntru bisericii — este foarte bine ţinută. Fostului egumen, răpausatului arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe îmbunătăţiri; pagubă numai că e situată în aşa sălbatic loc, favorit adăpost a urşilor. Părinţii ne spuneau că, adeseori, urşii care sunt mai devoţi îi vizitează. Socotirăm deci de cuviinţă să le facem şi noi o contravizită. Planul se făcu, se adoptă, şi se şi puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această espediţie, unii din amatorii ce erau să ne întovărăşească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrăţoşat pre un vânător, care de atunce nu mai îmbrăţoşează pre nime; altul, cum un alt urs a smuncit sineaţa din mâna vânătorului, şi i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treile urs a luat pre un vânător subsuoară, şi l-a dus în bârlogul său, unde l-a făcut beefsteak pentru puii săi; altul cum... ş.c.l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puţin istorice mă făcură a gândi că eu — vânător de iepuri şi de prepeliţe — o să fac o tristă figură, când mă voi întâlni c-o dihanie care fără multe complimente te ia în braţe; şi cam cu ruşine mărturisesc că începui a pierde ceva din gustul vânătoarei. Nu ştiu, ideea aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încât d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beau ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalţi se sui în munte. Din norocire, urşii, ca nişte urşi cu judecată, simţind că au a face cu un vechi vânător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Păn-a nu pleca din T.Ocnei, m-am dus la Oneşti ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie. — Pe

înfloritele şesuri a acestor frumoase domene, unde Caşinul şi Oituzul se varsă în Trotuş, se primblă cocostârcii, coţofenele şi turturelele, care de aice nu se duc mai departe. Deşi dorinţa mea se învoia cu a d. Aslan de a rămânea mai mult la Oneşti, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iaşi, n-am putut zăbovi decât o zi, o zi de acele pre care românii le însemnau cu o peatră albă.

În sfârşit, am părăsit acest târguşor, unde, departe de intrigi şi de supărări, petrecusem două luni de odihnă şi de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cât mai curând.

La Roman am găsit colb, am întâlnit judani trenţoşi; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei.

Când am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scăldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul.

Χαῖρε!

CUPRINS

SCRISOAREA XXIX
(Judanii =i florile)

Decembrie 1854

Câte odată când sunt fără treabă îmi place a lăinici pe uliţe, sau — cum se zice — a număra[1] pavelele. Astă primblare, repetată de multe ori, îmi insuflă feluri de idei mai mult sau mai puţin filozofice, idei nevinovate ce mă fac a uita pentru câtva timp că viaţa e atât de scurtă şi zilele atât de lungi! Ele în ochii mei îmbracă o formă care, din multul analiz ce-i fac, sfârşeşte prin a face o[2] realitate. Astfel am observat că nimic nu caracterizează pe locuitorii unui oraş ca chiar oraşul în care ei se nasc, trăiesc şi mor.

[1] A măsura.
[2] A se preface într-o.

Un oraş tras cu sfoara, regulat, curat, unde zidirile sunt spoite şi ferchezuite, dovedeşte că locuitorii lui sunt oameni regulaţi şi liniştiţi; însă inima lor trebuie să fie rece ca şi linia geometrică pe care o întâlneşti la tot pasul. Din împotrivă, [acele][1] unde a descălecat şi s-a aşezat fiecare după plac şi voie, au un *nu =tiu ce*, care place ochiului[2]. Dacă Bucureştii n-ar avea noroi şi greci[3], dacă Iaşii n-ar avea tină şi judani, negreşit că ar fi din cele mai plăcute posiţii. Din nenorocire, au şi ele — precum am zis — lepra lor! Şi însă, dacă în capitala României găseşti grădinile Cişmegiu, Chiselef ş.a.; dacă prin mahalale găseşti livezi şi primblări; (şi) dacă la Iaşi nu afli decât o necăutată grădină publică, vina ştiţi a cui este? — a judanilor carii au cotropit ţara şi au înăduşit pe orăşeni, pentru că judanul, din natură, este duşman florilor! şi pentru dovadă vom întreba: Unde-s grădinile noastre ce ajunseseră a se face istorice? Unde-i grădina de la cerdacul lui Ferenţ, de la Movilă, de la Stejar, Sprăvale-babă? — Vai! judanul le-a omorât!

Afară e soare şi frumos; vântul primăverii a uscat glodul; căldura nu e încă atât de mare ca să-l prefacă în pulbere. Dacă nu ai bătături, şi ai vreme[4], vină să ne primblăm puţin pe uliţile capitalei noastre, căci vreau să te încredinţez[5] că în adevăr judanul ce ne-a adus mârşăvia, ne-a gonit florile.

Să lăsăm Uliţa-mare, căci ea s-a făcut un cafarnaum din care mai toţi creştinii sunt exilaţi; să luăm alta ori-care[6] *ad libitum*, şi m-apuc rămăşag că nu-mi vei arăta o casă locuită de un judan în care să se găsească o floare. A! iată, la o fereastră o gerană, câteva rozete, o micşunea galbenă: aicea şade un bărbier. Văd un ştergar

---

[1] Oraşele.
[2] Place poetului.
[3] Tină şi bulgaro-sârbo-greci.
[4] Nu aveţi bătături şi puteţi dispoza de vreme...
[5] Căci ţinem de a vă convinge.
[6] Oare-care.

întins pe o prăjină; bărbieriţa trebui să fie tânără. Bărbierul e mare amator[1] de flori şi de pasări. Are colivii cu sticleţi, cu merle, şi cu privighitori. El cultivă mai cu seamă merlele. Dăunăzi un bărbier, care are mai multe sburătoare de acestea, văzând pe d. Delmary[2], ce se întâmpla să treacă pe dinaintea dughenii lui şi se oprise ascultând cu o sfântă oţerire concertul acestor pasări şuerătoare, îi zise cu multă bunomie: Domnule, nu cumperi două merle pentru treatrul d-tale? Ţi le-oi da eftin. D. Delmary îi aruncă o căutătură fulgerătoare şi îi întoarse spatele. — Dar să ne urmăm drumul. Vezi cu ce iscusinţă stau împleticite ipomeile (rochiţa rândunelei) pe zebrelele acestei ferestre[3]? Oalele[4] astea cu jale (stachys) şi scabioase (fleur des veuves) ne spun că aice locuieşte o văduviţă; însă scabioasele şi ipomeile tânjesc! Mai nainte, potirele lor roşii şi albastre se desvăleau graţios sub lacrimile văduvei, dar de când un *cinovnic* pletos şi bărbos de la un nu ştiu care Departament s-a pus să o mângăie, florile începură a fi uitate!... A! Iacă după perdelele acestea albe dediţei, viorele şi lăcrămioare. Cum se îmbină ele de bine cu răcoroasa faţă a fetiţei ce ridică un colţ de perdea şi se uită cu naivitate la noi! Copila aceasta e orfană. O mătuşă a ei, cotoroanţă bună de sugrumat, o pregăteşte pentru un bătrân bogat căruia voieşte să o vândă. Sărmana floare, menită a se vestezi sub puturoasa suflare a desfrânării!

Odinioară ungurii obicinuiau la vreme de secetă, de lăcuste, sau altă calamitate publică, de îngropau câte o babă de vie[5]. Astfel conjurau răul şi scăpau ţara. Oare n-ar fi bine să se exile — dacă nu să se îngroape — şi la noi bătrâna aceea care, în loc să povăţuiască tinereţea către bine, o împinge la viţiuri, şi pătează haina cea curată a nevinovăţiei?

---

[1] Foarte amator...
[2] Directorul operei italiene. (Nota lui C.N.).
[3] Ferestrei acestei?
[4] Vasele.
[5] Îngropau de vie câte o babă.

Să ne depărtăm de aici cu toată plăcerea ce ne face vederea fetiţei şi a florilor; să mergem mai departe. — Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: camelii, fucţii, volgamerii şi felurite roze. Aici şede o curtezană care ziua petrece în baie şi la oglindă, şi noaptea în braţele... lumei... Dacă astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surâsul[1], şi a căreia îndeletnicire e numai să placă, ar voi să ne spuie cât e de amară viaţa ei, ce se pare atât de plăcută; cu câte lacrămi — pe care e silită să le şteargă[2] fără să vreie — scaldă elegantul său aşternut; câte umiliri rabdă, câte defăimări suferă, ne-am întrista cu bună seamă gândind la viitorul ce o aşteaptă în vreun spital!

Chiar de nu ţi-aş[3] spune, singur ai găci că în căsuţa astă curăţică, la ferestrele căreia se vede oale cu magioran, mintă, calapăr şi busuioc şede un preot. *Cucoana* preoteasa iubeşte florile mirositoare pentru că şi părintelui îi place mirosul de tămâie. Drăgălaşă soţie! ea la toată zi întâi a lunii, dă cuviosului *sfe=toc* de busuioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.

Iată că cutrierarăm câteva uliţe, şi n-am văzut încă o floare la un judan. — Vrei să-ţi desleg problema aceasta?

— Judanul e din fire speculant. Tot ce nu aduce bani în casă, tot ce nu se vinde şi nu se precupeţeşte, pentru el e un lucru de prisos. Florile nu-i fac nici o plăcere. Aceste scule a naturii sunt date pentru oamenii ce au o inimă tânără, şi judanul ştii că n-are inimă — precum dovedeşte camăta ce ne ia, — sau dacă are, ea este ferecată cu argint, încât printr-însa nu mai străbate nici o impresie, nici un fel de simţire.

Ce să facem dar? Să gonim judanii ca să avem flori, sau să gonim florile ca să avem judani?

---

[1] Surâsul.

[2] A şterge.

[3] V-aş spune.

SCRISOAREA XXX
(B[ile de la Ems)

CUPRINS

August 1855

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrând-nevrând, deci a trebuit să o ascultăm: ne-am suit în vagon şi: mână băiete! Mână băiete, adică, şuieră maşină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria până la Colonia, unde trebuia să lăsăm fiara de uscat ca să luăm pre cea de apă.

Cel întăi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să vizite domul (această biserică măreaţă, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care, începută la 1248, nu e încă gata, şi nici va fi în timpurile noastre), şi apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informându-ne de locuinţa acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sunt 23 de Jean Marie Farina, şi toţi se zic cei adevăraţi.

În câteva oare, vaporul te duce la Coblenţa, staţie a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfârşitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transpoarte la Ems. Chirigiul nostru trecând pe sub tunurile cetăţii Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenţei, ne spuse că artileriştii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Nefiind competenţi în asemene materie, l-am crezut uşor.

Curând intrarăm în ducatul de Nassau, care numără 38 mile patrate, adică ceva mai puţin decât un ţinut al nostru.

Nimică mai frumos şi mai pitoresc decât drumul acesta pe o şosea minunată, care după ce atinge ţărmurile Rinului, unde se vede de ceea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigeşte şi apucă malurule Lanului. O cavalcadă de engleze călări pe

magari ne anunţă că intrăm în oraş. Oraş! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vro şăptezeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă pintre care curge Lanul. Aice toate casele sunt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea, de la octomvrie şi până la mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să priimească mulţimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirii, din tuspatru punturile cardinale, regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblenţa. Atunci începe a se desmorţi Emsul, începe a trăi din mila fântânii Keselbriunen care dacă s-ar întâmpla să sece, zău nu ştim ce ar face locuitorii lui.

Poziţia acestui orăşel e atât de romantică, îngrijirea atât de mare, încât nu te poţi opri de a nu te plăcea în paradisul acest încântător, deşi şederea în el te ţine cam scump.

După ce ne-am aşezat la otelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandaţi, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguţitorii îţi vând feluri de scumpe nimicuri.

Ne-am primblat prin grădina şi frumoasa alee ce se întinde de la izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversaţie. Aice era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde, în mijlocul căreia sta o ruletă, coţcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci alteţa sa duca de Nassau nu învoieşte supuşilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulţi moldoveni cunoscuţi. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sunt frecventate de o soţietate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin nemţii, ruşii, leşii; iar în iulie năvălesc franţezii şi englezii; atunci nemţoaicele se eclipsează de crinolina şi volanele parizienelor; însă deşi eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puţin ai mângăierea că te găseşti într-o adunare cumsecade. De la 7 şi până la 9 oare, vezi trecând pe promenadă feluri de figuri care de care mai ţanţoşe.

Vezi acest ofiţer ce se primblă la braţ cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen şi celalalt prinţul Gheorghe de Prusia. Iată contele de Morny. Văzându-l cineva fără nici o decoraţie, vorbind operă şi *Bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un faşionablu de la jockey-club, iar nicidecum prezidentul corpului legislativ, şi intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznaşă ce face să râdă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem câteva seri vesele.

Iată doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prinţesa Rezinska, contesa Potoţca ş.a. Dama astă tomnatică, dar plăcută încă, întovărăşită de două fete atât de elegante una altia, încât nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturii, n-ar fi una brună şi alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-i nici prinţesă, nici marchiză; republicanii aceşti de piste ocean sunt mai presus de asemene deşertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău! dacă lumea nouă produce asemene frumuseţi, nu ştiu de ce mai şede cineva în cea veche?

O, ce toaletă eccentrică la dama astă mică ce dă braţul marchizului de Chabannes, dar cât o prinde de bine, şi cât e de gentilă miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce-i aceea?

— E o mlădiţă a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu ştiu, şi nici vreau să vă spun.

Nu vă miraţi de eleganţa toaletei astei dame nalte şi palide. Dumneaei e madama Gerson. Toate aceste bogate atururi iese din magazinul bărbatu-său, cel întâi (magazinul vreau să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lângă câţiva lorzi englezi, şăde generalul rus Enghelhard, ce vorbeşte c-un june ofiţer din marina franceză, care-şi pierdu un picior la Crâm. Ei fumă şi conversează cu atâta familiaritate, încât n-ai gândi să sunt duşmani.

Precum videţi, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, şi viaţa îndestul de monotonă.

La 5 oare dimineaţa alergi la izvor, şi până la 9 înghiţi la apă caldă primblându-te — dacă nu plouă — prin grădină, şi ascultând orhestru. Aice întâlneşti tot aceeaşi soţietate, însă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, vezi englezii înväliţi în mari şaluri de lână, care le dă o înfăţişare foarte poznaşă; iar în boneta şi capotul acesta, n-ai gâci pre dama cea elegantă ce-ai întâlnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai vezi pre nime la izvor. Toată lumea s-au tras pe-acasă ca să dejune, şi să-şi facă toaleta, încât două oare promenada şi salonul sunt deşerte. La 11 încep a ieşi. Ia seama bine să nu te ademenească magararii care te-aşteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossie! Mossie! Vollen Sie reiten? îţi strigă cu toţii. De cumva din ochi-ţi prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi încungiurat, înhăţat în braţe şi pus pe un magar care pleacă fuga, duduit cu băţul dinapoi de cornacul său, încât când te trezeşti, eşti acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n-ai decât a te duce în salon, unde jucătorii s-au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curiozii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura pe la mărfurile expuse prin magazine.

Dar a trecut o săptămână. Ai călărit pe mai mulţi magari, ai vizitat Nassau, Stoţenfels, Kemenau ş.c.l.., toţi munţii şi colnicele. Cunoşti toate obrazele cu care te întâlneşti mai de multe ori pe zi; ai învăţat de rost toate polcele ce le execută orhestrul, ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă, ţi-ai cercat norocul la ruletă, ţi s-a lâncezit sufletul de apă caldă, în sfârşit poate ai avut noroc ca noi, să râzi de cântecele lui Levassor, să asculţi încântătoarea vioară a lui Vieuxtemps, şi fermecătorul glas a privighitoarei nordului Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, şi urâtul începe a se ivi.

Atunci contele Bismark, comisarul ducăi, iscodeşte vro nouă petrecere. Vezi anunţat odată că mâine fiind ziua aniversară a a.s.

ducăi, va fi iluminaţie strălucită, serenadă cu muzică şi armonie la redută. Poţi vedea toate aceste pentru un florin? Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te-amăgi însă; ai s-auzi tot acele arii, tot de acei muzicanţi, dar în haine milităreşti. Uneori e un *steeple chase* de nou soi. Într-o dimineaţă am văzut că se strânsese toţi magararii din Ems şi împregiurimi, cu urechiaţii lor cursieri. Întrebând ce va să zică asta, un poznaş ne răspunse că se pregătise cavaleria ducăi de Nassau ca să meargă să iaie Sevastopolul; era o alergare de magari, unde biruitorul se poartă pe una şi singura stradă a Emsului, ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că codrii ducatului sunt plini de vânat, şi că poţi căpăta uşor şi ieftin voia de a vâna, întovărăşit de un pădurar; încât dacă te vei scula înaintea soarelui, şi te vei înturna după apusul lui, negreşit poţi întâlni două, trei căprioare: dar ţi se dă de ştire că nu poţi trage în dobitoc, decât dacă are mai bine de un an, sau mai puţin de zece. Atunci cercetezi...

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar când trece dobitocul, te întorci către pădurar şi-l întrebi: — Ce vrâstă socoţi că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită, şi-ţi răspunde: "unsprezece luni!" sau "doi ani şi jumătate, poţi să-l împuşci". Mai de multe ori vânatul se foloseşte de conversaţia asta, şi se face nevăzut; se întâmplă însă uneori, de ai vreme să tragi şi să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa ducăi, şi îţi lasă mulţămirea să te crezi bun vânător.

Frunzele însă încep a îngălbeni, avgust e către sfârşit, şi nopţile s-au mărit. Nu-ţi rămâne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să pierzi toată iluzia Emsului, decât să alergi iute la Coblenţa, să te sui în cel întăi tren, fără să mai întrebi unde merge, şi să te duci — unde te trage inima sau interesul.

SCRISOAREA XXXI
(Alexandru Donici)

CUPRINS

Când la 1812 Turcia în urma rezbelului ce avusese cu Rusia viola toate tractatele şi capitulaţiunile noastre, cedând puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, şi când magnaţii naţiunii române strivite şi umilite, în loc de a protesta, precum făcuse Ghica bătrânul când se luase Bucovina, nu găsise nimic mai nimerit, decât să se adreseze la Poartă, cerând în locul pământului cedat să se dea Moldovei câteva judeţe din Muntenia[1], multe familii rămaseră în Basarabia. Între aceste era şi familia Donici, de origine veche şi nenorocită.

Pe atunci Alexandru Donici era copil. Părinţii săi neputându-l învăţa limba sa (pentru că şcoalele române erau condamnate, Basarabia trebuind neapărat să se rusească), l-au trimis la Petersburg, unde alte învăţături afară de cele militare neesistând, a trebuit vrând nevrând să-l facă oştean. Au plâns mult bieţii părinţi când au luat astă hotărâre; a plâns mult şi el, depărtându-se de casa părintească; dar ce era de făcut alta decât să se supuie soartei sale? S-a dus la Petersburg şi a intrat în corpul de cadeţi. Însă avea el oare vocaţiune pentru arta militară? Vom răspunde copiind un fragment din scrisoarea ce am primit de la dânsul, când după câţiva ani a căpătat rangul de ofiţer.

— "...Când de pe malurile verzi şi înflorite a Bâcului şi a Răutului, unde mă scăldam vara sub caldele adieri a zefirilor, m-am văzut deodată pe ţărmurile neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele, unde în locul dulcii limbi cu care mă legănase mama, nu auzeam decât o limbă aspră ca şi climatul; când mă văzui părăsit între străini ce nu mă înţelegeau, silit de dimineaţă

---

[1] Vezi *Revista Carpa\ilor* de G. Sion, *Nota lui C.N.* E vorba — probabil— de articolul: *Tr[darea Basarabiei*, semnat Iassiorum Municipium.(*Rev. Carpa\ilor,* 1861, I. p. 577,641).

până în sară a face marşuri cu mai multe oca de fier pe umăr şi a învăţa manevrarea puştei în douăsprezece timpuri, desperarea mă cuprindea şi zeu! nu ştiu dacă arma pe care o purtam toată ziua, n-aş fi întors-o ca să o slobod în pieptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la cazarmă mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei râdeau, cântau şi se jucau, iar eu plângeam, gândind la ţara mea, ţară unde era Făt-Frumos şi Ileana Cosânzana...”

Astfel se petrecură zilele sale, după ce, după mulţi ani de suferinţă, fu numit *praporscinicu* (sub-locoteninte) şi trimis la polcul N. de infanterie. Din norocire regimentul acela era tăbărât aproape de Basarabia. Donici abia se prezentă comandantului şi, cerându-şi concediu, alergă să-şi vază părinţii, însă nu găsi decât mormântul lor! Pierzând singura mângăiere ce-i mai rămăsese, se lăsă de oaste, şi peste puţin trecu în Moldova.

Nu ne aducem aminte dacă mai trăia încă unchiul său Logofătul Andronachi Donici, care singur cu bătrânul Flechtenmacher[1] ştia pe atunci Pandectele, încât umbla asupra-i şi-o epigramă care zicea:

Dacă ai vro judecată,
Mergi la Donici de-o arată;
Că el pănă şi-n pilaf
Va găsi vrun paragraf... etc.

Nu ştim unde găsea el paragrafurile, ştim numai că era un om versat în jurisprudenţă, şi că o prescurtare de legi ce el a publicat, este şi astăzi căutată în tribunalele Basarabiei.

Aici Alexandru Donici găsi rude şi amici, dar găsi mai ales limba sa. Voind să-şi facă o poziţiune socială, intră în serviciul ramului decanic, şi după ce îşi pierdu soţia ce o luase, se însură de al doilea. Acum greutăţile casei începură: copiii se năşteau pe tot anul, şi el nu era avut. Cu toate aceste cu mica leafă ce avea, cu venitul unei

[1] Tatăl cunoscutului nostru artist. *Nota autorului.*

moşioare, şi mai ales cu o mare cumpăneală şi economie îşi ţinea casa; iar virtuoasa lui soţie se trase la ţară, consacrându-se numai la creşterea copiilor săi. Singura lui recreaţiune era poezia. Debutând prin *C[ru\a po=tei* , cântecel care curând se făcu popular, traduse apoi *|iganii* de *Pu=kin*, poem atât de frumos şi de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri, până ce încercându-se cu apologul, se desveli adevăratul poet.

Pe atunci, mai mulţi juni români ce-şi terminase studiile în străinătate, înturnându-se în ţară îşi propuseră a da un impuls literaturii lâncezânde. *Kog[lniceanu* începu a preda un curs de istorie în colegiu; publica *Dacia literar[* şi *Arhiva român[*, colaţiona şi da la lumină cronicele noastre uitate de atâta timp. *Alecsandri* stigmatiza ignoranţa prin *Iorgu de la Sadagura*, cea întâi verigă a acestei preţioase salbe de bucăţi teatrale cu care el împodobi scena noastră. *Donici* biciuia viciurile prin fabulele sale ş.a. Peste *Milcov*, *Eliad*, demn următor a lui *Laz[r*, corecta limba. *Boliac*, *Alexandrescu*, *Rosetti* ş. a., urmând *Cârlovilor* şi *V[c[re=tilor* ne arătau în scrierile lor neimitabila frumuseţă a limbii. În Transilvania şi Banat, *Bari\iu*, *Mur[=anu* ş.a. subţineau naţionalitatea. Numai în Basarabia, abia bătrânul *Stamati* mai da semn de românism; *Hâncu* şi *Hâjd[u* amuţise. Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toţi care scriam. Ea fu primită cu încântare de public, dar vântul pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita nici *Satirele* lui *A. Cantimir*[1], nici scenele din viaţa lui Lăpuşneanu şi a lui Ghica Cogălniceanul[2] şi luând drept pretecst o nevinovată poveste[3], sub cuvânt că atacăm religiunea suprimă foaia; aceste însă rămân a se descrie de acel ce va întreprinde de a publica istoria literaturii române, operă de care suntem lipsiţi până acum.

1 Traducere din slavonă de A. Donici şi C. Negruzzi. *Nota autorului.*

2 Vezi foaia *Prop[=irea*.

3 Vezi *Toderic[*.

Anul 1848, atât de priincios libertăţii popoarelor, a fost funest pentru litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă, şi telescopul Arago prinse ceaţă. Prea puţini din români rămaseră credincioşi cultului muzelor, şi între aceşti puţini nu trebuie a uita pe Donici. El făcea din când în când câte o fabulă, şi după ce o cetea amicilor săi, o ascundea degrabă în portofoliu; şi astfel a urmat, până ce oara morţii a sunat!

Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici; asta o vor face-o alţii mai competenţi decât noi. Nu vom termina însă această schiţă ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui în ziarul *Trompeta Carpa\ilor*:

“Alecu Donici nu mai este! Plângeţi, dobitoacelor! Voi, cărora el ştia a vă da atât spirit! Istoricul vostru a murit.

“Ştim că ne va spune că avem mulţi poeţi, *infinitus est numerus*, atât de mulţi, încât nu mai putem alege pe cei buni din cei răi. Ştiu că sunt şi destui prozatori, însă operele lor sunt atât de grele de mistuit, încât preferim a ceti *Alecsandria*, decât multe alte scrieri pretenţioase. Este aceasta un viciu al gustului nostru? Se poate. Dară ne vine să zicem şi noi cu poetul:

Si Peau d’âne m’était conté,
J’en aurais un plaisir extrême.

“Tot aşa e şi cu fabulele lui Donici. Cine nu-şi aduce aminte de *Gâ=tele*, de *Pufu=or pe boti=or*, de *Judecata momi\ei*, de *Carul cu oale*, de *M[garii din Parnas*, de *Lupul nazir*, ş.c.l., ş.c.l., ar trebui să le înşirăm pe toate.

De la Esop, pe care-l silabisim pe băncile şcoalei, până la Lafontaine, Krâloff, Donici, apologul ca şi proverbul a fost totdeauna înţelepciunea naţiunilor. În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept; şi acei pe cari nimene n-ar cuteza a-i numi pe nume, apologul îi arată, ca într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momiţe, şi toată lumea îi cunoaşte. Şi să nu crează cineva că e lesne a face o fabulă. Francia avu mulţi fabulişti: nici

unul însă nu ajunse pe Lafontaine, şi să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu sufere secătura şi umplutura: ea cere pe lângă talent o bunomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai mult. Şi cine avea mai multă bunomie decât Donici! În bordei ca şi în palat, fabulele lui sunt cetite şi înţelese.

“Când după un fatal duel, A.Puşkin, poetul rus a murit, guvernul a ordinat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului şi să se vândă în profitul urmaşilor săi. Aceasta scuti pe familia ilustrului poet de a cerşători ca să capete pâinea de toate zilele. Oare acea ce făcu pentru Puşkin sub Ţarul Muscalilor, să nu se facă pentru Donici sub Principele Românilor?”

CUPRINS

SCRISOAREA XXXII
(Despre limba rom`neasc[)

Dacă ne încercăm a face oarecare observări asupra limbii noastre, facem cunoscut mai-nainte ca să fie tuturor ştiut, că n-avem nicidecum pretenţia a fi priviţi ca nişte legiuitori sau cel puţin ca nişte povăţuitori, voim numai să emitem şi opinia noastră alăturea cu a altor filologi, ce au lucrat şi lucrează pentru limbă.

Ne aducem aminte de decadinţa în care căzuserăm în privinţa limbii sub domniile străine. În conrupţia generală, se corupsese şi ea! Nu mai era acum limba lui Dositeu şi a lui Cantemir, nici a cărţilor bisericeşti; era un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turco-grece etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai greceşte sau o românească pestriţată. Damele noastre începură a nu putea pronunţa pe =, pe *c*, pe *g*. Ele ziceau: *mozicule, nu stii c[nu se sede zos dinaintea dudu\elor*?

Aşadar, limba moştenită de la străbuni, se căpia cu feluri de peticării eterogene şi eram în risc a pierde cea ce aveam mai scump: limba!

În timpul acesta, vro câţiva literaţi transilvani şi bănăţeni, văzând cu groază că fraţii lor — noi din principate — ne ducem

de râpă, începură a scrie mai multe dizertaţii prin care ne arătau originea noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată bunavoinţă ce aveau de a ne îndrepta, scrierile lor aveau şi ele defecte, căci şi la ei se introdusese iarba rea (deşi în mai mică câtime decât la noi): şi ei aveau cârpele de ziceri germane şi maghiare şi terminaţii ungare, cari sunau rău la urechile noastre. Pe lângă aceste, noi nu eram deprinşi cu scrieri serioase, noi care în ignoranţa şi superficialitatea noastră, ne socoteam foarte eleganţi şi erudiţi, când făceam versuri precum cele următoare, model de pedantism şi de rău gust:

Ἄγαλμα τον Αφροδτης εμψυχον και ζωντανν
Cum că eşti în vremea noastră, personne ne peut dire non.
Ὅσοι φθανόυν ν σ βλπουν. σ γνωρξουν γι θεν
Ce arzi inimile toate, comme un puissant volcan.
Ἄκουσον τ ν δεομνων, τ δεσμ τους ινὴ πολλ
Nu ne lasă să ne pierdem, en criant toujours hélas! etc.

Aşadar, treaba ajunsese de a fi de tot comică, încât numai ridicolul ne putea mântui, aplicându-ne vorba poetului: Castigat ridendo.

Din norocire, un om veni; un om care-şi ştia în perfecţie limba sa; un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea *Eliad*. Acesta se apucă să desbrace pe *fata lui Chiriac*, cum o cheamă el, de toate ţorţoanile străine ce o desfigurau, şi arătândune-o întâi goală, ca pe Venera de Medicis, pentru ca să putem apreţui formele ei cele frumoase, se apucă să o învestimente cu hainele cu care era deprinsă şi care o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arăta graţiile fecioarei: trebuia să ne dreagă şi gustul stricat, pricepu cu fireasca lui sagacitate că a brusca lecuirea, era a nu ne mai vindeca, şi aşa începu mai întâi a alunga o grămadă de slove ce nu ne trebuiau, lepădă pe θ, pe η, pe ω, φ, ξ, etc. etc., cu toată împotrivirea şi strigătele noastre, care însă se potoliră îndată ce ne încredinţarăm că puteam trăi fără dânsele,

şi că e mai românesc a scrie Teodor, sau Toader, decât Θεοδωρ... etc. Apoi puse a ne arăta mlădierea limbii prin traduceri din Lamartine şi Byron.

Ca prin farmec, îndată mai mulţi juni plini de inimă se grupară în giuru-i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Boliac, C.A. Rosetti desfăşurară toată încântarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoştinţă cu Omer şi cu Alfieri. Bălcescu — pre care l-am pierdut — ne vorbi de Istorie, Cogălniceanu adună preţioase documente în *Arhiva român[*; edită şi colaboră la *Dacia literar[*; în sfârşit, el dezgropă şi dete la lumină *Cronicele noastre*, operă colosală. El şi cu alţi juni studioşi fondă ziarul literar *Prop[=irea*, în care Alecsandri publică primele sale poezii ce avură atâta răsunet şi care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întâiul poet naţional al României, etc. etc.

Când gândeşte cineva că toate aceste se făcură în vreo doi, trei ani, se miră de ceea ce poate românul, când voieşte.

Întâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuţi. Ei bine! Ce s-a făcut pentru ea în curs de patrusprezece ani? Perfecţionatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulile ei? Nicidecum! Atâta numai că am gonit slovele şi am luat literele, fără a pune şi bazele, după cari să le întrebuinţăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare îşi închipuise o ortografie. Şi apoi deodată ne pomenirăm inundaţi de o mulţime de scrieri; şi ce scrieri? Traduceri de romanţuri rele, în care traducătorii cădeau dintr-un exces în altul; căci în adevăr lipsiră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseră cele latine-franco-italiane. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta:

Charmată damicelă
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbelă,
Divină şi mult belă... etc.

Nu samănă oare aceste cu Αγαλμα τος Αφροδτης pe care am citat mai sus?

Precum vedeţi, eram departe de *C[me=a fericitului*, de *Legenda lui Manoli*, de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Creţianu, Dăscălescu se încercară a netezi poesia asta trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înăbuşite sub nămolul versificatorilor răi; încât când voia cineva a-şi odihni spiritul de atâta sbuciumare, era nevoit a se înturna la *Curierul de ambe secse*, la *Prop[=ire*, la *Magazinul istoric*, la *România literar[*; pentru că ce interes aveau pentru noi *Muschetarii* lui *A. Dumas*, *Lelia* D-nei *G. Sand*, *Misterele Parisului* a lui *E. Sue*, traduse într-o limbă ce, cu toată bunăvoinţa, nu se poate numi românească? Zău! stând a judeca câtă osteneală şi-au dat traducătorii atâtor romanţuri, şi cât timp au pierdut îndeşert, timp şi osteneală ce ar fi putut fi întrebuinţate spre a ne face cunoscute niscai opere bune, nu poate cineva decât a regreta activitatea în darn cheltuită atâtor oameni laborioşi!

Să venim acum la teatrul român, care avu o mare înrâurire asupra literaturii, şi după ce vom isprăvi şi cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră şi publicul literat va decide în omneputinţa sa.

La 1833, fraţii Foureaux făcură într-o casă veche o sală de Teatru (de care Iaşii era lipsit), ca să joace pantomima şi danţul pe frânghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriaşi, încât se încercară a da şi mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulţi ani. Atunci începură a se gândi şi la un teatru român. G. Asachi cu asistenţa a câţiva amatori şi a câţi-va şcolari ne dete mai multe bucăţi traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strânsură şi mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e aşa de cu neputinţă precum se credea, şi că limba română răsună tot aşa de bine la ureche ca şi sora sa italiană. Însă, nemărginindu-se în reprezentaţii de puterea actorilor săi, vroi să ne arate drama şi opera. Văzurăm pe *Petru Rare=* şi pe *Norma*. Dar aice, cu toată indulgenţa auditoriului, trupa de

amatori făcu un mare fiasco, şi publicul fără a-şi răci dorinţa de a avea un teatru naţional, simţi stâmpărându-i-se entusiasmul.

Guvernul se asociă cu dorinţa publică. El numi un comitet teatral[1], care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu înfiinţarea personalului etc. Îndată însă ce junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză şi pe membrii lui în directori fără voie. Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a deslega şi punga. Cu toate aceste, iluziile juneţei — erau juni atunce— care abordă cu curagiu orice întreprindere, când ea are de scop un bine public, făcu pre improvizaţii impresari a se apuca cu tot dinadinsul de lucru, mai ales când era în joc şi amorul lor propriu. Ei erau îndatoriţi a ţine două trupe, una franceză şi alta română, şi pentru asta li se da o subvenţie de patru ori mai mică decât este astăzi.

Aduseră o trupă franceză, care juca vodevilul, drama şi opera comică; şi publicul îşi poate aduce aminte, că de atunci n-a avut mai buni actori. Însă nu era acesta greul! Gerul era teatrul român pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese, personal etc.

Ce era de făcut? Nu se mai putea lua băieţii de pe băncile şcoalei ca să se urce pe scenă; ei aveau de învăţat lecţiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noştri se gândiră mult; şi după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tocmească oameni pre care îmbrăcându-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, şi rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise, altul zicea ca să se tipărească piesa şi să se împartă la privitori care să o citească în sunetul orchestrei etc. etc. În sfârşit, primejdia fiind mare se decidară, ca generalii când au a face vreo întreprindere riscată, să facă apel la junii *de bonne volonté*. Apelul lor fu auzit. În curând mai mulţi tineri se înfăţoşară şi o trupă ca prin minune se găsi înfiinţată.

---

[1] M. Kogălniceanu.—V.Alecsandri.—C.Negruzzi.(*Nota autorului*).

Dar cu toată buna lor voinţă, aceşti *enfants perdus* nu cunoşteau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie şi de mimică: s-apucară a învăţa pre actori aceea ce şi ei ştiau, sau mai bine zicând nu ştiau. Ce e dreptul, la început actorul uita că nu trebuie să stea decât cu faţa spre public; actoriţa, în loc să iasă pe uşă, ieşea prin părete, dar publicul era indulgent; el râdea şi aplauda.

Acum trupa cam schioapă, cam nemernică, era plină de dorinţa a se produce şi plină de speranţă în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cârpise, nu mai lipsea decât Materia... piesele! La toate se gândise, afară de repertoriu.

Adunându-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării şi aice şi peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, nici Mahomed, nici Alzira. Chiar cele mai uşoare din piesele lui Molière erau grele pentru nouii actori. Nu rămase alta decât tot impresarii să se facă şi autori şi traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez şi german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea nouilor actori, şi traducând, prelucrând, uneori localizând, reprezentaţiile începură; publicul se mulţumi, actorii se încuragiară şi treaba mergea strună.

Douăzeci şi mai bine de ani au trecut de atunci. În timpul acesta, aceşti oameni au avut mult mai serioase ocupaţii în ţara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zâmbet pe vestejitele lor buze, mai poate să le descreţească fruntea pleşuvită!

Să ni se ierte astă digresie.

Puţin câte puţin, trupa se îmbunătăţi. Dintre actori se desveliră adevărate talente. Poni, Teodorini, Lukian, Sterianca, Gabriela etc. puteau aborda acum orice rol fie el cât de greu. Repertoriul se îmbogăţea, şi Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. *Iorgu de la Sadagura* fu întâia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind xenomania, ridiculiza defectul ce aveau şi au încă junii educaţi în străinătate de a găsi toate cele rele în ţara lor.

Aceste toate avură o influenţă mare asupra limbii. Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor şi îndată venea dialogul elegant, fără pretenţie şi natural. Comedia nu ajunsese a fi burlească, şi drama era tragică, fără a fi sbuciumată şi hidoasă. Publicul îşi aduce aminte de Poni, mort în floarea vieţii în *Angelo, Lazar p[storiul* etc. de Teodorini, în *Juc[torul, Saul* etc., când la teatru petreceam şi noi câteva ore plăcute din cele mai multe neplăcute a vieţii.

Acum impresarii noştri mulţămiţi că au pus temelia teatrului naţional, se retraseră. Alte direcţii îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutăţile ce întâmpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi şi M. Millo luă direcţia.

Negreşit că ea nu putea cădea în mai bune mâini. M. Millo, autor şi actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atâte ostenele. El ne arată pe scenă mai multe piese precum *Piatra din cas[, Samson, Chiri\a, Ni=corescu* etc., avură succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, *l'enfant gâté* a nostru, făcea că era destul să se arate numele lui pe afiş pentru ca să se umple sala, unde răsuna şi încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Într-un cuvânt, teatrul românesc era în floarea lui.

Dacă însă un curios ar fi observat cu sânge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr aveam o trupă recrutată dintre tineri înamoraţi de arta dramatică, aveam o sală spaţioasă, dar trupa actorilor nu avea decât aplaudele publicului, şi când se închideau porţile teatrului, oamenii aceştia rămâneau pe pavea, fără să se mai gândească nimeni la dânşii. Sala clădită într-un capăt departe de centrul oraşului avea pe lângă aceasta şi alte defecte. Lăsând că era lipsită de acustică, dar era umedă şi rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftică, şi în curând Poni, P. Neculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor etc. se făcură tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deşertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alţi devotaţi tineri, cari aveau aceeaşi perspectivă: lipsa şi oftica?

Unii dezertară; Millo şi Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alţii, inturnându-şi ochii lăcrămaţi de la scena ingrată ce fusese primul şi singurul lor amor, fugeau cu o imprecaţie, *vade retro*! şi căutau a găsi vreo altă carieră care le promitea cel puţin un adăpost şi o bucată de pâine la bătrâneţe.

Aşadar, teatrul român începu a decădea, căci el nici avea chip a se subţinea, fără un conservatoriu, fără o şcoală cari să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce desertau, pe cei ce mureau! şi dacă din când în când se mai da reprezentaţii române, ele erau numai o întreprindere hazardoasă a unor oameni curagioşi, pe care curând o făcea să cadă indiferenţa Philaminfelor amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul naţional nu era de *bon ton*.

C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination!

Pesemne n-ai băgat de seamă că lui Jean îi zic Ion?[1] Ştim că un project ce se făcuse pentru teatru, zace îngropat în arhivele Ministerului de externe ca şi dorinţa exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechi. Să sperăm că le va veni şi lor rândul de a ieşi din mormântul lor.

Până atunci, să vorbim de limbă şi de ortografia ei.

Nu ne-om încerca a dovedi origina limbii noastre; filologi studioşi şi oameni mai competenţi decât noi au făcut-o aceasta. Vroim să vorbim numai de oarecare anomalii ce există în literatura limbilor nu mai puţin curioase decât acele ce uneori întâlnim în natură. Aşa d.e. vedem limba polonă scrisă cu litere şi limba română cu slove, când ar fi trebuit să fie tocmai din contra.

Care să fi fost cauza acestei monstruozităţi şi cui suntem datori cu acest nou păcat? Tot acelor cărora le suntem datori multe de toate: clerului bigot şi ignorant. Papiştii nu lăsară pe poloni să scrie cu slovele lor, temându-se de slavii ortodocşi de cari ei erau încungiuraţi. Grecii asemenea îndemnară pe români ca să se

[1] Gr. Alexandrescu. *Nota lui C.N.*

servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare printre ei odată cu literele şi ritul apusean. Astfel, slavul adoptând alfabetul latin, fu silit a-l împestriţa cu felurite semne pentru ca să poată răspunde la pronuncia lui groasă şi guturală, iar românul se văzu încărcat cu o mulţime de vocale urâte cari nu erau ale lui[1] încât acum când am reluat literele străbune, ne găsim într-o mare vălmăşeală şi suntem nevoiţi a întrebuinţa şi noi tot soiul de accente, când deasupra, când dedesubtul literelor, pentru ca să putem arăta tonurile acele groase ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă prozodie de porunceală se făcu cu atât mai grea, cu cât fiecare inventa o etimologie şi o tecnologie proprie a sa.

Ne aducem aminte că — sunt acum mai 20 de ani — noi am fost chemat luarea aminte a literaţilor noştri asupra unei slove blăstemate[2] care a substituat mai la toate vocalele noastre şi care singură ne sileşte a orna aceste nenorocite vocale, *qui n'en peuvent mais*! cu feliurite căciuli, care de care mai cornorate sau mai ascuţite. N-avem nevoie s-o mai numim; lectorii noştri o vor cunoaşte. Pănă când deci va veni timpul s-o alungăm ca să scăpăm de dânsa, s-avem răbdare şi să ne servim pe vrute pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne însă de a abuza prea mult de ele. Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile României alegându-se câte un filolog, să se alcătuiască un comitet care să stabileze odată ortografia şi prozodia noastră; şi dacă s-ar face aceasta şi acei bărbaţi învăţaţi ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisi simbolul credinţei noastre literare cam în felul următor:

Credem în origina limbii române şi mărturisim literele străbune, dar nu ne plac inovaţiile nepotrivite cu natura limbii, şi anume:

---

[1] Urmează: *=i fire=te c[limba lui cea pur[se]ngro=i =i se abastardi,]ncât...*

[2] Vezi scrisoarea XV (*Critic[*).

1. Nu ne place întrebuinţarea consoanelor duple, ce sunt numai o învălmăşeală şi o greutate la învăţarea gramaticii. Numai la foarte puţine şi rare ziceri străine le-am primi ca o escepţie.

2. Suntem contra lui *ŭ* pe care îl socotim numai o împlutură de prisos, şi nu l-am întrebuinţa decât ca să deosebim pluralul din singular, d.e.: eram eŭ, eram noi etc.

3. Nu ne putem învoi cu *ciune* şi cu *iune*; pentru că dacă avem câteva ziceri cu astă terminaţie, ni se pare că n-ar fi un cuvânt ca să ne lungim toate substantivele cu un cot mai mult când mai ales ea nicicum nu le-ar face mai frumoase şi când în latină asemenea terminaţii nu esistă.

4. Asemenea chiar sub ameninţare de a fi număraţi între ignoranţi şi ruginiţi, nu vom zice: *apt*, *aptiv*, *respept*, *carapter*, etc. în loc de *act*, *activ*, *respect*, *caracter*, căci dacă am zice aceasta am fi siliţi să zicem poate şi *n[ciune* în loc de *na\ie*, şi cine mai ştie câte altele.

5. Mai credem că dacă *d* se pronunţă ca *z* în cuvintele ce derivă din latină, n-ar trebui a se scrie *v[zând* în loc de *v[dând* etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele şi a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *d*. Să nu facem pre *Zoi\a* şi pre *Zamfira Doi\a* şi *Damfira*, precum nu s-ar cuveni să scriem *dabala*, *dimbet*, *didanie* în loc de *zabal[*, *zimbet*, *zizanie* etc. Dacă suntem siliţi ca să zicem *zeam[de vard[* în loc de curechi murat, cel puţin să nu scriem *deam[de varz[*...”

Punem capăt pentru astă dată acestei observaţii fără a avea pretenţie de a impune cuiva ideile noastre bune sau rele.

CUPRINS

APRECIERI

Pe când palatul domnesc era considerat ca un soi de templu, iară domnul ca un soi de Buda nefailibil, C. Negruzzi avea curajul a scoate la lumină imagina cruntă a lui Alexandru Lăpuşneanul şi a spune boierilor un mare adevăr:“Poporul e mai puternic decât boierimea!”

“Proşti, dar mulţi!” răspunde Lăpuşneanu vornicului Moţoc, în scena măcelului din palat, atunci când poporul adunat la poarta curţii striga: “Capul lui Moţoc vrem!” Acel răspuns al domnului: “Proşti, dar mulţi!” cuprindea în trei cuvinte o adevărată revoluţie socială. Prin urmare, nuvela istorică fu rău văzută la palat, rău primită de boieri; însă ea îşi dobândi pe loc rangul cel mai înalt în literatura română, şi va rămânea totdeauna un model perfect de stil, de limbă frumoasă, de creaţie dramatică şi de o necontestată originalitate.

VASILE ALECSANDRI, *Constantin Negruzzi. Introducere la scrierile lui*, în: Vasile Alecsandri, Opere, vol. IV, Chişinău, Editura Hyperion, 1992, p.372.

Pline de o muzicalitate desăvârşită, pe care numai artiştii o nimeresc, din instinct, frazele lui Negruzzi dau impresia, rară în literatura noastră, a unui lucru care *nu poate fi altfel*.

Şi iarăşi ca un adevărat artist fin şi inteligent, el şi-a găsit stilul de la început şi nu l-a schimbat niciodată. Vremi nouă au găsit cu cale să creeze o limbă-n loc să înţeleagă pe aceea care era gata făcută de cugetarea şi simţirea seculară a poporului... Negruzzi n-a fost ispitit, nici cât Alecsandri, de dânsele. Ajutat oarecum şi de faptul că, în veacul nostru, în Moldova s-a scris totdeauna mai româneşte, el a urmat să-şi coboare pe hârtie frumoasa sa frază populară, mlădioasă şi solidă.

Ca însuşiri de fond, Constantin Negruzzi nu e cunoscător de suflete. Nuvelele lui de închipuire sunt cu desăvârşire banale; lipsindu-i la nevoie materialul de observaţie, el e silit să întrebuinţeze amintirile ce-i rămăsese din critica sentimentalelor romane ale epocii. Ce păpuşi fără viaţă sunt Zoe şi poloneza din *O alergare*, cât de puţin te mişcă nenorocitele eshibene pe care le zugrăveşte autorul în această din urmă nuvelă! Dacă sunt sentimente bine zugrăvite de dânsul, *sunt* numai acele pe care le lasă a fi zărite uşuratica vorbă de saloane.

Ce descriitor splendid! În mijlocul nuvelelor slabe, bucăţile care zugrăvesc ceva ies într-un relief palanic totdeauna. Din toate aceste descrieri însă cele mai frumoase sunt acele cuprinse în *Fragmente istorice* sau în scrisorile care ating viaţa noastră din trecut. Ca puţini oameni, Negruzzi a avut simţul, foarte rar, al acestui trecut: *l-a v[zut*. Inima-i a bătut de bătăile puternice ale timpurilor eroice; în el a înviat cruzimea epică a Lăpuşneanului, vitejia simplă a plăieşilor, toată acea simţire mai puternică decât a noastră. Vrăjitorul te strămută, prin puterea de convingere artistică cu care scrie, în alte vremuri, în vremurile pe care, prin înţelegere largă şi adâncă, le-a făcut ale sale.”

NICOLAE IORGA, *Pagini de tinere\e*, vol. I, Editura pentru literatură Bucureşti, 1968, p. 57—58.

Muza de la Burduj[ni conţine nu numai ridiculizarea maniei lingvistice, ci şi satirizarea ridicolului izvorât din amestecul fanariotismului pământean cu civilizaţia apuseană neasimilată. Caliopi Busuioc, ca şi cucoana Chiriţa ori Gahiţa Rozmarinovici ale lui Alecsandri, sunt “Ziţele” epocii de la 1848. Atunci civilizaţia apuseană srtăbătuse numai în clasele de sus şi acolo, neasimilată nici în formă, dădea naştere la ridicol, şi acest ridicol, Negruzzi şi Alecsandri, Caragiale ai vremii lor, l-au observat şi l-au redat în opere dramatice. L-au redat fără artă, pentru că ei nu aveau talent deosebit şi pentru că ei erau desţelinătorii ogorului literar şi aveau de luptat cu toate greutăţile, neavând nimica moştenit. Cu vremea, civilizaţia s-a prins bine, cel puţin din punctul de vedere al formei, în clasele superioare, şi ridicolul superficial a dispărut: azi în clasele de sus nu mai poate fi o cucoană Chiriţa. Dar civilizaţia a pătruns cu încetul, ca apa în păturile pământului, tot mai jos, până ce a ajuns în mahala, şi azi, mai ales pe vremea când a fost scrisă *O noapte furtu-noas[*, combinaţia ridicolă de orientalism şi civilizaţie europeană e în mahala.

Acest ridicol nou şi-a găsit zugravul într-un om de un talent extraordinar, Caragiale, care pentru mahala şi "Ziţa" e ceea ce a fost Alecsandri pentru Gahiţa Rosmarinovici şi C. Negruzzi pentru Caliopi Busuioc.

GARABET IBRĂILEANU, *Spiritul critic]n cultura româneasc[,* în Opere, I, Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p. 74—75.

Numele lui Negruzzi este legat de obicei de nuvela istorică *Alexandru L[pu=neanul*, care ar fi devenit o scriere celebră ca şi *Hamlet*, dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale. Nu se poate închipui o mai perfectă sinteză de gesturi patetice adânci, de cuvinte memorabile, de observaţie psihologică şi sociologică acută, de atitudini romantice şi intuiţie realistă. Abstrăgând de la sensul literar, figura eroului e romantică, Lăpuşneanu e genialoid, plin de contradicţii, un monstru moral, aci superstiţios, aci impiu, odată delicat, altă dată crud, practic ca unul care ar fi studiat pe Machiavel şi totdeodată fricos de dominare. Într-un cuvânt, indiferent de arta descripţiei, Negruzzi a vrut să zugrăvească un erou impenetrabil, concurând cu romanticii, care fugeau deliberat de motivare. Lăpuşneanu e şi el un om sucit, neînţeles sie însuşi. Scriitorul nu face multă arheologie. Evenimentul principal se petrece "într-o sală de cinci stângeni lungă şi de patru lată", cu lespezi pe jos, s-ar zice ca la Suceava, unde era Sfântul Ioan cel Nou, cu toate că scriitorul crede că încă de pe vremea lui Ştefan cel Mare scaunul fusese mutat la Iaşi(...). Negruzzi a înţeles spiritul cronicii române şi a pus bazele unui romantism pozitiv, scutit de naive idealităţi. În cronică domnii taie pe boieri şi boierii pe domni şi toată durata unei domnii este o încordare de suspiciuni, de uneltiri, de trădări şi crime. Nuvela ar intra în rândul naraţiunilor de asasinate italiene, de nu s-ar fi dat eroului principal o semnificaţie superioară. Lăpuşneanu e, desigur, un dominat, osândit de Providenţă să verse sânge şi să năzuie după mântuire. El suferă de o melancolie sangvinară, colorată cu mizantropie. Echilibrul între convenţia romantică şi realitatea individului, aceasta e minunea creaţiei lui Negruzzi.

GEORGE CĂLINESCU, *Istoria literaturii române...*, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 216-217.

Alexandru L[pu=neanul ... este propriu-zis o dramă în mai multe acte, în care un conflict primitiv se rezolvă printr-o catastrofă. Povestitorul nu apare, în desfăşurarea acţiunii, menţinută tot timpul sub ochii noştri, decât cu rolul şi aproape cu dimensiunile pe care le au într-o compoziţie dramatică. De aceea, atunci când revenim de la naraţiunile scriitorului la scenele dialogate avem impresia de a trece de la auxiliar la esenţial, de la articulaţiile cu valoare artistică redusă pe planul viu al creaţiei.

Sunt în nuvelele lui Negruzzi şi câteva tablouri, câteva descrieri, cum ar fi aceea a măcelăririi boierilor. Dar nici aici scriitorul nu intervine pentru a "spune", ci pentru a ne "arăta", nu pentru a fi "ascultat", ci pentru a ne face să "vedem"... Făcând apel la puterea noastră de a imagina ("Închipuiască-şi cineva...") autorul nu lasă nici o îndoială asupra intenţiei sale de a prezenta şi nu de a povesti. Şi pentru a-şi susţine această intenţie, întregul pasaj este menţinut la imperfectul indicativului, un timp a cărui facultate de a evoca mişcarea a fost adeseori pusă în lumină. Graţie acestui timp totul pare a se desfăşura înaintea ochilor noştri... Până şi moartea, care survine totuşi ca o întâmplare instantanee, e înfăţişată ca o acţiune derivată: "Cei mai bătrâni *mureau* făcându-şi cruce". Prezentând totul în mişcare, totul este văzut. Tablourile nu întrerup deci ceea ce doresc să obţină scenele dramatice. Se poate în adevăr spune că în primul plan al nuvelei lui Negruzzi nu se impune nici povestitorul faptelor şi nici povestirea lui, ci numai faptele povestirii.

TUDOR VIANU, *Arta prozatorilor români,* Editura Hyperion, Chişinău, 1991, p. 52, 53.

Capodopera memorialistică a lui Negruzzi este fără doar şi poate *Cum am]nv[\at române=te* (1836) cu stilul ei dulce şi proaspăt ca mierea de pădure, cu humorul ei bătrânesc şi viu, care o situează între permanenţele prozei noastre, dincolo de orice considerent istoric. Nu mai prejos ca semnificaţie artistică se oferă şi anecdota paremiologică *P`cal[=i Tândal[* (1842), unde paremiologia, aici simplă aglomerare, se substituie cu uimitor meşteşug posibilei trame epice: Răsturnând realitatea cronologică, ea pretinde a fi istoric plasată, pentru ca tradiţia să triumfe, între Creangă şi Urmuz.

I. NEGOIŢESCU, *Istoria literaturii române,* Editura Minerva, Bucureşti, 1991, p. 31.

Negru pe alb sunt scrisori numai cu numele, în realitate fiind texte publicistice, cum vor fi peste cincizeci de ani şi multe ale lui Caragiale. Recunoaşterea faptului şi a meritului a întârziat, în cazul ambilor scriitori, din pricina prejudecăţii clasice a genurilor «majore», care a relegat la periferia literaturii, când nu le-a ignorat cu totul, aceste «articole», «însemnări, notiţe», «încercări» sau, cum le-a botezat expresiv Caragiale, «mofturi». Ele au continuat să treacă drept literatură de bas-étage chiar şi după ce tabletele lui Arghezi ieri, ori ale Anei Blandiana azi, le-au conferit depline titluri de stil şi de artă.”

NICOLAE MANOLESCU, *Istoria critic[a literaturii române*, vol. 1, Editura Minerva, Bucureşti, 1990, p. 202.